

म. ग्रं. सं. ठाणे

विषय

कविता

सं. क्र. ७७७९

७७७९

प्राचीन मराठी कविता

खंड ६ वा

संपादक :

श्री. ज. शा. देशपांडे व श्री. कृष्णदास महानुभाव

REFBK-0016970

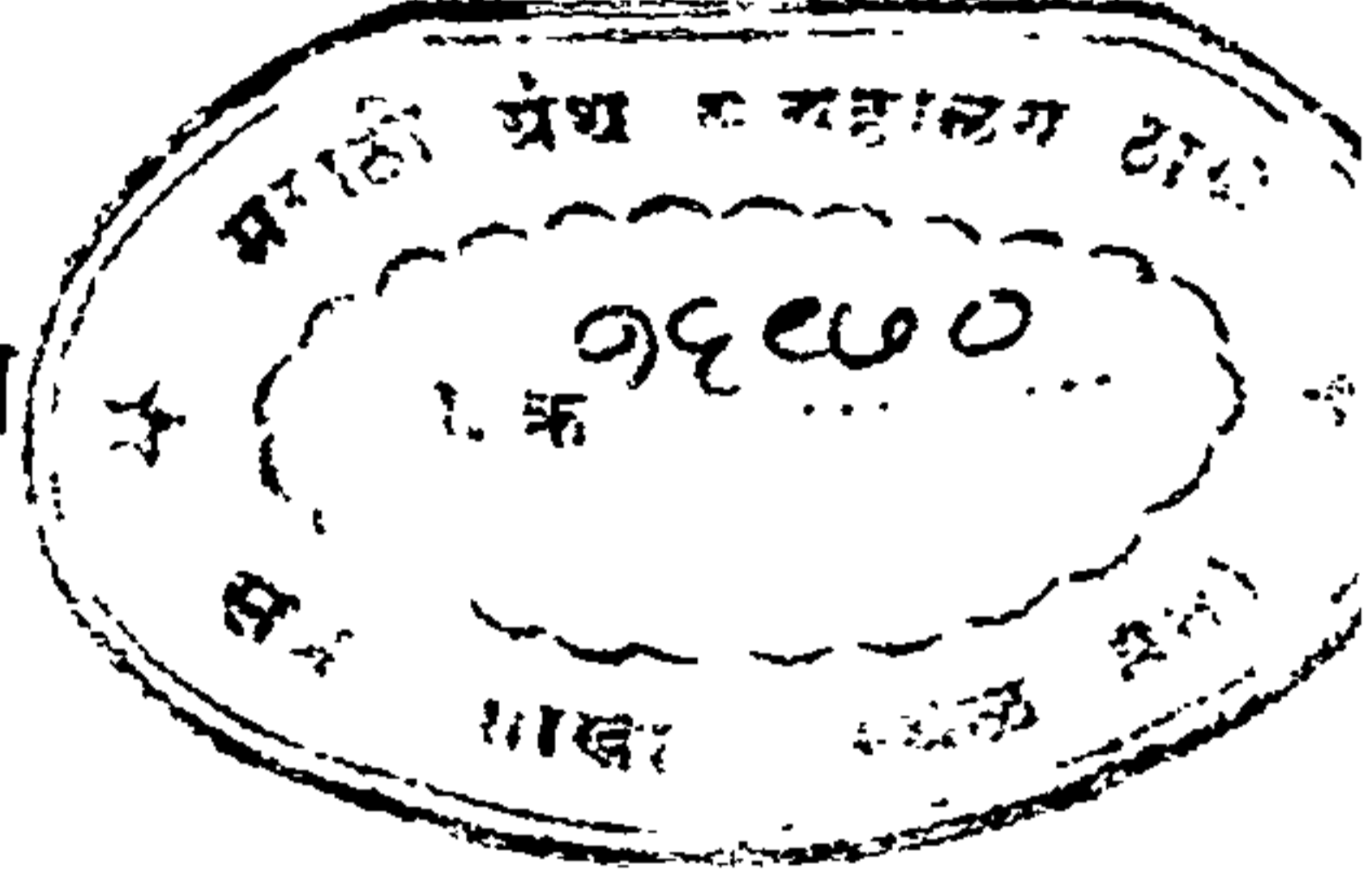
REFBK-0016970

महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृति मंडळाने पुरस्कार दिलेले
मुंबई मराठी ग्रंथसंग्रहालय प्रकाशन

प्राचीन मराठी कविता

खंड ६ वा

नृसिंह (नरसिंह) कृत रुक्मिणी स्वयंवर

संपादक :

REFBK-0016970

श्री. ज. शा. देशपांडे व श्री. कृष्णदास महानुभाव

मराठी ग्रंथ संग्रहालय, ठाणे. स्वयंवर.
मनुसंह ६००२ वि: काव्य...
आदि वि: १५१९६९

प्रकाशक :

वासुदेव विष्णु भट

प्रमुख कार्यवाह

मुंबई मराठी ग्रंथसंग्रहालय

दादर-मुंबई १४

आवृत्ति १ ली : १९६८

किंमत चार रुपये

मुद्रक :

पु. गो. पाटील

सत्कार प्रिंटिंग प्रेस

अलिबाग, जि. कुलाबा

चार शब्द

भगवान् श्रीकृष्णांच्या दिव्य चरित्रावर आधारलेले अनेक रसाळ काव्यग्रंथ प्राचीन महानुभावीय वाङ्मयात आढळतात. केवळ भगवान् श्रीकृष्ण व रुक्मिणी यांच्या स्वयंवर आख्यानावरच रचलेले एकोणीस काव्य ग्रंथ आजपर्यंत उपलब्ध झाले असून त्यापैकी विशेष जुने असे महदंबेचे धवळे, नरेंद्राचे रुक्मिणी स्वयंवर हे ग्रंथ आजपर्यंत प्रकाशित झाले. त्यांतून राहिलेला महत्वाचा ग्रंथ नृसिंहकृत रुक्मिणी स्वयंवर प्रकाशित होण्याचा सुयोग आतां येत आहे.

नाना प्रसंगांची चित्रणे करण्यात नृसिंह कुशल असून त्याची वर्णने सजीव होतात. त्याच्या काव्यातून सौम्य शृंगाररस डोकावतो. तत्त्वज्ञान जागोजागी येतेच. भक्तिपूर्व अंतःकरणातून काव्य निर्माण झाले असल्याने ते भाविकांच्या स्नेहादरास निःसंशय पात्र होईलच पण साहित्यिकांच्याही पसंतीस उतरेल.

पोथ्या देऊन श्री. गोपिराज महंतांनी मला उपकृत केले. मुंबई मराठी ग्रंथसंग्रहालय व श्री. ज. शा. देशपांडे यांनी महानुभावीय वाङ्मयाची जी सेवा चालवली त्याबद्दल सर्व महानुभावीय त्यांचे ऋणी राहतील. या वाङ्मयाच्या संपादन कार्यात भाग घेण्याची त्यांनी मला संधी दिली याबद्दल मी त्यांचा फार आभारी आहे. शेवटी कवीनेच म्हटल्याप्रमाणे

“जे गुणग्राहीक भावर्य : अलंकाररहित निर्मल्य :
तेयां माझे बोल आर्य : मानतील पै ॥”

अशी रसिकांना विनवणी करून आमच्या संपादनाचे प्रयत्न हंसक्षीरन्यायाने गोड करून घ्यावे ही नम्र विनंती.

कृष्णदास महानुभाव

हैदराबाद

वसंत पंचमी श. १८८९

प्रस्तावना

आतापर्यंतच्या पांच 'प्राचीन मराठी कविताखंडांत विठ्ठल कळपूरकरची रासक्रीडा, विश्वनाथाचे ब्रम्हांडपुराण, चोंभाच्या उषाहरणाची कांहीं पृष्ठे, नामा पाठकांची स्फुट कविता, कृष्णदासांची वाळक्रीडा, विष्णुदास नाम्याची चक्रव्यूह-कथा, हयग्रीवाचार्यांचा गद्यराज व नामदेवांची स्फुट आख्याने इत्यादि अप्रकाशित प्राचीन दाड्मय छापून झाले. आतां प्रस्तुत सहाव्या खंडात नृसिंह अथवा नरसिंह कवीचे रुक्मिणी स्वयंवर वाचकांपुढे ठेवले आहे.

हस्तलिखितांची माहिती

'नवें नवनीत' तयार करताना हे काव्य अप्रकाशित असल्याचे समजून आल्यावर त्याच्या हस्तलिखित प्रतीच्या शोधात अनेक वर्षे गेली. दोन तीन वर्षांपूर्वी ऋद्धिपूरचे श्री. शामसुंदर अथवा गोपिराजबाबा यांच्याकडून या काव्याची एक प्रत सुदैवाने मिळाली व नंतर तिथलीच आणखी एक प्रत श्री. कृष्णदास महानुभाव यांनी आणली. पहिले हस्तलिखित शके १५८३ चे असून त्याचा समाप्तिलेख "शके ॥१५८३॥ साळिवाहन प्लवंग नाम संवत्सरे उत्तरायणे माघ शुद्ध द्वादशी मंगळवार तद्दिनी प्रागणें सांगवीस लेहिलें" असा आहे. तीमधील आकड्याप्रमाणें १८ प्रसंग व २५५४ ओव्या आहेत. प्रत्यक्ष ओव्या मोजल्या तर ओवीसंख्येत थोडासा फरक पडतो. दुसरीत १५ प्रसंग व २३१५ ओव्या असून ती शके १५७१ मधील आहे. या प्रतीच्या शेवटल्या भागात मागाहून घातलेल्या दोन ओळी असून त्यांच्यापुढे २३१६ आकडा आढळतो. प्रत्यक्षात ही ओवीसंख्या २३१६ येते. या ओळीतल्या शकाचा उल्लेख १५१५ अथवा १५११ वाटतो. दुसरी प्रत जास्त जुनी असून तीत ओवीसंख्या कमी आहे. दोन प्रतींची तुलना करताना असें आढळलें कीं पहिल्या प्रतीत ज्या अधिक ओव्या आहेत त्यापैकी बहुतेक संतोषमुनींच्या रुक्मिणी स्वयं-वरांतील आहेत. त्यांचा संदर्भ तळटीपात आढळेल.

दोन प्रतीतले फरक साधारणतः खालील स्वरूपाचे आहेत :-

पहिल्या प्रतीच्या लेखकाला विनाकारण ऱ्हस्व स्वर दीर्घ करण्याची फार संवय आहे. तिच्यात जिथे 'वो' येतो तेथे दुसरीत 'ओ' आढळतो, देवो देओ, रावो राओ. पहिलीतले शृंगार, पृथ्वी, तेहवेळी, माझिया, पडतांती, युध्य इत्यादि शब्द दुसरीत श्रींघार, पृथ्वी, तेव्हळी, माझेया, पडती, यौध्य अशा स्वरूपात दुसरीत येतात. पहिलीत जिथे 'ए' असतो तिथे दुसरीत अनेक ठिकाणी य वापरला जातो, उदा-

हरणार्थ, राए राय. याच्या उलटही कांहीं वेळा दिसते. पहिलीचा लेखक 'तवं, ऐसे, म्हणे, आतां, तरी, कीं, तेणें, मग, आणि, परि, तैसी इत्यादि अनेक जादा शब्द विनाकारण वापरतो.

यावरून दुसरी प्रत जास्त विश्वासनीय मानणें प्राप्त होते, यास्तव ती प्रत आधार-भूत घेतली. वरील तऱ्हेचे फरक व किरकोळ भेद वगळून बाकीचे पाठभेद तळटीपांत दिले आहेत. दोन्ही प्रतीत ओवीच्या चरणाशेवटीं रेघा नसून दोन टिंबे (:) आहेत. दोहीत न ऐवजी ण (उदाहरणार्थ विनती ऐवजी विणती), व श ऐवजी स फार येतो. न ऐवजी येणारा ण दुरुस्त करून घेतला आहे. नुकतीच छापिल प्रतीतक्या ओव्या असलेली आणखी एक प्रत श्री. कृष्णदासाना प्राप्त झाली. तिच्या ओवीसंख्येवरून ती छापिल प्रतीशी जुळते असे दिसते, परंतु तिच्या-वद्दल माहिती समाविष्ट करणे शक्य झाले नाही.

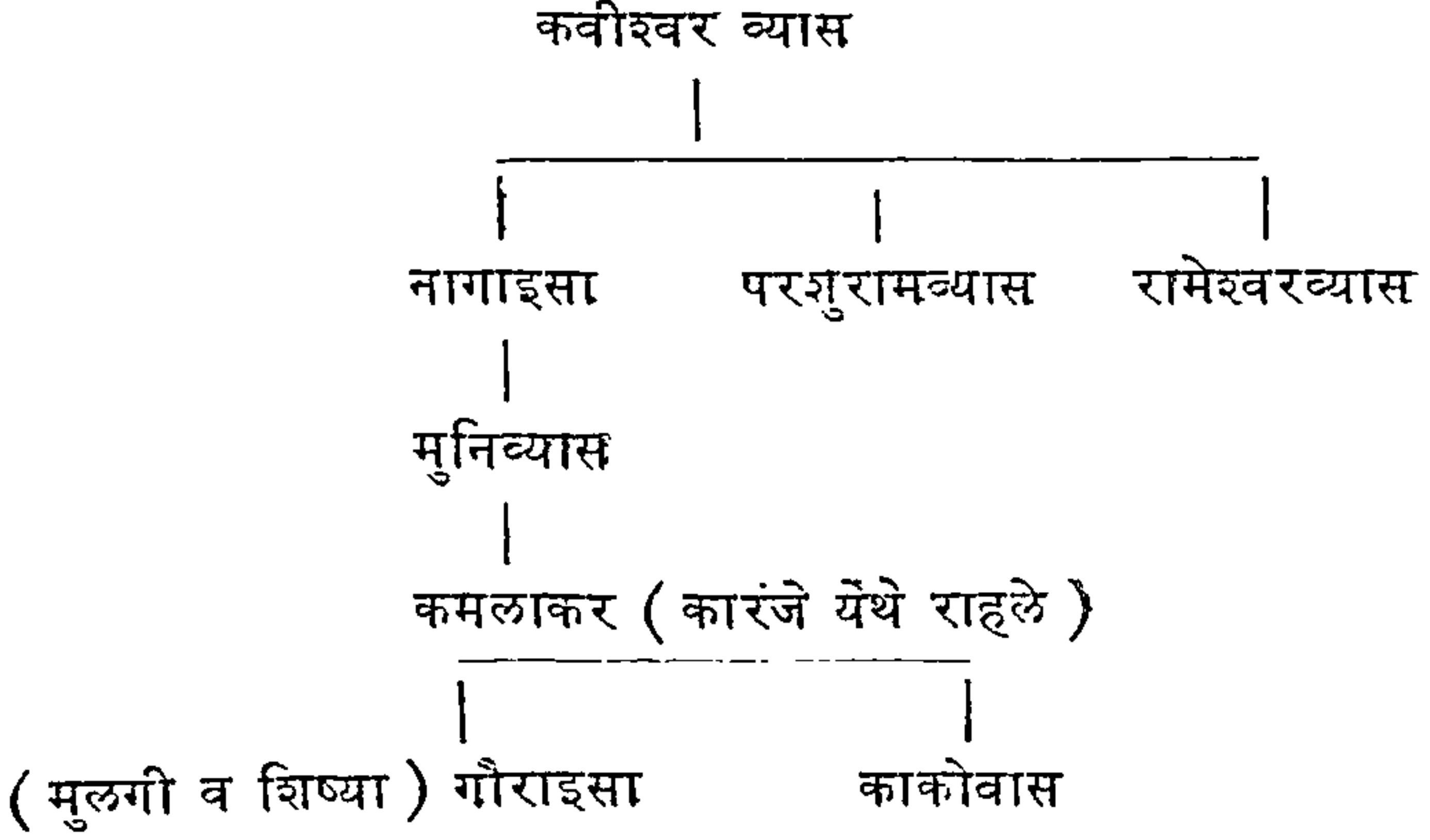
ग्रंथलेखनकाळ

काव्याच्या प्रती शके १५७१ व शके १५८३ असून त्याची भाषा संतोषमुनींच्या काव्यापेक्षा जास्त प्राचीन वाटते. संतोषमुनीचे काव्य शके १४१६ मधें लिहिले असल्याचे श्री. ना. व. जोशी यांनी दाखविले असल्याने हें काव्य संतोषमुनींच्या काव्यापेक्षा जुने मानता येते. कै. पांगारकरांच्या मराठी वाङ्मयाचा इतिहास, खंड २ यांत प्रस्तुत काव्याचे १४ प्रसंग व २३१७ ओव्या असल्याचा उल्लेख आढळतो व शेवटी "शरपक्ष रामचंद्र सुभानुनामा । शकारंभा मधु राकोत्तमा । तें विवाह रुक्मिणीकृष्ण परब्रम्हा । जाला श्रीदत्तवरदे ॥ ही ओवी उद्धृत केली आहे. ही ओवीसंख्या आधारभूत घेतलेल्या प्रतीतील संख्येशी बहुतेक जुळते. ही कालदर्शक ओवी मात्र दोन्ही उपलब्ध हस्तलिखितात नाही. श्रीकृष्णदासांच्या संग्रही प्राचीन ग्रंथातले उतारे असलेले एक वाड आहे, त्यांत ही ओवी सांपडते. एकंदरीत ही ओवी प्रक्षिप्त दिसते. तथापि तीवरून येणारा शके १३२५ अथवा इ. स. १४०३ हा काळ ओवी रचणाराने बरोबर दिलेला वाटतो व तो परंपरा आणि भाषा यांना जुळतो.

परंपरा

काव्यामधें पहिल्या प्रसंगात ३२-३४ ओव्यात कवि आपली परंपरा देतो. त्यावरून नागांबा → रामसिद्ध → कमलारण्य ऊर्फ कमलाकर → जनकतनया ऊर्फ सीतांबा / चांगुणा → चाल्हण → नरसिंह अशी परंपरा मिळते. पहिल्या प्रसंगातील

६६ ओवीत चाल्हणाच्या वंशातच नरसिंह जन्मल्याचे सांगितले आहे. महाराष्ट्र सारस्वत व मराठी वाङ्मयाचा इतिहास या दोन्ही ग्रंथांत कवीश्वर → नागांबा → सीतांबा → चाल्हण → नरसिंह अशी परंपरा दिली आहे. डॉ. य. खु. देशांडे यांचेकडे एक कारंजेकर वंशावळ देणारी पोथी आहे. ती शके १५४५ मध्ये लिहिली असून तीत शके १५४० पर्यंतची वंशावळ असल्याचे त्यांनी कळविले. तीवरून

अशी परंपरा मिळते. गौराइसाने काकोवासांच्या निधनानंतर खाली ओव्या केल्या त्यांत “ चांगाइस दुःख : करीत बहुत : काकोराज म्हंते : गेला माय ॥ ८ ॥

सीताईस महा : अनुताप केला : सांडोनीया गेला : गुरुराज ॥ १० ॥ या ओव्या मिळतात व त्यावरून चांगाई अथवा चांगुणा व सीताई अथवा सीतांबा या भिन्न व्यक्ती असून त्या व गौराई या काकोवासांच्या गुरुभगिनी व नंतर शिष्या होत्या असे दिसते. ही वंशावळ नरसिंहाने दिलेल्या वंशावळीपेक्षा थोडी निराळी आहे. खुद्द नरसिंहाने दिलेली वंशावळ जास्त जुनी व अधिक वरोबर मानावी लागेल. रामसिद्ध म्हणजे रामेश्वर व्यास असावेत.

संकेतगीता, कवि व त्याचे गुरु

कवीचे नांव नरसिंह अथवा नृसिंह असे दोन्ही आढळते. त्याचें दुसरे काव्य संकेतगीता हे महानुभाव मासिकातून प्रसिद्ध झाले असून त्याच्या १३४९ ओव्या होतात. हा आकडा पांगारकरांनी १३८९ दिलेला आहे. संकेतगीतेत १।३५ ओवीत “ मा सोच्या नृसिंहाची पात्रता ” या चरणात ‘ नृसिंह ’ हें नांव येते. रुक्मिणीस्वयंवराच्या आधारभूत प्रतीत सर्वत्र नरसिंह असें नांव आढळते. संकेतगीतेतल्या “ तो अनुवादेल सुनु । चाल्हेराजाचा ” (१।८१) या ओवीवरून नरसिंह हा चाल्हणाचा शिष्य व

मुलगाच होता हें स्पष्ट होते. या टीकेतल्या तिसऱ्या अध्यायाशेवटी “ चिखली सावंत ग्रामु । नरसिंहाचा जन्मविश्रामु । कवी आमनायवंश उत्तमु । कारंजकर ” (९२) या ओवीत कवीचे जन्मस्थान विदर्भातले चिखली व कवि कवीश्वर आमनायातल्या कारंजेकर वंशावळीतला ही माहिती मिळते. छापलेली संकेतगीता संशोधित वाटत नाही. तिच्यात पांच अध्यायात (१-४ व ६) शेवटी कवीचें नांव येते. दहाव्या अध्यायांत कांहीं ओव्यानंतर टीका समश्लोकी होते व भाषा निराळी वाटते. संकेतगीतेत ‘ लाडा रामेया भावो सुचला । परि तो सावरुनि बोलिला । गंगाधरे अर्थु केला । तो पदक्रमेचि ” (१।२९) या ओवीत तत्कालीन दोन ग्रंथकारांचे उल्लेख दिसतात. यांच्यावद्दल माहिती उपलब्ध दिसत नाही.

कवि व ज्ञानेश्वर

संकेतगीतेत निवृत्तिनाथ, सोपानदेव व ज्ञानदेव याचे उल्लेख पहिल्या अध्यायाच्या २६ व २७ ओवीत कवि करतो हे विशेष होय. २७ व्या ओवीतला उल्लेख ज्ञानेश्वरीचा आहे यांत शंका नाही. त्या ओव्या “ भूषण कवि भास्करासारिखे । निवृत्ति सोपानदेवो निके । तयांची सरि केवि ठाके । दैवहत ॥ २६ ॥ शंकरभाष्य शंकरानुसारु । ज्ञानदेवो बोलिला अतिपसरु । तया अद्वैता भरु । म्हणौनि लाठा अर्थु ॥ २७ ॥ ” अशा आहेत. इ. स. १२९० पासून एकनाथापर्यंतच्या काळात ज्ञानेश्वरीचा उल्लेख करणारा हा एकच कवि दिसतो. त्याच्यासमोर ज्ञानेश्वरी असली पाहिजे. रुक्मिणी स्वयंवरातली ४४९ ओवी पहा व ज्ञानेश्वरीतली “ वसो जैसा मोकटु । वारा जैसा अफाटु । फुटला जैस पाटु । निरंजनी ” (१३-६९६) ही ओवी पहा. दोहोपैकी एक दुसऱ्याची प्रतिकृती आहे.

पूर्वीची काव्ये व ग्रंथ

रामदेवराव यादवाच्या कारकीर्दीत नरेंद्राचे रुक्मिणीस्वयंवर झाले. श्रीचक्रधर-निरुपित श्रीकृष्णचरित्रात ही ही स्वयंवरकथा येते. नारो व्यासांच्या रुक्मिणी-स्वरांचा उल्लेख महानुभावीय कविकाव्यसूचीत आहे, पण असें काव्य अजून ठाऊक नाही. श्रीकृष्णचरित्रात नारद भीमक भेट असून कल्याणकीर्ती भाट किन्नराला घेऊन भीमकाकडे जातो. नरेंद्राने किन्नर हे पात्र उचलले पण नरसिंहाने किन्नराचा भाग घेतला नाही. नरेंद्राचे काव्य व नरसिंहाचे काव्य यांत साम्यस्थळे अनेक दिसतात. कांही उदाहरणे पहा :-

नरेंद्र
त्या पाटाची अंतौरी :

सुद्धामती ॥ ६४ ॥

नरसिंह
तयाची अंतौरी सुधामती :

पाटमूखी ॥ ८७ ॥

कळावियासीं मालहाडी
वाति कांकणें ॥ ८४ ॥
मग प्रधानाची वास
पाहिली ॥ ११५ ॥
मुग्धावयसा म्हुरैली
मोटकी ॥ १३९ ॥
द्राविड देशिचा भास्वतु ॥ २५९ ॥
पांडिय देशिचा दंडपालु ॥ २६० ॥
तंव पन्हे पातले त्वरित ।
बळभद्रदेवाची ॥ ७०८

कांकणें कळाविया मल्हाडी
तेजिठा ॥ १४३९ ॥
मग वास पाहिली :
प्रधानाची ॥ १३३३ ॥
मुहुरैली मुगुध दसा ॥ १२९ ॥
द्रावड देसीचा भासवंत
चतुरु ॥ २९८ ॥
पांडीये देशीचा दंतपालु ॥ २९९ ॥
तव पुढा देखिली पन्हे ।
बलिभद्र देवाची ॥ ७१७ ॥

संतोषमुनींचे काव्य

नरसिंहानंतरच्या काव्यांची यादी संतोषमुनींच्या प्रकाशित ग्रंथात दिली आहे. त्यातले प्रमुख काव्य संतोषमुनींचे रुक्मिणीस्वयंवर. संतोषमुनींच्या काव्याची भाषा व दोहोतली साम्यस्थळे पाहल्यावर संतोषमुनीसमोर हे काव्य होते असा निष्कर्ष होतो. खालील उदाहरणे पहा-

नरसिंह

देवढीया दोघी हडपिनी । देती
विडीया रुक्मिणी ॥ १०३ ॥
मीथळेचा जनकु स्वरूप । त्याचा
कुमरु कीर्तिरूप ॥ २९५ ॥
तैं गोवर्धन धरौनि रक्षिले ।
गौळी समस्त ॥ ४०४ ॥
वेचु होईल सोईगीयासी ॥ १०२६ ॥
पैल दूरदृष्टी पाहे ॥ १०९४ ॥

संतोषमुनी

आणि सवें हडपिनी । वीडीया
देती ॥ २।५० ॥
मीथळेचा जनकु चक्रवर्ति । त्याचा
कीर्तिरूप कुमरु सुंदर अती ॥ ५।७३
तैं गोवर्धनु धारिला वामकरीं । राखिले
गौळीयातें ॥ ६।६१ ॥
जैं वेचु लागेल सामुरैया ॥ १४।३९ ॥
हा पैल श्रीकृष्णरावो पाहे
॥ १४।१३२ ॥

द्विजें प्रसादु आणिला ताटीं । तो
रुक्मिणी वंदिला लल्हाटीं । कौस्तभु
धरिला कंठीं । हृदयावरी ॥ १३५० ॥

ऐसा प्रसादु घेतला रुक्मिणी । तंव
ताटी हारु देखिला नयनीं । तो कंठीं
घातला वंदुनि । हृदें आळंगीला
॥ १४।२४७ ॥

चरणी लेइले वांकी । वांधला
तोडरु ॥ १४२३ ॥

हातीं धरौनि ते वाळा । वाइली
रथावरी ॥ १७०४ ॥

पुष्पी वरुसले सुरवर ॥ १७०६ ॥
भीयाली रुक्मिणी ॥ १८८८ ॥

एकें दातीं धरिती तण । म्हणती गाई
तुझीया राख प्राण । कां मागिसी
वायांवीण । जीवदान देई कृष्णा
॥ १९७४ ॥

गोसावी बहुडौनि आले । राउळा
भीमकीचिया ॥ २२७७ ॥

चरनीं वाकी तोडरु नेटका
॥ १७५९ ॥

रथीं वाइली भीमकीवाळी ॥ १९१९८ ॥

देव वरुषताति पुष्पींवरी ॥ १९११०८ ॥

रुक्मीनी बीहाली मनीं ॥ २११६३ ॥

येक दातीं धरीताती तृण । येक
म्हणती राखा राखा प्राण । येवेळेचें
द्या कां जीवदान । आलों शरण तुम्हां
॥ २११२६४ ॥

ऐसी भीमकासि देउनि पाठवणी ।
मा राउळासि आले श्रीसारंगपाणी
॥ २५११०४ ॥

नरसिंहाच्या बहुतेक ओव्या ३॥ चरणी असून संतोषमुनींच्या काव्यात ४ चरणी
ओव्या पुष्कळ दिसतात.

कथाभाग

नरेंद्र व संतोषमुनि पद्मपुराणाचा उल्लेख करतात. नरसिंहाने भागवत व पुराणे यांचा उल्लेख ६७ ओवीत केला आहे. रुक्मिणीस्वयंवर कथा संस्कृत ग्रंथात हरिवंशाच्या विष्णुपर्वात, पद्मपुराणाच्या उत्तरकांडांत, विष्णुपुराणाच्या पांचव्या अंशात, ब्रम्हवैवर्त पुराणाच्या कृष्णजन्मखंडात व भागवताच्या दशमस्कंधांत आढळते. यावरून फेरफार करून मराठी कवीनी काव्यरचना केली. याबद्दल विस्तृत चर्चा श्री. ना. व. जोशींनी केली आहे. नरेंद्राच्या काव्यात सृष्टिवर्णन विस्तृत येते व रुक्मिणीची विरहावस्था सविस्तर आहे. त्याच्या काव्यातली रुक्मिणीच्या सखींची नांवे व नरसिंहाच्या काव्यातली नांवे यांत फरक आढळतो. नरसिंहाच्या यादीतले देश व राजे बहुतेक नरसिंहाच्या काव्यात मिळतात. हे देश व राजे बहुतेक महाभारत, भागवत इत्यादि ग्रंथातून घेतलेले आहेत.

संतोषमुनींच्या काव्यातली सखींची अनेक नांवे निराळी आहेत. नरसिंहाच्या काव्यात रुक्मिणीची दाई येते, तिचा निर्देश संतोषमुनींच्या व नरेंद्राच्या उपलब्ध काव्यभागात नाही. संतोषमुनींची वर्णने जास्त विस्तृत होतात. पंधराव्या प्रसंगातले सखीनी केलेले कृष्णवर्णन, सोळाव्यातला फळप्रदानसमारंभ, सतराव्यातले

अंविकादर्शनापूर्वींचे सोहळे व कृतवर्म्याविरोवर स्त्रियांची पाठवणी, शिशुपालाचे माहनास्त्र (२१।२३३-४४), जनमेजयाच्या अठरा ब्रह्महत्या (१।२७) इत्यादि भाग नरसिंहाच्या काव्यात नाही.

काव्य गुण

नरेंद्र नरसिंहापेक्षा जास्त प्रतिभावान कवि वाटतो तर संतोषमुनींच्या काव्याची भाषा नरसिंहापेक्षा अनेक ठिकाणीं जास्त ओघवती व प्रासादिक वाटते. नरेंद्र व संतोषमुनि या दोघांचाहि काव्यारंभ फार सरस आहे तथापि नरसिंहाचे काव्य चांगल्या दर्जाचे असून तो अगदी कमी दर्जाचा कवि नव्हे. त्याची वर्णने चांगली उठतात. “ ऐसे करितां संवोखन । सूर्यां जाले अस्तमान । सपिंजर दीसं गगन संध्यारामें ॥ ” (६३३) इत्यादि ओव्यांतले त्याचे रात्रीचे वर्णन पहा. नवव्या प्रसंगा शेवटचे कृष्णाचे वर्णन व दाहाव्या प्रसंगारंभीचे रुक्मिणीचे वर्णन त्याची कविताशक्ती दाखवते. त्याच्या उपमा पहा. “ जेवि सींधुचीए मीळणीं । सरिता जाए हारपौनी । तैसी अर्धांगी रुक्मिणी । ऐक्य जाली ” ॥ २१८० ॥ “ जेवि मृत्य पावल्यां प्राणी । तया सांघिजे अमृताची कहाणीं । बोलूं फुंकीलेयां श्रवणी । कैसेनि अमर होईल ” ॥ १०८६ ॥ सातव्या प्रसंगातला यादवांची थट्टा नरसिंहाची विनोद बुद्धी दाखवते. काव्य भक्तिभावपूर्ण उघडच दिसते. काळच्या ओघांत संतोषमुनींचे काव्य प्रचारात राहिले व नरसिंहाचे काव्य विस्मृतीस गेले. ते भाषा व काव्य या दोहीच्याही दृष्टीने जिवंत ठेवणे जरूर वाटते.

भाषा

नरसिंहाच्या काव्याची भाषा नरेंद्र व संतोषमुनि यांच्यामधली असल्याचे दिसून येईल. त्याच्यात अनेक शब्द असे आहेत कीं ज्यांचा उलगडा द्रोत नाही व दुसरीकडे कुठे ते वापरल्याचे आढळत नाही. त्यांच्या अर्थाविद्दल तर्क करण्याखेरीज गत्यंतर नाही. या खंडाशेवटी शब्दकोश जोडला आहे तो करताना शक्य तितका शब्दार्थाविद्दल तपास केला, व त्यामुळेच हा खंड प्रकाशन करण्यास विलंब झाला. ज्या शब्दार्थाविद्दल विचार होणे जरूर आहे ते शब्द न गाळता त्यांच्यासमोर फुली मारली आहे. जे विशेष शब्द दुसऱ्या ग्रंथात आढळतात, त्यांचा संदर्भ दिला आहे. नरसिंहाचे कांहीं विशेष शब्द पहा. अडबाल, गगनझपु, घनदाटौनी, तेजिठ, दाटंगळेपण, सडवा, दुसंभाळ, दुस्मल, न्हाणवारे, मैत्रकपण, श्रुतावले वगैरे. ‘ हाक फोडिली,’ ‘ हंबरडा हाणणे,’ ‘ आधेल जाली ’ ‘ रागैलीए आहावी,’ ‘ घाटेयाचे जेवणार ’ असे विशेष प्रकारचे शब्दप्रयोगही पुष्कळ आढळतात. सबद, वगत्र

विधिन, वीव्हाव, उच्छाव, दाळीद्र यासारखे बोलण्यातले प्रयोगही पुष्कळ आहेत. भाषेच्या दृष्टीने या काव्याला विशेष महत्व आहे. दोन्ही हस्तलिखितांत शुद्धाशुद्धते-कडे लेखकांचे विशेष लक्ष नाही हे लक्षांत घेतले पाहिजे.

शब्दकोशात ओव्यांचे संदर्भ शक्य तेवढे दिले आहेत. प्रत्येक शब्दाचे संपूर्ण संदर्भ देण्याची जरूरीही नाही.

समारोप

आतांपर्यंत पांच खंड झाले. त्यावर साधकवाधक टीका येऊन गेली, तिचा उल्लेख करणे जरूर आहे. एका विद्वानांना या खंडाचा उद्देश काय याचीच शंका आली. तसेच संपादन आणखी कांटेकोर पाहिजे असे त्यांचे म्हणणे पडले. त्यांच्या संपादित ग्रंथात शब्दकोशच नसतो असे आढळून आले त्यामुळे हा कांटेकोरपणा काय हे कळू शकत नाही. आणखी एकानी मूळ संहितेचे आधुनिकीकरण केले नाही अशी तक्रार मांडली. कांहीं व्युत्पत्तीशास्त्रज्ञ प्रत्येक शब्दाची व्युत्पत्ती द्यावी असा आग्रह धरतात. व्युत्पत्तीशास्त्र हे स्वतंत्र शास्त्र असून त्यासाठी प्राचीन वाङ्मयाचे विस्तृत वाचन, व प्राकृतादि भाषांचा अभ्यास असणे आवश्यक असते याची कांहींना दाद नसते. त्यामुळे एका ठिकाणी हत्या अशा अर्थाच्या संस्कृत शब्दाऐवजी हत्ती व्युत्पत्तीत येऊन बसला. तसेच एकाद्या शब्दाच्या एकापेक्षा जास्त व्युत्पत्त्या होऊ शकतात व तसेच अनेक व्युत्पत्त्या चर्चा होऊनच ठरवल्या जातात. या शास्त्रात खोल शिरणे हे प्रस्तुत ग्रंथासारख्या ठिकाणीं अव्यवहार्य व अशक्य असून तसा प्रयत्न केल्यास यासारखे पुस्तक छापताच येणार नाही. एका विद्वानांचे म्हणणे असे पडले की हे खंड पी. एच्. डी. च्या प्रबंधासारखे लिहिले पाहिजेत, मग ते लावता येतील. नामदेव व विष्णुदास नामा याबद्दल निश्चित निष्कर्ष काढला पाहिजे असे ते सांगू लागले. आज पुरेशी माहिती उपलब्ध माहिती नाही व पुढे निष्कर्ष काढता यावा म्हणून ५ वा खंड छापला असे त्यांना सांगितल्यावर आमचे प्रबंध असे नसतात असे त्यांनी आग्रहपूर्वक सांगितले. सर्वात विशेष मजकूर एका प्रसिद्ध वर्तमान पत्रात आला. संतोषमुनींचा गुरु कृष्णदास असा कोणीच नव्हता व कृष्णदास अथवा जयराम नांवाच्या महानुभावीय कवीचा नवीन शोध लावला अशी त्यांत टीका होती. संतोषमुनींचे अलिकडे छापलेले रुक्मिणीस्वयंवर व महाराष्ट्र सारस्वत हे ग्रंथ लेखकाने पाहिले नाहीत असे दिसले. त्याच लेखकाने एका खंडातला संशयास्पद मजकूर सपशेल फिरवून टाकला पाहिजे असे ठरवले व एका श्रेष्ठ देवतेला सांग वनवून संपादकाचे मराठी भाषेचे अज्ञान असल्याचे ठरवले. त्या ठिकाणीं हस्त-

लिखित लिहिणारानें एक शब्द वगळला होता हे उघड होते, पण हस्तलिखितांचा अभ्यास असल्याशिवाय अशा विषयावर लिहू गेले कीं असाच प्रकार होणार. असो. मात्र अशा तऱ्हेच्या कामांत किती प्रयत्न केले तरी उणीवा या राहणारच व हे खंड म्हणजे शेवटचे म्हणणे नसून त्या त्या ग्रंथांचे प्राथमिक स्वरूप मांडणारे आहेत. त्यावर आणखी स्वतंत्र पुष्कळ अभ्यास झाला पाहिजे. त्यांतील उणीवा अभ्यासपूर्वक पुढें मांडल्यास त्या स्वागतार्हच ठरतील.

महानुभाव मासिकाचे उत्साही संपादक श्री. चंद्रकांत निंभोरकर यांनी कांरजेकर वंशाचा एक वृद्धाचार अवलोकनार्थ दिला. ऋद्धिपूरचे गोपिराजबुवा यांनी हस्तलिखित दिले. डॉ. भाऊसाहेब कोलते यांनीही आपला वेळ खर्चून कांहीं गोष्टींची माहिती दिली. म. म. सिद्धेश्वरशास्त्री चित्राव यांचेकडून स्थळांची व व्यक्तींची पुष्कळ माहिती उपलब्ध झाली. डॉ. य. खु. देशपांडे यांनी प्रकृति व दृष्टी बरोबर नव्हती तरी पत्रव्यवहार करून माहिती दिली. तीन ते सहा या खंडासाठी महाराष्ट्र राज्य साहित्य संस्कृति मंडळानें मुंबई मराठी ग्रंथसंग्रहालयाला ४१२५ रु. चे अनुदान दिले. या सर्वांचे व मुंबई मराठी ग्रंथसंग्रहालयाचे संचालक व सेवकवर्ग यांचे मनःपूर्वक आभार मानतो आणि यापुढे काळ झपाट्याने बदलत असला तरी प्रकाशने चालू राहतील अशी आशा करतो.

ज. शा. देशपांडे

१-८-१९६८

रुक्मिणी निवास,

पहिली गल्ली, हिंदु कॉलनी

दादर, मुंबई १४.

श्री. ऋषिराजदादा महानुभाव
अध्यक्ष, अखिल भारतीय महानुभाव परिषद्
यांस सादर अर्पण

वराहो ग्रंथ संकलनम्. भा. २५
 अग्रक्रम ६००२ वि. क्र. १०८५
 १७७९ व. वि. ०५१७१६

नृसिंहाचं रुक्मिणी -- स्वयंवर

१६२७०

दा. क्र.

॥ श्रीपरेशायनमा : ॥ ६३ ॥

स्मर्तव्यं मनोलीलायं प्रबंधमीषन् प्रभुनशक्त वर्णग्रामि-मुणमुत्त-गुढः ॥
 कथं मेरु महाकवी कथं मसको ऽस्मीन् मंदधियं प्राज्ञहीनं सोच्यमनाथदीनं ॥

जय जय जी वीश्वपती । कर जोडौनि करीतसें वीनती ।
 प्रबंधीं देयावी मती । अनाथनाथा ॥ १ ॥ जय जय प्रेमसुखी
 सदोदीता । जय गीधीसीधी पूर्णभरिता । जय अत्रीअनुसय-
 चिया सुता । अमोघदर्शना ॥ २ ॥ जय भोगभूमीउत्पन्ना । जय
 ऋषीकुलवर्धना । जय आदि अवतार गहना । प्रेमरूपा ॥ ३ ॥
 जय जय भवसींधुतारका । जय भक्तिमुक्तिदायका । जय शर-
 गागतरक्षका । आर्तवच्छला ॥ ४ ॥ जीव उधगवयाचें वेसन । अंगि
 करीलें देवें आपण । सह्याद्रुगीरी अवस्थान । क्रिडावया ॥ ५ ॥
 अवतारामाजी निरुपमा । हरिलें अळकाचिया तापश्रमा । संकराचार्य
 वरप्रसादें साधि धर्मा । मान्य केलें ॥ ६ ॥ संसारवन्ही दुर्घष्टीं ।
 जळत हे जीवसृष्टी । देवा अंसृतदृष्टी । निववीता तुचि येकू ॥ ७ ॥
 रेणुगायाची आत्मजा । तुवां स्थापीली देवराजा । सासाअर्जुनासी ।
 सहश्रभुजा । तुझेनि प्रसन्नपणें ॥ ८ ॥ परसरामा दीधली भेटी ।
 कांभ फुटलें कोरडीये काष्टी । फोडौनि मेरूची कवंटी । आणिलीं
 सर्व तीर्थें ॥ ९ ॥ नाना उपमा स्लेशा । तुज काई देयावीया जग-
 देशा । परि लीळा वर्णकें परमार्थसूखा । पाविजताये ॥ १० ॥
 अवर- परंप्रेमा । दाता होसी त्रीविक्रमा । म्हणौनि दत्तात्रयेनामा ।
 सत्यरूपा ॥ ११ ॥ चतुर्युगअवत्रणा । नमन तुझेया चरणा । वरदु
 जालासि नंदना । चालहगजाचेया ॥ १२ ॥ प्रणम्य रजरेणु जीवादि
 वंदा । वावना पुरूषा देतु विद्या । सूर्पमार्जनी सद्य सद्या । लीळा
 जयाचिया ॥ १३ ॥ नीर्गूणा ब्रम्हरूपा । प्रभू उधरी जीवां निर्लेपा ।
 तरि मज समळावगि कृपा । करावी देवा ॥ १४ ॥ श्रुती न पविजे
 नीर्धारू । जो चीद्ब्रम्हासि आगोचरू । तो नमीन श्रीचक्रधरू । ग्रंथु
 करीतां ॥ १५ ॥ जयाची आईकौनि वेधशक्ती । भक्त सोमकांत द्रवती ।
 लब्ध प्रेमाचीये आर्ती । खुतौनि ठेले ॥ १६ ॥ जो करी संसृती

छेदन । कर्मक्षीती जाला अवत्रीन । तापत्रये निवृत्ति जयाचेन । तथा
 नमन माझे ॥ १७ ॥ जो निर्वेड निगभासु । जया कृपा असें बहु-
 वसु । प्रवृत्तिवसे मोहपासु । तोडिता पै ॥ १८ ॥ ब्रम्हविद्येचोनि
 प्रकासें । चराचर भासळताण कैसें । जयाचिण सन्नेधासगिसे । नासे
 अवीद्यावर्गु ॥ १९ ॥ जो नित्यदानी प्रेमाचा । भोक्ता पडुगुणाचा । हीतक्षु
 जीवात्मयांचा । तथा नमन माझे ॥ २० ॥ जो मायाअतीत सुध ।
 स्वयंप्रकास स्वयंबूध । अनंत आणि आगाध । निगमये ॥ २१ ॥
 जेथ सामराज्य सर्वा । मागतेयाचिया पुगलिया हावां । सूक्तिदानी
 मानवां । देवां आनंददाता ॥ २२ ॥ तथा आगाधा प्रभूराजा ।
 वाखाणितां वेद जाला खूजा । तेथ पाडु केउता माझा । वर्णावया ॥ २३ ॥
 ऐसा तो अकळ गूढ । हा जनु नेणे सूढ । पुगणासि अलोढ । न
 वर्णवे शेषा ॥ २४ ॥ अनादि अवीद्या वज्रलेपु । ते फेडावया जीवाचें
 पापु । देव धरीत मनुष्यरूपु । ईच्छावशें ॥ २५ ॥ हरावया पृथ्वीचा
 भारु । फेडावया दैत्यांचा केरु । जन्मला सांगधरु । आर्त रक्षावया
 ॥ २६ ॥ अवक्रिये परब्रम्ह । सांडौनि आपुलें निजधाम । अंगीकरीले
 प्रकृतिधर्म । नराकृती ॥ २७ ॥ अवतगौनि मेदनो । केली ज्ञानाची
 धवधनी । जड उपळ चरणी । पुनैत केले ॥ २८ ॥ ऐसा परेशु परा
 मात्मा । तो जेहीं केला आत्मा । ते मुंकले पुनरावृती भवश्रमा ।
 पासौनि पै ॥ २९ ॥ सरि न पविजे तथाचेनि दैवेंसी । जेहीं गुरु
 केले ईश्वरासी । जे आधार परमार्गासी । होउनि ठेले ॥ ३० ॥
 जे आचार विचारे' सूध । तपस्वीया जाले वृध । ते नमीन परम सीध ।
 नागार्जुनादीक ॥ ३१ ॥ कवी भास्कराचीया प्रतीविद्या । न ज्हावेचि
 मोह प्रळंबा । तथा उपदेसीलें नागांवा । रामसीधाते ॥ ३२ ॥ त्याचा
 कर्मळारण्य प्रसीधु । जो ब्रम्हाअनुभूतीचा पटपटु । तथाचा कगीत असे
 अनुवादु । जनकतनया ॥ ३३ ॥ ते सगुण चांगुणा । जे प्रसन्न
 जाली चाल्हणा । तथाचा नरसीहुं कवीजना । विनवीत असे ॥ ३४ ॥
 नेणें चातुर्याचा विगोवा । नाही शद्वृब्रम्ही गिगावा । परि गुरुकृपेचा
 बोलावा । संतसनैधी ॥ ३५ ॥ तरि ते संत सांघो कैसे । जे
 अनुसरले मने मानसें । उन्नत ब्रह्मरसें । निर्वासनारूप ॥ ३६ ॥ ते
 आईका पुर्वज माझे । जेही अहंकागचें सांडिले वोझे । वैराग्य वीरश्री
 साजे । कासीले मन्मथावरी ॥ ३७ ॥ जेहीं केला वचिरु घोडा ।

१ पाठ-देवें धरिलें

२ पाठ-वीवेकें.

वीरक्तीचा पै बोढा । पावो देउनि पाउडां : आचार खर्ग ॥ ३८ ॥
 परिछेदु कडियाळें चांग । ईद्रिण निणमाची वाग । उभण वीधी द्वीभाग ।
 राधावळी ॥ ३९ ॥ प्रमाणाची आंगरखी । उदैलियां प्रतिकूळातें न
 लेखी । विषण वैगियांचां मूखी । मार्गिति जें ॥ ४० ॥ क्षेमचा
 टोपु मुगुटीं । नामपदक मीरवे कंठीं । प्रसाद सोभे बाहुटीं । वीर-
 कांकन तें ॥ ४१ ॥ वोडियात्ता दृढ कास । आयुध्ये पुगता अम्यास ।
 रण दीक्षाटण उदास । निलाग वृती ॥ ४२ ॥ तेथ बंदीजन कीर्ति-
 रूप । तथा दान दीधला वीकल्प । देहदमनावरि कोप । बहुतें रोखें
 ॥ ४३ ॥ दृष्टी सुनि अनंगा वीरा । कैसे हाणताती सैयमपांपरा ।
 पळ मूटला विकारा । वैराग्य सिंहादे ॥ ४४ ॥ रसना लाहासि
 आली' घाया गळा । भूतें गेलीं रसातळा । तुटला पै जीवहाळा ।
 तृष्णावर्गिचा ॥ ४५ ॥ धरौनि सोडिती अहंता वर्गे । तें परतौनि न
 पाहातीचि मार्गे । मार्गौनि घालिति थांगे । क्रोधादिकांचें ॥ ४६ ॥
 ऐसे वीवेकें वेठले । ते माहाकालेसीं रूसले । स्वामीचिया आज्ञा
 जुंझीनले । देह नुगौनीं ॥ ४७ ॥ सत्वाचेनि तेजें । जेहीं
 वैरी जींकिले पैजे । मग पडूडले सेजे । कल्पदमातळीं
 ॥ ४८ ॥ जे वैराग्ये वाखाणले । ज्ञानभक्ती अळेंकरिले ।
 त मीयां समस्तहि वंदीले । ग्रंथु करीतां ॥ ४९ ॥ जे
 अनुसर्णी अढळ । सांकभयादिकीं नवेहि व्याकूळ । जयाचा
 हृदई केवळ । ज्ञानजोती ॥ ५० ॥ जयां परमार्गाची आवडी ।
 वेधे देह वेचिले सांकडी । ज्यांची प्रथम परवडी । उत्तमे योगीं
 ॥ ५१ ॥ तेयांचेया गुणाची गोडी । मज संचरो कां फुडी । जे
 तरावया सांगडी । कवीत्वसींधुसीं ॥ ५२ ॥ मज विश्वास गुरुचां
 शब्दीं । म्हणौनि धरीली समबुधी । आहो गर्वे काई सीधि ।
 पार्वीजताण ॥ ५३ ॥ आतां श्रीगुरुचे महीमान । ते तवं असे
 अति गहन । तो ईश्वराचि समान । मानिला कीं ॥ ५४ ॥
 जयाचेनि वचनें तरिजे । तो सामान्य केवि म्हणिजे । म्हणौनि
 तथा उपमा देईजे । ईश्वराची ॥ ५५ ॥ तथाची सांघावया थोरी ।
 मज मती पै अपुरी । म्हणौनि मस्तकीं धरीं । चरण तथाचें ॥ ५६ ॥
 शत्रुब्रह्माची खोली । उमानाबया जाणिव कैची इतुली । परि गुरु-
 कृपा फळीनली । स्नेहवसें ॥ ५७ ॥ आहो निजैलयाचां मूखी ।
 घांमू मुइज आणखीं । तेणें चाउनि गीळाविया वीखी । आळोसू

का करावा ॥ ५८ ॥ उद्यमेवीण जोडे निधि । गुरुलक्षेवीण
 लागे समाधी । तरि परमार्थबुधी । कां नेघावें ॥ ५९ ॥
 अभ्यासेवीण तैसे । ज्या मती प्रकासे । तरि प्रबंधीं वीवसे । का
 न करावें ॥ ६० ॥ जेवि सांदसा बाळाची जननी । जरि जाणे
 त्याची खावनी । तरि घालावया लोळनी । त्या काई काज ॥ ६१ ॥
 वच्छा न करितां सोक रडा । जरि धेनू उभी ठाके पुढां । तरि
 हाणावया हंबरडा । काई कारण ॥ ६२ ॥ तैसीं ईतर काव्यें रसाळें ।
 जरि श्रवती प्रेमाचीं फळें । तरि कां उपजती डोहळें । कृष्णकथेचे
 ॥ ६३ ॥ घेतां संतपथीं झाडे । जरि अन्य साधनें मोक्ष जोडें ।
 तरि ब्रह्मविद्येचिये चाडे ॥ कां झेपांवीजे ॥ ६४ ॥ म्हणौनि वोल
 तरि सावडे । तुम्ही आईकावे श्रीकृष्णाचे पवाडे । जेणे उघडती
 कवाडे । मोक्षद्वारीचीं ॥ ६५ ॥ चालहेराजाचां वंसीं । जन्म जालें
 नरसिंहांसी । तो वीनवीताए संतांसी । प्रबंधकरणी ॥ ६६ ॥ कवी-
 त्वाचेनि मीसें । गाईन देवाचीं चरीत्रें सुरसें । जे भागवती सूक्तव्यासें
 कथन केली ॥ ६७ ॥ न वोलें कथेविरहित । पसरू नेघें बहुत ।
 महाकवीचें मत । तें मज कैचें ॥ ६८ ॥ परि आपुलिण
 मतीसारीखें । काहींएक बोलैल उल्लेखें । वोवडां 'उत्तरंगे बाळके ।
 रंजविजे जैसें ॥ ६९ ॥ आतां असो हे रंकवृती । थोते असळगे भावीती ।
 म्हणती वेडेयासी मती । कैची स्फुरैल ॥ ७० ॥ आतां आरंभू कथा । मान देउनि
 समस्तां । कां जें जन्ही जाला जाणता । तन्हीं नेणिव निक्कि ॥ ७१ ॥
 तें भीमकाची बाळा । माळ घाल्लैल गोपाळा । चैद्या जाली अवकळा ।
 तें सांघैल नरसीहुं ॥ ७२ ॥ प्रसंगु ॥ ॥ १ ॥ छ ॥ छ ॥

॥ प्रसंग २ ॥

जंबुदीपीं भारथखंडी । वैदर्भदेसीं वन्हाडी । प्रसीध भूपाळा-
 माजि पीढी । गया भीमकाची ॥ ७३ ॥ त्या कौडिन्यपुर नगरा ।
 काई उपमा देयावी अवधारा । जें भवानी संखरा । दुर्लभ पै ॥ ७४ ॥
 नाना तेजाचिया उर्मी । लोपली सूर्याची रस्मी । जेथ लक्ष्मीची
 जन्मभूमी । तें कोणा वर्णवे ॥ ७५ ॥ पुढा वर्णावी असे द्वास्का ।
 म्हणौनि सांघों आकळीता भाका । जेयालागि आटला असीका ।

मळयाचळु ॥ ७६ ॥ एकवीसां स्वर्गा सेवटीं । जेया नगराचीया
 गोष्टी । तेया उपमा उमेठीं । काई देयावी या ॥ ७७ ॥ आठै
 माहा सीधी । जियेचीया दासी नवै नीधी । सकळही समृधी ।
 वोळगती पै ॥ ७८ ॥ ते लक्ष्मी जन्मली जयाचां वरीं । त्याचेया
 समर्थवादाची थोरी । वाखाणीतां नागारी । जाले अमरलोक ॥ ७९ ॥
 कुवैरासारिखें वेव्हारे । लोक सदा पुण्यचि आचरे । व्याधि रोग
 न संचरे । तया नगरामाजी ॥ ८० ॥ जेथ राणीव भीमका । तो धन्य
 देसूचि असीका । पर भय तें लोकां । असेचि ना ॥ ८१ ॥
 वनी नाहीं पारधी । निरोपद्रव योगिये समाधी । अवकाळीं नाना
 आवधी । सांसीनलिया ॥ ८२ ॥ पुराणी पढती अमरलोक ।
 जेथ नव्ह्यानौ नांदिनले भीमक । तेथ चौवाग वीनायक । विटमांचें
 ॥ ८३ ॥ गहनत्वे वानिजे मेरू । सत्वा न लोटे धरणीधरू । परि
 तो राजा गंभैरू । आधीकु दीसे ॥ ८४ ॥ बळें कृतांता न लोटे ।
 निती ब्रह्मयां नुल्लोटे । प्रतापें हियें फूटें । वैरीयाचे ॥ ८५ ॥
 दाने कूबैरू आंकणा । मानें इंद्र होए ठेंगणा । ज्याचेया समर्थपणा ।
 मानवे लक्ष्मीकांतु ॥ ८६ ॥ तो कुसळ चतुरू नृपती । ज्याचेया
 सैन्या नाहीं मीती । तयाची अतौंगी सुधामती । पाटमूखी ॥ ८७ ॥
 तीएची वाखाणितां महिमा । नेणे चतुर्मुख ब्रह्मा । जिएचिए उदरीं
 जन्म । लक्ष्मीचें ॥ ८८ ॥ रुक्मिया रुक्मबाहो । रुक्मसुंदरू
 रुक्मसनाहो । रुक्ममालू माहाबाहो । अतुर्वळी ॥ ८९ ॥ हे
 पांचै कुमर जगजेठी । रुक्मिणी तयां धाकुटी । पृथ्वी नभाचां
 संपुष्टीं । श्रिधारपुतळी ॥ ९० ॥ जिएचीया जन्माची नव्हाळी ।
 उछावो जाला भीमकाचां गाडळी । मेघ मुक्ताफळी । वरूसले पै ॥ ९१ ॥
 ते तरि लक्ष्मीचा अवतारू । पुष्पीं वरुषले सुगवरू । वाजांत्री अंबरू । गर्जिनलें
 ॥ ९२ ॥ तो राजा कैसा श्रीमंतु । मिरवें बंधुवर्गासहीतु । नरूपुरंधरू सुगादि
 संगितु । सुधाकरू ॥ ९३ ॥ हें धाकुटें बंधुजन । आणीक वोळगणिए
 मूगुटवर्धन । जे रायासमान । देसोदेसीचे ॥ ९४ ॥ वीरराजु प्रधान
 जगजेठी । भांडारी रत्नसेखरू वोळगे दृष्टी । ऐसी सभा घनदाटी ।
 सांसीनली ॥ ९५ ॥ द्विजा देउनि दान । मग भद्रासि आला आपण ।
 रत्नखचीत सिंहासन । तेथ बैसता जाला ॥ ९६ ॥ वरि चवरांचा ढालु ।
 तेथ मिळाला कळापात्रांचा मेळु । बंदीजनी भूपालु । वर्णिला अचाट
 ॥ ९७ ॥ ऐसी दाटली स्थानी । नृत्य करिति पेशणी । तव त्या अव-
 स्वरा रुक्मिणी एती जाली ॥ ९८ ॥ सर्वे सखिया परिचारिका ।
 करिती सेवा सुश्रुका । एकी गमकचाळका । मंत्रवार्दानी ॥ ९९ ॥

जेवि सत्रावी कळा । तैसी ते भीमकाची बाळा । मेलीया मदनासी
 जिवाळा । जाला जिणचेनीं ॥ १०० ॥ आंगवळेकारी सखीया ।
 ठकारें चालती सरीसीया । दोघी नाचती धाकुटीया । रुक्मिणी पुढें
 ॥ १०१ ॥ दोघी गाती वार्ता वीणा । दोघी देव्हडीया जाणवीती
 वींजना । दोघी कण्ठीरीणी जीवना । सोडती तुषार ॥ १०२ ॥ देवढीया
 दोघी हडपीनी । देती विडीया रुक्मिणी । दोघी सेळंद्रिया भांडारणी ।
 दोघीं चवगढाळका ॥ १०३ ॥ सूर्यो तपताये खडत्र । म्हणौनि
 चौघीं धगिलें पालवळत्र । नळउपर जाणवीती वचीत्र । दोघजिणी ॥ १०४ ॥
 दोघी मैत्रीणी दोघी मुखरणी । दोघी उचीत संवादनी । चौघी जीवल्गा
 सोत्रसिनी । चौघी पोखतीया ॥ १०५ ॥ ऐसी सतिसांचेनी मेळे ।
 चालतां भीमका चिए बाळे । उमटति निगियांची मंडळे । वर्तुळें काचिभूमिक
 ॥ १०६ ॥ जैसीया समुद्रावरी । हेलावे देताति लहरी । तैसीया
 त्या गंजकुमरी । चालतां दासिती ॥ १०७ ॥ कैसिया चमकती
 डोळसा । जेवि हरणी चवकती डोळसा । तेयामाजि रुक्मिणी हंसा ।
 पदीं जीकीलें पै ॥ १०८ ॥ जेवि जालेयां कोमळबोधु । वे वैगग्याचा सोधु ।
 तैसीया गमकें चालती वधु । जिंकावया कामीकांते ॥ १०९ ॥ कामु जींकावा
 तापसजनी । कीं तापसांतें कामीनी । ज्या वीपरीत संधानी ।
 कटाक्षांचा ॥ ११० ॥ आवघेयां रत्नाचीं लेणी । त्रैलोक्य लीहीला
 नाडवनी । विजु प्रकासे तेवि हांसनी । उजळती दीसा ॥ १११ ॥
 रुक्मिणीतें चंद्रकळा । येरी तारा सोभती सकळा । उत्तरीलीया
 पृथ्वीमंडळा । क्रीडावया ॥ ११२ ॥ निर्मळ गगनगंगेचे तरंग^१ ।
 तैसे अंकुरैले दीसती अनंग । सपुग वालिपांतौनि आंग । दीसे
 गौरवर्ण ॥ ११३ ॥ आंगठेनि चेंपिताये निरी । विडिया घेती
 सकर्पूरी । बोलतां गजसेचां अधरी । पीक मिग्वातये ॥ ११४ ॥
 जैसी कीळ सूर्याची । तैसी दीप्ति फांके कुंडलांची । झळफळित
 श्रींवागची । वोप दीसे ॥ ११५ ॥ रत्नांची लेणी सविकारे । वरि चालती
 तारुण्याचेनि ठाकारें । विरहातुरें जाली शरीरें । कामीकांचीं ॥ ११६ ॥
 बाळा प्रौढा मूग्धा । पल्लवगर्भा ते प्रबोधा । ऐसीया नागी चतुर्विधा ।
 रुक्मीणीसांघातें ॥ ११७ ॥ तथा सखियासमवेता । चाले भीम-
 काची दुईता । जेवि नवानिधी समवेता । लक्ष्मी परीवागली ॥ ११८ ॥
 सौभाग्यदेवता अवत्रली । कीं वेधवंती रूपासि आली । कीं मन्मथ-
 नायका नटली । बरवेपणें ॥ ११९ ॥ सभासागरू पावतां भीमकी ।

जैसी गंगासंगमी सहश्रमूखी । नातरी सोळाही कळां ससांकीं ।
 पूर्ण जैसा ॥ १२० ॥ अंदु नेपुगंचेनि झणकारें । गमक पदाचेनि
 गजरें । खूणा गोष्टी सांघती अनुकारें । नेत्रांचेनी ॥ १२१ ॥ काळंद्री-
 जळ नीर्मळ । तैसें समस्तीं सोगयांचें काजळ । माजि कृष्णबींब ते
 बुबळ । मिश्रवति नयन ॥ १२२ ॥ चींतीति देवाचें रूप । आली
 सभेसमीप । असकंयामाजि सौंदर्याचे लेप । रुक्मिणीचें पै ॥ १२३ ॥
 एत देखिली सुंदर । गवो म्हणे काठिकारां । मांदी परतीचि रे वो सारा ।
 पैल एताण गजकन्या ॥ १२४ ॥ आली सभेनेहटी । गये उच-
 लौनि बाहुटीं । बैसविली गोगटी । मांडीयेवरी ॥ १२५ ॥ माथा
 ठेउनि करू । सरीसा केला कवरीभारू । नेत्र प्रमार्जुनि नृपवरू ।
 तांबूळ घाली मूर्खीं ॥ १२६ ॥ रुक्मीणी नयनाचें माजवण । तेंणे
 भाजले सभेचे कामीक जन । अनंगु क्षोभला रूप देखौन । अवळेंचें
 ॥ १२७ ॥ बीजेसी चंद्र दावी । मग दीसेदीसे कळा चढवी । तैसी
 आठुमाळ मन्मथ 'मातवी । उमटली दीसें ॥ १२८ ॥ निवर्तली
 वाळवैसा । मुहुगैली मुगुध^२ दसा । नावेक संचरली संका
 सरिसा । पालउ करीताये ॥ १२९ ॥ देखा जैसी जळकासवी ।
 आपुली आंगे लपवी । तैसी अष्टांगे आंवगौनि देवी । बैसली
 पद्मासनी ॥ १३० ॥ कीं मूर्धनी अंकाकृत । यौगिये बैसले ध्यानस्थ ।
 कीं दीप निवांत । मंदीरीं जैसा ॥ १३१ ॥ तैसी गयाचिये
 पालखती पांजरां । रुक्मिणी बैसली मुकमुदरा । तेवीचि घेतसे
 चारा । कृष्णनामाचा ॥ १३२ ॥ कन्या उपवर देखिली ।
 रायासि चिंता वर्तली । मग वास पाहिली । प्रधानाची ॥ १३३ ॥
 बोले राजा वैदर्भेश्वरू । विचारा येकाधा गजकुमरू । कन्येसारीखा
 वरू । कवणु असे ॥ १३४ ॥ तवं प्रधान विनंती करी । जी
 तुझे देखणें अती दुरी । बोलतया कुसरी । जाणविताये मज ॥ १३५ ॥
 गयाचा ऐसा भाओ । जें सैवरीं निफजे अपावो । म्हणौनि
 कन्येसि वीव्हावो । कीजे आतां ॥ १३६ ॥ तरि तुझेनि जी
 महीमानें । गवो नाहीं ऐसें मीं जाणें । वरि रुक्मिणीचेनि गुणें ।
 हीन पृथ्वी वरू ॥ १३७ ॥ आतां पढतेयां विद्वांसां । धाडावें
 देसोदेसां । दैवादैव जोडे ऐसा । पाहावा वरू ॥ १३८ ॥ हे उपवर
 जाली तनया । आतां उसीरू न लवीजे राया । आज्ञा देउनि

१ पाठ-माधवी

२ पाठ-मुग्ध.

उपाधीयां । पाठवीजे सन्मानौनी ॥ १३९ ॥ ना तरि मज आज्ञा द्यावी ।
 तुम्हीं काही चिंता न करावी । पृथ्वी हीं डैन आघवी । पाहीन वरू ॥ १४० ॥
 जो कुळें रूपें बरवा । चातुर्यगुणें करी चढावा । ऐसा वरू होआवा ।
 राजकुमरीसी ॥ १४१ ॥ पृथ्वी वरू पाहातां । जे येतील माझेया
 चीता । ते लीहुनि आणीन तत्वता । तुम्हापासीं ॥ १४२ ॥ जो
 येईल तुमचेया वीचाग । तोचि कीजे जी सोयरा । तरि आज्ञा
 देउनि दातारा । पाठवी मज ॥ १४३ ॥ ऐसा प्रधान अनुवादला ।
 तो रायासि मंत्रु मानला । याउपरी वृतांतु काई वर्तला । तो अवधारा
 पां ॥ १४४ ॥ वाजिनलिया गजघंटा । ढोला तिसाणांचिया घड-
 घडाटा । वाजांत्री आवूठा । निहा उठिला ॥ १४५ ॥ गथांचा
 वडघडाटू । वारूवांचा पै थोटू । एता जाला भाटू । कासेश्वराचा
 ॥ १४६ ॥ तो ध्वनी आईकीला दुगी । अवस्वरीए होते वाहीगी ।
 ते सांघावया झडकरी । आले धांवत ॥ १४७ ॥ जोहारैनि वैदर्भ-
 नाथा । सांघते जाले वार्ता । जी एतसे रायांचा मागता । नगर
 आपुलिया ॥ १४८ ॥ तया नावं कल्याणकीर्ती । ऐने नगरलोक
 बोलती । तवं अनुवादला भूपती । प्रधानेसीं ॥ १४९ ॥ म्हणे करीत
 होतो उब्देगु । तवं सहजचि घडला प्रसंगु । आतां यासि आणावया
 चांगु । सन्मान करा ॥ १५० ॥ ब्रीदें पढौनि वीचीत्र । येणें राये
 मागितले सर्वत्र । हा थोर पात्र । नेघे हीन दान ॥ १५१ ॥ आपु-
 लीये कीर्तीकारणे । याचे जयजयकार करणें । उभवा गुढीया तोरणे
 श्रींघारा नगर ॥ १५२ ॥ धुळि झाडना देसू । यासि दयावया उद्देसु ।
 यासि करौनि सौरसू । वरू पुसो ॥ १५३ ॥ तरी या कल्याणकीर्ती ।
 नगरांतु आणजे निकिया रीती । सन्मानेसीं गज गथीं । साउमे जा
 ॥ १५४ ॥ यां सवदासरिसे वेग । प्रधानेसी चातुरंग । चालिले
 बंधुवर्ग । गया धाकुटें ॥ १५५ ॥ तवं येगीकडें बंदीजनी ।
 मेलिकारू केले श्रींघारवनी । तवं ते दांडियां मुकामनी । साउमे
 गेले ॥ १५६ ॥ क्षेम जालें एरणं । वाजांत्री नाटु उठीला अंघरा ।
 कल्याणकीर्तीसि अवधारा । वैसवीले हस्तीवरी ॥ १५७ ॥ धरिलीया
 श्रीगीरी छत्रें । वरि ढळती कनकदंडे चवरें । चालती सरिसेनि भारें ।
 गोष्टी सांघत ॥ १५८ ॥ देखे नगर श्रींघारीलें । तवं अधिकाचि मन
 नीवालें । म्हणें ऐमें चातुर्य नाहि देखीलें । भूपाळामाजी ॥ १५९ ॥
 मज हिंडतां मेदीनी थोडी । देखिलीया रायाचिया कोडी । परि या

भीमकाची नीर्वडी । देखिजेना ॥ १६० ॥ आला भद्रा नीकट ।
 देखीली सभा घनदाट । झळफळीत मुगुट । गजकूमरांचे ॥ १६१ ॥
 जैसा अमगवतीये इंद्रु । कीं सोळाही कळीं पूर्ण चंद्रु । तैसा देखीला
 राजेंद्रु । सिंहांसनावरी ॥ १६२ ॥ गगनचुंबीत आयोरूपीं ।
 वावनचंद्रनाचा मभामंडपी । तथ मुक्ताफळी निर्लेपी । चांदोवा
 मिरवताये ॥ १६३ ॥ तथा तळीं राजा सींहांसनी । येर देखोनी उतरला
 हस्तीवरोनी । मग बाहै उभारैनी । ब्रह्मावो केला ॥ १६४ ॥
 सिंहासनाखालि ठेउनि पावो । हडौता मुगुट कगी गओ । भाटें
 ब्रीद्रांचा केला वाघावो । वर्णीला उभए पक्षीं ॥ १६५ ॥ ऐसा
 पठिनला अचाट । म्हणे थोरथोर देखिले सुभट । परि तुझेनि
 बडिवारें कूट । जाले पृथ्वीपाळ ॥ १६६ ॥ अगीराये पाउडां । जुझारां रायाचा
 मेढा । सौर्ये प्रताप गरुडा । धैर्ये सींधु ॥ १६७ ॥ उदारू राये आंकणा ।
 तोडरीं वाहासी कृपणा । वैरी जींकौनि म्थापना । केली तुवां
 ॥ १६८ ॥ सोमवंसदीपका । आधारस्थंभू याचका । परदळनिभाजका ।
 भिमा किर्तिरूपा ॥ १६९ ॥ साधु तुझेनि सुरवाडें । तोडिनी शास्त्र-
 वादीयांचें झोंवाडें । जाणिवा उगविसी कुवाडें । सिद्धांतीयांचें
 ॥ १७० ॥ ऐसी आईकौनि स्वकीर्ती । मग हातें वारिलें कल्याण-
 कीर्ती । वरूसला उचीतीं । यकवेळें ॥ १७१ ॥ जवळा बोलावीला
 प्रिये वचनें । राये दीधले क्षेमालींगन । वैसां घातले सींहांसन ।
 सोमकांताचें ॥ १७२ ॥ गत्नस्त्रचीता अळंकारीं । पुजीला षोडस
 उपचारीं । सुखी केला नागारी । वळीत देसू देउनी ॥ १७३ ॥ गजरथ
 भांडार । दीधले अमोलीक तुम्बार । वेचु केला अपार । कीर्तीकारणें
 ॥ १७४ ॥ बहुत देखौनि दान मान । संतोसला वंदीजन । म्हणे
 भीमा तुजवांचोन । समर्थ नाहीं ॥ १७५ ॥ आईकीजे कल्पतरूची
 प्रौढी । वरूसे कल्पील्या फळांचां घडी । चिंतामणि पुग्दी आवडी ।
 धनकल्पनेची ॥ १७६ ॥ कामधेनु कल्पनेसरिसी । दुभे नाना
 षडुरसीं । परि न देवती गजगथेंसीं । देस नगरे ॥ १७७ ॥ धन
 शस्त्र वारू । वस्त्रें अळंकार आहारू । तुझेया दानापुढें उपरू ।
 काईसा यांचा ॥ १७८ ॥ जव नाहीं तुझे दर्शन । तवंचि यांचें
 मीगवणें । राया दाळीद्वनिभजन । नावं तुझे ॥ १७९ ॥ देव आभागवे भक्ती ।
 मग प्रसन्न जालेयां देती सूक्ती । परि त्यांची काइसी युक्ति । तुज
 पुढें ॥ १८० ॥ म्हणौनि भीमका तुझेनि पाडें । देवांचे देणे थोडे ।
 तुवा फेडिलें सांकडे । थाचकांचें ॥ १८१ ॥ तव रावो म्हणे

मागधेसां । तुवां सांभाळिलें बहुतां दीसां । अवचट या प्रदेशा ।
 आलासि पै ॥ १८२ ॥ सगरावरि अवचीती । जैसी पावली
 भागीरथी । तैसा तुं कल्याणकीर्ती । आमचेनि दैवें ॥ १८३ ॥
 हें सप्तदीप भूमंडळ । तुं हींडीलासि सकळ । तरि कवणकवण
 भूपाळ । देखिले तुवां ॥ १८४ ॥^१ येरू या बोलाचा देखणा ।
 जाणितली रायाची वासना । वरू घुसताए खूणा । कुमारी अनुरूप
 ॥ १८५ ॥ रायाचीये पद्मासनी । आंटे देखिली रुक्मिणी । वीस्मयो
 वर्तला मनी । पाहातचि ठेला ॥ १८६ ॥ म्हणे हें अभिनव रूप । कीं होईल
 चीत्रीचें लेप । कीं पुतळी वोतीव साटोप । जांबुनदाची ॥ १८७ ॥
 कीं ब्रह्मा लाववी बहुवसु । जगासि केला डोळेलासु^२ । कीं काहीं आभासु ।
 मज पाहातां ॥ १८८ ॥ कीं हे विद्या वोडंबरी । कीं होईल
 एकाधी क्षेचरी । हे नव्हे कुमरी । निर्धारीतां ॥ १८९ ॥ कीं मन्मथु
 जाळिला महेसें । कुमरीत्व आथला तेणें त्रासें । रती वीयोगे असे ।
 निवावलेपणें ॥ १९० ॥ कीं श्रुती वर्णीतां गेली भंगा । ते उणिव
 आला आंगा । आतां कुमरीपणें श्रीरंगा । पाओ पांति असे ॥ १९१ ॥
 कीं सूर्याचां कुंडली । जे कीळ होता सांसिनली । ते कुमरीपणे
 जन्मली । भीमकाचां घरीं ॥ १९२ ॥ कीं कामभारें सीणली ।
 मनोर्थउद्यानी एकली । वीयोग भावीत ठेली । कृष्णवल्लभावीण ।
 १९३ ॥ भाटा वाटलें ठक । देखौनि सुंदर्याचे वीक । म्हणे पृथ्वी-
 माजि काई एक । देखिजेना ॥ १९४ ॥ देखे मुग्ध दसा महुरैली ।
 मग रायाची वास पाहीली । म्हणें कन्या नाही उजवीली । आझुनि
 वेन्हीं ॥ १९५ ॥ तवें राओ बोले हांमौनी । म्हणे आतां तुझां
 सुवचनी । वरू जोडैल रुक्मिणी । भाग्या उदई ॥ १९६ ॥ चींता-
 सरितचां कळोळीं । बुडत होतां कल्पनाजळीं । आतां जाला आनंदाची
 दीवाळी । तुझेनि दर्शनें ॥ १९७ ॥ या बोलाचां मादवीं । पाल्हेली
 कीर्ति माधवी । वीकामली गौरवी । मनकळिका तयाची ॥ १९८ ॥
 भाटा वाटलें सांकडें । म्हणे हें लावण्य उचवडें । ये अवळेचेनि सरि-
 पाडें । वरू नाही ॥ १९९ ॥ नागारी करी मनोर्थु । जरि अंगी-
 करी श्रीगोपिनाथु । तरि याचि येकी परमार्थु । जोडला होण ॥ २०० ॥
 ईएची कैसी कर्मरेखा । ते आम्हासि नकळे देखा । जरि बंधे^३

१- यापुढें दुसऱ्या प्रतीत सं. स. स्व- २।११० ओवी.

२. मूळ पाठ- डोळ्यांसु

३. पाठ- पावे.

आदिपुरूषा । तर्हि देवाची हे ॥ २०१ ॥ म्हणे परियसै भूपाळा ।
 इयेचिया लावण्यकळा । पाहाता भूमंडळा । माजि देखिजेना ॥ २०२ ॥
 ईचिया रूपाची नव्हाळी । नाही स्वर्ग मृत्य पाताळीं । हे तीही
 लोकां आगळी । दीसताये मज ॥ २०३ ॥^१ अमगवतीएचा ईद ।
 जो देवलोकीचा राज्यद । तो सर्वांगी जाला भगेंद । श्रापाम्त्व ॥ २०४ ॥
 देवांमध्ये बरवा येकु । जो आईकीजे मयेंकु । तयाही लागला कळंकु ।
 वाळिला तीहीं लोकी ॥ २०५ ॥^२ त्रिकुटीचे त्रीवीध । ते तर्हि
 सावयाचि वृध । हें बोलणें असंबंध । ते मुगुध दसेसी ॥ २०६ ॥
 लक्षाचणि माने । उण्हे जाजावती जीवजणें । तया सूर्यासीं साजणें ।
 कोण करी ॥ २०७ ॥ गणगंधर्वांआंतु । आईकीजे चीत्रगुथु । तो
 अप्रवासीं अंत्राळी भ्रमतु । आकासामाजी ॥ २०८ ॥ सदा दैत्यां-
 चीया धाडी । पळती देवांचीया कोडी । त्यांची सांपें फेडीली
 सांकडी । श्रीकृष्णनाथें ॥ २०९ ॥ अनाकारणें लूलूपाती देव । यज्ञा आचरती
 मानव । तेव्हेळीं त्यांचे दैन्यभाव । फीटताती ॥ २१० ॥ कें स्वर्ग के
 मृत्यलोकु । हा असाध्य सोईरीकचा पैकु । वाचे बोलतांचि दोपु ।
 लागतु असें ॥ २११ ॥^३ पाताळीचे पन्नक । तें तरी
 देखीलियांचि भयानक । त्यांसि त्यांचेंचि विप । जाळीत असे
 ॥ २१२ ॥ म्हणौनि देव अयोग्य । हें रूपवंत कन्या प्लाय्य ।
 इयेचें थोर भाग्य । देवांपरीस ॥ २१३ ॥ इया आपुलां बोलीं माधुर्ये ।
 गती जिंकौली चातुर्ये । अर्ध तुक न ल्हाण सुंदर्ये । सारदादेवी ॥ २१४ ॥
 रूपें आईकीजे दमयंती सुल्लजा । परि ते प्रियें अब्हेरीली लाजा ।
 इएचेनि दैवेंसीं गीरीजा । सरि न पवें ॥ २१५ ॥ आईकीजे
 ईद्राची रंभा । जिएसी रूपाची सोभा । परि गुणी हे वैदर्भा । अधिक
 दीसे ॥ २१६ ॥ म्हणौनि रुक्मिणी सद्भावें । देव हीनावले आघवें ।
 त्यापरीस मानव बरवें । मृत्यलोकीचें ॥ २१७ ॥ तर्हि मृत्यलोक
 जीवनी । आतां सांघो हे धरणी । छपन्नकोडी विस्तारुनी । रूप
 जीएचें ॥ २१८ ॥^४ एकवीस स्वर्ग नगरें । मेरूसीखरीं त्रीपुरें । अवघे

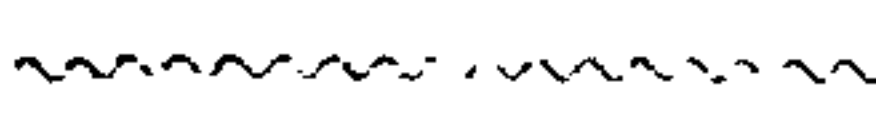
१. यानंतर दुसऱ्या प्रतीत सं. रु. स्व. मधील ३।१३, ३।१४, ३।१६,
 ३।६८, ३।६९, ३।८५ व ३।८६ या ओव्या.

२. यानंतर दुसऱ्या प्रतीत सं. रु. स्व. ३।५८ ओवी.

३. यानंतर दुसऱ्या प्रतीत सं. रु. स्व. ३।१०० ओवी

४. दुसऱ्या प्रतीत यानंतर सं. रु. स्व. ३।१८ ओवी.

इयेचेनि आधारे । त्रैलोक्यधारणी हे ॥ २१९ ॥^१ मेरू माथां चातुर्दक्ष ।
विस्तारीं गेले सात वृक्ष । त्यांची सप्तदीपे नामाक्ष । सांघेन आतां
॥ २२० ॥ तिथे दीव्यरूपें झाडें । विस्तारली अतिपांडे । यांचे दीप
भूमीवरी पडें । म्हणौनि सप्तदीपें ॥ २२१ ॥ कासिपें आपुलीया कुमरां ।
वाटे दीधले अवधारा । तें कोण कोण दीपांतरा । नाव जालें ॥ २२२ ॥
तेयां वृक्षांची नावे निवाडु । पुष्करदीप तो येगंडु । पलाक्षदीप तो ब्रम्हदंडु ।
सालमलीदीप ते सालई ॥ २२३ ॥ आम्लदीप ते आवळी । कुसदीप तो
दर्भमोळी । जंबुदीप ते कनकजांबूळी । कंज्यदीप तो करंजू ॥ २२४ ॥^२
सप्तदीपां सातहीं समूद्र । आणिकही आठ महामहेंद्र । नव नदी
आउठ नद । भद्र अरण्यें च्यारी ॥ २२५ ॥ इही रुंधौनि वसंधरा
उरली जें । तेथ वसती लोकपाल राजे । आतां नवखंड मेदिनी बोलिजे ।
तें आईकें गया ॥ २२६ ॥ ब्रम्हांडखंड मेरूतळवटी । सप्तपाताळांचा
मुगुटी । तेथ मनुष्यांची गोष्टी । करूचि नये ॥ २२७ ॥ गरूडाचीण
धाडी । पन्नकीं टाकीली सेषाची पाडी । ते असे सेखा बुढी । नागखंड
॥ २२८ ॥ आईकौनि बळीचें दान उदंड । वामनरूपें पृथ्वी केली तीनचि
पांड । आउठांवां न भरे म्हणौनि महीखंड । बोलिजे पै ॥ २२९ ॥
भगीरथाचेनि तपोवळें । गंगा कोंडिली हिमाचळें । ऐरावतीनें
फोडिली बळें । ते जालें हीमखंड ॥ २३० ॥ जेथ उदो ना अस्तु ।
नेणवे पृथ्वीचा अंतु । असे खेचरीचाचि प्रवतु । ते नीसीखंड
॥ २३१ ॥ लक्ष्मीखंड ते अमरावती । निरयखंडीं येमलोकवसती ।
आतां परिसै गा भूपती । कृचीखंड ॥ २३२ ॥ परसगम ब्रह्म
क्षेत्री । जें पृथ्वी करीत होता निक्षेत्री । तें दसगथाचां पुत्रीं ।
क्षाति केली ॥ २३३ ॥ दोवै अवतार चढले तमा । प्रवर्तले
दारुणा संग्रामा । तै धैर्य न स्वगेचि कुर्मा । देंडळले तीन्ही लोक
॥ २३४ ॥ अतुर्वळ फरसधरा । आणि खडतर संधान रघुवीरा ।
वाणी भरले अंगरा । आंदोळला सूर्यलोक ॥ २३५ ॥ आकासीं
बाणाचीं वीरडी । खीळलीं सूर्याची घोडीं । दोही वीधांचीया बोट-
वडी । सुटती नेटें ॥ २३६ ॥ वाण भालीचां संघष्टीनी । तेथ
तुटौनि पडताये अज्ञी । वाणचि जळती गगनी । कर्पटाणि
पीसागीयांची ॥ २३७ ॥ देव निर्वृजतया गंधी । ते प्रवर्तले माहायौधी ।

१. यापुढें दुसऱ्या प्रतीत सं. रु. स्व. ३१९ ते ३२५, ३१७, ३३२ ते ३-४२
ओव्या व ३४३ सारखी ओवी.

२. यानंतर दुसऱ्या प्रतीत सं. रु. स्व. ३।२६ ओवी.

एकचि परि अज्ञानबूधी । दोनि जालें ॥ २३८ ॥ भूमंडळी दाटला
 धुर्मू । ना दिसेचि रामा रामू । तेव्हळीं रघूनें केला पराक्रमु ।
 अव्हांगिला वज्रवाणु ॥ २४९ ॥ तो क्षत्रीयां नीजगडा । फोडींला मेरूचा
 कडा । तेथ होतें करजाचें झाड तेया खोडा । भेदला वाणु ॥ २४० ॥
 केले वृक्षाचे खांड । तेथ पृथ्वी जाली उजाड । तिण दीपी कृचीखंड ।
 ऐसें बोलिजे पै ॥ २४१ ॥ तेथ वाट जाली कैलासा । धुर्मु जाला
 निनासा । देखौनि एकमेकां आवेसा । चढला रघू ॥ २४२ ॥ पुडती
 संग्राम मांडला दारूणु । तेथ निवारावया आला विष्णु । अंतरीक्ष
 दोहीमध्ये गढुनु । पाहतां जाला ॥ २४३ ॥ फरसगामाची वीद्या
 नामसी । रघु केला कासावीसी । परि सत्वधीरू तां सूर्यवंसी ।
 देंडळेचिना ॥ २४४ ॥ सत्वां आणि तमा । दोहींसी एकीचि
 कैसी उपमा । तेथही संचरलें रज मेघस्यामा । थोर चींता वर्तली
 ॥ २४५ ॥ आपणची दोहींचा कुरठा । कोणा देयावा येसा अपेसाचा
 वाटा । म्हणौनि संदेहो पडला सुभटा । दैत्यसूदनासी ॥ २४६ ॥
 तवं मत्वे सवसागीला रघू । स्वास सांडौनि दीर्घु । संकेतु संधानी
 मेघु । वोळला बाणी ॥ २४७ ॥ तेथ वीष्णु कैवाडु
 करी । वैसूनि गरूडावरी । कोण्हा न एतां हारी । प्रकटु जाला
 ॥ २४८ ॥ दोहीचि वोटें वाण । जव येकमेकां करावें निर्वाण ।
 तवं आड घातलें सुद्रसेन । दोहींमध्ये ॥ २४९ ॥ तेव्हळी रजतम
 निवारलें । नसुधें सत्वचि प्रकटलें । मग एण्णरां क्षेम जालें ।
 धनुषें सांडौनी ॥ २५० ॥ तेथ क्षोभली शस्त्रदेवता । दोघांची आंगवण
 न पुरतां । तेथचि गयां जुंझतां । रणी एस नाही ॥ २५१ ॥ माहाभारथी
 जमदाज्ञी । कामधेनुचां अक्षानी । रेणुगायाची नंदिनी । सामावली जेथ
 ॥ २५२ ॥ कथा वीतली भारथी । ज्ञाति गोत्रा जाली समाप्ती । तें हें
 भारथखंड गा भूपती । ऐसीं नवखंड ॥ २५३ ॥ कन्येचेणि आभीळासें ।
 जालें ब्रम्ह्याचें चोळाखें । तें फीटावया कील्मीषें । यज्ञु केला वाग
 णसी ॥ २५४ ॥ जालें पापासी निवारण । पंच कोस भूमीगण ।
 तें दाहावें पुण्येपावन । कासीखंड ॥ २५५ ॥ एं नवखंड क्षीतीवरी ।
 अण्यें बोलीजति च्यारी । जेथ वासु केला ऋषीश्वरी । ते बद्रीका
 अण्य ॥ २५६ ॥ हीमांचळा पैलीकडौषीं । सहश्रयोजनें झाडें
 बद्रीकी । तेयां फळांचेनि सुरवाडें रूपी । तप करिताती ॥ २५७ ॥
 दंडकारण्य तें वोस । उदकेवीन उदास । नाहीं पक्षी ना रीहिस ।

योजने सहस्र बाग ॥ २५८ ॥ तेथ सूर्यो सीतळ तपे । नाना मालती
 मुद्द चंपे । तें मळयाचळाचेनि पोपे । असे चंपका अरण्य ॥ २५९ ॥
 तेथ लोक ना लोकपाल । नसुवे पक्षीयेचि अळीउळ । कस्तुरीण मृग
 बहळ । विहरताति ॥ २६० ॥ पार्वतीचेनि रोसे । तप केले महेसे ।
 जेथ लागलें कामपिसे । ते कामीकारण्य ॥ २६१ ॥ ते बरवी वनस्तळी ।
 तेथ मदनें मुलवीला चंद्रमौळी । मग त्याची केली होळी । नेत्राज्ञी
 करौनी ॥ २६२ ॥ तिये अरण्यां कामीका । सदा तप त्रींभका ।
 ऐसी च्यारि अरण्ये भीमका । सांवीतली प्रसंगे ॥ २६३ ॥^१ समुद्राआंतुले
 वेटें । तेथची मनुष्यें कुळहीने नष्टे । रावण वर्गीची निकृष्टें । ते काई
 सांघावी ॥ २६४ ॥ फींग हापसाण खुरासाण । अग्व थटे मुलतान ।
 द्रिवेगोवे आववे तुगकाण । वर्णावर्ण तेथ नाही ॥ २६५ ॥ हें राये
 मळेसी^२ । ते काई सांघावे तुजपासी । आतां राये परीएसी । जंबु
 द्वीपीचे ॥ २६६ ॥^३ आतां कन्येचेनि पडिमठें । मागां राये पुसिले सुभटे । जे
 जे सांवीतले भाटें । ते अनुवादिल नरसींहु ॥ २६७ ॥ प्रसंग २ ॥ छ ॥ छ ॥

॥ प्रसंग ३ ॥

देस नगरें वीवीधें । जेयाची जैसी प्रसीध । ते राण वंससुध । आईकें
 वैदर्भनाथा ॥ २६८ ॥ मानसरोवरीचा राजतीलकु । हटक देसीचा
 गुह्यकु । एहीं धाकीं सूदला त्रीयंवकु । भुजांचेनि बळें ॥ २६९ ॥
 दरदकांबूज देसिचे भूपाल । हे साहाक्षेत्री सबळ । सीवन देसीचे
 सकुसळ । गजकुमर ॥ २७० ॥ गगनगती सपाख । तेजाथिले
 पावक । त्राणें वैरी पेशक । घोडे जयाचे ॥ २७१ ॥ सुथ्रमा त्रीगर्त
 देसीचा । कोसळु रुढदधीचा । एमलोकीयाचीण धाडीचा । धाकु सदा
 ॥ २७२ ॥ जो चक्रवर्ति राय संगितु । रूपें जींतला मन्मथु । तो

१. मानंतर दुसऱ्या प्रतीत सं. रु. स्व- ३।४४ ते ४८ ओव्या, नंतर
 २६७ वी ओवी येऊन दुसरा प्रसंग संपतो. तिसऱ्या प्रसंगाच्या प्रथम दोन ओव्या
 सं. रु. स्व. ४।१ व ४।२ या असून मग २६४ ओवी येते.

२ पाठ- मलेंछी. ३. यापुढें दुसऱ्या प्रतीत सं. रु. स्व. मधील ४।३ ते १९,
 ४।२१ ते २७, ४।२९ ते ३१, ४।३३, ४।३५ ते ४३, ४।४५ ते ४९,
 ४।५२ सारखी एक ओवी, ४।५३ ते ५४, ४।५८ ते ६१, ४।६२ ते ७३,
 ४।७४ ते ७७, व ४।८० ते ८६ एवढ्या ओव्यांनी तिसरा प्रसंग संपतो.

काम्मीर देसिचा नादमुर्तु । वरवा काई सांवावा ॥ २७३ ॥ बहीर-
 गीरीचे भूपाल । हिमवतीचे गण सकळ । जूझी कृदांतकाळ । न
 लेखाति महत्त्वा ॥ २७४ ॥ सप्तमंडळिचे गये धारक । पर्वत मंडळीं
 वाहाळीक । रूपं जींकले अमरलोक । प्रतापी तैसेची ॥ २७५ ॥ जया-
 चिये गतीचिया सुखा । अपसरा इच्छीती देखा । नेपाळी देसिचिया
 राजतीलका : कीर्तिदेवा ॥ २७६ ॥ सराउ करीतां गरूडी । ज्याचेनि
 पृथ्वी होण दोहीं घडीं । काळु कापे प्रौढी । थरारे सूर्यमंडळ ॥ २७७ ॥
 कुरुदेसिचि दुर्येधनु । अभिमानी घृतराष्ट्रनंदनु । महाप्रतापिया
 उग्रवाहानु । श्रींवाग्पुनळा ॥ २७८ ॥ उजनीचा तेजानंदु ।
 बळें कुंजरांचा सांडवी मड् । नितिदंता धर्येसींधु । स्वरूपें तैरुचीं
 ॥ २७९ ॥ मेरु आरूतां ईसान्य कोनी । आणीक क्षेत्री कैसा
 मेदनी । पुरवी बरवेपणाची सीगणी । राजा वज्रकेतु ॥ २८० ॥
 मेरुचें तळखें परीकर । असें शृणितापूर नगर । तेथ राज्य करी
 वाणासूर । वळीचा सुतु ॥ २८१ ॥ समसागरिचा अतिबळु ।
 कांतीचा राजा भूपालु । इहीं आंकणा घातला काळु । भूजांचेनि
 वळे ॥ २८२ ॥ बंगदेसीचां चंद्रसेनु । ज्यातें देखौनि झुंई मदनु ।
 जाणीवा वीचक्षेनु । न लेखी कळावंता ॥ २८३ ॥ कौश
 देशीचा राजा । रूपे वाणीजें गरुडध्वजा । त्यासीं प्रजी ऐसा दुजा ।
 क्षेत्रीचि नाही ॥ २८४ ॥ जगसंद राजगृहीं । त्याचेया वळा मीत्य
 नही । वैगीयां उमसु कहीं । घेउ नेदी ॥ २८५ ॥ पुंडरीकु
 वासु,वो । चतुर्भूज माहावाहो । पठवी श्रीदांचा अधिकावो ।
 भूतळीच्या गयांवरी ॥ २८६ ॥ तो आपणयातें देवपणें मीरवी ।
 साक्षात वीष्णुचि म्हणवी । गुणें रूपें भूलवीं । मन्मथातें ॥ २८७ ॥
 जयाचें शूगोळकी प्रकासक तेज । त्या सूर्याचें साक्षात बीज । तो
 कर्ण स्वरुणें महज । उदार काई सांवावो ॥ २८८ ॥ झाडमंडळीचें
 पृथ्वीवर । निपाददेसीचे राजकुमर । त्याचिये प्रतापशक्ती असुर ।
 वळें सांडवलें ॥ २८९ ॥ आयोध्येचा राजा सूर्यवंसी । तो वीर-
 हज्वळु शृंवागविलासी । ईसाळु करी देवासी । बरवेपणें ॥ २९० ॥
 वाराणसीचा सुबाहु भूपती । ज्याचिया सैन्या नाही मीति । त्याचिण
 शक्तिची वांठीवं पढती । देसोंदेसी ॥ २९१ ॥ चैद्यदेसी दमघोकू ।
 नितिवंतां तोचि एकु । जयाचा श्रींवागीया लेंकु । लक्षणवंतां ॥
 ॥ २९२ ॥ तां कैसा सांवावो सीसुपालु । जां अरीगयांवरी
 सार्धुळु । उपभोगें करी गेळु । वसंतेंसी ॥ २९३ ॥ त्याचीआ
 वळाचा उवाग । स्वर्गी होत असे सुरवरां । वासीपती स्वर्गाचेया

धुधुकाग । वोडे सूर्याचें ॥ २९४ ॥ मीथळेचा जनकु स्वरूपु ।
 त्याचा कुमरु कीर्तिरूपु । ज्याचिये घोडीचा वासीपु । येसलोकीं
 ॥ २९५ ॥ पंचाळदेसीचा सुभटु । दृपटु जुंझारु नीटु । अगीरायांचा
 भरी घोंटु । सैन्यसागरी ॥ २९६ ॥ आझीर्दासेचा रत्नध्वजु । जो
 जुंझी वैरीयांचा झाडी माजु । ज्याचे आझेसरीसा सूर्जु । थोके
 गगनी ॥ २९७ ॥ द्रावडदेसीचा भासवंत चतुरु । ज्यातें देखौनि
 क्षोभे श्रींवारु । महिवाळिचेनि त्रीवींक्रमें पारु । वांधला कीर्तीचा पै
 ॥ २९८ ॥ पांडीये दंसीचा दंतपालु । चौडदेसीचा मैगळु । न पुरे
 माहाकाळु । यांचेनि वळें ॥ २९९ ॥ मेखळेचा रत्नचूडु ॥ श्रीमै-
 ळेचा वीक्रमचंडु । इही णमलोकी घेतला दंडु । भूजांचेनि वळें
 ॥ ३०० ॥ कांवीगी त्रीगुळ कर्नाट । हे गण महा अदट । यांचेनि
 धाके त्रीकुट । थगरीत असे ॥ ३०१ ॥ ते राये तरि साधारण ।
 परि अगीराये जिकले जुंझेवीण । जगी पढवीती आमोलेपण ।
 वांठिवेचे ॥ ३०२ ॥ चंपावतीचा राजकुमरु । महाप्रतापिया रत्न-
 सेखरु । डाकगामीचा संखरेखरु । भाळ महिमंडळीचा ॥ ३०३ ॥
 हे कुळें रूपें पुरतें । वळें तीहीं लोकीं सरतें । जुंझी तुकविलें माथें ।
 देवांकर्गी ॥ ३०४ ॥ अंध्रदेसिचा वीदपु । वोडियानाचा काळ
 कोपु । इहीं धाडि घालौनि जींतला सर्पु । पाताळी वासुगी गवो ॥ ३०५ ॥
 मनकर्णिकेचिया मयेंका । भद्रनदीचिया मंडळीका । देखौनि मुलती
 अमगगणिका । माजें वग्वेपणाचेनी ॥ ३०६ ॥ दाभोळिचा राणा ।
 जेणें वैरी घातलें आंकणा । गीतीं गाववीले आपणा । लोकअंतौरिया-
 कर्गी ॥ ३०७ ॥ वरूणावतीण पंडुनंदन । जे सोहदग पांचै जण ।
 त्यांसीं प्रजी ऐसा आहे कवग । भूमंडळामाजी ॥ ३०८ ॥ ते
 प्रतापाचा चाकोगं । त्रीकुट भवंडीती गरगरं । त्यांचिया वळाचा
 उवाग । न साह तीहीं लोकीं ॥ ३०९ ॥ तेहीं व्यापीळी पर्नीस
 दीसा । भूतळीच्यां गयांचा ठसा । नीती आवरले येण्ही कळासा ।
 लागि करीत ॥ ३१० ॥ नैरुते गजा महीपती । जयासि वग्वेपणाची गरोती ।
 दानें उपर नेघती । राये भूतळीचे ॥ ३११ ॥ कोंकनीचे राये जोध ।
 ज्यांचे नांव गंधसुगंध । मदनैसी करीती युध । माजवीती वसताही
 ॥ ३१२ ॥ स्वर्णपागाचिचा श्रीमंतु । तो रूपें श्रींघागते हांसतु ।
 चंदीचा हगीण वासीपतु । ईसाळें डोळ्यांचेनीं ॥ ३१३ ॥ स्वर्ण-
 गीगीचा वीजयो । जुंझेवीन अगीरायां करी क्षेयो । ऐसा राओ नाहीं
 उदार्या । पृथ्वीमाजी ॥ ३१४ ॥ तो अगीवधूचा सोगाळ मसी ।
 लेहुनि पत्रिका धाडी देमोदेसी । आणवी सपतांगेसी । राजभार

॥ ३१५ ॥ तेथ मी गेला होतां सांपें । तो वालभैला असे रुक्मीणीचेनि
रूपें । गोष्टी करीत होता स्नाक्षेपें । मज देखतां ॥ ३१६ ॥ इसि
पाहावया कारणें । आजि पाहो येईल मागणें । त्याचेनि रूपें गुणें ।
आणिक नाहीं ॥ ३१७ ॥ जयंतु जंबुखंडीचा । मणिराजु सिंधु-
देसीचा । प्रतापु वाणितां यांचा । मुख भागे ॥ ३१८ ॥ जो
दाठंगळपणें राज्य करी । तो वैक्रांतु ज्योति गीरी । घर रीगत्याति
नारी । त्याचेनि वरवेपणें ॥ ३१९ ॥ तें पायवाट केली स्वर्गा ।
अग्रोदका आणिली गगनगंगा । रत्नगीरी ज्योतिर्लिंगा । पुजा बांधी जो
॥ ३२० ॥ मेरूमंडळीचा बहुधान्यकु । अहीर देसिचा रोहीतकु ।
एही आंकणा घातला अंतकु । आमौलेपणें ॥ ३२१ ॥ पसीम
समुद्रा आरौता । त्यासी राओ नाहीं प्रजीतां । उपाहास करिती
मन्मथा । रूपाचेनि जाईलेपणें ॥ ३२२ ॥ त्या वाव्यदीसें नृप-
वरू । सोरठीचा राजा वंसधरू । ब्रम्हवंसी सदाचारू । उदार धैर्यवंतु
॥ ३२३ ॥ माउरवाडीचा महेसु । जुंझतां क्षेत्रीयां घेउ नेदी उमोसु ।
करीं सुंदर्येसी वीळासु । कळाप्रवीणु ॥ ३२४ ॥ सोम्य सांघों
माळवी । ज्याचे दळ न माए पृथ्वी । जग प्रतापे माजवी । खांडे-
श्रीया जो ॥ ३२५ ॥ तेणे अंतराळी दीधली दुसं । वळे देवांचा
मानु घेत असे । त्याचिया रूपांचे लागले पीसे । देवकन्यासी ॥ ३२६ ॥
तापीतटोचा राजा तवेडा । ज्याचा गगनगंगे न्हाये घोडा ।
ब्रीद वाहे पाउडां । जींकल्या रायावरी ॥ ३२७ ॥
माहाराष्ट्रीचा रत्नायुधु । जो माहाकालेसी वे उगोधु । भूलवी अमर-
वधु । वरवेपणें ॥ ३२८ ॥ आणीकही गये असंक्ष । असती रूपें
दळें सौक्ष । परि हे कारणीक सूक्ष । सांघीतलें ॥ ३२९ ॥ मज
कल्याणकीर्ती राये मागतां । पृथ्वी न पुरे हिंडतां । परि भीमा तुझिया
उदार हातां । तळी लोपल नृप ॥ ३३० ॥ आगा ये वैदर्भ
देसीचया भीमका । देवी रुक्मीणीचीया जनका । वरू वीचारीं
कन्येसारिखा । एतुलेयांमाजी ॥ ३३१ ॥ सांघीतले पृथ्वीचे
भूपती । रुक्मिणीकडे पाहीले कल्याणकीर्ती । तव देखीली
हडौती । मान घालीतां ॥ ३३२ ॥ चांचरीलीया नेत्रवाटी ।
भवैयां पडल्या देखें गांठी । म्हणें ये अबळेचे पोटी । एकही न
मनेचि ॥ ३३२ ॥ तों लेखौनि तीणचा भाओ । वेगां सांवरीला
आओ । मग सांघता जाला राओ । द्वारकेचा ॥ ३३४ ॥ म्हणें

आईकै राया भीमा । जो ये सृष्टीमाजि निरोपमा । त्रीभूवन वेधले
जयाचिया नामा । तो सांघैन आतां ॥ ३३५ ॥ देखौनि सुंदर्याचा
वीनदु । नारायण तुकी मुगूदु । जयांचे लावण्य पाहातां वीदू ।
नुपजे मना ॥ ३३६ ॥ ज्या देवाचेनि विरारें । पृथ्वीचें लावण्य
साजिरे । हे वाखाणितां नधरे भिररें । वेदसृतींसी ॥ ३३७ ॥ आईका-
वेया हरीकथे । समस्ती वरौते केले माथे । रुक्मिणीसी प्रेम
अवस्थे । संचारू जाला ॥ ३३८ ॥ जैसी लावण्यकर्पूरकेळी ।
वोसावे ग्रीस्मीचां झळीं । तीएवरि अवचट अवकाळी । वरुषे वनु
॥ ३३९ ॥ नातरी पती जाए देसाउग । कामीनी वीरहातुरा । होये
आपुलीया सरीग । उदासीन तें ॥ ३४० ॥ आणीकातें पाहे दृष्टी ।
नाईके कोन्हाचिया गोष्टी । जीवीं आसंसी भेटी । प्राणवल्लभाची
॥ ३४१ ॥ तिये आन नलगे चीती । श्रींवागवगी नाहीं प्रिती ।
जाउनि वैसे येकांतीं । आठवी गूण त्याचे ॥ ३४२ ॥ कव्हणीए
त्यापासौनी । क्षेम आईके श्रवणी । तेव्हळी उसासा सांडौनी ।
पावे समाधान ॥ ३४३ ॥ तैसे श्रीकृष्णाचां ध्यानी । चीत्त होते
रुक्मीणी । राए वर्णीले परि मनी । एकही न वैसेची ॥ ३४४ ॥
जैसीया झळाळीता गारा । ठेसूनि कीजेति चुग । वोगरीलियां हंसु
नेघे चारा । मुक्ताफळेंवीण ॥ ३४५ ॥ न वरीखतां घना । जप्हीं
चातकु फुटला ताहाना । परि न स्वीकरी जीवना । थिल्लरीचियां तो
॥ ३४६ ॥ तैसें चित्रिवां वोली । भाटें मानवी रूपें वर्णीलीं । परि
त्या सुंदरी अवेहेरीली । पालहाळें म्हणौनी ॥ ३४७ ॥ आतां असो
हें बोलणें बहु । भाट वर्णिल लक्ष्मीनाहु । तें अनुवादेल नरसिंह ।
श्रोतेयांप्रती ॥ ३४८ ॥^१ प्रसंगु ३ ॥ छ ॥

॥ प्रसंग ४ ॥

वाखाणीतां यादवटीलकु । तन्मय आतला भीमकु । सादर जाला
लोकु । सभेचा पै ॥ ३४९ ॥ जेवि उदयातें पावे तरणीं । जळीं
वीकासे पद्मीनी । तैसी उल्लासली रुक्मिणी । आईकावया ॥ ३५० ॥
आतां वंसु सांघैन सुहावा । सोमापासौनि बुधू बुधीचा पुरिवा । त्याचा
जायू आयुचा कुष्टीवा । त्याचा यदुगवो ॥ ३५१ ॥ यदुपासौनि

१- या प्रसंगांत ३२९ आकडा गळाल्यानं पुढील ओवीचा क्रमांक एकानें
वाढून हस्तलिखितांत ३४८ ऐवजीं ३४९ क्रमांक येतो.

सावंतु । त्याचा सीतु सीतुचा सहितु । सहिताचा पै सुतु । ससीब्रंदु
 ॥ ३५२ ॥ ससीब्रंदाचा ज्यामकु राजन्यमौळी । ज्यामकाचा कर्तु
 कर्तुचा कंबळी । त्याचा भृत्यू भृतिचां कुळी । वीद्रभी राओ ॥ ३५३ ॥
 विद्रभीचा सूरसेनु । सुरसेनाचा वसुदेवनंदनु । वसुदेवाचें रामकृष्णु ।
 दोषै अवतारू ॥ ३५४ ॥ दैत्यकुळें उदैलीं । पृथ्वी भारें दाटलीं ।
 थोर आक्रंदो लागलीं । गेली रसातळा ॥ ३५५ ॥ तेव्हळीं धरौनि
 गाईचें रूप । थोर अवगली वृधाप्य । करुणाशब्दीं आळाप । कगीती
 जाली ॥ ३५६ ॥ कपीला रोडकी क्षीण । मूर्खीं धरौनि तन ।
 गेली ब्रह्मयां सरण । आंसुवे गाळीत ॥ ३५७ ॥ पुढां नीकट उभी
 राहुनु । हजौता वेसु कर्गैनु । आपुला सांवती जाली सीणु । तेया-
 प्रती ॥ ३५८ ॥ तेव्हळीं ब्रह्मयां संदेहो पडला । मग सरीसी
 घेउनि ते कपीला । कैळासासी गेला । त्रिनयेनापासीं ॥ ३५९ ॥
 ब्रम्हा म्हणे सूळपाणी । हे थोर सिणली धरणी । ईचें पारिपत
 करावें म्हणौनि । वीनवीता जाला ॥ ३६० ॥ हे गाएत्री वेदमाता ।
 दैत्यां उपद्रवीली बहूत वेथां । तुज गाव्हाणें, आणिलें आतां । काई
 करिसी ॥ ३६१ ॥ शंकरू म्हणें पद्मनाभा पाहीं । माझेनि न व्हेवे
 कांहीं । मीचि धाकीं सूदलां तीहीं । दैत्यराजीं ॥ ३६२ ॥ भस्मा-
 सूराचीए वाहोर । माझे मजचि न सांवरे । तेव्हळीं पळौनि गेलों
 तीरे । खीरसागराचीये ॥ ३६३ ॥ आता तुम्ही आम्ही समेवत ।
 जाओ नारायणा सरणागत । वीनउ पै समस्त । सेखसएनासी ॥ ३६४ ॥
 तेव्हळीं गमन केलें खीरसागरा । तेहीं पुढां केली वसुंधरा । अस्तुति
 केली अवधारा । त्या नागयणाची ॥ ३६५ ॥ तेव्हळीं तो जनार्दनु ।
 हरिता होण । पृथ्वीचा सीणु । आपुलें गमक राखौनु । काई करीतां
 जाला ॥ ३६६ ॥ क्षेणु एक राहीला ध्यानी । तवें यूग गेलें
 लोटौनी । मग देखता जाला ज्ञानी । ते अवधारा पां ॥ ३६७ ॥ जे
 निराकार परब्रम्ह । गुणातित निरूपम । अंगीकरील मनुष्यधर्म ।
 जीव उधरावया ॥ ३६८ ॥ द्वापराचां सेवटीं । क्रीडा करील जमुना-
 तटीं । ऐसें देखिलें ज्ञानदृष्टी । पुढील भवीष्य ॥ ३६९ ॥ तो
 दैत्यांचा करील संहारू । फेडील पृथ्वीचा भारू । देवां देईल नाभि-
 कारू । स्थापुनि निजपदीं ॥ ३७० ॥ ऐसी देता जाला वाचा ।
 म्हणे अवतारू होईल परब्रम्हाचा । हे संकोतिची वाचा । निभ्रांत जाणा
 ॥ ३७१ ॥ तुम्ही देवी सकळीं । अवतरावें यादवकुळीं । काई
 वतेंल गोकुळीं । ते देखाल स्वभावता ॥ ३७२ ॥ उपलक्षणें

देखा । अवतार होईल मजचिसारिखां । ऐसा ^१ पुढारला
भाषा । सुरवगंसी ॥ ३७३ ॥ ऐसे असे भविश पुराणी । आणि
भागवतीं बोलिले सुकमुनी । कथावीरहीत सांघणी । केवि घडे ॥ ३७४ ॥
लटकेपणे कोपती साधु । दुर्जन बोलती अपवादु । असो हें ठाकला
कथाप्रबंधु । तो अवधारीजे ॥ ३७५ ॥ ते गमकृष्ण दोवै । एक
ब्रम्ह दुसरा अनवै । संहारावया दैत्यसंधै । साधु प्रतीपाळावयां
॥ ३७६ ॥ एक विज्ञानाचा ^२ वाळारथी । दुसरा तो श्रीगुरु ज्ञानपंथी ।
एक घडवी कर्माधिकारू दुसरा सींथी । भवगीपुसी ॥ ३७७ ॥
एका प्रवृत्तिधर्माचे जाणणे । दुसरा तोडी अविद्याबंधने । प्रधानअंगत्वे
साजणे । नित्य दोहींचें ॥ ३७८ ॥ एकवीण दुसरा । नाहीं भले-
तया करण्हेग । दोवीं रक्षीली वसुंधरा । स्थापीलें ब्रम्हादिका
॥ ३७९ ॥ पाल्हेलीया वेदिचिया साखा । निम्तरा जाला षडुदर्शना
वेखा । सावियांचि जालीया देखा । पुराणवृधी ॥ ३८० ॥ बुडालीं
नाना पाखंडें । नासली दुःकृते उदंडें । धर्म गहिला सुग्वाडें ।
देवाचां ^४ अंकरी ॥ ३८१ ॥ नाही दैन्य दुःख रूजा । सुख
भोगीती देशिचीया प्रजा । देवो भक्तांचेया काजा । कासी माहाकाळासीं
॥ ३८२ ॥ जे राये जीती करभारें । पापें भरीतीं उदरें । अकर्ते
सांसिती कोठारे । धन सांसौनी ॥ ३८३ ॥ दैत्यदानव घालौनि
अंकणां । जो चक्रवती म्हणवी आपणा । दाता म्हणवी सेग्यां पोसना ।
प्रजांचा तो ॥ ३८४ ॥ सांडौनि धर्मनीती । सदा अधर्मे वर्तती । त्यांचें दान
घेतां द्वीज बुडती । पातकें तेणें ॥ ३८५ ॥ सौरे नव्हती जुंझीं । आणि
त्रीदांची वाहाति वोझीं । ते अपकीर्तीचां वींझीं । हर्षपले नृप
॥ ३८६ ॥ अपकीर्तीचा संतोषु । देवां द्वीजां लावीती ^३ त्रासू । लोक
पीडौनि भोगीती वीळासू । आपुला देहीं ॥ ३८७ ॥ पापवीपई
दक्ष । नाना कुवेसनी लक्ष । तयां गयांचे भवीक्ष । काई करावे
॥ ३८७ ॥ तैसे नव्हति ते यादवतीलक । त्यावांचौनि क्षेत्री नाहींति
आणिक । ज्यांचेनि प्रतापें तीन्हीं लोक । आंदोलताती ॥ ३८९ ॥
वडील बळीभद्र सांगों कैसां । ज्यांचेनि प्रतापें धुधुवात दाही दीसा ।
पडत भावरीं आकासा । बळाचिया प्रौढी ॥ ३९० ॥ त्याचिये उपमे
आणीकू नाहीं । जरि नांगरें उलथी हे मही । तरि भूगोलकाचा ठावो

१ पाठ-पुढारू दीधला भाखा. २ पाठ-बाळार्थी. ३ पाठ-ज्ञानअधिकारू. ४ पाठ-
अभयंकरी.

५ पाठ- अती त्रासू.

नाही । होण आनाचे आन ॥ ३९१ ॥ श्रीकृष्ण तथा धाकटां ।
 जेणें असुरांचा फेडीला कांटा । तोडरीं सूदलें अदटां । आमोलेपणें
 ॥ ३९२ ॥ त्याचें वाखाणितां महीमान । सीणले वेद सहश्रफन ।
 परि काहीं एक अनुवादीन । मतीसारीखें ॥ ३९३ ॥ तो राज्य
 करी समुद्रामाझारी । परि अमर लोक वोळगती सपरीवारी ।
 गचिली द्वारका नगरी । जे दुर्लभ तीहीं लोकीं ॥ ३९४ ॥ वैरीयां
 कंदकुदालु । तारुण्यरूपें बेलहाळु । स्यामकांतीचा झळाळु । गाभा
 ईद्रानीळांचा ॥ ३९५ ॥ सुंदर्यांचा ठसा । नाहीं मृत्यलोकीचेया
 माणुसा । उदारश्रीएचा कुवासां । तोचि एकु ॥ ३९६ ॥
 तो देओ सर्वांगसुहावा । मदन इच्छी जांघोवा । देवकन्या धरीती
 हांवां । घर रिगावया ॥ ३९७ ॥ देखौनि सामुद्रीकें नेटकी । गंगा
 वीनटली पदकीं । तो श्रीमंतु सुंदरु रसना एकी । न वर्णवे मज
 ॥ ३९८ ॥ उपजत मामर्थ्ये देखीलें । जननी जनकाचें बंधन तुटलें ।
 जमुनाजळ वोहटले । चरणस्पर्श ॥ ३९९ ॥ कुडीं जातके वर्तली ।
 त्यामि थोर सीक लाविली । पळतां वाहार जाली । माहावळासी
 ॥ ४०० ॥ गोकुळीं नंदशुहीं । पुतनां सोग्रीली पाहीं । वकु आवर्त
 सकट तेहीं । वधीले बाळपणीं ॥ ४०१ ॥ कागु पीळिला सूप्री ।
 खरु क्रोधेंचि उपटी । केसीया धेनुकु उतटी । उन्मळिले तरु
 ॥ ४०२ ॥ दैत्य वधीला कंसासरु । चीगीला पै आघ्रासरु ।
 जमुनाडोहीं नाथीला वीखारु । काळीया तो ॥ ४०३ ॥ नदी व्यूमू
 मदीले । मेघ सीळाधरी रीचवलें । तै गोवर्धन धरौनि रक्षीले ।
 गौवळी समस्त ॥ ४०४ ॥ ब्रह्मा जाला वच्छेंचोरु । तै त्याचा
 गर्व झाडिला थोरु । घासीला वैश्वानरु । मूंजाटवीये ॥ ४०५ ॥
 रजकु मारीला हाणौनि थापा । कुब्जिका केली मदनस्वरुपा । कंसु
 मेला आदपा । देवाचेनि धाकें ॥ ४०६ ॥ हस्ति उपटीला पौळी ।
 चाणौर मुष्टीकं मारिले माहावळी । मोडिली धनुकाची फळी । बेलु न
 लगता ॥ ४०७ ॥ मारीलीयां तेतीस क्षोणी । जरासंदाची केली
 वीटंबणी । काळवाहानदहनी । प्रेम दीधलें मचकूदासी ॥ ४०८ ॥
 ऐसे मुक्ती पाववीले वैरभावे । एक उधरीले सन्नेधी सवें । जे जे
 पवाडे केले देवें । ते न सरती सांघतां ॥ ४०९ ॥ देवाचिया
 बळ न पुरे कोणही । तो प्रतापियां सीरोमणी । वरु जोडे रूक्मीणी ।
 तरि भाग्याची हे ॥ ४१० ॥ या श्रीकृष्णा चक्रवति । वांठिवा गर्जे

त्रिजगतो । थरथरा कांपति भूपती । भूमंडळीचें ॥ ४११ ॥ दैत्यां
 कुठारू गर्वहरणा । वैरी घातलें आंकणा । तो श्रीमंतु लाठा राणा ।
 भक्तकैवारी ॥ ४१२ ॥ जेणें बहुतांसी घेतली जुंझें । माताईत
 सांडवले पैजे । तो रुक्मिणीसी वरू साजे । पुतळा कैवल्याचा
 ॥ ४१३ ॥ भाटा वर्णीता श्रीकृष्णाची लीळा । रुक्मिणीसी संचरली
 प्रेमकळा । जाली आर्त वीव्हळा । उतावेळपणें ॥ ४१४ ॥ उचीता
 आला नृपवरू । त्याग देउनि केला अभरू । रक्मीणी कंठिचा
 हारू । ^१ टाकीला उचीतें ॥ ४१५ ॥ संतोपु जाला भीमका ।
 श्रय वर्तलें सभेचीयां लोकां । तयामाजी नींदकां । थोर दुःख जालें
 ॥ ४१६ ॥ निंदक गुणद्वेषी । कृतघ्न केले न लेखी । तो पैसून्याचां
 वीखीं । सादरू होए ॥ ४१७ ॥ जैसा सभे बोले शास्त्रज्ञ । जिवी
 भेदे अर्थज्ञ । थोर वाटे सीणु । पाखांडियासी ॥ ४१८ ॥ जैसे
 जळधर वरूषती । एक जीव श्रयातें पावती । एक ते मरती ।
 तेणेंचि उदकें ॥ ४१९ ॥ तैसे त्रीवीध लोक । सभे बैसलें
 होते अन्नक । जे होते भावग्राहीक । तें संतोपलें ॥ ४२० ॥
 बंदीजनाचेनि वाचा सुढाळें । कथाश्रवणीं विकासलीं हृदयकमळें ।
 सभा वरूपली येकें वेळें । वखीं अळंकारीं ॥ ४२१ ॥ रूक्मियां
 उदारू चांगु । परि भाटासि नेदीचि त्यागु । जीवीं वाटला गगु ।
 श्रीकृष्णकथेचा ॥ ४२२ ॥ देखा बहुतामाजि तो मुख । मानिला
 गुणाचाचि द्वेषु । भाटाचा धरिला रोखू । बहुतें पाडें ॥ ४२३ ॥ जेवि
 प्रल्हाद वीष्णुनाम जपें । त्यावरी हीरण्यकासीपु कोपें । मग तों
 नरस हुंरूपें । विदारिला पै ॥ ४२४ ॥ आचरतां यज्ञमुद्रा । दक्षु
 निंदी रूद्रा । मग आज्ञा देउनि वीरभद्रा । संहारवीला तो ॥ ४२५ ॥
 जानकी हरीतां रावणा मरण । म्हणौनि दुर्जनामि पतन ।
 निद्रा करितां कवण । वांचैल पै ॥ ४२६ ॥ जें संताची करीती निंदा ।
 ते गर्भपात होती सदा । निरय भोगितां कदा । उस्तु नाही ॥ ४२७ ॥
 जें श्रवणी नाइकती धर्मगोष्टी । संतां तीर्थातें न पाहाती दृष्टी ।
 ते कां जन्मलें श्रृष्टी । भक्तीहीन ॥ ४२८ ॥ साधु देखौनि नीके ।
^२ तो पैसून्य उतरीं ^३भुके । तो सप्तजन्मे स्वानमुखे । भुके पाप-
 रूपी ^४ ॥ ४२९ ॥ जेयाची उनयांवरि बुधी । अहंकार्या सदा क्रोधी ।
 तो भूतला पै अवीधी । पावे सर्पजन्म ॥ ४३० ॥ सांडौनि चंदनाचीं

१. पाठ-दीधला.

२ पाठ-जे. ३ पाठ-भुके. ४ पाठ-नानापरी.

कुंडें । सोरू सेण चीवडी तोंडें । तैसा गूण सांडौनि दोषाकडें । दुर्जनु
 धावे ॥ ४३१ ॥ सुगंधतेची^१ अनआवडी । दुर्गधीवरि मासियां
 वरपडी । तैसी दुर्जनासी गोडी । नींदेची बहु ॥ ४३२ ॥
 आतां असोतु हें दुर्जन । कोणें करावें अनुवादन । कोपती
 श्रोतेजन । ग्रंथु पसरि ॥ ४३३ ॥ ऐसीयां अधमाचिया कथा । न
 सरती सांघतां । परी चुकलें परमार्था । पापिए तें ॥ ४३४ ॥
 जैसें कमळनी आणि दर्दुर । दोहिसी एकचि ठाई बीढार । परि
 अमोदु तो भ्रमर । घेउनि जाती ॥ ४३५ ॥ ते मृत्तिका भक्षी
 बंडुक । तैसें दुर्जन भोगीती नरक । साधुजन ते प्रेमसूख ।
 भोगिता पै ॥ ४३६ ॥ तैसा तो रुक्मियां दुर्जनु । क्रूरबुधी भक्ति
 हीनु । त्यासि श्रीकृष्ण नमने म्हणौनु । नेदिचि त्यागू ॥ ४३७ ॥
 भाटें श्रीकृष्ण वर्णिला । तो भीमकामि वरू मानला । मग संप्रधारू
 केला । प्रधानेसीं ॥ ४३८ ॥ म्हणे येणें कल्याणकीर्ती । वर्णिले
 पृथ्वीचें भूपती । परि रेकुही न वैसेचि चीत्तीं । रुक्मीणीचां
 ॥ ४३९ ॥ वर्णीतां सारंगपाणी । तन्मए जाली बाळी रुक्मीणी ।
 आम्हींहीं वेधलों त्याचां गुणी । भीमकु म्हणें ॥ ४४० ॥ मंत्री
 म्हणें अवधाग । जो दुर्लभू या चगचग । तो जरी जोडे
 सोयेग । तरि भाग्य तुमचें ॥ ४४१ ॥ पटुदर्शना नेणवे निर्धारु ।
 जो प्रमाणासि आगोचरू । तो जरि रुक्मिणीसि जोडे वरू । तरि
 दैवाची हे ॥ ४४२ ॥ यावरी वैदर्भगओ । म्हणे सोएरा
 श्रीकृष्णदेवो । म्हणौनि नीसाणा दीधला घावो । आपलेनि हातें
 ॥ ४४३ ॥ श्रीकृष्णा दीधली हे सुंदरा । सभेसि विडें वांटलें अव-
 धाग । पुडती अमर केलें मागधेश्वरा । पाठवीला द्वारकेसि ॥ ४४४ ॥
 ऐसा भाका निश्चयो जाला । आतां रुक्मियां उगोधैल । तें नरसींहु
 सांवैल । श्रोतेयांप्रती ॥ ४४५ ॥ छ ॥ प्रसंगु ४ ॥ छ ॥

प्रसंग ५

जैसें घृत घालीजे पावका । जाळ उठी अधीका । तैसा चढौनि
 तवका । कडाडे मेघु जैसा ॥ ४४६ ॥ सभेमाजि राहुनि उभा ।
 तवकें डोळे वाउनि नभा । टाळें न लगतां जीभा । बोले भवै ताणौनि
 ॥ ४४७ ॥ जैसा प्राणियां पावे अंतु । संचरे तेरावा^२ सन्यपातु ।
 वैद झाडी हातु । असाध्य म्हणौनि ॥ ४४८ ॥ तैसा जल्पे उधटु ।

१ पाठ - सुगंधीची तथा अनावडी. २ पाठ - सनिपातु.

जैसा ^१ मतला वसो डरे वन्हांदु^२ । कीं नीगंजनीं मोकलीला पाटु ।
 जेवि सैरावैरा ॥ ४४९ ॥ तैसा वडवडे तवके । भाटा उजु पाहे
 रोहकें । म्हणे पोटालागि रे लटिकें । कीती बोलिलामी ॥ ४५० ॥
 या भाटा लागलें पीसें । तो वगळताये भलतैसें । ते तुम्ही सिहाणे
 कैसे । साच मानितां ॥ ४५१ ॥ हा रंकाचा करिताए गओ ।
 दाता तोचि याचा देओ । पोटालागि नाना उपाओ । हा करित असे
 ॥ ४५२ ॥ जेयाचें नावचि गोपाळ ॥ तेयासि हा करिताए भूपाळ ।
 याचा बोली सकळ । झकावलेति कैसे ॥ ४५३ ॥ जो उभाचि
 अन्न खाए । नाहीं आचाराची सोए । पावा वाजत्री गो गिगाए । भूलवी
 गौळणीतें ॥ ४५४ ॥ तो ताकाचेनि मदे न संभाळी । घाली प्रमदांसी
 धुमाळी । कवणही न ठकती जवळी । विसाडानि लोणीयाचीया ॥ ४५५ ॥
 नव्हे जाति कुळाचा । नाहीं एकाही नावांचा । वसुदेवचा कीं नंदाचा ।
 ऐसें चोजवेना ॥ ४५६ ॥ माएबाप न पडती ठाई । ऐसीयासि
 म्हणावें काई । तेयासि करितां जावाई । लाज नाहीं तुम्हां ॥ ४५७ ॥
 रूपें तरि काळा ढीसू । ज्यातें देखौनि संके एसू । कांबळा पाघुरतां
 जन्मु । गेला सदा ॥ ४५८ ॥ जातिचा तरि गौळी । गोपाळ-
 पणाची नामावळी । त्यासि हे रूपवंत वाळी । केवि साजें ॥ ४५९ ॥
 सुखिया तरी एणें पाडें । जेयाचा सेजारें रानिचीं झाडें । भोग भोगी
 नीवाडें । सेजे भूमंडळाचीए ॥ ४६० ॥ जो अगवटु आरजु ।
 हातीं डांग धरू नेणें उजु । तो काई जाणें जुंझुं । क्षेत्रीयांसीं ॥ ४६१ ॥
 तै जाणीतलें लठेपण । जै पळाला जरासंदाभेग । अद्यापि गहिला
 रीवौन । समुद्रामाजी ॥ ४६२ ॥ लाज नाहीं आंठें आंगी ।
 मामा मारुनि राणीव भोगी । आफाटें व्रीदें पढवी जगीं । निसंक-
 पणें ॥ ४६३ ॥ धाकु न मनी कोन्हाचा । नव्हे वैसणाईतु सिहां-
 सनीचा । सापें गजा द्वागकेचा । म्हणवीत असे ॥ ४६४ ॥
 नव्हतीए वांठिवेची नवलाई । एणें भाटें केली चावटाई । तें तुम्ही
 सिहाणे काई । साच मानीता ॥ ४६५ ॥ कृष्णुचि होआवा नोवरा ।
 काई थोडी जाली वसुंधरा । असतां ईतुलीयां राजकुमरां । का देयावि
 अकुळीयासी ॥ ४६६ ॥ पाहातां माझीये दृष्टी । चैद्यावांचैनि
 नाहीं सुटी । बरवेपणाची उटी । ते त्यासीचि साजे ॥ ४६७ ॥
 ज्या चैद्याच्या घायासरीसे । क्षेत्री जाले रणपीसें । जयाचे
 वांठिवेचें ठसे । चहुं देसीं ॥ ४६८ ॥ रणी न धरे वीरश्री ।

सदा एसवंत खांडेश्री । जयाची आदिवंत राजश्री । सुध उभय पक्षीं
 ॥ ४६९ ॥ जेयाचीया दानहस्तका । देव मानवती दमघोका ।
 त्याचिया कुमरा तुम्ही कां । अमान्य केलें ॥ ४७० ॥ सीसुपाळा
 देईजे रुक्मिणी । मीरवती सरपाडे दोन्हीं । यावरी^१ योजे तुमचां
 मनी । तेचि करा ॥ ४७१ ॥ तव बोलिला वैदर्भेश्वरू । तुज
 चैद्य मानवला वरू । तरि आतां केवि अव्हेरू । बोलु तुझा ॥ ४७२ ॥
 पुत्रामाजि तु जेष्ट्र । होसी बुधीचा नीट्टू । आतां तुझा बोलु हळवट्टु ।
 केवि करावा ॥ ४७३ ॥ अंतःकरणी श्रीकृष्णाचि आवडे । परि
 चैद्य मानिला रुक्मियाचें भिडें । म्हणौनि त्याकरवी वांटवीले वीडे ।
 सभेमाजी ॥ ४७४ ॥ अव्हेरूनी कैवल्यपुतळा । रुक्मिणी दीधली
 सीसुपाळा । वोसावली चंद्रकळा । सुकुमारेची ॥ ४७५ ॥ ऐसा
 करौनि संप्रधारू । चैद्य रुक्मिणिसि वरू । म्हणौनि करिते जाले
 नीर्धारू । लज्ञाचा पै ॥ ४७६ ॥ तेव्हळीं आफाविलें द्विजा ।
 पुसता जाला राजा । म्हणें लज्ञ नीर्धारा ओजा । मंगळरूप
 ॥ ४७७ ॥ मिनला जोसीयांचा खेटा । पाहाती पांतडी भवती बोटा ।
 तवं आडळु दीसताए मोठा । दुष्ट ग्रहांचा ॥ ४७८ ॥ धांडोळीतां पंचागमत ।
 निगे नोवरेयासि घात । जोसी राहिले चुरचुरीत । मनामाजी ॥ ४७९ ॥
 लज्ञ घातलें प्रळापीं । तेव्हळि रुक्मिया पडळा संक्षेपीं । मग आफाविलें
 आहुपीं । मेढांगमतिए ॥ ४८० ॥ देखौनि रुक्मियां उतावेळा ।
 तेहीं निर्गमू^२ वीचारीला उपराळा । लज्ञ सांघितलें तातकाळा । दाहां
 दीसांचें ॥ ४८१ ॥ हरूसला रुक्मियां अतुरू । भिडा कार्हां न
 म्हणेचि नृपवरू । रुक्मिणीसि पडला वीचारू । चैद्य वरू न मनेचि
 ॥ ४८२ ॥ ऐसा करौनि संप्रधारू । हो भापे पाठवीला भांडारी
 रत्नसेखरू । सवै अमीत दळभारू । तो गेला चैद्यदेसा ॥ ४८३ ॥
 ईष्ट्रवर्गा रायां मूळें : पाठवीं भीमे भूपाळें । तवं रुक्मिणी वेल्हाळें ।
 उपजला सीणु ॥ ४८४ ॥ थोर कुचंबेल मन । फोरौनि गेले वदन ।
 नेत्र जाले पै विवर्ण । ससु दाटताए नासापुटें ॥ ४८५ ॥ कुरवा-
 लुनी कपोळें । नखीं वीखूरीलीं । कुरूळें पाल्हेलेनि सोगाळें । लोपलीं
 गालैरे ॥ ४८६ ॥ चैद्य नावाचा कळंकु । तेंणें माजैरेला मुखमएंकु ।
 वरि हृदई यादवतीलकु । संचरली अवस्था ॥ ४८७ ॥ विरहें जाली
 व्याकुळा । वरि रुक्मिणें घातला उधोळा । तेंणें संतापें दुःखें बाळा ।

१ मूळ पाठ— युजे.

२ मूळ पाठ— नर्गमू

वोसाउनि गेली ॥ ४८८ ॥ आळसू उपजला गाढा । उठीली देउनि
 आंगमोडा । तांबोळ सांडिलें आडा । पालवु करौनी ॥ ४८९ ॥ जात
 जात चांचरी । सखिई धरीली वरिच्यावरी । मग भद्राची पाईरी ।
 उतरली वोजा ॥ ४९० ॥ नेत्रां आलीं आंधारी । चालतां पाए न
 पडति हारी । एताति मूळणेचिया लहरी । वीकळता बहु ॥ ४९१ ॥
 भाटे वर्णीला मुगरी । तें प्रेम भेदलें जीव्हारीं । तेणे बैवीळ भावो
 सरीरीं । न सावरी आपणयातें ॥ ४९२ ॥ आठै सात्वीक प्रकटीले ।
 सगीर ताटस्त जालें । बळ निसेख काढीले । अष्टांगांचें ॥ ४९३ ॥
 तीहीं आठीं केला व्यापु । देहीं उपजला कंपु । तेणे द्वीजकळहीं
 जपु । न फवेचि जीव्हे ॥ ४९४ ॥ देखा स्थंभें सात्विकें । सगीर
 ताठैलें असीकें । उदैलेनि स्वेदादीकें । भीजली पाटांवरें ॥ ४९५ ॥
 रोमांच उदैला आंगीं । तेणें कांटा फूटला वेगीं । प्रळापें केली लागी ।
 दुस्माळ बोलणयांची ॥ ४९६ ॥ स्वरभंग उदैला नेटें । थोरें नादें
 वाजती नासापुटें । स्वासउस्वासीं दाटे । नाभीमंडळ ॥ ४९७ ॥
 वेपथें ओडवीली कृष्णा । वैवर्णे दीसे वीभळा । श्रुतावस्थे न करीताए
 इज्ज । कृष्णभेटीची ॥ ४९८ ॥ गेसा सात्वीकांचा मारू । देवी
 सीहाणीवा करीताए अंवरू^१ । पगी फुरफुरीता अधरू । न न्हाये कोणहेपगी
 ॥ ४९९ ॥ सखीया म्हणती वैदर्भें । तुज वीकळता न न्हावे उभें ।
 वाड वेळ वैसली सभे । तेणें सिणलीसि तुं ॥ ५०० ॥ गडळगण
 अती दुर्गई । तुज न चलवे पाई । तेव्हेळीं आफावीले भोई ।
 मुकासनैसी^२ ॥ ५०१ ॥ तेंथ वैसुनि मृगनणना । आली गज्य-
 भुवना । भोई पाठविले खृणा । वीडे देउनी ॥ ५०२ ॥ निंब-
 लोण करोनियां । दीठी उतरली धाया । वोवाळौनि सांडि-
 लीया कुरवंडीया । पंचार्ति करौनि ॥ ५०३ ॥ जीवीं
 लागला गोवींदु । तेणे न साहे बहुतांचा निरोधु । उपजताए पै
 वीरोधु । आना बोलणेयाचा ॥ ५०४ ॥ म्हणौनि न वचेचि मंदीरा
 आंतु । तिए आवडताए एकांतु । सीसुपाळ नांवाचा बहुतु । वासिपु
 जीवीं ॥ ५०५ ॥ घेउनि संसाराचा त्रासु । जेंवि तपिया सेवी
 वनवासु । सकळ जनासी उदासू । होउनि वर्ते ॥ ५०६ ॥ गीगी
 कपाटीं रीघे । स्वभाओ नेमी आववें । टाळें घालौनि वाघे । ध्यानस्तु
 होए ॥ ५०७ ॥ परमहंसरमणी । अवस्था संचरे उन्मनी । तथा

अस्तीती' समाधानी । सुखिया होए ॥ ५०८ ॥ तैसें येकांत भेजाग ।
 देव्हार चौकाएचा वोवगं । तेथ चालिली सुंदरा । निस्पृहतेलागी
 ॥ ५०९ ॥ जीवीचें कोणहा न संगे । वीकळें जाताति सर्वांगे । चालतां
 सोपानमार्गे । सीहाणिवा सांवरीताए ॥ ५१० ॥ कीं कैवल्यपतीचीया
 संभोगभेळा । जातां क्रमु आला आगळा । विकळना सावरुनि बाळा ।
 आली दामोदगप्रति ॥ ५११ ॥ रायें कुमरीलागी परीकर ।
 सातखणी चंदनाचें दामोधर । उभवीले होतें परीकर । नाना कुसरी
 ॥ ५१२ ॥ तेथे डोल्हारा परीकरू । गजदंताचा मनोहरू । इंद्रगोप-
 र्गीं सवीकारू । मीरवला पै ॥ ५१३ ॥ त्रीगूणी उर्णपटी । वीणिला
 चौकडीं दाटीं । लांविला असे त्रीकुटी । पोटी गगनाचिए
 ॥ ५१४ ॥ कनकजांबुचिया लता । जेवि लक्ष्मिसि आणिली उचीता ।
 तेवि कनकदंडे मिरवता । नागफडैसीं ॥ ५१५ ॥ वाचे
 वीरहीत गगनी । उमटलिया अनुहात ध्वनी । तेवि वारतियांचा
 रुणुझुणी । रुंझि पडताए ॥ ५१६ ॥ कीं अवस्था देखौनि चढती ।
 मीणु हरावया आली रती । रुंझीमीसें असें वोलती । विरहीणीसी
 ॥ ५१७ ॥ नाना तें भक्तजाती । प्रेम वोवरां सुसुप्ती । परा असे
 आळविती । सूस्वरें नादें ॥ ५१८ ॥ असो हा डोल्हारा अरुवारू ।
 पसरुनि वाटोगरेयांचा थरू । वरि त्राहाटिलां हा सरू । क्षिरोदकाचा
 ॥ ५१९ ॥ पासोडा गुंफोड उमलता । तो गुंडिला सांखळदंडा भवता ।
 तेथ पडुडली दुईता । भीमकाची ॥ ५२० ॥ विरहवीखें आली
 भवंडी । कीं चींतासागरीं दीधली बूडी । तैसी केली मुरकुंडी ।
 सेजेवगी ॥ ५२१ ॥ कीं अवस्थेची न स्वरेचि कळवळु । चैतन्य
 गेलें वीकळु । खोडी करौनि निश्चळु । पडुडली दीसे ॥ ५२२ ॥
 सखियां दीधला बहुडा । निज सेवकीणीतें म्हणे गजंबु सांडा ।
 जाळांधरें गवाक्षें उघडा । मज आळवा झणीं ॥ ५२३ ॥ सुभरला
 अवस्थेचा भरू । उपन्नला वीरहज्वरू । जै मीळे कामिनी मनोहरू ।
 तैचि सांतु होए ॥ ५२४ ॥ संचरला श्रीकृष्णाचा वीरहो ।
 निमुपाळनावें धरिला दाहो । दोहीसि न पडें मांडला संदेहो ।
 रुक्मिणीसि ॥ ५२५ ॥ कीं चैद्य नावें भुजगें । डंकीले सकुमारें
 सुभगे । एरां अडवालांजोगें । नव्हें वीख हें ॥ ५२६ ॥ येईल
 श्रीकृष्ण धनमांतरी^१ । तोचि या वीखातें उत्तरी । खीळिलें जयाचां

१ पाठ-स्थीती

२ मूळ पाठ- धानात्री

मंत्री । देवताचक्र ॥ ५२७ ॥ भवभूजंगाचिया वीखा । जो
 उतरी आपुलिया नामपीयुषा । तेथ या सानियां दुखां । कवण लेखी
 ॥ ५२८ ॥ हे पृथ्वी गाए वापुडी । थोर जाली रेवडी । दैत्य
 व्याघ्रांचिया कोडी । नीर्दाळिलीयां जेणें ॥ ५२८ ॥ ऐसी अव-
 स्थाभूत देखा । जाला सुंदर्याचा उपस्वा । जेवि कोमाईली चांपेकळिका ।
 सकुमार ते ॥ ५३० ॥ हातांपायांची करौनि खोंडी । दीर्घनादें
 स्वासु सांडी । नेत्रां पडली झांपडी । असे अचेतन ॥ ५३१ ॥
 जाली आरोगणेची वेळ । धाए आली तुडिताळ । वोवाईली वरळ ।
 उंचें शब्दें ॥ ५३२ ॥ उठी ओ उठीं नीजाळें । किती नीजसी वेंल्हाळें ।
 भूका एताती कळवळे । माए आम्हांसी ॥ ५३३ ॥ तैसीचि गज-
 बजौनि उठिली । दचकौनि बैठी जाली । तवं डोळे गेलें कोंढळीं ।
 ते देखीलें धाया ॥ ५३४ ॥ म्हणे आरोगण जाला उसीरू । तेणें
 क्षोभला पै जठरू । म्हणौनि धगौनि करू । उठवीती जाली ॥ ५३५ ॥
 उठतां मुठ्ठना आली । दडकरी भूमी नीजैली । तवं धाया हाक
 फोडाली । अवचीती पै ॥ ५३६ ॥ उचलौनि धरिली पोटेंसीं ।
 पालवे नेत्र पुसी । म्हणे धावां ओ धावा इयेसी । काई जालें ॥ ५३७ ॥
 सखीयां करीती कोल्हाळ । आवो हे सभे वैसली होती वाड वेळ ।
 सीणली असैल अढळ । ए लाग देया ॥ ५३८ ॥ कीं इण सुकुमारे सदा । असे
 दृष्टीची बाधा । म्हणौनि वोवाळौनि सांडिती मुदा । दधिभाताचिया ॥ ५३९ ॥
 एकी बोलती वीबुधा । आवो गुणी पाचारा एकाधा । इणचा कांप-
 ताए गुडधा । झडपिली साचार ॥ ५४० ॥ एवढा संतापु काईसा
 देहीं । हे दृष्टी उघाडीतीचि नाहीं । निष्टा संचगलें कांहीं । झाडणी
 करा वेगीं ॥ ५४१ ॥ आईकोनि सखियांची बोलणी । क्रोध उप-
 जला रुक्मिणी । म्हणे सग सग गे परतीया झणी । बोलां ऐसें
 ॥ ५४२ ॥ आनाचें आन करितां कैसें । आंगी नव्हतें लावीत्या
 पीसें । तुम्ही निपरवंसे माणुसें । नेणा जीवीचें दुःख ॥ ५४३ ॥
 तुम्हा लागलीया लागणी । तरि करा जा आपणेयां झाडणी । मग
 भावकळना कोपौनी । म्हणे धाकुटियांतें ॥ ५४४ ॥ तुम्हीं कैसीया
 वो आरजा । गजंबु सांडा बाहिरी जा । तुमचां बोलीं हे सुलजा ।
 सीणति असे ॥ ५४५ ॥ धाए पुडती वीनवी । आई उठी वो जेवीं ।
 तुजवीण आवघी । क्षुधाक्रांते ॥ ५४६ ॥ तेव्हळीं मुखमार्जन केलें ।
 आंघोळीनिए मातें सारिलें । मग ताट विस्तारीलें । वैसली आरोगणेसी
 ॥ ५४७ ॥ आळुमाळु माखां बोटें । वायांचि परती बोटें । ऐसी

उदकाचेनि घोटें । चाळवी तयांतें ॥ ५४८ ॥ ते तरि धाली असे
 पगमानंदें । परि ताटावरि बैसली तयांचेनि संदे । वीखाचिया परी
 निगोधें । उचीश्रीलें मूख ॥ ५४९ ॥ खाणपानावरी नाही अनुगागु ।
 वर्जिले त्याग भोगु । दीसेदीस कृस वोडंवलें आंगु । सकुमारेचे
 ॥ ५५० ॥ अधीकाची अवस्था बाधीत दीसे । दीस दोनि च्यारि जाले
 असे । मग मखीयांतें पुसे । मातु राउळगणीची ॥ ५५१ ॥
 म्हणे काई बोलती माता पीता । काई आलें रूक्मियांचिया चीत्ता ।
 सांधो वो क्षेमवार्ता । कैसी असे ॥ ५५२ ॥ एरी हरीखें सांधितलें ।
 तुज वो चैद्यासि दिधलें । लग्न असे निघालें । तातकाळीक ॥ ५५३ ॥
 मुळें पाठविलीं मंडळीकां । वेंठी होताती लोकां । आर्इत करितां
 भीमका । थोर लगवग ॥ ५५४ ॥ आर्इकौनि दुणावलें दुःखा ।
 संतापे धूं पाडिला मूखा । वीरहें व्यापीली देखा । भीमकुमरी ॥
 ५५५ ॥ सुटली अवस्थेची चटपटी । सजळा जालिया नेत्रवाटी ।
 गहीवरु दाटला कंठी । तेणें बोलवे ना । ॥ ५५६ ॥ फुंजे तापाचां
 वेसांनीं । आंगी तळि फूटे येसणेनी । मग सखिया रीघालिया
 प्रेमीं । सीतळ उपचारांचा ॥ ५५७ ॥ मकरंद जळ कापुरु । आंगी
 चर्चीती कृष्णागरु । नाना दृतीचा प्रकारु । कर्दमू कर्गैनि ॥ ५५८ ॥
 कापुर केळीचेनि जं वनें । वाढिती सोनेकेतकीचीं गाभेवनें । बोलेया
 चंदनाचा अंत्रवणें । प्रतती एके ठाई ॥ ५५९ ॥ ते तळवां तळहाती
 मर्दती । कण्हेरीणी कर्पूरजळ सीपीती । वरि वींजना जाणवीती ।
 बोलेया करंवाळाचा ॥ ५६० ॥ निर्मळ मूक्ताफळें । वाटीती मकरं-
 दजळे । याचा सीरलेपु कपोळें । भरीताति ॥ ५६१ ॥ सोमकांताचें
 झरवणी । घालिताती आंगधुणी । तें होताण कढवणी । ज्वरातीसये
 ॥ ५६२ ॥ नाना सीतळो उपचार करीती । परि वेथा दीसे चढती ।
 मग बोलीली सूधामती । जवळालीसी ॥ ५६३ ॥ आओ आंम्हीं
 नेणतां लागलों धांदां । आतां प्रयत्न वीचाग एकाधा । हे दीसते
 अवस्थेची बाधा । होईल वीरहज्वरु ॥ ५६४ ॥ सभे श्रीकृष्ण
 वर्णिला । वेध त्याचाचि असैल लागला । तवं वांसीपली ये बोला ।
 जीवीचेनि वर्मभेदें ॥ ५६५ ॥ तवकें बोलीलें भीमकीया । तुम्ही
 कैसीया वो बोलिकीया । घडत असा घाया । आपुलां ठाई ॥ ५६६ ॥
 गेसीया न करा वो गोष्टी । लोक करीतील माझी कुटी । आर्इ-
 कैल भीमकु तरि पोटी । वीखादु जाईल ॥ ५६७ ॥ म्हणौनि
 त्यासीं बोलिली कोपें । अधीकाचि सीणली संतापें । कोमाउनि गेली

रोपें । मन्मथाचीं ॥ ५६८ ॥ सांडौनि प्रपंचीक मोहो । जाल
 श्रीकृष्णीं अनुग्रहो । तो वेधु सांवतां श्रोते हो । बहुत अमें ॥ ५६९ ॥
 व्यासु म्हणे जन्मोजया । देवीचा वीरहो वाखाणाला मिया । गहींवंग
 सागणी लोटलिया । परक्षीतीसी ॥ ५७० ॥ तो तुझा पीता सलोल
 साड्ड । जेया हृदई प्रेमाचा उड्ड । कयाश्रवणी भवार्णऊ । तगला
 सप्ररात्रें ॥ ५७१ ॥ होआवी अंतरसुधी उत्तम । जेथ वृधीतें
 यावें प्रेम । ते अवस्था होआवी सुगम । भक्तिरूप ॥ ५७२ ॥ ते
 आर्त होए फुडी । जे भवसिंधुसि सांगडी । प्रेम तेचि आवडी । वीरह-
 जनीत ॥ ५७३ ॥ परिणसि परक्षीतीआत्मजा । त्या परत्रम्हीं-
 चिया वीरहीणी सुलजा । हृदई गरूडध्वजा । बीढार केलें ॥ ५७४ ॥
 असो हें सखी सुलोचनां । म्हणे ईए संतापु चढताए दुणां । आम्हां
 न कळे ईयंची भावना ॥ सुदेवो आफावीजें ॥ ५७५ ॥ तेव्हळि
 धाडौनि सखी मयोरीका । आफावीलें द्वीजतीलका । उचीत मालती
 जवळिली परिचारिका । वाहीगी घाली ॥ ५७६ ॥ द्वीजू देखील
 रुक्मिणी । उचंवळली अंतःकणी । उठुनि लागली चरणी । बोलें
 वीनतकंदर ॥ ५७७ ॥ म्हणें ताता सुदेवा । सांपें मजवगी कां नाही
 कणवा । बहुतां चां दृष्टावा । जाला तुमचा ॥ ५७८ ॥ जरि गुरुचें
 स्नेह पातळ । तरि प्राणियां धर्मी होये नीर्वळ । पश्रु दुरावे केवळ ।
 दुःखचि कीं ॥ ५७९ ॥ ऐसी तें बेलहाळ । बोलत बोलता
 गेली वीकळ । आंसूई बोल्ले ढळमळ । नेत्र अदळेचें ॥ ५८० ॥
 सुदेवें धरोली पोटैसी । म्हणे माण तुं कां ऐसी । कवणें संतापी-
 लीसी । सांव मज ॥ ५८१ ॥ हा तापु काइसा सकुमारे ।
 काइसेनि सीणलीसि विद्याधरे । कीं तुजसी वां चतुरे । उरोधैले कोणहीं
 ॥ ५८२ ॥ कीं वीडा घेसी सकर्पुर् । झणें चढला असैल कापुर ।
 तरि सांघ पां त्याचा उतारू । करीन मी ॥ ५८३ ॥ कीं श्रीकृष्णु
 वर्णिला नागारी । त्याचा वध लागला असैल सुंदरी । रुक्मिया उरैधीला
 बाळिला हरी । मानिला चैद्य वरू ॥ ५८४ ॥ तो तुज न मने न
 साहे । तरि सांघ पां जैसे मनी आहे । कौसाले करी न पाहे । जें
 न कळें कोणहां ॥ ५८५ ॥ सांव पां न करी लोपु । हा तुज काइसा
 तापु । दीसत मन्मथरूपु । विरहजनीत ॥ ५८६ ॥ ऐसा बोलीं

१ यानंतर दुसऱ्या प्रतीत सं. र. स्व. मधील नवव्या अध्यायातील खालील ओव्य-
 आढळतात- एक ११ प्रमाणें ओवी, नंतर ३१, ३७ ते ३९, ४१, ४३ ते
 ४७, ५१ ते ५३, ५७, ६०, ६२, ६९, ७६, ७८ ते ८४.

साहाजां । उमलवीली वोजा । मग वीरहीणी द्वीजा । गुज सांघती
 जाली ॥ ५८५ ॥ म्हणे सुदेवा साचें । तुवां जाणितलें मनिचें ।
 आता माझेया जीवाचें । वीचारी हीत ॥ ५८७ ॥ तुं माझा जन-
 कु जननी । तुवां हरीकथा उपदेसीली मुळींहुनी । तिण आन गती
 कैमीनी । होईल देख ॥ ६८९ ॥ तुझा निरूपणी ठाईचा । मज
 वेधु होता देवाचा । वरि बोली भाटांचा । दुणावली अवस्था
 ॥ ५९० ॥ ताता सांघितली जीवीची गोष्टी । आतां कैसेनि करीसी
 भेटी । जव देवो न देखे दृष्टी । तव ऐसेचि होईल ॥ ५९१ ॥ मज जीणें
 तैचि होण । जै श्रीकृष्ण एथ ए । ना तरि मरणाचे उपाए । करावें लागती
 ॥ ५९२ ॥ आगा देहांतिचा दुःखभोगु । भोगिता वरि चांगु । परि अवस्था
 वीयोगु । न साहें मज ॥ ५९३ ॥ तव द्वीजे सुलळीता वाचा । सीणु हरीला
 रुक्मिणीचा । म्हणे गोसावीं त्रीभुवनाचा । पावसी नीभ्रांत ॥ ५९४ ॥
 हींडतां उद्वेगवनी । थोर सीणलसि रुक्मिणी । वरि कवळीसि
 वीरहाझी । वनवेयामाजि ॥ ५९५ ॥ तेणें आहाळलीं तुझीं सर्वांगे ।
 तेथ माधउ बोळेल दैवेयोगें । अनंदचें भरीतें आत्मगंगें । दाटेल पै
 ॥ ५९६ ॥ ठाउवा नव्हे वेदमतां । योगी सीणले ध्यातां । तिण
 चस्तुतें तुं आतां । पावसी जाण ॥ ५९७ ॥ आतां मनासि दे पां
 धीरू । तुं तगीसील चितासागरू । तींसरां दीक्षीं सारंगधरू ।
 आणीन एथ ॥ ५९८ ॥ मनोर्थ पुरती तुझें । हेचि कवतीक पाहे
 माझें । घेईन मस्तकीचे वोझें । तुं सीणो नको ॥ ५९९ ॥ माण
 तुझेनि वो प्रसादें । देखैन देवाची चरणागवुंदें । माझी पातकें अम-
 र्यादें । नासती तुझेनि पुण्यें ॥ ६०० ॥ असो हा बोलाचा नीवाडु ।
 कैमा करीन कैवाडु । सीसुपाळा आणिला नाडु । तगीचि ब्राम्हणु
 तुझा ॥ ६०१ ॥ जरि हे न घडे काज । तरि तुझी हत्या मज ।
 मग धोत्र फाडुनी सहज । जाणें उतरापथें ॥ ६०२ ॥ आतां तुं
 धरी जीवताचा धडा । मज दे प्रतीजेचा वीडा । कैसे
 बोलावे श्रीकृष्णापुढां । तो निरोप सांधें ॥ ६०३ ॥
 आपुलें लीखीत देई देवा । त्यावगी माझेया बोलाचा पुरावा । श्रीकृष्ण
 आणीन यादवां । सहीत एथ ॥ ६०४ ॥ तेव्हेळीं मत्व धरुनि वेग-
 वतर । हाती घेउनि भूजपत्र । लीहीती जाली बोल पवीत्र । न्यून
 वृत्तीचे ॥ ६०५ ॥ स्वस्तश्री गुणनीभा । वसुदेवदेवकीगर्भा ।

१ या ओवीच्या शेवटच्या चरणा एवजी “ ते सांघेल नरसिंह ” असा चरण
 येऊन दुसऱ्या प्रतीत ६ वा प्रसंग समाप्त होतो.

गोपी.प्राणवल्लभा । 'यादवतील्लिका ॥ ६०६ ॥ सौजन्यसिंधु गहना ।
 परोपकार्याचा होसी राणा । शरणागतांची स्थापना । करीसी देवा
 ॥ ६०७ ॥ भक्तवच्छळा आर्तत्राणा । अनाथनाथा जगजीवना । तुझेनि
 नावें भवबंधना । छेद होए ॥ ६०८ ॥ मेघस्यामा कमलनयना ।
 कृपाळुवा मनरंजना । सर्वभावां तुझीया चरणा । सगण आलीये मीं
 ॥ ६०९ ॥ प्रणिपातपूर्वक अभिवंदन । वीनतीए होओवे सावधान ।
 जी लीहावया कागण । ऐसैं जाले ॥ ६१० ॥ आईकीजे कौडन्यांपुंगी ।
 तेथ भीमकु राज्य करी । तथा घरी कुमरी । मी रुक्मिणी नावें
 ॥ ६११ ॥ एथ आला नागारी । तेणे गये वणिंले पगेपरी । परि
 येकुही न मनेचि मूगरो । तुजावांचौनी ॥ ६१२ ॥ मज भीमकें
 दीधलें तुज । तें रुक्मिणें मोडिलें काज । तेणे दीधली तुझी भाज ।
 सिसुपाळासी ॥ ६१३ ॥ तो लज्ञासि एड्ल पाहे । मग माझे कांड
 चालत आहे । तुजवरि उभारुनी वाहे । नेड्ल मज ॥ ६१४ ॥
 तुझेनि नावें उभा । जळताए चैद्याचा गाभा । तो न्यावया तुझी
 वल्लभा । उदीतुचि असे ॥ ६१५ ॥ अगीराएगांजना । तुझीया
 ब्रीदांचा वाजना । तरि सिसुपाळबंदिखाना । पासौनि राखै मज
 ॥ ६१६ ॥ तुझीए वीरहाजीची ईगळी । बैसली माझां मूळी । वरि
 चैद्यराहो पसरौनि मूखाळी । गीळू पांताए ॥ ६१७ ॥ तुझी अवस्था
 दाहावी । संचरलेयां वाचिजे केवि । ऐसे जाणोनि तूं धावें । अना-
 थनाथा ॥ ६१८ ॥ जरि न पवसी ये अवघडी । तरि भक्तवच्छळु
 हे ब्रीद सोडीं । रीगौनि ठाकावें सबडी । दैत्याभेण ॥ ६१९ ॥
 अवगौनि लोककाळकुळा । तुज न देखतां डोळां । शरण आलीए
 गोपाळा । लाज सांडौन ॥ ६२० ॥ आपुले दासीत्व देखेजे । परि
 आणिकां गांजे नेदीजे । एथ एउनि पुरवीजे । मनोर्थ माझा ॥ ६२१ ॥
 तूं भावाचा ग्राहीकु श्रीपती । बहुत लीहावी नलगो वीनती । सक-
 ळीत परिसौनि संकेती । पाव वेगां ॥ ६२२ ॥ मियां केला देह-
 संकल्पु । तुझा लगला ध्यानदीपु । मुदेवो सांघैल निरोपु । तो साच
 मानीजे ॥ ६२३ ॥ ऐसी पत्रीका लीहिली । हळदीचेनि हाते
 थापीली । तेचि भाक दीधली । अनुसरणाची ॥ ६२४ ॥ पुजीली
 कुंकुमाआक्षेतीं । मग दीधली द्वीजाचं हातीं । वीडा जाली पै देती । पाठव-
 णीचा ॥ ६२५ ॥ बरवीं माजुकें सकोमळें । पानें नीवडौनि उजळें ।
 द्वीजा देतां हातीचेनि जाळें । कर्पौनि गेलीं ॥ ६२६ ॥ सखी-

एवंगी कोपली । म्हणें पानें काईसेनि कोळसैलीं । मग आणिके देवों
 बैसली । तवें तेही तैसींची ॥ ६२७ १ ॥ म्हणें सुदेवा ताता । हे
 ऐसी असे अवस्था । धीरु नवटें आतां । तुं कै ऐसी ॥ ६२८ ॥
 एरु बोलिला प्रतीज्ञा । म्हणे आणिन यादवेंसीं सर्वज्ञा । तीसरां दिसांची
 आज्ञा । लोटों नेदीं ॥ ६२९ ॥ मग वरुीं अळंकारी दाटी । द्विज
 पुजुनि नमिला करसंपुष्टीं । मग म्हणें तुज मज भेटी । हेचि आतां
 ॥ ६३० ॥ एरें सोडीला उसासु । म्हणें कां बोलीलीसि निर्जासु ।
 माझेया बोलाचा विश्वासू । काण नाहीं तुज ॥ ६३१ ॥ भलेतेयापरि
 देख । एथ देवो आणीन हे माझी भाख । झणी करीसी वयिोग-
 दुःख । तु राख आपणयातें ॥ ६३२ ॥ ऐसें करितां संवोखन । सूर्या
 जाले अस्तमान । सर्पीजर दीसे गगन । संध्यागणें ॥ ६३३ ॥
 कीं कामीनी कामभारें सीणती । तेया होआवया वीश्रंती । द्विजअर्घनी
 गभस्ती । अस्तु जाला ॥ ६३४ ॥ सांजवेळेचां भरी । दीप लागेल
 घरोघरी । स्नेहगुणें सार्वरी । प्रकासे जेणें ॥ ६३५ ॥ कीं
 तो श्रीहरी सारंगु साचे । जिणावेयां आधारे^२ कामाचें । की
 अज्ञानत्रीमिर जगाचें । फेडी ज्ञान प्रकासुन ॥ ६३६ ॥
 तैसे नगगमाजि सुहावे । घरोघरी पाजळती कुळदीवे । गणिका
 श्रीघारभावे । गमपाहारीचा ॥ ६३७ ॥ वीरहीणीचें रंजावया मन ।
 श्रीप्र मांडिले अध्यान । करिताण हरीकथा श्रवण । रुक्मिणीसी
 ॥ ६३८ ॥ तो ब्राम्हण वेदवीदु । जाणे सकळ शास्त्रांचा भेदु ।
 तो करुनी अनुवादु । सीणु हरीताण परोपरी ॥ ६३९ ॥ एका-
 दसीव्रतमथ द्विजवरु । म्हणौनि करिताण हरीजागरु । निवर्तला
 वीरगमाचा भरु । प्रवर्तला सुतु ॥ ६४० ॥ सीणले नाना कर्मी ।
 पाडिले अन्य धर्मी । मोहोभ्रमाचीया घूर्मी । निद्रीस्त जग ॥ ६४१ ॥
 अज्ञानरात्री काळवखें । वोथारे दाटली कणहाती भवदुःखें । अवीद्ये-
 चेनि पें दुःखें । धारैले भूतजात ॥ ६४२ ॥ म्हणौनि भरे सार्वरी
 नीस्वंग । निद्रीस्त अवघें जग । जयां साधला ध्यानयोग । ते जागृत
 सदा ॥ ६४३ ॥ तयां समस्थां मुनीद्रां । अज्ञानरात्री नाहीं नीद्रा ।
 आत्मरमणी ध्यानमूद्रा । ते लाभली तयां ॥ ६४४ ॥ सुदेवो म्हणे
 रुक्मिणा राजसे । तुझा हृदई परब्रम्ह वसे । तेणें नीवागण होत

१ यानंतर दुसऱ्या प्रतीत खालील ओवी आहे. “ मग सकर्पूरे वीडा जाली देती ।
 तवें कापुरा निगाली ज्योती । तेणें देवो वोवाळीला मंगळमूर्ती । म्हणौनिया ”

२ पाठ— आंधार.

असे । महापातकांचे ॥ ६४५ ॥ नानाभक्ती व्रतें अवघडें । जन्हीं
आचरलो कर्म दुआडें । परि फेडू न सकती सांकडें । संसाराचे
॥ ६४६ ॥ जप मंत्र पूजना । केलीया नाना आराधना । जन्हीं
आचरलो यज्ञवीधाना । ब्रम्हार्पणबुधी ॥ ६४७ ॥ घर डहुळी
वेतली पुण्यपेठें । नानातीर्था दीधलें झटें । परि मोक्षद्वाराचीए वाट ।
एकुही न वचे ॥ ६४८ ॥ ओस अठरां घरांचें कुग्राम खेडें ।
आगमाचां पाटणी वस्तु न जोडे । सुकीए नाडले वापुडे । साही
जन ॥ ६४९ ॥ वसता देखीला सूतीग्रामु । तेथ गेलों करावया
उद्यमू । च्यान्हीं हाटोटिया हींडता श्रमू । थोर आला ॥ ६५० ॥
तेथही नाहीं लाभदायक । भांवावलो घडलें ठक । जेवि जननिणसि
चुकलें वालक । पाहें दाही दीसां ॥ ६५१ ॥ कव्हणीते देखे
सारीख वांटनी । म्हणे काई हेची माझी जननी । नीहाळुनि पाहे
तवं नव्हे म्हणौनी । हात झाडी ॥ ६५२ ॥ विउनी आपणचि भक्षी ।
तिए तेचि ब्रह्म म्हणौनि लक्षी । ऐसे वोलिले वेदीं उत्तरपक्षीं ।
चीदोब्रम्ह म्हणौनी ॥ ६५३ ॥ चीद चैतन्य ते माया । जग नीर्मिले
स्फुर्तिमात्रें जिया । सर्वभूती क्षरली म्हणौनीयां । गुणसाम्य ते
॥ ६५४ ॥ म्हणौनि चिदोब्रम्ह वोलिजे । खलवीद ब्रम्ह ऐसे यातेचि
म्हणिजे । एहीं द्वंद^२ शब्दीं आपजे । प्रकृति पुरुषु ॥ ६५५ ॥
प्रारब्धकर्माचेनि वागें । जीउ प्रकृतीतें भोगी गुणसंगें । म्हणौनिण
अनादि सीधिलगें । श्रृष्टि क्रमीती ॥ ६५६ ॥ प्रारब्ध कर्मणां
भोगादयो क्षया । ऐसीया श्रृती वोलती वेदिचीया । म्हणौनि कर्म-
भोगु होआवया । हेतु काई ॥ ६५७ ॥ कर्माचा बीजौटीं । सुखदुःखें
असेती एकदटीं । तो भोगु पूरलेयां सेवटीं । क्षेयातें पावें ॥ ६५८ ॥
म्हणौनि गहन कर्माची गती । जे भोगीलियावीण नव्हे नीवृती । तरि
अहंब्रम्ह ईता श्रृती । का वोलिली ॥ ६५९ ॥ आपणचि ब्रम्ह होआवें ।
तरी सुखदुःखीं काकुलती कां यावें । जग सुखिणचि कां नसावें ।
ब्रम्हीचेनि आनंदें ॥ ६६० ॥ ब्रम्ह तवं सानंद । तयां केउतें
निरय पद । नाना योनी भोगी हे अवध । बोलणें कीं ॥ ६६१ ॥
ब्रम्ह निर्गुण नीर्वधी । तेया पापापुण्यांची काईसी सीधी जो
न कल्पे मना बुधी । तो आपदी ग्लांदि भावी ॥ ६६२ ॥ अहंमेक

१ या दोन्ही ओव्यावर पोथीत ६५० हा एकच आंकडा पडून आतांपर्यंतचा १
क्रमांकाचा फरक नाहीसा झाला.

२ पाठ- द्वाविमौ.

जगत्सर्व । ऐसे श्रुती कां बोलिली सर्गव । ब्रम्हीं तवं अहंभाव ।
 देखिजति ना ॥ ६६३ ॥ ब्रम्ह अवक्रिय निर्वीकार । निशब्दनादु
 ना उद्गार । जें शून्य निराक्षर । तेथ चेष्टा कैचीं ॥ ६६४ ॥ तो
 एकांकी नीसंगा । निद्रीस्त ना जागा । करी ना करवी परी जगा ।
 साक्षीभूत तो ॥ ६६५ ॥ तो आसनी ना उभा । अमूर्त ना मूर्ती
 सोभा । क्षोभ ना अक्षोभा । बुधानंदु ॥ ६६६ ॥ ऐसा तो ब्रम्हण्य
 देवो । तथा भावो ना आभावो । आणि हे जग पावताए क्षयो ।
 क्षेणभंगूर ॥ ६६७ ॥ त्रिलोक अज्ञानझांपडी । माहाप्रळई होए
 राखोंडी । जन्ममृत्यूचिए बांदौडी । पडलें चराचर ॥ ६६८ ॥ म्हणती
 जीउ ब्रम्हीचा अंसू । तरि कां होताए नासु । काइ आपणचि
 आपणया ग्रासु । करीतु असे ॥ ६६९ ॥ जो सर्वत्रीं असौनि आणि
 अंतरे । जया भोगु नाहीं ईद्रिएद्वारे । तथा आंगीं काईसैं फेपरें ।
 जीवदसेचें ॥ ६७० ॥ जें जें मनी संकल्पे । तें ब्रम्हार्पण म्हणौनि
 समर्पे । तरि मागौता कां वासीपे । जल्पे आन कांहीं ॥ ६७१ ॥
 यतो वाचा निवर्तते अप्राप्य मनसा सहा । ऐसा वेद बोलताए हा ।
 तरि यज्ञक्रियें आंहुती स्वाहा । काईसैं हें ॥ ६७२ ॥ काएन
 मनसा वाचा । हा व्यापारू केवळां ईद्रियांचा । आणि कर्म आच-
 रीजे तो मनाचा । भाओ दिसे ॥ ६७३ ॥ जेथें वाचा निवर्तली ।
 मनाची गति आखूडैली । ऐसी श्रुती बोलीली । वीरोध वाक्य
 ॥ ६७४ ॥ म्हणौनि श्रुतीवीरुधा । एकएका न एति बंधा । जग
 पाडिलें फांदां । जेथचे तेथ ॥ ६७५ ॥ अहंशब्दातें सांडीलें ।
 ब्रम्हीचें आगाधत्व देखीलें । जैसे गर्भआंधळेनि अनुवादिले । आपुलेया
 पीतयासी ॥ ६७६ ॥ तत्वमस्यात ईती । ऐसे बोलताए पुडती । परि
 आड ठाकली भ्रांती । माया वीवंसरीरूप ॥ ६७७ ॥ चीदब्रम्हांचे
 पार । वेदा नेणवे सवीवर । मा परब्रम्हाचा पार । तो काई जाणे
 ॥ ६७८ ॥ आब्रम्हासि परौता । जो अपूर्व पै सता । तो आदि-
 गुरू कैवल्यदाता । वेदांता केवी चोजवे ॥ ६७९ ॥ वेद पायाळ
 हो भला । वीज्ञानअंजनें पाटां फुटला । काहीं एक झावळें देखौं
 लागला । अक्षरु पुरूषाचें ॥ ६८० ॥ म्हणे चीदब्रम्ह हे गहन ।
 परि त्यासीही दीसताए पुज्यमान । म्हणौनि बोलीलें प्रमाण । तत्व-
 मस्यातु ॥ ६८१ ॥ ऐसी करुनी आसंखा । मग म्हणे मज नकळे
 त्याचिया वीसखा । म्हणौनि परतला देखा । नेति शब्दे ॥ ६८२ ॥

नेति नेतिती इती श्रुती । नेत्रा लाउनी झांपडी । नेणें नेणें म्हणौ-
 नि कान झाडी । मग चीदोत्रम्हीं बुडी । देउनि राहीला ॥ ६८३ ॥
 म्हणौनि परब्रम्हीं । न पवीजे वेदीचां धर्मी । एहीं श्रुतीं आगमीं ।
 नाडिलें जग ॥ ६८४ ॥ म्हणौनि वेदांतसीधांता । ठाउवा नव्हे
 निरुता । तेया आगाधा अनंता । आता पावसी रूक्मिणी ॥ ६८५ ॥
 ऐसे वीप्राचां नीरुपणी म्त । जालें रूक्मिणीचें चीत । तव कर्मिला
 सुत । पाहारु तो ॥ ६८६ ॥ निसी जाली पाहनपट । वोवाईले जंबूक
 कुर्कट । वाजीनलीं घडियाळी जेंगट । पस्यात पाहाराचीं ॥ ६८७ ॥
 लागला परसुत^१ चौथा । इंदु जाला माळवता । सुकउदई द्वीज
 आतां । नीगता होईल ॥ ६८८ ॥ सुदेवो म्हणे वीचारे । कव्ह-
 णही नव्हतां चेईरे । दुरील गांवांतरे । सकाळीचि कीजे ॥ ६८९ ॥
 तों दूत पै सीहाणा । लागे द्वारकें पाटणा । ते आईका कथा अनुसंधाना ।
 नरसिंहु म्हणे ॥ ६९० ॥ प्रसंग ५ ॥ छ ॥

प्रसंग ६

सुमनातें सांडौनि मार्गें । दृती धावती पवनासंगें । कीं पांगौलैजति
 विहंगें । चाली तुरंगाचीयां ॥ ६९१ ॥ वळें वेगाडा चालौनी । न हाले
 पोटिचें पाणी । तेया तुखारावरि बैसोनी । द्विजु नीगता जाला । ६९२ ॥^२
 दहा जण आणीक । सवें सुदेवाचे सेवक । त्यांही तेजी अमोलीक ।
 बैसावया ॥ ६९३ ॥ तें द्विजा दोहीं बाहीं । सांगिसे चालती
 लवलाहीं । तुमचीया दैवा पारु नाहीं । सुदेओ म्हण सांघातीयां
 ॥ ६९४ ॥ जो परब्रम्हाचा पुतळा । तो आजि देखाल एहीं डोळा ।
 पुरैल पै सोहोळा । जन्मोजन्मीचा ॥ ६९५ ॥ सेवक म्हणती
 द्विजोत्तमा । इतुलें दैव केंचें आम्हां । मिळत असो धर्मा ।
 तुमचीण सन्नंधी ॥ ६९६ ॥ ऐसीया कगीत वार्ता । वारु आवरले

१ पाठ—प्रसूत २ यापुढे खालील ओव्या आहेत दुसरी प्रत)— सकुन जाले असती
 वीशेषू । संखभेरीचा जाला घोसू । पुधां भेटला पूर्ण कळसू । तोही शुभदायका ॥
 वोहरे देखिले दृष्टीं । मंगळ आरतीया हेमताटीं । सूदेवें पाडीली मकुनगांठी । तव
 काग कुरंग जाले उजीवे ॥ वळा करीता स्तनपान । देखौनि म्हणे ब्राम्हण । धन्य
 आजीचा दीन । देवो भेटेल आम्हांसी ॥

न लहाती चालतां । तेयासि उपमा देता । मेरू ठेंगणा ॥ ६९७ ॥
 जालता लक्ष्मिचिया काजा । गरूडेसीं घालीती पैजा । कीं ईसाळें
 घेती गाजा । वारेयासी ॥ ६९८ ॥ कीं लक्ष्मणा लागली शक्ती ।
 तै पैज बोलीला मारूती । उदो नव्हता गभस्ती । आणिला द्रोणा-
 गीर्ग ॥ ६९९ ॥ तिए कपीची कीलाणें । देखौनि वारूवा आलीं
 फुराणें । कीं चंडवाताभेण गगनें । पळती मेघ जैसे ॥ ७०० ॥
 तो सुदेओ गमला कैसा । जेवि धावना हाकेसरिसा । कीं वीरहीणीचा
 कुवांसा । तैसा वाटताए ॥ ७०१ ॥ कीं समूद्रदीप रत्नागरू ।
 व्दीजमनोर्थसींधूचा तारू । जानाए केणें भरूं । गुणलावण्याचें
 ॥ ७०२ ॥ तो रुक्मिणीसजनु । कीं सीसूपाळाचा दुर्जनु ।
 तैसा तो ब्राम्हणु । गमला मज ॥ ७०३ ॥ असो
 हें चलतां वारू । देसु कर्मिला गुर्जरू । माळवला दीनकरू ।
 सोरठामाजि ॥ ७०४ ॥ तेथ केले पै उपेणे । घोडेया खानपानें ।
 मग सकाळिचि केलें निवणें । देसु कर्मिला उग्रसेनाचा ॥ ७०५ ॥
 देखौनि सुहावा प्रदेसु । द्विजा वाटला संतोसु । वारूवां भरला
 आवेसु । थोरें त्राणें चालताती ॥ ७०६ ॥ दीनु उगवेलयावरी ।
 न भरता घडिया च्यारी । देखा पावले नगरी । सुदामयाची ॥ ७०७ ॥
 भवंती माहा वीराळें । महमंडप देउळें । बावी पोखरणी जळें ।
 वोसंडताती ॥ ७०८ ॥ म्हणे हा देवाचा मैत्रू । म्हणौनि आमचा
 सगोत्रु । एथ नांइताए पवीत्रू । सुदामदेओ ॥ ७०९ ॥ जाती तेणें
 आखरें । बहुतें हर्गीखें तीर्भरे । गोष्टी कगीताती वाटसरें । ते आई
 कताय सूदेओ ॥ ७१० ॥ म्हणती देसी श्रीकृष्णांची द्वाही । कळि-
 काळाचें भय नाहीं । दुःख दैन्य कहीं । जाणिजेना ॥ ७११ ॥
 देवाचेनि प्रसादें । सुखिए गनिचीं स्वापदें । निर्भय केलें गोवीदें ।
 सकळ जनासीं ॥ ७१२ ॥ काहीं एक पूर्वजन्मीचें । दैव होतें
 आमचें । जें देसीं देवाचें । वस्ति जाली आम्हा ॥ ७१३ ॥ मूक्ति
 आणि भूक्ति । सन्नेधी दोन्ही होती । जे भक्तिभावे आराधती । ते
 होती जीवनमूक्त ॥ ७१४ ॥ ऐसें लोक बोलती वाटाउ । ते श्रवणी
 आईकताए सुदेउ । सुखीया जाला जीउ । बहुतें पाडें ॥ ७१५ ॥
 द्वीज म्हणें सवैलांसी । देखा प्रदेसीची वस्ति कैसी । चन्हाळ
 जाला लोकासी । आनंदाचा ॥ ७१६ ॥ मनेमानसें मानवें । थोर
 विस्मयातें पावें । तव पुढा देखीलीं पव्हें । बळिभद्रेदेवांची ॥ ७१७ ॥
 ते सोमकांताची आईका । वीभ्रांति वाटाउवां लोका । तेथौनि दिसताए

द्वारका । झळाळीत ॥ ७१८ ॥ सुदेओ बाहे उभारुनि दावी ।
 म्हणे पैल द्वारका पाहा वरवी । एथ सांठवली ठेवी । तीहीं लोकांचीं
 ॥ ७१९ ॥ एथ नांदणुक परब्रम्हां । म्हणौनि सकळ तीर्था आगळी
 महिमा । दसीया वोवाळीजे चंद्रमा । तैसी वोवाळीली जीवें ॥ ७२० ॥
 वारू भरले फुराणा । चालतां करीती गर्जना । वेगां पावले शृंगार-
 बना । राया मुरारिचीया ॥ ७२१ ॥ भवतीया ताडमाडाचिया
 प्रभावळी । आकासेसी घेति कवळा । कीं देवें राखावया वनस्थळी ।
 ठेवीले क्षेत्रपाळ ॥ ७२२ ॥ विदुजु म्हणें एं नव्हति झाडें । हे
 शक्तिचक्र वोळगे देवानीडे । म्हणौनि वाढीनली सुरवाडे । कृपा-
 जीवनें ॥ ७२३ ॥ कैसे दीसताति तरुवर । लसलसीत मनोहर ।
 आळाप करीती कोकीळ मयोर । तयामाजि ॥ ७२४ ॥ गगन-
 चुंबीता सरळी । वाढिनलीया नारेळी पोफळी । घड डोलती अंत्राळीं ।
 जेवि फळें सुरवरांची ॥ ७२५ ॥ आंबे कनक जांबुळी । सीरोवीरी
 राजबोरी । रायआवळी सासीनलीया फळोवळी । सदासर्वदा ॥ ७२६ ॥
 सुदेवो वीस्मो करी । देखे दाळींबीचिया हारी । मातुळींगी
 नारंगी जंबीरी । असमसाहास ॥ ७२७ ॥ माजि
 द्राक्षीचे मंडप । तेयां पक्व घड रसरूप । तेथ कल्पवृक्ष अमूप ।
 मिरवताती ॥ ७२८ ॥ भूमी पाखरैली असोकीं । देवलोकीचां पार्या-
 तकीं । चांपे मोगरे मांदार अनेकी । पुष्पजाती ॥ ७२९ ॥ जाई-
 जुई सेवती बकुळ । सोनेकतकी सुपरिमळ । कुंकुम केसर पाडळ ।
 ठाईठाई ॥ ७३० ॥ वरि आळीउळाचिया झाका । रुंझी पडताए
 भ्रमरीका । वीकासलिया नाना कुमोदकळिका । दृती फांकताती
 ॥ ७३१ ॥ कीं कुसमेश्वरू जीववावा । म्हणौनि रति घेउनि आली
 मेळावा । मालतीमीखें देवां । सेवा जाणवीताए ॥ ७३२ ॥ तेथ
 देवाचिया वटकी । फुले वेचीती कौतुकीं । गोष्टी सांगती एकमेकीं ।
 गजंबे थोरें ॥ ७३३ ॥ म्हणती एणें श्रीकृष्णें केला कैवाडु ।
 अमरावतीए घातली धाडु । इंद्रासि केलें खांडेभडाडु । झाड आणी-
 लें पार्यातकाचें ॥ ७३४ ॥ त्या इंद्राचेनि कोपे । आणिलीं खांडो-
 वनींचीं रोपें । तै लागौनि नानादीपें । एकवटली एथ ॥ ७३५ ॥
 तेया सुंदरी सुगमा । बोलती वाचा मध्यमां । ते श्रवण होताए
 द्विजोत्तमा । सांघे सांघातीयाप्रती ॥ ७३६ ॥ पाहातां बनीची
 प्रसेस्ती । वारू आवरले न ज्हातीं । चहुंखुरतळी नाचत चालती ।

देवदर्शनासी ॥ ७३७ ॥ तेथ चौबारा विहिरी चीरबंदी । राहाट
 वाहाती कळावीनोदी । फुटले पाट उतल्या बिदी । वाटा चालो नए
 ॥ ७३८ ॥ कैसे हळवार ते वारू । चालता न भिजे खुरू । पडो
 नेदती भारू । भूमीवरी ॥ ७३९ ॥ भरली ब्रक्षांचीं आळी । तेथ
 राजहंस क्रीडती जळीं । कुरुवाळें करीति दुजेयांचां मेळीं । तलगे
 अतीसा रसें ॥ ७४० ॥ उद्यानवनी निर्गुडे । कस्तुरीमृगांचे दडे ।
 नाना वीहिंगम सुरवाडे । विसांवती तेंथे ॥ ७४१ ॥ नागवेलींचीं
 तांडीं । कापूरकेळीची लावणी दांडीं । सुके वैसौनि घडी । फळें
 आरोगिताति ॥ ७४२ ॥ राए उंवर रसाळ । जे तीहीं रीतु सदा-
 फळ । कळवंवृक्ष नीतळ । पाटसंवेरी ॥ ७३४ ॥ राए नींबोणी
 फणस गंभेरी । माडुळंगी दाळंबीमाझारी । चंदनाचें वृक्ष हारी ।
 माहानींव ॥ ७४४ ॥ पार बांधले पींपळा । वटपृक्षां माहावीसाळां ।
 पारंब्रियांचां दंडी वैसौनि हींदोळां । खेळती जखिणी ॥ ७४५ ॥ ढोली
 बोवाती पक्षिराज । पींगळे करीताति गजवज । मृग वेताति जुंझ ।
 एकमेकेसिं ॥ ७४६ ॥ भुभुकार करीती वानरें । घुरघुरती जवादीए
 मांजरें । फेरी रिगती सोगौरें । घुमती रीहींसें ॥ ७४७ ॥ कींरीतु-
 रायाजवळी । वसंतु खेळताए धुमाळी । तेणें छंदे भूतावळी । नाचताति
 ॥ ७४८ ॥ कीं वनजाळीदेओ सीरोमणी । नाना आवधीची लावणी ।
 मळयाचळें आणिली उचलुनी । सुगंधापरीमळाची ॥ ७४९ ॥
 देखौनि तरुंची हवा । सूख जाले सुदेव । म्हणें ए फळीं पुष्पीं
 करीती सेवा । परब्रम्हांची ॥ ७५० ॥ गेसीया करीति गोष्टी ।
 क्रमिली वृक्षांची दाटी । तवं पुढां योगिए देखीले दृष्टीं । समाधी-
 स्थीत ॥ ७५१ ॥ वैसले वृक्षातळी । घालुनि अधरांसी टाळी ।
 ध्याताति हृदयकमळी । स्याममूर्तीतें ॥ ७५२ ॥ एक अभ्यासी तत्पर ।
 एक अवस्थाभूत नीरंतर । एक भक्तीतत्पर । वीधि आचरताती ॥ ७५३ ॥ एक
 एकांगुष्ट साधिती तप । एक मौन्यें करिती जप । एक निरालंब रूप ।
 सोहंप्रतीतीं ॥ ७५४ ॥ एक साधिती पंचाज्ञी । एक जपती धुम्रपानीं ।
 एका भरोवरी पवती । ब्रम्हज्ञानी रीगु नाहीं ॥ ७५५ ॥ एकीं केला

१- यानंतर दुसऱ्या प्रतीत सं. रु. स्प. मधील दहाव्या अध्यायातील खालील ओव्या
 आहेत. २६, २७, अ, २८ ते ३०, ७८ ते ९६, १०७ ते ११६, १२० ते
 १२३, ११९, १२४ ते १२७, १२९ ते १३४, ३६.

अ- " एवं अठराभार वनस्पती । उक्त बोलिलीया ससंकृती
 तें परिसावे संती । रुपीवाक्य ॥ "

त्यागारंभु । जोडीती परत्राचां लाभु । परब्रम्हीचा आनंद दुर्लभु ।
 अस्वादीताती ॥ ७५६ ॥ परब्रम्हेसी ऐक्यता । करुनि घालीति चीता ।
 तया मुनीजना ध्यानस्तां । सुदेवो वंदिताए ॥ ७५७ ॥ म्हणे धन्य धन्य
 हे योगिजन । दुर्लभ यांचें दर्शन । तयांसि करुनि नमन । पुढांग
 नीगता होए ॥ ७५८ ॥ वारू चालिले पवनगती । तवं पुढां देखीली
 श्रीद्वागवती । दाही दीसा फांकताए दीप्ती । तेजें कळसाचेनि
 ॥ ७५९ ॥ म्हणे आतां भेटैल देओ । म्हणौनी मना जाला उल्लाओ ।
 कैसा नगरीचा ह्वाओ । श्रीया सोभीवंत ॥ ७६० ॥ लोक वावर-
 ताए बाह्यप्रदेसी । जे सोभा मीग्वताए आखगसि । भीतरि श्रीकृष्ण
 कटकेसीं । ते दैवी काई वानु ॥ ७६१ ॥ देखिलीयां नासती तीन्हीं
 ताप । तेया नगरासि आला समीप । देखौनि माहाद्वागची ओप ।
 नमन केलें ॥ ७६२ ॥ सुदेओ म्हणे सेवकां । हे नगरी रे पुण्यस्ठाका ।
 गथ नांदणुक परब्रम्हनायका । तीहीं लोकीं पुज्यमान ॥ ७६३ ॥
 धन्य धन्य हे नगरजन । यांसि सदा देवाचें दर्शन । मग थोड्या
 ह्दोता उतरौन । रज वंदीता जाला । ७६४ ॥ तेया आर्त श्रीकृष्ण-
 भेटीचें । कैसें उतावेळपण मनाचें । प्रेम सांघावेया रुक्मिणीचें ।
 जाताए लजलाहे ॥ ७६५ ॥ देखौनि नगरीची रचना । निगु न पुरे
 पै मनां । जें आगळे त्रिभुवनां । ते पाहातां धणि न पुरे ॥ ७६६ ॥
 तें द्वागका मनें न कल्पे । पाहातां तेजें दृष्टि झांपे । चालतां वारू
 वासिपे । चवके जेहींचा तहीं ॥ ७६६ ॥ असो हें नगरप्रवेसीं द्वीजा ।
 सूर्यो न दीसें हीरेयांचिया तेजा । तें न संघवे कवी आगजां । प्राकृता मती
 ॥ ७६८ ॥ तें आवघें सुवर्णाचें नगर । रत्नें खेवणीलीं नीरंतर । जयालागि
 वेठले सूरवर । आंगें वीश्रकर्मा ॥ ७६९ ॥ पाहातां नगरीच
 प्रमाण । छतीसां गाउवांचें मान । लोका केली अस जतन । तें
 दुर्गे सांघो आतां ॥ ७७० ॥ तें नगर माहा अवघड । नव पौळी
 सात अगड । सुद्रसेनाची वरटी तया आड । वेढा समुद्राचा ॥ ७७१ ॥
 सोमकांताचिया सोहोजळां । उचा पौळी लागलीया गगनमंडळा ।
 जेवि चांदिणें निर्मळ । पुर्णवेचें ॥ ७७२ ॥ गरनीं दिसती तारां-
 गणें । तैसी खेवणीली पै रत्नें । चर्या झेंपावती सूर्यकीर्णें । तेजें
 माणिकाचेनि ॥ ७७३ ॥ बाहीरिली पौळी चांगोटी । गजु सामावे
 नलगे गुठरकाठी । एसणें दागोठे चौसटी । तेतुलेया रक्षपाळ ॥ ७७४ ॥
 पाखरैले स्थार जाती हातजौडी । एसणी बावन आडीं । मस्तक

कुंभ संक्षा वाहातरि खींडी । साटि खीडकीया ॥ ७७५ ॥ दारोठीयां
 कांडागीवे कवाडें । वरि सोळसोळा खणाची माडें । नाना कुक्षरीचें
 सीहाडें । तेही सुवर्णाचेचि ॥ ७७६ ॥ पौळीआंतु अगड केवडें । ते
 खोल समुद्राचिएन्हडे । जेवि भवते पडले वेढे । सप्ताही सागरांचें
 ॥ ७७७ ॥ माजि जळचरें असंक्षात । आनदें निर्भर वीहरत ।
 देवाचेणि अभएं वर्तत । निर्वैरभावे ॥ ७७८ ॥ दोंदों पौळीमाजी
 पैसु । तींतीं यौजनाचा सामवासु । तेथ घनदाट सौरसु । लोकपा-
 ळांचा ॥ ७७९ ॥ आटौनि सप्तधातु । पहिलीए पौळी सारिला वर्तु ।
 तेथ लाहान लोक बहुतु । नांदे सुवर्णगृहीं ॥ ७८० ॥
 दुसरीए पौळी स्फटिकसीळा । वरि पाचु^१ ढाळीला निळा । जयासि
 गांधर्वा कळा । ते लोक वसती तेथ ॥ ७८१ ॥ तिसरी सुर्यकांताची
 भज । स्वर्गेंसी घेताए वैझ । तयांतु नाटकी लोक सहज । वस्ति
 तेयांची ॥ ७८२ ॥ चौथी वज्रमय एकदट । तिआंतु द्वीज कर्म-
 निष्ठ । पढते विद्वांस श्रेष्ठ । कोडी नव ॥ ७८३ ॥ कर्म आचरती
 गाहाळें । परि परब्रम्ह नदेखेती जवळें । जैसे कल्पवृक्षातळीं वैसुनि
 फळें । इच्छीत माहानिवाचीं ॥ ७८४ ॥ तन्मय आतलें सास्वत
 पर्दी । लक्ष नाही द्वीतिए भेदी । वीगुंतले क्षुद्रानदीं । नेणती कैवल्य-
 सुख ॥ ७८५ ॥ आनंदो ब्रम्हरूपस्य इती । बोलतसे वेदश्रुती ।
 म्हणौनि वीशयानंदें दुलती । म्हणती हेचि ब्रम्हसुख ॥ ७८६ ॥
 परब्रम्हीं नगरीं वासु । परि न चुकें कर्म अध्यासु । वापु अज्ञान
 उमसु । घेउं नेदी ॥ ७८७ ॥ आईका द्वारकेचें माहात्म्य । जे
 सुरवराहुनी आगम्य । नसुधी वस्तीचि साधर्म्य । पुण्यरूप ॥ ७८८ ॥
 आतां पौळी सांघो पांच मी । जे सैभ सोभे विटमी । तेथ वेव्हारें
 साधर्मी । सवायलक्ष ॥ ७८९ ॥ तेणें वींदानिए अवधारा । आकर्षी-
 लीया मेघीचिया गारा । रचीली पौळी पागारा । सठी^२ सैभ सूक्ता-
 फळांची ॥ ७९० ॥ तीए आंतु अष्टभोगिए लोक सुखी । जे
 आवधीया पगड यातीचे मूखी । ते चालिवीती माहाजनकी ।
 द्वारकेची ॥ ७९१ ॥ पौळी सांघों सातवीं । जे सूर्यतेजातें
 लपवी । पोटासाजि आघवा^३ वींवी । ब्रम्हगोळकु ॥ ७९२ ॥
 सैभ स्फटिक सीळें । दीधली अरुणतेजाची वोपसळें । तेजें तेज
 भासळें । चर्या निळें मीर्वताती ॥ ७९३ ॥ अस्वसाळा गजसाळा ।
 सांटवले सैन्य क्षोणी सोळा । उग्रसेना भूपाळा । वस्ति तेथें

॥ ७९४ ॥ उधड अकुर प्रधानु । कृतवर्मा दळवै साहानु । स्याहाणो
 कुळियांचे वोळगने आदिकरुनु । परीग्रहेंसीं ॥ ७९५ ॥ आईका
 भाठवीची पगी । जे सैभ सोभे कास्मीगी । दावीताए पांढगी ।
 सुधभावें ॥ ७९६ ॥ जैसी वीजु नीर्मळ । तैसी तें पौळींची झळाळ ।
 तीयेमाजि नांदताए गौळ । नंदारायाचें ॥ ७९७ ॥ आतां नववी
 कौसी सांघे । तिण नवरत्नाचेंचि दळवाडे आवघे । चर्यापासौनि सैधे ।
 तेजबंबाळें ॥ ७९८ ॥ तिण रत्ने नव्हति लाहानी । माहाप्रचंडा
 सिळा एसणी । जेथ अनर्वा रत्नांची खाणी । तेथ काई उणें
 ॥ ७९९ ॥ जेथ रावते गण असंक्ष । विंदानीं वीश्रकर्मा मुक्ष । तेथ काई
 दुर्भिक्ष । हीरयांचें ॥ ८०० ॥ जे सामर्थ्याचें नगर देखा । त्यासि
 उपमा काई श्लेषा । परि जन न पवे सुखा । वर्णकंवीण ॥ ८०१ ॥
 जेथ परब्रम्ह क्रीडे । तेथ रत्नमयेचि आवघे खडे । शसीसूर्येवण
 पडे । प्रकासु नगरी ॥ ८०२ ॥ नववीए पौळी मधीं । वारा यो-
 जनाची रुंदी । पैसा आगळिया धरीलीया बीदी । राजमंचुचिया
 ॥ ८०३ ॥ उंच वस्तुचा भरे हाटु । थोर रत्नपारखीयांचा
 नानवटु । तेथ नांदताए दानव सीरसाटु । यादवांमीं ॥ ८०४ ॥
 जैसी वीमानें तेजिठें । तैसी यादवांची गृहें चौपटें । नवरत्नांची एक-
 दटें । उभीलीं दीव्यरूपें ॥ ८०५ ॥ जें अळंकृत परदैवे । तें आवघें
 नगरची दीसे वग्वें । समर्थ दुवळे नीवडावें । कवणें तेथ ॥ ८०६ ॥
 असकीया येकीचि रचना । सुवर्णगृहे सर्वा जना । गओं रंक समाना ।
 म्हणिजें णणें अर्थें ॥ ८०७ ॥ भीति भंग कनकाचें । तोळवे गोमंद
 रत्नांचे । पवळेयांचें खांब स्फटिक सीळांचें । भारवट ॥ ८०८ ॥
 गरुडपाचिचीया मोहटिया । मदळसा पेगोजांचीया । नानापरीचीया
 पुतळीया । सोडवीलीया तेथ ॥ ८०९ ॥ पुश्रराजार्ची गवाक्षें । चिंता-
 मणी क्षेवनीत सुभाक्षें । नानादीप्ती सुलक्षें । माणिकें सोभताती
 ॥ ८१० ॥ दीसती उपरीया धवळारें । येकवीसा खणांची दामोदरें ।
 अमरावतीचेनि वीरारें । रचीली द्वारका ॥ ८११ ॥ हीरे झळकती
 कळसीं । गगनीचे तारे लोपले प्रकासीं । जैसे कोडि सूर्ये उदयासी ।
 पावलें एके वेळें ॥ ८१२ ॥ लोपला वन्ही तेजसू । तेथ रोडका
 वीजुचा वीकासु । रत्नेचि पुग्वीताति वीळासु । नाना दीप्तीचा
 ॥ ८१३ ॥ काचनिबधें पाटांगणें । जैसे सरोवर भरले जीवने ।
 तेथ तरंगाचेनी मीसें तारांगणें । उमटताती ॥ ८१४ ॥ संध्यारागाचे

पासोडे । पृथ्वी पांगुर्वीला कोडे । तैसे घातले दीसती सडे । कुंकुम
 केसगंचे ॥ ८१५ ॥ देखा तयावगी । सलक्षणीका नगरी-
 चीया नागी । भरती कापुगची चुगी रंगमाळीका ॥ ८१६ ॥
 वीहाळिए रीगैल गओ मुगरी । म्हणौनि गुढिया तोरणे घरोघरी ।
 हाटोटीया श्रुंगारीलीया कुसगी । नीया देखे द्वीजु ॥ ८१७ ॥
 सुदेओ म्हणे हे रचना । अवगमेना मना । जें दुर्लभ त्रिभुवना ।
 ते वर्णना केवी करवे ॥ ८१८ ॥ जेथ नांदणुक परब्रम्हा । तेथ
 काईसेयाची देयावी उपमा । गहन देखौनि महिमा । देवीं माथे
 तुकीलें ॥ ८१९ ॥ ते द्वाग्का देखौनि सानंदा । उपमा देईजे
 मोक्षपदा । लोक ते प्राप्तपुरुष सदा । भोगीती ब्रम्हसुख ॥ ८२० ॥
 जैसीया च्यान्ही मक्ती पावीजे । तैसें लोकीं तेथ वसीजे । देओ
 तो बोलीजे । ब्रम्हपुरुषू ॥ ८२१ ॥ स्वर्गींचीं सुखें रांकडीं । जालीं
 खेदा अहलादा वरपडीं । द्वारकेचिया लोकांची सरपाडी । न पवीजे
 इंद्रादिकीं ॥ ८२२ ॥ जोडुनि पुण्याचीया कोडी । स्वर्गीं पावीजे
 सुवर्णाची मढी । ते अकल्पीत पावल कावाडी । द्वारकेचे ॥ ८२३ ॥
 द्वारकेचीया सामान्य चनिता । सुख सौभाग्य मिरवतां । ते देखौनि
 इच्छीती अमर दुईतां । परि न ल्हाइजे ॥ ८२४ ॥ म्हणौनि द्वार-
 केचेयां लोकांची सर्गी । न पवीजे पै सुखरीं । वरि देवाचां अभय-
 करीं । नेणजे परभये ॥ ८२५ ॥ विघ्ना आणि पातका । दोहींसि
 केला आरांका । म्हणौनि नाचं द्वारका । ऐसें बोलीजे ॥ ८२६ ॥
 सुदेओ सेवकांसी सांगे । म्हणे जिऐचनि नाचें मोहो भंगें । तो
 आवघा परमार्थ भोगे । एथीचेयां लोकां ॥ ८२७ ॥ कगीत वीस्मयो
 केव्हढा । दोहीं सुरकानी देव्हडा । पाहातु चाले झडाडा । लवलाहें ॥ ८२८ ॥
 जयजयकार शब्दी । संभ्रमें जातां गजवीदी । तवं पुढां भद्री
 देखिली गवांदी । यादवांची ॥ ८२९ ॥ सिंहांसनी कृपानीधी । जेवी
 परम सांधु समाधी । परब्रम्हपुतळा यादवांमधी । देखता जाला
 ॥ ८३० ॥ परम लींग पुजिलें सद्भावें । भवतीं वीखुरली कैवल्य-
 कुसुमें साजिवें । तैसा परिवारू मुदेवें । देखीला पै ॥ ८३१ ॥ किं
 सींहासना नीहटीं । शक्तीचक्रे वोळगती दृष्टी । तैसी सभा घन-
 दाटी । देखिली द्वीजें ॥ ८३२ ॥ देओ इंद्रनीळ सुलभा । आंग-
 कांतीची फांकताण प्रभा । तेणे आवधी सुनीळ सभा । सोभा पाव-
 ताण ॥ ७३३ ॥ शडगूण गंभीर घनवटु । उदार श्रीयेचा वसीष्टु ।
 सिंहासनी देखिला उपवीष्टु । श्रीकृष्णराओ ॥ ८३४ ॥ उत्तरीनि

घोडेया तळवटी । साष्टांग घातली लोटी । आंगा भरली दाटी ।
 फुराणाची ॥ ८३५ ॥ वेधें आकर्षली शृष्टी । सूरवरां वरपडी दाटी ।
 तीए चरणकमळें लल्हाटीं । वंदिताए ॥ ८३६ ॥ देवें आळंगीला
 वाहीं । तेया सुखा मीति नाहीं । आनंद वर्तला द्वीजाचां देहीं ।
 तो काई सांघों ॥ ८३७ ॥ तिए भेटीची नवलाई । न दखो
 त्रीभूवनी घालीतां ठाई । प्रेम असैल जयांसि पै । तेचि जाणती
 ॥ ८३८ ॥ देवें थोरू सन्मानु केला । अर्धसींहांसनी वैसवीला ।
 प्रीतीवचनी अश्वासीला । द्विजवरू तो ॥ ८३९ ॥ स्नेहसीतळ कल्पद्रुमु ।
 श्रवला आनंद अकृत्रिमु । वीसशैनि गेला श्रमु । जाला अल्हादरूप ॥ ८४० ॥
 देखौनि स्याममूर्ती । करिता जाला स्तुती । म्हणे तुज वर्णीतां भागलिया
 सृती । देवादिदेवा ॥ ८४१ ॥ दैत्यदानवांचे वाडलें । श्रीचरणी
 तोडरीं वांधलें । उजिवां श्रीचरणी मीग्वलें । वांकि सांखळें ॥ ८४२ ॥
 तिए श्रीचरणपंकजें । हातें स्परिसीली द्विजें । उध्वार्जुना दुर्लभें जें ।
 तें वंदी वेळोवेळें ॥ ८४३ ॥ ओतला चैतन्य सूसे । अव्यक्त
 व्यक्तीरूप दिसे । तया देवातें निहाळीतु असे । तल्लीन होउनी
 ॥ ८४४ ॥ परम लाभु जोडे भक्तिरता । उपयोगु घडे ध्यानस्ता ।
 तें सांघैन आतां । मूर्तिवर्णन ॥ ८४५ १ ॥ तनु असे ठकली । वाचा
 नामीं वीगुतली । दृष्टि राहे पै खूतली । जे मूर्ति देखिलीयां ॥ ८४६ ॥
 तिए श्रीमूर्ति वरवटे । केवि वर्णवे वाचे उमेठे । जे सृष्टीचिये पेंठे ।
 मूर्तिरत्न ॥ ८४७ ॥ आधार मूळपीठ यूग्मी । जेथौनि जन्मली
 गौतमी । जयाचेनि बालभें लक्ष्मी । घर रीघाली ॥ ८४८ ॥ ते
 श्रीचरण सांघों कैवे । संध्यागगें घोळले जैसे । तळवे मीगवती तैसे ।
 कुंकूमांकित ॥ ८४९ ॥ मानसरोवरीं नीर्मळें । जेवि उगवलीं गतो-
 त्पळें । तैसीं आरक्त श्रीचरणकमळें । देखिलीं द्विजें ॥ ८५० ॥
 अंगुष्टद्वयांचीं नखें । वर्तुळें निर्मळें चोखें । लाजापूर्ण चंद्र उपखें । दीसें दीसें
 ॥ ८५१ ॥ उभय भक्ती दस नावें । सरळा आंगुळिया तद्भावे । अंगीकरीलीयां
 देवें । अवेवरुपें ॥ ८५२ ॥ कीं श्रापानळें अपवीत्रें । गगती ग्रहो
 जाली नक्षेत्रें । ते चरणतीर्था होआवया पवित्रें । जालीं नख बीबें
 ॥ ८५३ ॥ कैसीया उर्धरेखा नीटा । जेवि मोक्षपदीचीया वाटा ।
 ध्वज उभारुनि राणीव निकटा । करी यौगमंडळीची ॥ ८५४ ॥ प्रवृत्ति
 मार्गाचें २ चरीत्र । साच मानिल हा जणु सर्वत्र । म्हणौनि चरणी

१-इथें दुसऱ्या प्रतीत ' तें मूर्तिवर्णन आतां । सांघैल नरसींहु ' ॥ असा ओवीचा
 शेवट भाग येऊन ८ वा प्रसंग संपतो. २ मूळ पाठ- मार्गाचि.

पद्मीनीपत्र । धग्लें याचि अर्था ॥ ८५५ ॥ मदोन्मते दैत्ये असोसे ।
 ते आवरावेया हृषीकेशे । सामोद्रीकाचेनि मीसे । अंकुस मीरवताए
 ॥ ८५६ ॥ जीवीं अवीद्या वज्रकीटकी । ते न भेदे शस्त्रीं आणीकीं ।
 म्हणौनि वज्रें वज्र भेदावया पदकीं । अंगीकरीलें देखा ॥ ८५७ ॥
 संश्रुती धुग कुरूठा । जीवा नेउनि घाली निरए दरकुटां । तो जीकौनि
 बांधला घांटां । मीसे तोडराचेनी ॥ ८५८ ॥ सांभव वध बीजांकुरी ।
 साश्वते पदे आली पोटरीं । निडारें पाकलिया घुमरी । आनंदाचीया
 ॥ ८५९ ॥ कैसे ते जानु जघन । वोहरत वर्तुळ आणि सघन ।
 जे कां मदनमोहन । होउनि ठेले ॥ ८६० ॥ कीं मूर्ति प्रसादीं
 सैभ । जे अभंग रचले स्थंभ । तेथ सोभताति नितंब । गुप्त
 श्लेसेंसीं ॥ ८६१ ॥ प्रजा वीस्तारी सहज । सांठवले वीश्वाचें बीज ।
 ते उघडें बालु नए गुज । म्हणौनि मेखळा बहीर्याग ॥ ८६२ ॥
 स्थूल कटिप्रदेसु । वरि माजाचा कळासु । वर्तुळाकर भववीलासु ।
 सखोल नाभिमंडळ ॥ ८६३ ॥ आगाधपणें गंभीरु । नाभी भवरा
 मिरवे सफारु । कीं देताए नाभिकारु । सुरणागतांसी ॥ ८६४ ॥
 सपुर रोमा नाभिमंडळीं । कृष्णकांतिची सोभे झळाळी । सलक्षेनीक
 मिरवे चावळी । दांदावरी ॥ ८६५ ॥ नाना त्रिवळीचेनि मीसे ।
 भीन्नचि असौनि त्रीअसें । ऐक्यता दावीत असे । संकेत' नावे
 ॥ ८६६ ॥ कैमे सांवों ते उदर । जे सकळ वीद्येचें भांडार । जेथ
 सांठवले अपार । पडगुण सूक्ष्म ॥ ८६७ ॥ वरी उरु इए मिरवले ।
 जेवि कैवल्यबीज अंकुरैलें । ईद्रनीळ गोन पाल्हेलें । वीसाले हृदए
 गगनीं ॥ ८६८ ॥ कैसे दोर्दड सरळ अजानबाहु । अमीत दानाचा
 समूहु । जयांचें उदार्ये बहु । वाखाणीलें ॥ ८६९ ॥ भागतेयाची
 हांवें पुरे । दोळगावे ऐसीये धुरे १ । जयाचें दीधलें ते सरें । कल्पां-
 तीहीं ॥ ८७० ॥ म्हणौनि देवाचां तळहार्तीं । धनरेखा सामुद्रिकें पुरती ।
 सरळ आंगोळिका मीरवती । सकोमळा ॥ ८७१ ॥ उदार्ये अंगीकरीलें
 देवें । म्हणौनि कृपा पाल्हेली सदूभावे । जयाचेनि स्पर्गीसें जीवें ।
 पावीजे नित्यपद ॥ ८७२ ॥ पंचाननाचे अवत्रण । करितां भवगजांचे
 वीदारण । ते श्रीकरीं दाविताए खूण । आरक्तपणाची ॥ ८७३ ॥ सघने
 बाहुमें वर्तुळें । झळाळीतें निघोटें नितळें । जेंवि बळा आधिली कुंभ-
 स्थळें । दीगजांची ॥ ८७४ ॥ सरळा कंठु देखा । कैसीया मीरवती सपुरां

त्रीरेखा । देखौनि वर्तुळा श्रीमूखा । चंद्रकळा लोपिताए ॥ ८७५ ॥
 सुप्रसन्नता मुखश्रीये । जीवन जालें सत्राविण । तै लागौनि तिण ।
 वसताए अमृत ॥ ८७६ ॥ कैसी सांघो ते हनुवटी । जें संखाकृत
 गोमटी । आरक्त वोष्टपुटी । बोलतां दिसे ॥ ८७७ ॥ कीं सुरंगा
 कोवळीया । वेली वीट्टमाचीया । उपमे न सोभती तीया । अधर-
 बींवासी ॥ ८७८ ॥ दंवाचां दंतदर्पणी । केली सूर्यतेजाची रजनी ।
 वीश्र्व बींबताए म्हणौनि । मूखामाजी ॥ ८७९ ॥ कीं निर्मळें निर्दोषें ।
 जें तेजाथिलीं माणिकें । दसनप्रभावळीमीसें । वोप देताती ॥ ८८० ॥
 जे परा वाणी सुगमा । अमृतवर्षनी भक्तदृमा । ते रसना नीरूपमा ।
 काई वानु ॥ ८८१ ॥ निर्मळें आकास' गगनी । वीजु तळपे तैसी
 रसनी । जे प्रकासक नीरूपमी । वेदशक्ती ॥ ८८२ ॥ कैसे कुर्च
 कृष्ण रोमावळी । श्रीमूख सरोवराचिण पाळी । जेंवि पाल्हेली बहळी ।
 परागवेली ॥ ८८३ ॥ वासु घेयावेया परागाचा । जेवि पाळा पडला
 भ्रमरांचा । तेवि काळिमा कुर्चा । बाणौनि ठेली ॥ ८८४ ॥ जीवां
 भववांदियां । देओ सोडची महाकाळापासौनियां । तिया आटिवां मिसिया ।
 पुरुषार्थाचिया ॥ ८८५ ॥ कीं करुनि प्राणाचीया ग्रासा । देव्हेडीया
 समाधी लागलीया परमहंसा । सरळिया नासावंसा । लक्ष्मी सूनी ॥ ८८६ ॥
 मंदाकीनीचेनि जळें । वीकासलीं ब्रम्हकमळें । तैसे सुनेत्र वीसाळ काजळे ।
 मीरवताती ॥ ८८७ ॥ जयांचेनि कृपा अवलोकनें । उठे संसारियांचें
 धरणें । नासे अवीद्या जेणें । ते केवि वर्णवती ॥ ८८८ ॥ नाना दृष्टी
 उन्मळलीया । ते वगिले तेजश्रीया । म्हणौनि पडत्याति चवरीया । ब्रम्ह
 वीद्येचीया पै ॥ ८८९ ॥ तेयावगि सुनीळा दाटा । भवै सोभताति
 वंकटा । वीजे चंद्रीचीया तीखटा । कोग जैसिया ॥ ८९० ॥ कीं
 लल्हाट गगनी पैसें । उमटत ईंद्रधनुसें । माधवाचेनि सौरसें । मेधवर्ण
 ॥ ८९१ ॥ कीं भवरीपु कैवाडें । सींथावयातें निजायूध्यें कोदडें ।
 'सुरेखे नेत्रकाडें । मोकली तयांवरी ॥ ८९२ ॥ कैसे लंबकर्ण
 सपल्लव । कीं त्या उभएशक्ती सावेव । का ज मातुन चालवीती
 प्रधानीव । अवेवरूपें ॥ ८९३ ॥ कीं परमहंसें आडवीला धात्रा ।
 तै श्रुती केलीया निरोत्रा । म्हणौनि ३ मीमांसका स्तोत्रा । आश्रा-
 उनि ठेलिया ॥ ८९४ ॥ दैवी देवाची अचाट । म्हणौनि सफार दिस-
 ताए लल्हाट । वगि झलाली तें निघोटें नीट । कपोळें सोभताती

१ मूळ पाठ-आस्पस्य

१ मूळ पाठ-सरेसैं २ मूळ पाठ-विमासकां श्रोत्रा

॥ ८९५ ॥ तेया श्रीमुगुटाची बरव कैसी । जो मिरवताए चांचरा
कैसीं । वेचु होताए जवादीसी । चर्चितां कपोळें ॥ ८९६ ॥ भांगो-
विभागीं कस्तुंगीका । माजि दीटुनि चांपेकळिका । गूढ कसावळीची
वीरगुंठिका । बांधली दृढ ॥ ८९७ ॥ नाना नव्हे ऐसें । मुक्त
केसावळीचेनि मीसें । ते दैत्यां बंधन केलें ऐसें । व्यासें कथन केलें
॥ ८९८ ॥ कैसा पुष्टिवीभामु सैभु । जो चौरसू पै सुलभु ।
कीं तो परत्रलाभु । ज्ञानउदईचा ॥ ८९९ ॥ ऐसीए मूर्ति सर्वांग
सुहावे । कुसीं जन्मली जीए सदैवे । जिएचा अधीकारू नेणवे ।
आब्रम्हांसी ॥ ९०० ॥ स्थाममूर्ति गजलक्ष्णेणाधीपु । मीरवला
मदन बापु । तो सहजचि स्वरूपु । काई वर्णावा असे ॥ ९०१ ॥
जें जें दीजेति वीशेषणें । तेचि त्याचीं भूषणें । एर अळंकार वर्णनें ।
तें अज्ञानें बुझावया ॥ ९०२ ॥ ऐसा मायामूर्तिधरू । लेइला नाना
अळंकारू । देवो देखौनि द्वीजवरू । स्तुति करिता जाला ॥ ९०३ ॥
म्हणे जय जय मंगळनीधी । जय जय स्वामीभृत्यसीधी । जय जय कृपा-
ळुवा सुबूधी । सन्नैधी नीत्य घडो तुझी ॥ ९०४ ॥ जय जय
गोवींदा । जय जय आर्तदानी मुकुंदा । जय भीन्ना अभेदा । सदा
देखावासि लोचनीं ॥ ९०५ ॥ जय जय भक्तिवळळा । जय प्रेम-
पुरुषा सुढाळा । जय ब्रम्हपुरुषा नीर्मळा । स्यामळा मूर्तिरूपा
॥ ९०६ ॥ जय जय भवहरणा । जय जय कैवल्यनिधाना । आतां
आपुलेया चरणा । वेगळें न करी मज ॥ ९०७ ॥ देवभक्ताची
मीळनी । ते तवं जाणती ब्रम्हज्ञानी । परि प्रवृत्तिमार्गे संभाषणी ।
देवो करिताए ॥ ९०८ ॥ श्रीकृष्णाराओ म्हणे द्वीजा । आलेति
कवणियां काजा । कोणें देसीं नगरी वसीजे तें वोजा । सांघिजे
आम्हांसी ॥ ९०९ ॥ एरू म्हणे जो मूरारी । वैदर्भदेसीं कौंड-
न्यांपुरीं । तेथ भीमक राणीव करी । त्याघरीं उपाध्या मी ॥ ९१० ॥
तेथ असीजें ग्रह रूपीं । सुदेओ ऐसें नावं ठेवीलें माएबापीं । परि
तुझें नावं हृदई निक्षेपी । जपी वेळोंवेळां ॥ ९११ ॥ अहर्निशी
सदा । तुझेंचि ध्यान जी मुकुंदा । पावावया ' चरणारवींदा ।
उत्कंठा थोरि होती ॥ ९१२ ॥ उदैककालिचां दीसीं । प्रयाण केले
सीधीसी । आजि देवाचिया चरणेंसी । भेटि जाली ॥ ९१३ ॥
एथ मी आलो कार्ये हेतु । देवा तुं तरि सर्वज्ञनाथु । परि मज

देयावा एकांतु । गूढार्थ सांघैन ॥ ९१४ ॥ देओ उतावेळ उठिल
 तेव्हळी । अवघी सभा वैसली नीश्चेळी । वाजे केलें राउळी ।
 सुदेवेंसी ॥ ९१५ ॥ श्रृंगारभवना आले हरी । एकवीसां खणाची
 रत्नउपरी । अरूढले तिणवरी । आळोंचासी ॥ ९१६ ॥ उभए
 आसणे नीकट । द्वीजे देवाचेया चरणावरि ठेवीलें ललहाट । मग
 जोडौनि करसंपुष्ट । वीनवीता जाला ॥ ९१७ ॥ जी भीमकाचीए
 सभे सांपें । भाटें वानीली गयांची रूपें । तेथ देवासि बहुतें आटोपे ।
 वर्णीलें तेणें ॥ ९१८ ॥ तेथ वैसली होती बाळा । ते तुम्हा
 वेधली जी गोपाळा । दीधळी सीसूपाळा । तो न मनेचि तिण
 ॥ ९१९ ॥ त्या मनें मानसें वगीलें तुम्हां । थोर अवस्था लागली
 जी पुरुषोत्तमा । समर्पिला असे आत्मा । देवाचा चरणीं ॥ ९२० ॥
 तुमचेनि वीरहे दातारा । व्यापीली रूक्मिणी सुंदरा । वरि चैद्य
 नावांचा वारा । न साहे आंगीं ॥ ९२१ ॥ ते सकुमार लावण्याचि
 राक्षी । मिति नाही तीचीया गुणासी । ते योग्य होईल देवासी ।
 अतिसें आर्तभूत ॥ ९२२ ॥ वीरहज्वरें न संभाळी काहीं । थोर
 वेथा होत असे देहीं । ते बहुत काहीं । सांघो नए ॥ ९२३ ॥ ते
 त्यजु पाहे संसारू । तेव्हळी म्यां दीधळा नाभिकारू । तीसरा दीसीं
 सारंगधरू । आणीन म्हणौनी ॥ ९२४ ॥ ऐसी प्रतीज्ञा बोलीलो
 तिणसीं । देओ आगिन तीसरां दीसीं । मग सावरूनि आपणयांसी ।
 लीहीलें भावलीखीत ॥ ९२५ ॥ ते तुम्हा अनुसरली वीसेख । म्हणौनि दीधळी
 निर्वाणभाक । तरि देवा आपुलें राख । शरणागत ॥ ९२६ ॥ आजि
 पा हेंचि बोलणे । मागां काई वर्तलें तें मी नेणें । हे पत्रीका जी वाचणें ।
 ज्ञानदृष्टी ॥ ९२७ ॥ देवासि काईसी पत्रिका । जो मनोभावो जाणे
 असिका । परि तुं मान देउनि लौकिका । वर्तसी देवा ॥ ९२८ ॥ तेव्हळी
 तो सर्वज्ञनाथु । मनोमए वाचुनि परीसे लीखीतार्थु । नावेक मौन्य
 धरौनि ध्यानस्तु । होउनी गहे ॥ ९२९ ॥ लीखीत वाचुनि केलो वीडी ।
 पडली भक्ताची सांकडी । चींता स्त्रीकगीली फुडी । घडी एक्री ॥ ९३० ॥
 निश्चळ ठेले मौन्यें । लक्ष लाउनि मूर्धन्य । न करीत नेत्राचें उन्मीळन्य ।
 अवस्थारूप ॥ ९३१ ॥ तवं सुदेवा अन सारीखें गमलें । मन द्वा कर्ण
 संदेहीं पडले । म्हणे गोसावी न बोलती वहीले । काई पडला संदेहो
 ॥ ९३२ ॥ उगेचि राहिले गोविंदु । कांही न करीतीचि अनुवादु । झणीं
 गेला असैल वीखादु । माझेया बोलाचा ॥ ९३३ ॥ अस्त्रियांचां बोलीं
 राजवटा । करू न एति सुभटां । म्हणौनि संदेहो पडला मोटा । ब्राह्म-

णांसि ॥ ९३४ ॥ जाऊनि पडुडती राजगृहीं । तगि माझे न चले कांहीं ।
 आणि अधीक वीनवीतांही । न मनैल देवा ॥ ९३५ ॥ हा सकळ देवां
 सीरोमणी । नेणजे याची खावनी । योगियां उपासीता ध्यानी । परि लक्षा
 न ए ॥ ९३६ ॥ हा भक्तीचि करूनि आवांके । एव्हवी यासि कोण म्हणों
 सके । समर्थ बळावा भोके । तयासि त्याची आज्ञा ॥ ९३७ ॥ रुक्मिणि
 जाईल प्राणें । मग पारूखैल माझे जिणें । आतां एथ कैसें करणे । पुरैल
 संकेतु ॥ ९३८ ॥ आतां उपखोनि चोहटां । हटे पडों याचाचि दारोठां ।
 मग आपसयांचि लागैल वाटां । न बोलतां ॥ ९३९ ॥ देओ अनाथांची
 न करी राळी । म्हणौनि माथां घालुं धुळी । सकळ उपजैल तेव्हेळीं ।
 यासीचि पै ॥ ९४० ॥ गाई ब्राम्हणाचां काजी । देओ कृपालु सहजी ।
 काई अनुकंपा माझी । नुपजैल तया ॥ ९४१ ॥ ऐसी सुदेवाची
 मनकल्पना । ते जाणवली मदमूदना । मग अवलोकुनि ब्राम्हणा । देओ
 पुसता जाला ॥ ९४२ ॥ सकृपा बोलीले श्रीहरी । म्हणे तुम्हा निगतां
 अवसरीं । कैसी अवस्था होती शरीरीं । रुक्मिणीचां ॥ ९४३ ॥ एरू
 म्हणें काई सांघों जी आतां । मज पाठवणीचा वीडा देतां । कर्पोनि गेला
 जगंनाथ । दाघें हातीचेनी ॥ ९४४ ॥ निरोप देता गेली वीकळ ।
 तुटका अक्षरीं बोले बगळ । शरीर असे दुसंभाळ । अवस्था बहुत
 ॥ ९४५ ॥ काई वर्तले असैल मागां । मज अवसरी वाटताए श्रीरंगा ।
 गोसावी भरतील रागा । म्हणौनि न संगे बहुत ॥ ९४६ ॥
 तेव्हेळीं तया जगंनाथा । थोर वर्तली पै चींता । म्हणे प्रकटल्यां
 दाहावीं अवस्था । प्राण तेजील रुक्मिणी ॥ ९४७ ॥ न वचतां
 निफजैल कुडें । आतां निभ्रांत जाणें घडे । दारूकाकरवि आणवीले
 घोडे । संजोगवीला रथु ॥ ९४८ ॥ आतां वीप्राचे वीनतीसरीसा ।
 देओ चालैल वैदर्भदेसा । रथु संजोगीला कैसा । तो सांघैल नरसींह
 ॥ ९४९ ॥ छ ॥ छ ॥

प्रसंग ७

जयावरि आरोहण परमपुरुषा । तो रथु न संघावा कैसा । जेंवि
 चोखाळु आरिसा । ब्रम्हतेजाचा ॥ ९५० ॥ जैसें सूर्याचें मंडळ ।
 तैसी चक्रांची झळाळ । ध्वजास्थंवीं पताका नीर्मळ । वीजु जैसी
 ॥ ९५१ ॥ तो रथु जांबूनदाचा । परि असे सामर्थ्याचा । ब्रम्हा

अधीकरण जयाचा । सूत्रधारी ॥ ९५२ ॥ तो सुक्ष्म तर्गि अतीसे ।
 पाहातां स्थुळही दीसे बहुवसे । जो परब्रम्हाचीए प्रवृत्तिवसे ।
 निर्मातु जो ॥ ९५३ ॥ अवत्रैल कैवल्यदानी । म्हणौनि कल्पवृक्ष-
 रथालागुनी । कल्पीलें फळ पावैल प्राणी । तेया हेतु ॥ ९५४ ॥ तें
 जुगानजुगिचें दीव्यरूप झाड । फोडुनि तयाचें खोड । करवतुनि केलें
 चौखंड । सुध जंत्रां धरीलें ॥ ९५५ ॥ पुर्वउत्तरपक्षां दोन्हीं देखा ।
 माहा वीस्तारलीया शाखा । तिया सूदलीया दोन्हीं आंखा । चहुं चाकां
 शोभताती ॥ ९५६ ॥ वाटी तत्वमार्गचीया लोहोदंटा । प्रवृत्ति निवृत्ति
 दोन्हीं धुरा नीटा । तिया सैभा बळिकटा । कनकजांबुचिया ॥ ९५७ ॥
 प्रकृती पुरुषें तगांडीं । सूर्य सोमकांताचीं जुआडीं । आळिलीं भवमकर-
 तोंडीं । त्रीगुणपासीं ॥ ९५८ ॥ झळफळीत तेजपुंजु । गरूड पाचीचा
 ध्वजू । नीट पाहातां संश्रुती उजु । अर्ध उर्ध ॥ ९५९ ॥ कर्म सुवा-
 याचिया झुळुका । मुक्ती डोलती पताका । जैमीया बीजूचिया झळका ।
 पोकळीं गगनाचिए ॥ ९६० ॥ साटा चहुं पदार्थी । युक्त जाला
 सामर्थी । खिळीला नाना मनोर्थी । जेथिंचां तेथ ॥ ९६१ ॥ पंच-
 रत्नी माहा तेजीठां । बाळाणियांचा चहुं कोनटां । रुणझुणिता क्षुद्र घटा ।
 नाद उमटताए अंबरीं ॥ ९६२ ॥ कर्मफळाचें फांसें । तेयां जोनियां
 मुक्ताफळांचे घोसे । वीख ए पंचकाण्मे । चहुं सेलां रूळताती ॥ ९६३ ॥
 उचश्रवयाचे भाड बळियाडे । चपळ चातुष्टया सांगडे । सैन्यु सुग्रीउं
 बाळहकु मेघपुष्प घोडे । जुंपिले ज्यान्ही ॥ ९६४ ॥ क्षीरसागरीं
 निफजला । काय सेपाचिए गरळेचा वोटला । नाराणें पाठवीला । उचीत
 वादें ॥ ९६५ ॥ गोपाळवेख श्रीपती । ब्रम्हा भूलवीला वीज्ञानशक्ती ।
 रथु संपादीला तिण संकेतीं । दुसरा चतुरानने ॥ ९६६ ॥ चरणा
 लागौनि वीनवी ब्रम्हा । म्हणे अवधारी जी पुरुषोत्तमा । आतां अंगीकरावें
 राज्यधर्मा । सांडावें गोपाळचीन्ह ॥ ९६७ ॥ बैसोनि ए रथीं ।
 दैत्यां देयावी मुक्ती । तुं सुरवरादिपती । म्हणानि वीनती करीत असे
 ॥ ९६८ ॥ तेणेंचि वेगेंसीं । आला वैकुण्ठनिवासीं ।
 निजायुध्यें देवांसीं । संपादीता होए ॥ ९६९ ॥ वज्र
 आणि कौमोदी गदा । सूद्रसेनु पांचजन्य संखनादा । मारंग-
 धनुष गोवींदा । आर्षी वीष्णु ॥ ९७० ॥ कठी घातली वीरंजी ।
 गरूड बैसवीला ध्वजीं । म्हणौनि रथा नावं साहार्जीं । गरूडध्वजु
 ऐसें ॥ ९७१ ॥ तोचि रथु तेचि आयुध्यें । आणीकेही शखें अमर्यादें ।
 वैरीया वरीपडे आरंधे । तिया भरणी भातेयांचिया ॥ ९७२ ॥
 घोडेयां माथां बासींगें । सोनेभरीतें हीरेलगें । कंठावळीसहीत

पटे आवरै । रत्नबध ॥ ९७३ ॥ रूळतीया सातः सात सडका ।
 सेंदुर लावीलें मकर मूखा । रथु संजोगीता दारूका । वेलु न
 लगेचि ॥ ९७४ ॥ वारू जुंपीले च्यान्ही । घेउनि आला झडकरी ।
 तो अवलोकुनि श्रीहरी । मानवले तथा ॥ ९७५ ॥ रथीं अरूढले
 दैत्यसूदनु । सरिसा सुदेओ ब्राम्हणु । कौडन्यापुरमार्गे झडकरूनु ।
 निगते जाले ॥ ९७६ ॥ भक्ताचीया संयोगा । न पुसत बंधुवर्गा ।
 पुर्वदैवांचिया^१ उजरिया वेगां । बीजे केलें ॥ ९७७ ॥ रथा पाखा
 निगालें । तैसें वारू उपमलें । ध्वजीं पताका डोले । आकास कवळीत
 ॥ ९७८ ॥ कव्हणा नेणता मातु । तातवेळे निगाला रथु । पृथ्वी
 जळसेनावरी तळपतु । तारुं जैसें ॥ ९७९ ॥ उभारूनि कृपेचिया
 सीडा । प्रीतीवायो चाळकु वेगाडा । रथु जाताए झडाडा । पवन-
 गती ॥ ९८० ॥ लोकपाळेंसीं उग्रसेनु । सभे बैसला संक-
 षणु । सात्वीकी कृतवर्मा अर्जुनु । अकूरु उधव ॥ ९८१ ॥
 सींहासनाभवतें समस्त यादव । परि देवेंवीण नाहीं गौरव । आत्मेनि-
 वीण शरीरभाव । दीसती जैसे ॥ ९८२ ॥ जेवि मातेवीण डींभा ।
 कांतेवीण दैन्य दीसे वल्लभा । ना तरि सरोवर न पवे सोभा । हंसेवीण
 ॥ ९८३ ॥ कीं तेजे सांडीलीं रत्नें । कीं वासेवीण सुमनें । ना तरि
 चद्रेवीण तारांगणें । दीसती उपंढरें ॥ ९८४ ॥ कीं स्वामी अब्हेरीती
 भृत्यासी । ना तरि कनेवीन जेवि पीसी । श्रीकृष्णेवीन सभा तैसी ।
 गमली मज ॥ ९८५ ॥ कवी चाले रसभरीं । कथा ठेली माघारी ।
 सभा वियोगुं वाखाणीन जरी । तरि श्रोते कोपती ॥ ९८६ ॥ असो
 हें बळिभद्र म्हणे अकूरा । कां उसीरू लागला सांगधरा । आझुनि
 आळोंचु द्विजवरा । न सरे कैसा ॥ ९८७ ॥ अकूर म्हणे रामा ।
 देओ भक्तांचा आत्मा । भेटि जालेयां काई निर्गमा । होत असे
 ॥ ९८८ ॥ देओ भक्तासी भेटे । तगि जुगाचा क्षेणुचि बाटे । परि
 तें प्रेम न वीटे । वाढे अधीका अधीक ॥ ९८९ ॥ देओ भक्तांचा
 वेळार्इतु । वरि कांहीं असैल कार्यहेतु । म्हणौनि न सरे एकांतु ।
 तथां दोघांजणाचा^२ ॥ ९९० ॥ ऐसी करीताति मातु । तवं अवस्व-
 रिया आला धावंतु । जोहारूनि बळिभद्रा वृत्तांतु । सांघता जाला
 ॥ ९९१ ॥ जी एवढीए तातवेळें । रथी बैसौनि प्रभू सावळें ।
 जाताति पै उतावळे । पुर्वदीसेसी ॥ ९९२ ॥ रथु न

१. पाठ पूर्वजन्माचिया

२. मूळ पाठ-दोघां जणा

देखिजे दुजा । सारथी आपण आणि एक तीजा । शस्त्रां-
भरणेंसी गरूडध्वजा । बीजें करीतां देखिलें ॥ ९९३ ॥ तवं म्हणें
संकर्षणु । मघां भीमकापासौनु । आला होता ब्राम्हणु । तो
आळोचला नेणों काई ॥ ९९४ ॥ झणी होत असैल रूक्मिणी-
सैवर । क्षेत्री मीळाले असती अपार । निष्टा चालिलें सारंगधरू ।
आईकोनि ऐसें ॥ ९९५ ॥ तेथ आपाओ होईल 'जुंझाचा । गेटा
मीनला असैल रायांचा । जर्हीं प्रभू जाला वळाचा । तन्ही एक-
लाचि कीं ॥ ९९६ ॥ झळवला बंधुस्नेहें । उग्रसेनु कळवळिला
मोहें । झडकरी उभा राहे । सभा वीसर्जून ॥ ९९७ ॥ म्हणे
पालाना रे पालाना । म्हणौनि घावो दीधला नीमाणा । गजंनु
होतसे केसना । वीर धांवताति सैरावैरा ॥ ९९८ ॥ एकीं वारु
पालाणिलें । एकीं रथु संजोगिले । गजां गूढर घातले । अरुढले
माहावंत ॥ ९९९ ॥ श्रींघार केले वीरीं । मिरवले सहातीपरीं ।
वारु धरूनि हातीं मांदुरी । धांवती चहुंकडे ॥ १००० ॥ जे जे
स्वामीकार्या वेगाडे । कोंतेकार साबळिए धनुवाडे । तुळवे वदाफरिए
गाढे । आलें झडकरूनी ॥ १००१ ॥ अमीत साहाण पालाणलें ।
वीदी दळभार दाटले । तेव्हळीं दळवैयें वीनवीलें । उग्रसेनासी
॥ १००२ ॥ जी आतां चाला वेगां । झडकरी मीळो श्रीरंगा ।
चातुरंगी आवघा । सनादला भारू ॥ १००३ ॥ छपन्न कोडी
मुख्य यादव । एर सोळा क्षौणी दळ माहार्णव । चौदा
सहश्र मदोन्मत एक खर्व । पाएदळ ॥ १००४ ॥ आतां
क्षौणीसी अर्जुन । आपुलां भारीं वांजवी नीमान । एरा वाजांत्राचां
ध्वनी गहन । गगनी न संटे ॥ ५ ॥ दळ थोकले ठाईठाई । एकां
मातु ठाडकीचि नाहीं । एकमेका पुमती परि कांहीं । चोजवेना

१. - याच्यापुढें दुसऱ्या प्रतींत खालील ओव्या आहेत जे रणवीभांड
रणराक्षेस । रणरंगधीर रणग्रास । एक रणबागूल रणभयाभीस । आणि
रणपीसे जे आणि रणदीवे रणदावानळ । एक रणसींहुं रणसार्धुळ । एक
रणमाहाजाळ । आणि रणकोल्हाळ जे ॥ आणि जगझडप जगकृतांत । एक जग
जोहरे जगजीवीत । एक जगधडक जगधुमकेत । जगजमजृत जे ॥ एक जग-
दळे यक रायसळ । यक जगसौरे चव्हाण माहाबळ । एक जगआमुले जगनी-
याळ । जग झडप जे ॥ हें अडनांवाचे वीर । आणिकही असती अपार । तयाचा
करितां वीस्तार । होईल अती अप्रसंगू ॥ ऐसे छपन्नकोडि यादववीर । आणि
छत्तीसा राजकुळियांचे राजकूमर । जे प्रतापिए माहासूर । नांगवती त्रैलोक्यातें ॥

॥ ६ ॥ ऐसा एकमेकां 'अनुवादु । परि तो न चोजवे भेदु । मग
 निगाला सैन्यसीधु । उल्लाळे देतु ॥ ७ ॥ दळ चालिलें सातें
 भारीं । वाजांत्राचा ध्वनि कोंदटला अंघरीं । सूर्यो लोपला टकां झलरी ।
 आंधारू सातियांचा ॥ ८ ॥ ढळती कनकदंडें । पृथकाकारें उदंडें ।
 राउत चाळिती लहुडी खांडें । भाट ब्रीदें बोलताती ॥ ९ ॥ घन-
 वसरें चालतां राजभारू । हस्ती कोंकळीया देती हींसती वारू ।
 पाएभाराचा होताए चुरू । आसनें दाटती राउतीची ॥ १०१० ॥
 जेयांचे बुजिरे घोडे । ते आणिकसि हाणती झडे । आसाहाणियां
 राउतांचा हात पडे । खांडेयांवरी ॥ १०११ ॥ एकांची उफालुनि
 सीगे एती । ते राउत भूमी लोळती । तेथ एका गंग जोगावती ।
 हांसयांचे ॥ १०१२ ॥ भार दाटले लागती ठेपा । एक एकावरि
 पावती कोपा । तेथ होताए वाकपुष्पां । च-ज्हाळु पै ॥ १०१३ ॥
 लाळा गळती वारूवां तोंडी । तेणे हे सैळा होताए नीसरडी ।
 पडती पाएदळांचिया सुगकुंडी । रथा पैड डसताती ॥ १०१४ ॥
 गजभाराचेनि थारें । पृथ्वी दणानिलीं रथांचेनि घडघडारें । पाताळीं
 झांजरलें कवटें । कुर्मवाराहाचे ॥ १०१५ ॥ धाकें वासुगी कांपे
 थरथरां । स्वर्गी स्थानत्याग जाला सुगवरा । गगनी दाटला धुळौग ।
 लोपलें सूर्येमंडळ ॥ १०१६ ॥ ढोल नीसान संख भेरी । दमामे
 वाजती कन्हयांवरी । तडक फुटती अंघरी । निहे उठीताती
 ॥ १०१७ ॥ गीरी गर्जती नादें । दळ चालताए वीनोदें । परतोनि
 पाहिलें गोवीदें । तवं देखिले यादव एतां ॥ १०१८ ॥ दारूकातें
 म्हणे गोपिनाथु । थीरू करीं पां रे रथु । पैल बळिभद्र असे
 एतु । सकळ सैन्येसीं ॥ १०१९ ॥ थीरू राहीले श्रीपती । तवं
 दळ आलें पवनगती । परस्परे उत्तरौनि क्षीती । आळंगीती कृष्ण-
 देवो ॥ १०२० ॥ हास्य केलें सकळीं । पीटीली टाळिया टाळी । तेथ
 प्रवर्तलिया राडवळी^१ । एकमेकेसी ॥ १०२१ ॥ उपाहास करिता
 यादवां । हास्यवदन माधवा । देवें आळंगिले बंधवा । बळिभद्रासी
 ॥ १०२२ ॥ क्षेव^६ दीधलें उधवार्जुना । पुगलीया एरएगांचिया
 खुणा । मग प्रीतीचिया वचना । बोलते जाले ॥ १०२३ ॥ बोले
 बळिभद्र वीरू । जी आमसीं न करीतां वीचारू । सासुगवाडीए

१ पाठ-संवादु २ पाठ-सीतां ३ पाठ-पाएदळाचा.

४. पाठ-पाएभारांचिया ५. पाठ-राडोळी.

६. पाठ-क्षेम

जातां बंधु सोहोदरू । नाठवे काहीं ॥ १०२४ ॥ थोर देखौनि
पढियावो । आमतें वीसरला देओ । जेवि अनुभवीला ठाओ ।
चीत टाकी मनापुढें ॥ १०२५ ॥ वेचु होईल सोईरीयासी । म्हणौनि
प्रपंचु केला आमसीं । चोरुनियांचि चालिले ऋषीकेसी । सांडुनि
आमतें ॥ १०२६ ॥ परि आम्हां तवं सुचावलेंची । पाठीलागु केला
सवेंची । सवें लागती देवाचीं । कें जाती आम्हां हातीं ॥ १०२७ ॥
देओ बोलिले लाजितां हास्यवदनी । तुम्ही असा पूर्ण ज्ञानी ।
सांघणे नलगे म्हणौनी । पुसणें हीनपक्ष ॥ १०२८ ॥ म्हणौनि
क्षेव दीधलें पुढती । मग देओ अरूढले रथीं । नीळी गंगावनें
ढळती । धरिलें मेघडंबर ॥ १०२९ ॥ सरिसे रथ चालती बंधु-
वर्गाचें । एर भार पाठिशीं उग्रसेनाचे । उद्धवा अकृग कपीध्व-
जाचें । रथ-पुढां ॥ १०३० ॥ आहोरात्रीं चालतां । कर्मिलें बहुतेक
पथा । तापीतीरू पावत पावतां । उदो जाला दीनकगचा
॥ १०३१ ॥ नदी देखुनि उधड म्हणे । जी एथ सागवी मुखमार्जनें ।
हळु कगवी भीडणें । वारूवांचीं ॥ १०३२ ॥ तेथें क्षेणु एक कर्मिला ।
सकळीं आपुला निण्णु सागिला । सुदेओ म्हणे जी वहीले चाला ।
चढला दीनकरू ॥ १०३३ ॥ देओ साहाजेंचि कृपालु । वरि आर्तालागि
उतावेळु । तेथ न लवीतीचि वेळु । स्नेहाळु बैसले रथीं ॥ १०३४ ॥
चालतां यादवोगाओ । मेदनीए नाहीं ठाओ । पीढी पावत पावतां
सूदेओ । वीनवीता जाला ॥ १०३५ ॥ म्हणे हा वैदर्भदेसू देवा । एथोनि
मज पुढां पाठवा । जाईन वरूवा धावां । सूग्रीवां गुढीएसीं ॥ १०३६ ॥
रुक्मिणीसी एक एक घडी । जात असल युगाएवढी । अवसगि
फेडन गाढी । गुढी दावीन आनंदाची ॥ १०३७ ॥ तेव्हळीं आज्ञा
दीधली श्रीरंगें । एरू नमन करुनि निगे वेगें । फुराण केलें तुरंगें ।
नृत्यरंगें जातु असे ॥ १०३८ ॥ आला कौडण्याचीए सीवें । तव
आश्चर्ये देखिलें सुदेवें । कटकमयचि आघवें । जीवें वीगडनि गेला
॥ १०३९ ॥ नीधान साधीतां जैसी । उदैजे आभास वीवसी । की
असतां सुगवरवंसी । भेटीसि दुःख ए ॥ १०४० ॥ धांडरैली सर्व
गात्रें । ढीली जाली सूत्रें । देखिली दुष्टमात्रें सर्वत्रें । कटकेंचि आवधी
॥ १०४१ ॥ नगराभवती बहुवसें । सुदेवें देखिली दुसें । गीरी गर्ज-
ताती घोशें । पडिसादें वाद्यंत्राचेनी ॥ १०४२ ॥ तेथ भीमें कौतुकें
कोडें । राए आणिले वन्हाडे । चैद्येंही आणिलीं उदंडें । प्रचंडें दैत्य-
कुळें ॥ १०४३ ॥ सपरिवारेसी देखा । दमघोकु आला असीका ।
दोहीचे वन्हाडी आईका । नावें त्यांची ॥ १०४४ ॥ बलबलु आणि

कासश्वरु । वीरशु आणि भौमासुरु । आपुलेनि मेळेसी वाणासुरु ।
 मुरु आला तेथ ॥ १०४५ ॥ दुर्मदु दंतवक्र सुरुवे । दुर्योधनु दृपदु
 साळवे । जरासंदु वैरादु आघवे । सीवें दाटले असती ॥ १०४६ ॥
 रुक्मिणी करींताए चीता । नेत्र भागले दीसा अवलोकीता । हात
 ठेउनि माथा । एतां वीप्र पाहे ॥ १०४७ ॥ कंठ गहीवरें दाटे ।
 उभडु हृदई नसंटे । आंसुई पूर लोटे । वाटे जोहर जैसे ॥ १०४८ ॥
 वनी वणवेयाचा वेढा पडे । निगु नपुरे कव्हणीकडे । त्यामाजि मृगी
 पाडस सांपडे । चडफडी जैसे ॥ १०४९ ॥ तैसे चैद्य नावांचीया
 अज्ञी । आहळजताए रुक्मिणी । म्हणे देवा ए नीर्वाणी । आझुनि कां
 न पवसी ॥ १०५० ॥ देह गेल्यावरीं । एउनि काई करीसी मुरारी ।
 बैसुनि गरूडावरी । श्रीहरी पाव वेगां ॥ १०५१ ॥ माडावरी राहुनि
 उभी । वाट पाहाताए वैदर्भी । म्हणे कां जालासि निर्लोभी । म्हणौनि
 ध.ए मोकटी ॥ ५२ ॥ कां न धरीसीचि स्नेहो । कीं वोळखीला
 माझा भाओ । की निरोपु सांघो नेणेंचि सुदेओ । की तो ठावो
 पावला नसैल ॥ १०५३ ॥ कीं मजसारिखीया दासी । बहुता
 असती देवासी । म्हणौनि न धरीचि मानसी । सर्वथा पै ॥ १०५४ ॥
 कीं न पुसतां भीमका । म्यां आपबुधी घाडीली पत्रिका । ते नमनेचि
 यादवतीलका । ठेवीला बुधिदोषु ॥ १०५५ ॥ कीं चैद्यनावें वीटाळलें ।
 माझें देह कळकैलें । अमंगळ म्हणौनि अवेहीलें । जालें भूमीभारु
 ॥ १०५६ ॥ ऐसी चींता करित आहे । निडळावरि ठेउनि बाहे ।
 पसीममार्गे वाट पाहे । तव लहें एताए वीप्र ॥ १०५७ ॥
 ग्रीष्मगीतु गाढी । म्हणौनि छायामीसें उभारुनि गुढी । एताए
 येमाचिया प्रौढीं । घोडीं वारकताती ॥ १०५८ ॥ तें देखौनि
 भीमबाळे । ठक वाटलें वेल्हाळें । म्हणे हें साच कीं तरळताति
 डोळे । न कळे वीपरीत ऐसें ॥ १०५९ ॥ म्हणौनि पालवें नेत्र
 पुसी । मागुतें निरेक्षी ऐसी । तव ओळखीलें वीप्रासी । गुढीऐसीं
 एतु लहें ॥ १०६० ॥ श्रकीत घेत असे निहारु । तव समीप
 आला द्वीजवरु । देता जाला नाभीकारु । करु उभारुनी
 ॥ १०६१ ॥ घोडा आदरेंचि नाचवी । गुढी वरुतीचि उफाळवी ।
 उल्लामें खुणा दावी । देवी रुक्मिणीसीं ॥ १०६२ ॥ द्वीज देखौनि
 भीमकुमरी । हरुसें निर्भर सुंदरी । गुढीचेनि मीसें श्रीहरी ।
 जेवि पाठवीलें पडप ॥ १०६३ ॥ गाभार्याआंतुनी । सात क्षण
 उत्तरली रुक्मिणी । तव सुदेओ एउनि आंगणी । उभा ठेला
 ॥ १०६४ ॥ आनंदें बहळ जाली । तनुवेली वीस्तारली । स्थुळपणें

निगतां दाटली । द्वागमाजी ॥ १०६५ ॥ द्वीजु देखिला दृष्टी ।
 साष्टांग घातली लोटी । चरण धरुनि ललहाटी । ठेली' वाड वेजु
 ॥ १०६६ ॥ हृदई भदगदीत होए । केंसीं झाडावया पाये । वीगुंठी
 सोडीताए । लवलाहें ॥ १०६७ ॥ द्वीजु म्हणे रूक्मिणीसी । गहे
 राहे बाळे पर्येसीं । देवाचीं चरणकमळें झाडिजोसी । केंसीं आपुला
 पै ॥ १०६८ ॥ तिए श्रीचरण पंकजें । ब्रम्हादीकां दुर्लभें जें ।
 ते आईकें दीनवल्लळे सहाजें । सांवेन आतां ॥ १०६९ ॥ पाहातां
 तुझेया प्राणेश्वरा । धोंगडीं रूपें सूखगं । जेयातें वानीतां फणिवरां ।
 भागलीं मूखें ॥ १०७० ॥ जयाचेनि गूणें एकें । त्रीभूवन बांधलें
 असीकें । त्याचेया चरणरजेसीं ईद्रादीकें । तुकेंही न पै
 ॥ १०७१ ॥ तुझी आईकैनि उत्तगवस्था । भार पडला जगत्राथा ।
 वरि माझेया बोलाचिया चळथा । बहुता वीस्तारलिया ॥ १०७२ ॥
 देओ भावाचा भोगता । आणि नुपेक्षी शरणागतां । मानु दीधला
 तुझीया लीखीना । न बोलातां वाटा लागले ॥ १०७३ ॥ मज देओ
 भेटला । माहा पापां क्षेओ जाअ । तो उपकारू घडला । माए
 तुझाचि ॥ १०७४ ॥ तव रूक्मिणी म्हणे सुदेवा । माझा प्राण
 रक्षीला तुवां । तो कवणेपरी नीस्तगवा । उपकार तुझा ॥ १०७५ ॥
 ताता तुज देयावें काई । कवणेपरी होईन उत्तराई । दुसरा श्रीकृष्ण
 असता जैई । तरि देतिणं तुज ॥ १०७६ ॥ केलिया पुण्याचा
 ठेवा । कहीं न पवीजें कृष्णदेवा । तो मजकारणें तुवां सुदेवा ।
 दीधला देओ ॥ १०७७ ॥ जो सस्वरूप स्वयंभु । ब्रम्हादिकां
 दुर्लभु । तो तुवां प्राणवल्लभु । दीधला मज ॥ १०७८ ॥ तुज
 देयावयाकारणें । भाग्य नाहीं एसणें । मी दाटलीं तुझेनि रीणें ।
 जन्मोजन्मीं ॥ १०७९ ॥ आतां आनु नाहीं वीचारू । तुझा थोर
 घडला उपकारू । म्हणौनि साष्टांगीं केला नमस्कारू । भीमकुमरी
 ॥ १०८० ॥ अस्तउनी^२ द्वीजकुळा । नमन करी वेळोवेळां ।
 तुवां पाळिला माझा लळा । मी अपत्य तुझे ॥ १०८१ ॥
 सुदेवो म्हणें देवी । माझा उपकारू झणी आठवीं । मियां देखिलें
 गोसावी । तुझेनि प्रसादें ॥ १०८२ ॥ म्हणौनि परस्परें । नमिताति
 परम आदरें । भक्ती स्नेहें निर्भरें । स्तविती एकमेकां ॥ १०८३ ॥
 भीमकी जाली क्षेमरूपा । म्हणे सुदेवा बापा । देओ कोठें एताए चाल

१. पाठ-ठेवी

२. पाठ-स्तउनी

पां । पाहों वाट ॥ १०८४ ॥ पुरवी दृष्टीचें कोड । देखिलेयावीण न वटे गोड ।
 जैसें स्वांग न दीसे जवनीकें आड । वाटे चाड देखावयाची ॥ १०८५ ॥ जेवि
 मृत्य पावल्यां प्राणी । त्या सांघिजें अमृताचि काहाणी । बोलू फुंकीलेयां
 श्रवणी । कैसेनि अमर होईल ॥ १०८६ ॥ तान्हेला माळी नीम्हाळें ।
 धांवे रोहीणींचीए झळें । तेया ताहान केवि बोळे । उदकेंवीण ॥ १०८७ ॥
 तैसा श्रीकृष्णाचा यावा । तुवां सांघितला सुदेवा । परि देखीलयावीण
 जीवा । समाधान नेदी ॥ १०८८ ॥ सुदेओ वीचारी अंतःकरणी ।
 म्हणें ईए जाली अवस्थारूप रजनी । माझेया बोलाचां तरणी । प्रकाशेचि
 ना ॥ १०८९ ॥ चातुर्ये जीतीलें चाडा । अवस्था धैर्याचा करी
 उलंगवाडा । अभिळासु जाणिवेचा खुडा । करी मूळासकट ॥ १०९० ॥
 जाला त्रुष्णेचा भरू । तेथ काईसा विवेक वीचारू । उत्कंठेपुढां काईसा
 धीरू । पडिभरू कामाचा ॥ १०९१ ॥ आतेंलें न संभाळी कांहीं । ईए
 अद्भुत अवस्था देहीं । आझुनि वीस्वासू नाहीं । जन्हीं आणीले कृष्णु
 ॥ १०९२ ॥ तेव्हळीं वीप्र आणि भीमकूमरी । उभी गडुनि माडावरी ।
 एत दावीला श्रीहरी । हातु उभारूनी ॥ १०९३ ॥ पैल दूर दृष्टी
 पाहें । आकासीं धुळौरा उधळला आहे । ढोला निसानाचां घाई नीहे ।
 उठताति अंबरीं ॥ १०९४ ॥ पैल दीसताति कुंजर । वाजती घंटांचे
 झणकार । डोलती पडवळकाठीया गुढर । रथावरील ॥ १०९५ ॥
 पैल उचा टका झळगीं दीसती । ध्वजा स्थंवीं फरारे झळकती । पाहे
 कटकें एताती । यादवांचीं ॥ १०९६ ॥ तेव्हळीं साच वाटलें हरी-
 खैली । द्विजाचियां पायां लागली । म्हणें तु माझी माउली । घाली
 पोटांत दोष ॥ १०९७ ॥ बा रे बोलु साच केला । कोणहां सांचलु
 हों नाहीं दीला । अप्राप्य कैवल्य मेळवीला । मजकारणें ॥ १०९८ ॥
 मःणौनि करिताए वीस्मयो । पावली आनंद श्रयो । वीरहीणीसि भेटेल
 प्रीयो । तें सुख तेचि जाणें ॥ १०९९ ॥ आईकौनि वाद्यंत्राची
 घाई । नवल वीतलें सांघों काई । दैत्यां पडला आद्रकु ठाई । घालताती
 ॥ ११०० ॥ भूपाळां सूटली खळबळी । घेमारि जाली भूतावळी ।
 संकेतु वर्तला तेव्हळीं । तो सांघैल नरसीहुं ॥ ११०१ ॥

प्रसंग ७ ॥ छ ॥

१ मूळ पाठ-सासळु २. १०८६ क्रमांकाचा आकडा दोनदा पडल्यानें हस्तलिखित-
 तातील ओवीसंख्या एकानें कमी येते.

प्रसंग ८

सैन्य देखौनि पारिकें । राण खळवळीले धाकें । म्हणती करा करा हो
ठाउकें । हें कटक कोणाचें ॥ ११०२ ॥ जयाचेनि थरागीली वसुंधरा ।
गगनी दाटला धुळौग । झणी कृष्ण एतु असैल खग । आईकौनि
ऐसें ॥ ११०३ ॥ जरि एथ आला रूपाकेसु । तरि होईल कार्योनासू ।
त्याचेया नांवाचा त्रासु । सकळ दैत्यासी ॥ ११०४ ॥ ऐसी
मानित होते संका । तवं बोळखीलें यादवकटका । निळिया
ढाला पताका । देखिलें मेघडंबर ॥ ११०५ ॥ देखौनि करीती
कपाळपीटी । म्हणती आहो कर्म न संडी पाठी । आतां कोणें
माएचां पोटीं । गीगावें बापा ॥ ११०६ ॥ गळीतु जाले गर्व ।
संकोचले राण सर्व । खटखटां वाजती दांत हिवें । भंडांसि आलीं
देखा ॥ ११०७ ॥ एक घालुनि गहीले घोण । म्हणती जळो कैसे
मानलें दुमान । सुखामि आले वीधीन । काईसथा आलों एथ
॥ ११०८ ॥ म्हणती नाडलो सर्वप्रकारें । म्हणौनि उभियां सांडिली
हातिणें । आनां कैची देखौनि वरें । लेंकुरें आपुळीं ॥ ११०९ ॥
एकांचीं धडाडीलीं काळजें । म्हणती सकाळीचि कीजे वीजें । जवं
यादवीं आमतें साहाजें । देखिले नाहीं ॥ १११० ॥ हा कोपला
कृष्ण कोण साहें । आम्हां मागुन मागां ठाउका आहें । या
सावंतां मन्मुख राहे । ऐसा कोण असे ॥ ११११ ॥ हे जरि
चालती रवसें । तरि चेडु खेळती भीसें^१ । जैसीं पाएं मळ जती
कणसें । सेतीं दुबळेयांचां ॥ १११२ ॥ जवं हे न कोपती वृष्णी ।
तवंचि आमची जीणी । हा साचोकाग काळ मेदनी । अवत्रला
कृष्ण ॥ १११३ ॥ हे काउरे यादव देखा । क्रोधें घोंटती
अंतका । माहा काळाचे संवंगडे आईका । साक्षात एमदुत
जैसें ॥ १११४ ॥ आम्ही भूललो अवीधी । वन्हाडें आलों अप-
बुधी । आतांचें वांचलो तरि त्रीसुधी न पाहों वास ॥ १११५ ॥
आतां काई अनुवादु आपुलें । तगी निगना कुळस्त्रीया
वर्जीलें । नीगतां अपशकून जालें । परि चालिलोचीं ॥ १११६ ॥
आतां जीभ चाडनि असीजे उगे । कवणा रूसीजे वाउगे । मी कहींचि
बाहीरि न नीगें । परि वाहावलों ऐसा ॥ १११७ ॥ एकमेकेसी
बोलती । आहो जे होणार ग्रहगती । ते आली अवचीतीं । मलों मती

आपुलीया ॥ १११८ ॥ आतां बुधि करा ऐसी । घ्यारी होईल जैसीं ।
 शस्त्रें सांडौनि म्हणावें तयांभी । नव्हे जुंझार आम्हीं ॥ १११९ ॥ एक
 म्हणती ऐसें । एवढें मरणाचें भए काइसें । सेखीं वोळखौनि मारिती
 मां लटीकें कैसें । दोलावें देखा ॥ ११२० ॥ मी असत्य वाचे नाणी
 कहीं । सदात्रतचि माझे पाहीं । सत्यापरतें परत्र नाहीं । होणार तें न
 चुकें ॥ ११२१ ॥ हे यादव खवळेल तवें कें । तरि कवण गाखों
 सके । आता मरणाचेणि धाके । कें गीगावे ॥ ११२२ ॥ घाणा वसु-
 धरेचा करीती । लाठी गदेचीया भरीती । दैत्य तीळ गाळीती । मळती
 आपुला पाई ॥ ११२३ ॥ कें दीगीजेंत आतां । पाताळीहीं याची सत्ता ।
 शेष नुठवी माथा । दैखौनि बळिभद्रासी ॥ ११२४ ॥ आतां स्वर्गा-
 सीचि जाणें । तेथचि करू उपेणें । वाण वीमानी विसणें । या कृष्णाचेनि
 हातें ॥ ११२५ ॥ हा श्रीकृष्ण मूर्तिदाता । जीवासि होए उधरीता ।
 वीगेधेहीं तारिता । ऐसा आणिक नाही ॥ ११२६ ॥ कवणें करावें
 तप आगधन । असतां वीगेधासारिखे निधान । कां धरावें भेडपण । तरी
 जैल क्षेणा एका ॥ ११२७ ॥ आपुला भवशत्रू । जरि छेदु पाहे
 अनेत्रू । तरि त्याहुनि मैत्रू । कवणु असें ॥ ११२८ ॥ ऐसे
 बोलतां भूपाला । थोर गजबज जाली शीशूपाळा । नरपींगळी
 तिए वेळा । लविनली कैसी ॥ ११२९ ॥ म्हणे मागधा पाहीं ।
 हा कृष्ण कां आला लवलाहीं । एथ भेदु जाला कांहीं । अनारीसा
 ॥ ११३० ॥ याचेनि नावें पहिलें । भीमके रूक्मिणिसि देओं केलें ।
 तें रूक्मिणें मोडिलें । मानिलें आम्हांसी ॥ ११३१ ॥ ते आईकौनि
 वेवस्था । आला असैल निरूता । जींकौनि राया समस्तां । सर्वथा
 नेईल नोवगी ॥ ११३२ ॥ एणें मागुनि मागां । यूधी जींकौनि
 चातुरंगा । तुज नेलें पै गा भंगा । धाकुटपणीं ॥ ११३३ ॥ हा एकलाचि
 एकांग वीरू । वरि सरिसा दळभारेंसी अर्जूनवीरू । यासीं जुंझ
 ऐसा नृपवरू । कवणु असे ॥ ११३४ ॥ आतां नोवगीची आम
 काईसी । म्हणौनि बूडाला चीतेचा धारसीं । धडक लागली मागधा
 सैल्यासीं । वीरामला दमघोकु ॥ ११३५ ॥ तवें एतुला अवस्वरीं ।
 भार टेकला आखरीं । वगाटें उचलौनि पाहाती मूरागी । राए समस्त
 ॥ ११३६ ॥ ठेप दाटली भागांची । आसनें दाटलीं राउतांचीं ।
 रवंदोलि जाली महीची । चेंपु पाएदळाचा ॥ ११३७ ॥ निश्चळ
 चालतां राजभारू । छत्रांचा पडला अंधकारू । बाघेंत्राचा होताए
 गजरू । एकें वेळें ॥ ११३८ ॥ हात डोलती कनकदंडाचे ।
 कुंचे ढळती मयोरपत्रांचे । फरारे रूळती ध्वजांचे । ढाला मोक-

क्रिया ॥ ११३९ ॥ निसिलीया शस्त्रांचा झळाळा । फांकती मुगुटांचीया
 कीळा । गजां वारूवांची मोहाडीं सूर्यमंडळा । लोपिलें देखा ॥ ११४० ॥
 जैसे सिंहु सार्धुळ एकवटले । तैसे यादव पै गमले । नाना शस्त्रीं
 मिरवले । भयानक दीसताती ॥ ११४१ ॥ विटी भेलकिया कापखंडें ।
 दोंदों गुणाचीं कोदंडें । भातां बाणांचीया भरणी वितंडें । बोडणें कूर्म-
 पाठिची ॥ ११४२ ॥ सेलनीयां लोहाचे सावळ । खर्गे मुसळें
 मुदगल । भूसंडी चक्रे त्रीसूळ । कातिया कटारें ॥ ११४३ ॥ लोहाचीया
 इटीया गोफणी । दांडे सुर्वे सींगनीं । फग्श दीधलें वज्रभरणी । सूरिया
 अनेकवीधा ॥ ११४४ ॥ कोल चेंडु त्रीसूळ । इत्यादि नाना शस्त्र-
 जाळ । यादव दीसताति सवळ । जेवि भैरवादि मूर्ती ॥ ११४५ ॥
 बंदीजन पढती ब्रीदें । भेदे दैत्यांचें हृदें । जेवि कुंजर सांडवले मदें ।
 तैसें जालें तयां ॥ ११४६ ॥ पोटीं पाये रीगाले भूपती । पडले
 वीचारी थरथरा कांपती । न पाहावे यादवांकडें म्हणती । अवघड
 गति यांची ॥ ११४७ ॥ एकाहुनि एकु आगळा । ऐसीया क्षौणी
 सोळा । छपन्नकोडीं मुख्य धुग या वेगळा । पंडुपुत्र ॥ ११४८ ॥
 माहा तीत्रांचे क्षेत्री । जेणें केले नीशस्त्री । तो अर्जुनाजवळी मंत्री
 चीत्रसेनु ॥ ११४९ ॥ ऐसे यादव सूभट । करुनि सैन्याचें थाट ।
 आले नगरा निकट । नीचळा गती ॥ ११५० ॥ सूदेओ म्हणे
 रुक्मिणी । पैल जवळ आले सांगपाणी । फीटों दे डोळयांचीं पारणी ।
 सावधानी पाहे पां तुं ॥ ११५१ ॥ छत्रीं मीरवलेयां यादवां । त्यांमाजि
 तुं केवि वोळखसी माधवा । तरि खूणा सांघैन त्या देवां । देवा वोळखें सुभगे
 ॥ ११५२ ॥ दोन्हीं रथ मोहरैचे । ते जाण प्रधान देवाचे । ध्वजीं समदान
 कपीचें । तो अर्जून पाठिसीं देख ॥ ११५३ ॥ मधिलीयां तीहीं
 रथां तेजीठां । वामभूजे सात्वीकी बंधु धाकुटा । दखीण भुजे तो
 जेठा । बळिभद्र जाण ॥ ११५४ ॥ ध्वजीं मीरवे वीहंगसूं । तो
 मधीलें रथीं मेघस्यासू । जयाचेनि वीरहे श्रमू । उपजला तुज
 ॥ ११५५ ॥ हातीं सूद्रसेनाची झळाळ । कंठीं वैजण्ती माळ ।
 पीतांबरें वस्त्रें वरि सूनीळ । मेघडंबर ॥ ११५६ ॥ पैल पाहे पां
 नीरूता । आला आर्कौनि तुझी उत्तरावस्था । म्हणौनि वीप्र होए
 दावीता । हात उभारुनी ॥ ११५७ ॥ जाली प्रेम वाडीं । वरुनि
 घालु पाहे उडी । द्वीजें धरिली असे गाढी । न सोडी हातींहुनी
 ॥ ११५८ ॥ अवस्थेचेनि अतिभरें । लावण्य जात असे पुरें । कीं
 पडणी घालीताए नीर्धारें । न साहं वीयोगु ॥ ११५९ ॥ कोपौनि

म्हणें सुदेओ । हा कोण तुझा बुधिभाओ । जनअपवादाचा भेओ ।
 नाही तुज ॥ ११६० ॥ कां करीसी अल्पबुधी । खोडि होईल
 एकाधी । नावेक धरी पां सूधी । सांडी उतावेळपण ॥ ११६१ ॥
 जालेया कामाचा कळसू । कां करीसी कार्योनासू । झणी धरीसी
 पैसू । अति तृष्णेचा ॥ ११६२ ॥ जेयालागि वो चतुरे । करीत
 होतीसि वोवरे । तो एथ आला सर्वभारें । तुजचि लागी
 ॥ ११६३ ॥ आतां प्रभूरुखवतालागी । अन्ने नीफजवी वो
 वेगीं । आपुलेनि हातें देवाजोगीं । पक्कान्नें अनेकवीधें ॥ ११६४ ॥
 देओ स्मरौनि चीत्तीं । करी पाकनीष्पती । तुज सीण नवटे या
 रीती । कर्मैल दीनु ॥ ११६५ ॥ ऐसा देउनि ढीवसा ।
 रुक्मिणी पाठवीली भानवसा । तवं थोवा करुनि पसीम दीसा ।
 व्यापीली यादवीं ॥ ११६६ ॥ देखौनि यादवांची मांदी । तराळ
 धांवती वीदो वीदी । सांघावया राजनीधी । भीमापासीं ॥ ११६७ ॥
 सांघती लगवगा थोरी । हां जी नीश्चेंत कां आझुनिवरी । आले
 सावंत सर्वभारीं । हडबडले लोक ॥ ११६८ ॥ राए गजबजीले
 वन्हाडी । त्यांचीया धाकें पडीलीया मूर्कडी । फुटलीया हांडीया
 हांडी । नगरामाजी ॥ ११६९ ॥ ऐसे तराळ सांघती । तवं वीचारुनि
 बोले भूपती । म्हणे मूळ नधडीचि श्रीपती । हा थोरु अपराधु
 ॥ ११७० ॥ तो तवं आलाचि सारंगधरु । परि मी उचीता चूकलो
 गांवारु । आतां तन्हीं समारंभु करुं थोरु । सांभाळु आओ
 ॥ ११७१ ॥ माझा न पाहेचि मानु । मनी न धरीचि अभिमानु ।
 मज सांभाळावया जगजीवनु । आला एथ ॥ ११७२ ॥ सुहृदकार्य
 ऐमें । गोपिनाथाचां मनीं वसे । परि मज ठाकलें कैसें । बुधिदोष
 ॥ ११७३ ॥ हे अनुचीत कवणा सांगे । कवना रूसीजे वाउगे ।
 इतुलें पै लागें । रुक्मियांचें ॥ ११७४ ॥ आतां परम आदरें ।
 जाईजे यादवराया सामोरें । म्हणौनि सुडावीलीं वाद्यंत्रें । निगता
 जाला ॥ ११७५ ॥ अमोलिकें रत्नं सुदलीं ताटीं । नावनिकें तेजी
 श्रींघारीले साटी । शतएक कुंजर श्रीकृष्णां भेटी । करावया
 ॥ ११७६ ॥ सलदीहुनि सोनेसळे । काढीले अमोलीक पाटोळे ।
 नगरीं गुढीयांचे सोहळे । करीता जाला ॥ ११७७ ॥ सर्वे नगर
 नागरिक लोक । पांडिए प्रधान मंडळीक । चरणचारी मोहोडळुक ।
 निगे भीमकुराओ ॥ ११७८ ॥ देखावया श्रीमूरारी । मंगळार्तीयासीं
 नीगती नगरीच्या नारी । ऐसा समवेत पुरचरीं । वाद्यात्रेंसी
 ॥ ११७९ ॥ आला नगरा बाहेप्रदेसी । देओ देखिला सपरिवारेंसी ।

संतोसला मानसीं । सहिमा निरूपीताए ॥ ११८० ॥ उचा चाली
 सीघ्रत चालत । ते देखौनि देवो उधवातें पुसत । पैल कवण पां
 असे एत । लोकपाळेंसी ॥ ११८१ ॥ तो तरि ज्ञानियांचा राणा ।
 परि पुसावें लागें प्रधाना । मान देउनि माणुसपणां । लोकमेचु
 ॥ ११८२ ॥ मंत्री म्हणे सारंगधरा । हा भीमकु देवाचा सोपरा ।
 जानवसा देयावया सामोरा । एत असे ॥ ११८३ ॥ अर्जून म्हणें
 जी माधवा । ऐसें न पुसाचि तेधवां । जेव्हळि निगालेति गांवां ।
 सासुरयाचीया ॥ ११८४ ॥ हास्य प्रवर्तलें सकळां । एकमेका
 घालीती डोळा । ऐसा गजंजु करीता प्रभू सावळा । हातें वारिता
 होए ॥ ११८५ ॥ तवं भीमकु लवकरुनी । जवळा आला धांडनी ।
 हरुपें निर्भर लोटांगणी । घालिता होए ॥ ११८६ ॥ गथावरुनि
 उतरले मूरारी । गजगती चालिले पाउलें दोनिच्यारी । भीमकु आला
 झडकरी । क्षेव देयावया ॥ ११८७ ॥ प्रीती आळंगिला मेघस्यामें ।
 एरू वोसंडला अति प्रेमें । माथा ठेवीला भीमें । श्रीचरणांवरी ॥ ११८८ ॥
 जेथ सुरवरांचीया वरपडी । तेया श्रीचरणाची थोरी केव्हढी । भीमकु
 जीवें न सोडी । ठेला आळिंगौनी ॥ ११८९ ॥ श्रीकरें उचलिला
 माथा । देवें उठवीलें वैदर्भनाथा । मग तो जाला स्तुति करिता ।
 कर जोडौनी ॥ ११९० ॥ म्हणे थोर माझें भाग्य जें गोसावीं
 केलें स्लाग्य । जन्मोजन्मीं जाला योग्य । या चरणाजवळी ॥ ११९१ ॥
 आजि भेटली कृष्णगंगा । दारुणें पापें गेली भंगा । तुमचा आग-
 मनीं श्रीरंगा । पवीत्र जालां ॥ ११९२ ॥ देवाचीए दृष्टी । वीघ्ने पळालीं
 बारा वाटी । जोडलीया पुण्याचीया कोटी । नगरलोकांसी ॥ ११९३ ॥
 धन्य जीवीत माझें । जें संसाराचें फीटलें वोझें । एथ गोसावीं केलें
 बीजें । मुळेंवीण ॥ ११९४ ॥ अवीद्याभ्रांतिपडळा । कांही न
 दीसेचि डोळां । वरि कर्मांचा जाळा । पडला जन्मोजन्मीं ॥ ११९५ ॥
 अहीक परत्रा चुकलां । मूळ धाडुं वीसरलां । मज थोर वोलु लागला ।
 गोसावीयांचां ॥ ११९६ ॥ जी मी दासानदास जीवेंभावें । मज दुजें न
 धरावें देवे । आपुलें दास्य देयावें । जन्मोजन्मीं ॥ ११९७ ॥ देओ
 म्हणें भीमा राजनीती । तुमची तवं निकी बुधी । कल्पिली भावसीधी ।
 पावाल नीभ्रांत ॥ ११९८ ॥ तुमचीए जीवदसे । सदा वीसरुचि
 असे । परि आमचां ठाई वसे । ममत्व तुमचें ॥ ११९९ ॥ तुमचा
 भाओ देखिला नीर्मळ । तेचि आम्हा आला मूळ ।
 म्हणौनि आलो उतावेळ । तुमचीए भेटी ॥ १२०० ॥
 आगा पढिणेंतें असे दुरि देसीं । परि ते सदा वसे मानसीं । तैसें

तुमचां स्नेहवसीं । आलों एथ ॥ १२०१ ॥ पडिलीयां संसार पां
 हाटीं । उपसीतांचि गेली कामाठी । म्हणौनि परस्परें एईजे भेटी ।
 सुटी हाचि लाभू ॥ १२०२ ॥ आगा अनीत्य हा संसारू ।
 दुःखरूपीया दुरंधरू । याचा जाणौनि नीर्धारू । संसार बुधी
 सांडिला ॥ १२०३ ॥ अहंतेचिया घाए संधी । भुलले प्राणिए नेणती
 सूधी । वरि ग्रासीले अविद्याव्याधी । उपरू नेघति कहीं ॥ १२०४ ॥
 म्हणौनि गा भीमका । पा तेजूं नए या संसारीका । जो अज्ञान
 मूळ असीका । जीवां बंधनरूप ॥ १२०५ ॥ जैसे कीटकीएचें घर ।
 आपणया करी कोंडवार । तैसा जीवें आर्जिला संसार अज्ञानबुधी
 ॥ १२०६ ॥ पडिलेयां भववांदोडी । जीवां होत असे नाकबूडी । तें
 काढावेया पडे सांकडी । आम्हासीचि कीं ॥ १२०७ ॥ सांडुनि
 निजसूखा । फेडावया जीवांचीया कील्मीषां । आहारचीहारीं देखा ।
 जालों तुम्हाचिसारिखे ॥ १२०८ ॥ मान देउनि मनुस्यधर्मा ।
 चर्तत असों लीळा सूरुगमां । म्हणौनि भेटों आलों तुम्हां । मूळेंवीण
 ॥ १२०९ ॥ जैसे क्षुधार्थीया न लगे आवंतावें । चाडैलया काइ
 लागताए प्रार्थवें । आणिका नलगे सांघावें । देहस्वभाव उदैलयां
 ॥ १२१० ॥ जातां कार्येप्रयोजना । चाल म्हणावें नलगे या चरणा ।
 अंधकारू फेडावया सुर्जना । वीनवावे नलगे ॥ १२११ ॥ जेचि
 जीवन चाले ढाळें । तेवि हे देह वीचरे मनमेळें । हां गा कोणें
 सीकवीली कुंगीणीची वाळें । क्षीरपान करूं ॥ १२१२ ॥ म्हणौनिया
 वृधी सैभा । लींगदेहीं असति वैदर्भा । सांघ पां जनीचीया
 लोभा । लाविलें कोणें ॥ १२१३ ॥ तैसी आमची ममता । सारि-
 खीचि सर्व भूतां । जाणौनि तुझी मनस्ता । आम्हीं आलों एथें
 ॥ १२१४ ॥ तुं झणीं बोलसी ऐसें । सांडि दुजेपणाचें पीसें ।
 हा गा आपुलिया कार्या एतां काईसें । मळ देखा ॥ १२१५ ॥
 बहुत दीस नाहीं पाण्टाळी । म्हणौनि चातुरंगावा मेळीं । यादवा-
 सहीत विहाळी । केली एथवरी ॥ १२१६ ॥ ऐसें देओ अनुवादलें ।
 ते भीमकासि मानलें । म्हणे गोसावीं सांभाळीलें । केले सनाथ
 मज ॥ १२१७ ॥ बोलिलें जगजीवन । आतां मेलिकारा ठाओ
 कवण । बरवा वीचारून । सांघा आम्हां ॥ १२१८ ॥ तवं म्हणितलें
 भीमकें । जी अंबिकाभुवन असे नीकें । तेथ बीजें कीजे यादव-
 नायकें । मेलिकारासी ॥ १२१९ ॥ तेव्हळीं भीमकू बैसवीला रथीं ।
 समवेत चालिले श्रीपती । आले अंबिकाभुवनाप्रती । तेथ जाला
 मेलिकारू ॥ १२२० ॥ हरीत पीत स्वतांबरें । लोहवीं मंजीष्टें

मेघडंबरें । उर्णपटें सवीकारें । दुसैं नाना परीचीं ॥ १२२१ ॥
 उंचीया कवळीत आकास । उभीलीं असमसाहस । चालतीं गृहें बहुवस ।
 यादवांचीं ॥ १२२२ ॥ जेंवि ब्रम्हण्यपुरुषाभवतीं । दीव्यरूपे नाना-
 कृती । जैसीं ब्रम्हांडें सोभती । तैसीं दुसैं देखा ॥ १२२३ ॥ पृथ्वी
 मेरूमांदार । तैसे सांखळीं आकळीलें कुंजर । त्याभवतें प्रभावळी रहंवर ।
 सोडिले पै ॥ १२२४ ॥ मध्यें द्वाखणी वारुवांचिया वोळी । चहुं चरणी
 आकळीले सांखळी । तेथ ठाईठाई फळी ॥ कोंतेंकारांची ॥ १२२५ ॥
 उभारीला सभामंडपु । माहावीसाळ गगनझंपु । कीं माधवाचां वडपु ।
 यादवांवरी ॥ १२२६ ॥ जेंवि वीस्तारले मायाजाळ । कीं जीवदसे
 अवीद्यापडळ । तैसें व्यापिलें अंतराळ । सभामंडपें ॥ १२२७ ॥ पृथ्वीए
 पैरावले भद्रासना । माजि नीक्षेपीलें सींहासना । तेथ उपविष्ट आला
 राणा । यादवांचा ॥ १२२८ ॥ तवं अस्त जाला दीनकरू । वाजांत्राचा
 होतसे गजरू । अवसरिए जाणवीती अवस्वरू । स्वामीसेवावृत्तीचा
 ॥ १२२९ ॥ यादव समस्त आले । घनदाट सभे वसले । तवं
 भीमकें वीनवीलें । कर जोडौनी ॥ १२३० ॥ म्हणें माझां
 घरीं केळावली वाळी । कांहीं गोसावीयासी आणीन व्याळी ।
 तरि मज आज्ञा देयावी वनमाळी । आणावयाची ॥ १२३१ ॥
 हांसौनि बोलिला यादवतीलकु । म्हणे तुम्हां सोयरा जोड्या दमघोकू ।
 तो आम्हासि थोर संतोखू । कवतीक पाहावया आलों ॥ १२३२ ॥
 रुक्मिणी दीधली सींसूपाळा । तो कैसा होईल सोहळा । हा आला
 यादवांचा मेळा । वऱ्हाडीकेसीं ॥ १२३३ ॥ थोर भाग्य रुक्मिणीचें ।
 जें अर्धांग लाधली शिशुपाळाचें । महीमान मोठें तुमचें । जें राये
 वऱ्हाडी ॥ १२३४ ॥ आमचाचि वीखीं आळसू केला । परि
 गीवसूनि मान घेउनि आपुला । या बोला मानवला । वैदर्भेश्वरू ॥ १२३५ ॥
 नमन करुनि निगाला । भीमकु राज्यभुवनासि आला । रथु गुढरीं
 आणिला । देवा पाहुणरू ॥ १२३६ ॥ कीं पुढीला होईक्यासारिखें ।
 मग पाहुणगचेनि मीखें । परम आदरें भीमकें । तें आणीलें रूखवत
 ॥ १२३७ ॥ दीव्य रत्नासनी वोजा । सोडसोपचारीं प्रभूराजा ।
 अनेकीं अळंकारीं पुजा । केली भीमकें ॥ १२३८ ॥ तो आदरू
 कगीतां अवधारा । न मनेचि रुक्मियां कुमरा । सांघावया गेला
 चैद्या वीरा । सैल्या मागधारीं ॥ १२३९ ॥ म्हणे एथ कृष्ण असे
 आला । तो सर्वथा नव्हें भला । सावध दळभारू आपुला । असों
 देईजे ॥ १२४० ॥ असतां इतुके राए । हा करू सके काए । परि
 वऱ्हाडकार्य जवं होए । तवं असीजे सावध ॥ १२४१ ॥ इतुलें

वर्तलेयावरी । तवं एरीकडे ते राजकुमरी । आपुलां नीज
मंदीरी । काई करीती जाली ॥ १२४२ ॥ सतें पांच सोवासनी ।
आपण त्यांची मुखरणी । सूपशास्त्रा अनुसंधानी । पाक करीती
जाली ॥ १२४३ ॥ जे जाणती सडुरसांचे भेद । ते श्रोते होतु
सावध । नरसीहुं करीतसे अनुवाद । रूखवतप्रसंगी ॥ १२४४ ॥
प्रसंग ८ ॥ छ ॥

प्रसंग ९

जे मृत्युलोकिचां मानवीं । अन्नं सेवीजती नीच नवीं । श्राधींही न
ल्हाइजती देवीं । ते कवी सांघैल आतां ॥ १२४५ ॥ जो तैल्यपा-
काचा मेढा । जयाचे नावं ठेवीलें वडा । मध्ये रंध्र म्हणाले
काईसे तो पवाडा । देवीं केला ॥ १२४६ ॥
देवा दैत्यां सदा वैर । हा सेवीलीयां मानवी होती अमर । म्हणौनि
फोडुनि त्यांचें उदर । अमृत घेउनि गेले ॥ १२४७ ॥ गोडीयां
अमृताची सीमा । अनुभवेवीण वाखाणीजे महिमा । आणि याचें
सानभउ म्हणौनि उपमा । द्यावी नलगे ॥ १२४८ ॥ कोप न धरावां
संतीं । दावीन एकि प्रतीति । प्रभुप्रीए माषान्न ऐसी सृती । देव-
वाणी ॥ १२४९ ॥ वेदवाक्य ऐसेचि असे । श्राधीं माषान्न प्रसंसे ।
म्हणौनि उभए सृती जें दीसे । तेंचि बोलैल ॥ १२५० ॥ वडा प्रधान
करूनी । पाक करीती सुगरणी । साक्षेपें सांघैन म्हणौनी । प्रसंगीं
रूखवताचां ॥ १२५१ ॥ जे परमार्गीं प्रवीण । तेचि जाणती एथीची
खूण । येरां टकमक भोजन । करूं जाणतीं ॥ १२५२ ॥ म्हणौनि
अनुसंधानी उभएता । याचें महत्व सांघतां । पसरू होईल ग्रंथा ।
आतां संकळीत सांघैन ॥ १२५३ ॥ सोलीउं सडिवें दाळीचा ।
सुगरणी पाक केला नीगुतीचा । निक्षेपु करी त्याचा । दध्यामाजी
॥ १२५४ ॥ झणी खोडि ठेवीती श्रीपती । म्हणौनि संकली चीतीं ।
वरवी वेळोवेळां पाहे पोथी । सूपशास्त्राची ॥ १२५५ ॥ नसूध्या
दुधाचा दुसरा । फेनाउनि पंचधारा । तळीला तीया सकुमारा ।
गोधृतामाजी ॥ १२५६ ॥ जेयाचें नावं सुकवडा । तो पंचखाजेयाचा

१. हस्तलिखितांत ११०१ आकडा गळाला व ११९७ आकडा दोनदा पडला
त्यामुळें येथें हस्तलिखिताचा क्रमांक एकानें कमी येतो. येथें दुसऱ्या प्रतीत ११ वा
प्रसंग संपतो.

उताडा । एळ कर्पूर वास देउनि दुरडां । भरौनि ठेवीले
 ॥ १२५७ ॥ चौथीया दाळीचीयावरि दळा । माजि घालौनि दध्याचा
 गोळा । तळौनि भीजों घातला नीसळा । दुधामाजी ॥ ११५८ ॥
 निसळे दाळीचा कालवा । घालुनि बोझवाराचा मेळावा । तळौनि
 भीजों घातला पांचवा । पन्हेयांआंतु ॥ १२५९ ॥ हे ताट गगनी
 पूर्ण चंद्र । आणिक याचियां नांवाचे क्षुद्र । सांघता बदगीकुभाद्र ।
 होती बहुते नावे ॥ १२६० ॥ सांघों वटक भार्ये सूभगे । गोडिया
 आहाचपणें फूगे । त्या पुरिकांचा उदगीं भरण लागे । पंचरवाजयाचें
 ॥ १२६१ ॥ पंचधागी चोखट । जिएलागी आळिव खीरि दाट ।
 कपूरगौर बरवंट । तळीली गोघृतामाजी ॥ १२६२ ॥ खीरी घागी
 नांवे श्रेष्ठ । झणी तुं होसी चवी नष्ट । म्हणौनि सुगरणी रोउनि
 बोट । सावध केली ॥ १२६३ ॥ चंद्राचीं जाउपीं नीर्मळें । तैसीं
 तें अमृतफळें । माजि भरिलीं साखरगुळें । सपरिमळें वाहाकती
 ॥ १२६४ ॥ सांडैया कुरडिया^१ । तिया सीधमानाचि होतिया ॥
 स्वहस्तें भीमकूमरी तळिलीया । यादवराया आरोगणे ॥ १२६५ ॥
 काढुनि सपुरा सेवा । साकरेचा पाकु केला बरवा । एळा कापुरवासें
 घोलुनि सुगरिवां । बांधलें लाडु ॥ १२६६ ॥ निगुती सोलुनि बरवे ।
 ओजां बांधले तीळेवे । मज देओ लाहाणे होआवे । म्हणौनि वेठली
 आंगें ॥ १२६७ ॥ निवडुनि गोधुमाचें सार । मांडे केले सफार ।
 मधु तैसाचि वाहियाकार । सपूरा सावयांची^२ ॥ १२६८ ॥ सानी
 क्षोरोदकांची घडी । तैसे वेदसंक्षा निकीया नीरवडी । वेंठ केले चहुं-
 धडीं । वीडी घालुनियां ॥ १२६९ ॥ पाटां वाटणिलें भाट । डोळे सोवासणीचें
 मणिकट । केलिया ईडरिया आहंते चोखट । रवीमंडळें जैसीं ॥ १२७० ॥
 एकी नारी सावडिया आवेटा^३ । नाहीं सुगरणपणाचा ताठा । गूळ
 मीरीएं घालुनि वळीती कांठ । कान्होले करीती ॥ १२७१ ॥ एकी
 नारी पै लहुकीया । दांथरीं घालीती हातजोडिया । एकी वेळीती
 सेंवैया । मीधमाना ॥ १२७२ ॥ सरवळी फेणुलीं मालतिया । गहुंलें
 बोटवे नखूली वीयां । यांचीया खीरी गांधिलीया । निसळा दुधाआंतु
 ॥ १२७३ ॥ वैचुनि आड कणियां । सरिसेचि दोहीं मुनयां^४ । ते
 राजान्न वीमळ करूनियां । वेळीले भात ॥ १२७४ ॥ जेवि
 वीकासे वाटोगरा मोगरा । तेवि चोख तांदुळी वोगरा । वासु नसटे
 मंदिरा । बाहिरा निगत असे ॥ १२७५ ॥ पहीती सोलिवे दाळीची ।

सपीवळ कैसी सोभागाची । दुसरी ते दाळि वोझवाराची । वाहाकाति
 असे ॥ १२७६ ॥ अमृतेसीं बोले प्रौढा । ते तक्राची केली कढी ।
 आरोचकातें फेडुनि लावी गोडी । वोगरेंसीं ॥ १२७७ ॥ स्वर्गी
 देवां मीटमीटें । रायां मंडळिकां चाटवी बोटें । नाना गोडियां
 वरि जे गटें । हटें वाजवीजे ॥ १२७८ ॥ मथुनि दहीएं दुधें ।
 मीश्रीत शर्कगमध्ये । एळ कर्पूरवास देउनि वीवीधें । केली स्वेत सीकरणी
 ॥ १२७९ ॥ सोडुनि केळें कंगवुजें । वावारुनि सेळजें । मीरीं मालखंड
 घालुनि वोजे । घोठु केला ॥ १२८० ॥ कैसी सुगरणीची परी । केलीया
 नानावीधा कुसंविरीं । त्यांचीं नावें सांघतां पसरीं । जाईल ग्रंथु
 ॥ १२८१ ॥ अलन^१ कालनादि असेखा । पगोपगिचिया वीस्तारी जाती
 शाखा । तरि सताहुनि अधिकाचि देखा । गणीत होईल ॥ १२८२ ॥
 आंवळे वोलें भोंकरें । आंवे आरवणेकारे । सेंदा आलयाचीं फडदरें ।
 हळदीचे कंद ॥ १२८३ ॥ राएणे कांकडे करवंदे । वसंते भवरसाली
 सेलंदें । पींपळी मीरीयांचे घोंस अमर्यादे । लवणीचीं एसीं ॥ १२८४ ॥
 एक पदार्थ सीधस्त । एक नीफजवीले सद्यस्त । एक उंच नीच मध्यस्त ।
 समस्त नानावीध ॥ १२८५ ॥ पडुगसा अनंत भेदा । संकळितचि
 आणीले अनुवादा । जे गोसावीयाचीया ताटप्रसादा । योग्य जाले
 ॥ १२८६ ॥ म्हणतील वायांचि सोसिली आठी । ऐसे वीबुध बोलती
 कुटी । तरि शास्त्रवीरहीत अव्हांटीं । न बोले मी ॥ १२८७ ॥ श्रुती
 सुमृती सांघितले । जे सकळ भूतां आदि जालें । अन्न ब्रम्हेंसीं तुकीलें ।
 तें सांघितलें पाहीजे ॥ १२८८ ॥ वरि लक्ष्मी वेठली आंगें । आणि
 श्रीकृष्णां रूखवतप्रसंगें । म्हणौनि मी न संगे । शास्त्रवीरहीत ॥ १२८९ ॥
 जे घाटेयाचे जेवणारू । ते काई जाणती हा परिवारू । नपुंसकासि
 श्रींगारू । न भावे जैसा ॥ १२९० ॥ असो हे बोलणे परिहाराचें ।
 आतां कर्तव्य सांघो रुक्मिणीचें । अत्र सारुनि कामाचें । पुसी नीड-
 ळीचे स्वेदबींदु ॥ १२९१ ॥ हृदै स्मरुनि आत्माराम् । आल्हादें
 न मनी श्रमू । करण चातुर्ये हा धर्मू । बोळीजे स्त्रीयांचा पै ॥ १२९२ ॥
 स्वेदे तीमलें वालीप । तें सोडौनि वेढिलें मदवीचें पडप । देउनि पर-
 वंटाचा वोढा सांवरी कंप । सात्वीकाचे ॥ १२९३ ॥ सखियातें
 म्हणें रुक्मिणी । सूदेओ आणा गे आफाउनी । ताटें उटा
 झडकरुनी । आईती करा रूखवताची ॥ १२९४ ॥ रत्नखचीत सोहज्वळें ।
 षडुरसीं वीस्तारीलीं सकळें । निरवडी झांकुनि पटकुळें । ठेविली वोजा

॥ १२९५ ॥ गोघृत सोनेसळे । बाहाकति सुपग्मिळे । सपीवळ सद्यस्त गुणा
 आगळे । भग्ले तांवकळस ॥ १२९६ ॥ हारे डेरे दुरडीया झाली । तेतुलेयां
 मुखवखें घाली । ऐसी वोज जवं केली । तवं आला द्वीजू ॥ १२९७ ॥
 प्रीतीचें पडिमठ वाड । थोरू होताए आडमूड । धाकुटीचि परि
 प्रौढ । चातुर्यगुणें ॥ १२९८ ॥ सुगमा सूलळीता वाचा । सीणु
 हरी सखीयांचा । म्हणें हा दीवसु लोटला आजिचा । तुमचेनि
 संगें ॥ १२९९ ॥ तुम्ही माझिया वाळमैत्रीणी । या म्हणियां उवगा-
 झणी । हे रूखवत न्या वोजा वीनवणी । बहुत करीत असें
 ॥ १३०० ॥ आरोगील श्रीमंतराओ । तेथ तुम्हाही होईल पसाओ ।
 ऐसा निरोपीती जाली भाओ । परम सखियांप्रती ॥ १३०१ ॥ एरी
 म्हणती हे म्हणिणें तुमचें । परि काहीं एक दैवं आमचें । एणें
 मीसें तुझेया पतीचें । आम्हा दास्य घडैल ॥ १३०२ ॥ रूक्मीणी
 म्हणे सुदेवा ताता । उसीरू जाला रूखवता । वेगु करीं आतां ।
 तथा लाड नकों ॥ १३०३ ॥ माझें सांवावें दंडवत । राउळासि
 कोपो नेदावें बहुत । म्हणावें गोसावीयांचे दाम्य करित । लागला
 वेलु ॥ १३०४ ॥ गोड करूनि आपुला शब्दीं । मज बोलु
 ठेवीती तों संपादीं । म्हणौनि वेळोवेळां अभिवंदी । द्विजवरातें
 ॥ १३०५ ॥ पुढां द्विजु चाले नीका । मागां एती परिचारिका^१ ।
 वैसाखे पुर्नवेचेया मणका । प्रकासें चालताती ॥ १३०६ ॥ एकीमेकी
 पुढें चामकती । हास्य विनोद करीती । वरू रूक्मिणीचा म्हणती ।
 उचीत देखील आम्हां ॥ १३०७ ॥ चाला चाला गे वहिलीया ।
 दृष्टी देखों यादवराया । संभ्रमें न संभाळीत आलीया । कटकामाजी
 ॥ १३०८ ॥ देवो गोष्टी सांघती उधवासीं । तवं द्वीज आला
 परिचारकांसीं । मग हास्य करूनी हृषीकेसी । पुसती भृभंगखूणा
 ॥ १३०९ ॥ स्वस्तश्रेम कीं द्वीजा । एरू म्हणें सूखी जी प्रभू-
 राजा । देवा तुमचेनि प्रेम दुजा । भाओ नेणिजे जी ॥ १३१० ॥
 धाडनि लागला चरणी । पुढां रूखवत ठेउनी । म्हणें दंडवत सांघि-
 तलें रूक्मिणी । वीनडनि परोपरी ॥ १३११ ॥ म्हणे व्याळीए
 जाला अतीकाळ । झणी कोपती राउळ । म्हणौनि धाकु परिवळ ।
 हृदई तिएचा ॥ १३१२ ॥ आळींगावया चरणकमळें । नारी धावीन-
 लीया एकें वेळें । एकमेकीसीं लोटीती बळें । वरपडी होताए
 ॥ १३१३ ॥ सतें पांच नारी । दाटलीया ते अवस्वरीं । तेव्हळीं

व्यापक जाले श्रीहरी । अवस्वरू देयावया ॥ १३१४ ॥ तेथ तो
 मंगळमूर्ती । पृथक् पृथक्' देखती । चीत्त आकर्षिलें वेधशक्ती ।
 पाहातुचि ठेलिया ॥ १३१५ ॥ तयां जाली सुखाची नव्हाळी ।
 ते नाही सूरचरांचा फळीं । उचीता आला वनमाळी । दीधले
 दाएपसाए ॥ १३१६ ॥ देओ म्हणती द्वीजा । या कसैया अत्राचीया
 वोजा । उचीता न चुकेचि सुल्लजा । धाकुटी म्हणौनि^२ ॥ १३१७ ॥
 मानबले यादवगजे । म्हणती आतां पंक्ती आंरभीजे । आफावीले नीज-
 भक्तीगत जे । यादव समस्त ॥ १३१८ ॥ मध्यें आसनीं वनमाळी ।
 भवंती यादवांचीया प्रभावळी । घातलीं ताटें पातळी । कर्दळीपत्रें बहुवसें
 ॥ १३१९ ॥ समूद्रमथनी अमृतपान । जेवि खीरसागराचीए पाळी
 सुरगण । कीं भैरवीं आगमवीधान । गमलें तेथ ॥ १३२० ॥ कीं देओ
 परमहंसु सासची । झाक यादव बीहिगमाची^३ । गोडी दावीताए ब्राम्ह-
 रसाची । मीसें पंचामृताचनीं ॥ १३२१ ॥ तीए पंक्तीचे महीमान ।
 ब्रम्हयां न करवे अनुवादन । जो प्रसादाकारणें आपण । लुलुपातु असे
 ॥ १३२२ ॥ देव वीमानी पाहाती अदृष्ट । म्हणती धन्य धन्य हे यादव
 वरीष्ट । आम्हीं कहीं न ल्हाओं उचीष्ट । ते हे जाले पांतिक^४ ॥ १३२३ ॥
 धीगि धीगि देवपण आमचें । जे वज्रकवच पडिले जन्माचें ।
 उचिष्ट लाहातों कां श्रीकृष्णाचें । तरि चुकते तापस्परीस ॥ १३२४ ॥
 अन्नो ब्रम्ह इति । बोलत असे वेदश्रुती । ते सत्य हे श्रीकृष्णांचीं
 पंक्ती । प्रमाणरूप ॥ १३२५ ॥ तेया अत्रांचा फांकला वासु ।
 उर्धमार्गे धाला कैळासू । फीटला गणगंधर्वाचा त्रासू । महेश श्रयो
 पावला ॥ १३२६ ॥ वासु घेयावेया नाकें । फडै उचावलिया सेखें ।
 एमु दुले संतोषें । जाला पारणावीधी ॥ १३२७ ॥ तेया पदार्था
 उत्तमां । काईसियाची देयावी उपमां । जें व्याळिए पुरुषोत्तमा ।
 योग्य जाली ॥ १३२८ ॥ कडु अंबीळें लवणें कठोरें । अमृतोपम्यें
 गौल्यें मधुरें । ऐंसीं अन्नें परिकरें । नानावीधें ॥ १३२९ ॥ पूर्वद्वी-
 मांसें प्रसंसा जयांची । सुरगण नेणति याची रूची । तया पदार्था
 देओची । रूप करू जाणती ॥ १३३० ॥ आरोगण करितां
 श्रीपती । म्हणे अमृत वसे रूक्मिणीचां हातीं । कैसे पाक केले
 निगुती । दाविती नानारूची ॥ १३३१ ॥ वाणितां यादवतीलका ।
 रळिया होती एकमेकां । तो अवस्वरू मीरवला कौतुका । माहारंग

१ पाठ—नारी प्रतक्ष. २ पाठ—होउनि.

३ पाठ—विहंगमाची

॥ १३३२ ॥ अनंत वीश्रतोमूखा । ऐसी बोलिली वेदिची शाखा ।
 तीया देवें साच केलीया देखा । आंगोगणसमई ॥ १३३३ ॥
 गोसांवियां करितां अनुवादु । यादवा न धरे हास्य वीनोदु । तेथ
 प्रवर्तला परमानंदु । सकळिकांसी ॥ १३३४ ॥ बोले सुभद्रानाहो ।
 जी हा नवा प्रीतीस्नेहो । त्यास्तव अतीशयें आग्रहो । दीसे गौर-
 वाचा ॥ १३३५ ॥ अनुगगें भलेतेयाचा । गुणचि घेईजे अवगु-
 णाचा । जैसा कां जी स्नेहाचा । गोडु म्हणजे ॥ १३३६ ॥ तैसें
 तुं जयाते धरिसी चीत्ती । त्याची तुंचि भोगीसी गुणसंपत्ती ।
 तुं साक्षात जीवपती । म्हणौनीयां ॥ १३३७ ॥ तुझी खावणीं
 राखिजे । ऐसा आम्हां गुण कैचा आपजे । देवा तुझीया स्नेहा
 उत्तीर्ण नव्हिजे । जन्मोजन्मीं ॥ १३३८ ॥ असो हे आरोगण
 जाली ऐसी । ताटीं प्रसाद ठेवीला रूक्मिणीसी । माजि नीक्षेपीले
 कौस्तुभासी । नीज अळंकारू तो ॥ १३३९ ॥ देवाचे चरण वंदीले द्विजें । ताट
 घेउनि चामके भोजें । नारीचे मन वेधलें जें । त्या निगो न म्हणती
 ॥ १३४० ॥ परमानंदु अस्वादीतां । धनी न पुरे पाहातां । तेया
 नारीसि नीगतां । वेथा थोर जाली ॥ १३४१ ॥ तीया चालती
 दुस्मळा' । सांवळें रूप भरलें डोळां । परस्परें आंळोंचीती वाळा ।
 दोघी दोघी ॥ १३४२ ॥ ज्या देवाचेनि आनंदें दुल्लती असोक ।
 वेधती पद्मिण पसुवें भेक । तेथ नारी भुलती हें कौतुक । काई सांघावें
 ॥ १३४३ ॥ जो देओ पडुगुणी आगाधु । जेयाचा नरसुरा वेधु ।
 तेयातें देखौनि वेधती वधु । हें काई नवल ॥ १३४४ ॥ तिया
 जालिया संभ्रमीता । पाण गुंडाळती चालतां । थोर वेधलिया वनिता ।
 बोलतां भाओ दीसे ॥ १३४५ ॥ म्हणती रूक्मिणी सदैवां । कैसा
 वरू लाधली सुहावा । करितां तीएची सेवा । देओ देखिला अम्हीं
 ॥ १३४६ ॥ प्रवेसलीया राज्यभुवनी । हरिखू सांवती रूक्मिणी ।
 तुझा पती आनितां त्रिभूवनी । ऐसें रूप नाहीं ॥ १३४७ ॥
 आणिकु नाहीं त्याचेनि रूपें । वीपणभावे पाहातां लींपीजे घापें ।
 तो आमचा जनक पुण्यें अमूपें । पावलीसी ॥ १३४८ ॥ तुझेया
 सुगरणपना मानवला । थोर ठकातें पावला । अवघा वीस्मीत जाला ।
 परिवारू तेयाचा ॥ १३४९ ॥ द्विजें प्रसादु आणिला ताटीं । तो
 रूक्मिणी वंदिला लल्हाटीं । कौस्तभु घातला कंठीं । धरिला हृदया-
 वरी ॥ १३५० ॥ त्या कौस्तभाचेनि मीसें । प्रीयो गोवींदुचि

भेटला मानी ऐस । मग प्रसाद भोजन संतोसें । करीती होए ॥ १३५१ ॥
 एतुलें वर्तलीयावरी । तवं नीसी जाली भाध्यानभरी । सखीया पहु-
 डलीया अपुलालां सेजारीं । जवळी प्रधान कुमरी ॥ १३५२ ॥ निद्रा
 नाही वीरहीणी । मांचेयावरि वैसलीया दोधी जणी ॥ द्विजु मागूता
 वेगें प्रतौनी । आला श्रीकृष्णा जवळा ॥ १३५३ ॥ देवें सन्मानेसीं ।
 वैसवीला आपणयांपासीं । मग हर्षाकेसी सूदेवेंसीं । आळोंचु करीते
 जाले ॥ १३५४ ॥ सांघा पां बुधि करावी कैसी । कवणीपरी हरावें
 रूक्मिणीसी । कार्य सीधें जाए ऐसेया मंत्रासी । वीचाग वेगीं ॥ १३५५ ॥
 सर्व भारें दुर्ग वेढिजे । रूक्मिणी वळाधिकारें आणजे । तरि आपले
 कीं परिकें ऐसें नेणजे । हे चोज नव्हे ॥ १३५६ ॥ मोडती उपरिया
 धवळारें । ग्लांदि पावति राउळीचीं अंतौरें । नास होईल नीधारें । ऐसें
 करूं नए ॥ १३५७ ॥ आंदोळैल नगरीचा लोकु । यौध्या प्रवतैल
 भीमकु । हा अनर्थहीन वीवेकु । करूं नए ॥ १३५८ ॥ ऐसा कां
 करावा अनर्थु । लोपैल यादवांचा पुरुषार्थु । जेणें दुखवेना वैदर्भनाथु ।
 ते बुधि सांघ ॥ १३५९ ॥ सुदंओ म्हणे जगजीवना । इतुकी काईसी
 वीवंचना । प्रयासेंवीण ते मृगनयना । हाता चढैल ॥ १३६० ॥ मी
 सीकवीन तिएसी । पुजा करावया जाए अंबिकेसी । एथ येईल आपैसी ।
 मग हगवी उदास ॥ १३६१ ॥ सकळ राया देखतां । न्यावी
 भीमकाची दुईतर । आनु वीचारू नाही आतां । निश्चेत असाचे जी
 ॥ १३६२ ॥ द्वीजा मानवलें सर्वेश्वरू । म्हणती घडे हाचि
 वीचारू । मग केला अभरू । वस्त्रीं अळकारीं ॥ १३६३ ॥
 ऐसे वीप्राचां वचनीं । नीधारूनि राहिले चक्रपाणी । तवं एरीकडे
 रूक्मिणी । रजनी थोर गेली ॥ १३६४ ॥ चींतातुरां उतकृष्ट ।
 न मिलती नेत्राचें संपुष्ट । म्हणे रात्रि नव्हे हे वैरीणी दुर्घष्ट । वोड-
 वली मज ॥ १३६५ ॥ जेवि चांदणा वीघडती सारसें । कीं उमा
 अवेहीली महेसें । ना तरि व्याधें धरिलीं पाडसें । कुरंगीणीचीं
 ॥ १३६६ ॥ तैसीं वियोगें होताए रेवडी । सखिएतें पुसें रात्रि
 केव्हडीं । आवो मज यूगाएवढी घडी । जाति असे ॥ १३६७ ॥
 तवं प्रधानकुमरी म्हणे । तुज अवस्था संतापाचें दुखणें । निद्रा
 न पुरें म्हणौनि तेणें । रात्रि थोर वाटताए ॥ १३६८ ॥ मोटकी
 माध्यान असे । फीरौनि गेले घरटीकार आतांचि ऐसे । नावेक
 थीर करीं वो राजसे । मन आपुलें तुं ॥ १३६९ ॥ झणी करीसी
 चडफड । नावेक सेजेवरि पहुड । आओ रात्रि असे वाड । चंद्र
 दसवां द्वारीं ॥ १३७० ॥ असुत श्रवे सत्रावी । सीळालतातरुवें

निववी । तैसा तुज निववील गोसावीं । तुं सीणो नको ॥ १३७१ ॥
 ते सीहाणी चतुर सखी । गोष्टी गोवीली भीमकी । म्हणें आईकें
 तुझया पतीची नीकी । वोज कौसी ॥ १३७२ ॥ यादव निजैले
 सुखें । राए जागती धाकें । ठाई ठाई उलाळ देताति एकें ।
 कोंतेकारें ॥ १३७३ ॥ जैसें मदा आलेया कुंजरा । जागवीजे
 गत्रीचेया अवभ्वरा । तैसा कृष्णकेसरीचा भेदारा । दैत्यां जागवी-
 नाती ॥ १३७४ ॥ भयास्तव पाहे । कटकें आवधींचि जागताहे ।
 एके वीसणाति आलिया हे । यादवराए ॥ १३७५ ॥
 तेणें आमचीएही नगरीचे जागत । गजंबु असती करीत । एकमेकेंसीं
 निजैलेचि संवादत । कृष्णकीर्ती ॥ १३७६ ॥ देवाचा वीयोग तुज ।
 म्हणौनि नए पै नाज । वैरी आपणेयांते राखती सहज । एथ आलेया
 कृष्ण ॥ १३७७ ॥ तयां वैरभावें आत्मसुधी । एक ध्यानें जागृती
 समाधी । एक पठण श्रवणी कृपानीधी । उपासीताती ॥ १३७८ ॥
 एक तयाचीया सनैधी । तग्ले भवउद्धी । आम्हाहीं उपजली सुबुधी ।
 तुझी सेवा करीतां ॥ १३७९ ॥ ऐसा कर्मिती कालु । तव द्विजें
 वीनवीला यदुपालु । जी रुक्मिणी असे वीरहें व्याकुळ । मी जाईन
 तेथ ॥ १३८० ॥ अभिवंदौनि चरणकमळां । द्वीजु निगाला उता-
 वेळा । आला तेव्हढीया वेळा । राउळा भीमकीचीया ॥ १३८१ ॥
 आला देखौनि द्विजतीलकु । वैसावया घातला मंचकु । वीकासला
 मूखमयेंकु । गोष्टी पुसती जाली ॥ १३८२ ॥ म्हणे ताता पाहीं ।
 कथा सांग पां कांहीं । पडलेयां संदेह तोहीं । तारी मज ॥ १३८३ ॥
 तेणे दुणावली तेचि गोष्टी । तेया आत्मनाथाचिया लीळा श्रेष्टी । म्हणें
 रुक्मियें नगरचातुष्टी । निर्वड केली ॥ १३८४ ॥ उपजली देवाची
 संखा । आपणहीं भएरूप जाला देखा । म्हणे हा वैरी समस्थांचा ।
 आला कां न पाचागीतां ॥ १३८५ ॥ याचिया मावा वीरुधा । एथ
 नास करील एकाधा । हा दंद साधील असावधां । असों नए ॥ १३८६ ॥
 हा कृष्ण लाववी ठाईचा । देवां अंत न कळे याचा । हा अव-
 त्रला दैत्यांचा । नास करवया ॥ १३८७ ॥ येणें कैवाडें
 जीकला चंद्रचूडु । मा मनुस्याचा कवण पाडु । हा पवाडे-
 मल्ल अवघडु । एकलाची ॥ १३८८ ॥ म्हणौनि गजगुहरीं ।
 वरि जोधस होतिएरीं । रथ राउत सपाखरी । खटाटोपेंसीं ॥ १३८९ ॥
 जे जे धनवै तुळवे लाठे । तेहीं वळकावीले नगरीचे दारोडें ।
 आपण पाळीआंतोडें । राहे थांगा धरुनीं ॥ १३९० ॥ वीरगें
 सीकवी देखा । या यादवातें मारितां हातु झणी राखा । मी असें

तुमचा पाठिरखा । भए न धरावें काहीं ॥ १३९१ ॥ हें रणकर्कस
 गौळी । नव्हतिया काढिताति कळी । यां अतुरां अवीवेकियां भू-
 तळीं । पा तेजों नए ॥ १३९२ ॥ ऐसा रुक्मियांचा संवादु ।
 कोन्हां नेणता हा भेदु । मज श्रूतावलें म्हणौनि अनुवादु । केला
 तुजप्रती ॥ १३९३ ॥ मातु सांघीतली ऐसी । तवं वीवळले पुर्व-
 दिसेसीं । मूळा न्हाणावया चैद्यासी । आईति जाली ॥ १३९४ ॥
 तुरें वाजिनलीं जानवसां । नारी मीळालिया राजसा । हळदी
 उटितां नोवरेया कैसा । आंगा कांपु आला ॥ १३९५ ॥ तेथ
 भविनली विवसी । मंगळतुरें तें मडौरें जैसीं । स्यारें बांधिजें
 मीरवती तैसीं । डाउकांकणें ॥ १३९६ ॥ कीं बाणला धातक्षेओ
 जैसा । हळदी उटिला पीवळा दिसे तैसा । पुजा करावया मृगां-
 करसा । तेवि ताटीं नांदिण्डु^२ ॥ १३९७ ॥ उदेलीं असुभे
 अनेग । खचीले माथांचें बासींग । चक्रीं घातलें न धरें आंग । थोर
 लगवग डोळेयांची ॥ १३९८ ॥ आंगा आली हुडहुडी । निजैला
 करुनि खोंडी । तोंडा पडली बोवडी । झांपडि डोळेयासी ॥ १३९९ ॥
 स्वपन देखे सुचा । रुक्मिणी अर्धांगी कृष्णाचां । सेस भरी वैदर्भ
 देसीचा । राजा भीमकु ॥ १४०० ॥ रथीं घालुनि नोवरी । जात
 देखिला श्रीहरी । सीरेंवीण गेंडें धरणीएवरी । लोळतां देखे ॥ १४०१ ॥
 गजबजौनी उठिला । हडौती मान घालौनि राहीला । थोर जीवीं
 कुचंबला । धडकैलें मन तयाचें ॥ १४०२ ॥ आफावीला जरासुतु ।
 सांघे स्वपनीचा वृतांतु । तंव एरू म्हणे भयातें तुं । पाओ नको
 ॥ १४०३ ॥ स्वपन पर्येसी राया । जागृतीं सुसुप्री तुर्या । या
 देहसबंधें प्राणियां । अवस्था जाणा ॥ १४०४ ॥ हा परि संसारचि
 लटिका । मा स्वप्नाचा काईसा धोका । झणी वाहासी संका । अंतः-
 करणी तुं ॥ १४०५ ॥ स्वप्री देखिजे वैरीयातें । शस्त्रें हाणे आपणेयातें ।
 जागे जालियां तवं तें । लटिकें होए ॥ १४०६ ॥ तैसा कृष्णु वैरी आपुला ।
 एथ उसासीतु असे आला । सकळिकां रायासि पडिला । अदकु तयाचा
 ॥ १४०७ ॥ तरि स्वप्न न मनी साचें । काईसे भय कृष्णाचें । हें असुभ
 आपुलिए वाचें । एउं नेदी ॥ १४०८ ॥ एकु एकु त्रीभुवनातें जीके ।
 ऐसे राये कीती नावनीकें । तेयाचें सैन्य एके बचकें । एतुलें असें
 ॥ १४०९ ॥ काइसी यादवांची प्रौढी । तें वैष्णवें बापुडीं । समूद्रीं
 राहिली देउनि बुडी । माझेनि धाकें ॥ १४१० ॥ झणी करी चींता । आम्ही

ईतुके असतां । होसील एसवंतु आतां । श्रीएसहीतु ॥ १४११ ॥
 ऐसं म्हणौनि जरासंदें । स्वप्न नीरसीलें शब्दें । परि उणें मानिलें
 चैद्यें । हृदयामाजी ॥ १४१२ ॥ एतुलें जानवसां वर्तलें । तवं
 सूर्येवीं उगवलें । चकोरां मेळवण जालें । मन सीणलें काभीनीयांचें
 ॥ १४१३ ॥ प्रीयाचेनि आंगमेळेंसी । करे कवळुनि गळे निसी ।
 निद्रीस्ता होतीया सेजेसी । तथा उठितां थोरू आळसु ॥ १४१४ ॥
 विकासली कुमोदीनीं । दीसाचर हरूखले मनीं । कृष्णकमळनी ते
 रूक्मिणी । उह्लासीली जीवीं ॥ १४१५ ॥ पाहाले संत सनकादीकां ।
 मुनीजना वेद अभ्यासकां । पुण्यप्राएना भक्ति उछकां^१ । उदो जाला
 ॥ १४१६ ॥ निसीए पळ सूटला । गगनी नक्षेत्रां लोपु जाला ।
 प्रातस्नाना नीगाला । द्वीजवर्गु ॥ १४१७ ॥ वेणुध्वनी वाघेंत्रावा
 गजरी । वर्णीती बंदिजन नागारी । उपौढला मुरारी । राओ याद-
 वांचा ॥ १४१८ ॥ षटकोन ठीकलगाचां । सिंहांसनी कीर्तिमूखाचां ।
 मर्दुन असुरां दैत्यांचा । तेथ वैसता होए ॥ १४१९ ॥ कर्पूरोदकें
 नागरा । मूखमार्जन जालें गुर्जरा । हडपियें फोडी वोळगविलि सक-
 पुंरा । दे वीडीया करुनी ॥ १४२० ॥ तवं भांडारिणं आणिलीं
 उपकर्णें । नाना तेजाचीं वीचक्षेणें । कैसीं लेईला सगुणें । तें सांघेन
 आतां ॥ १४२१ ॥ कुंडलें घातलीं श्रवणी । जेवि ससी सूर्य उग-
 वलें दोन्हीं । कंठी पदक एकावळी मीर्वणी । वैजयेंतीची
 ॥ १४२२ ॥ मूद्रीका आंगोळीकीं । सांखळ सुदलें हस्तकीं ।
 चरणी लेईले वांकी । बांधला तोडरू ॥ १४२३ ॥
 कुसंबीया आंगियांचा लेईले जोडु । लल्हाटीं मृगनाभिचा उर्धपंडु ।
 माथां मूकूट घातला दृदु । प्रधानें^२ पीत वस्त्रें ॥ १४२४ ॥ वेढिला
 सोनेसळा जगजेठी । माजि क्षीरोदकाची सूदली धाटी । सूरंग रूळ-
 ताति मालगंठीं । विराज्यमान ॥ १४२५ ॥ कासे कटारा दक्षीणा भार्गीं ।
 चवरे ढळती देव्हडां आंगीं । वोळगे आले वेगीं । छपन्न कोडी
 ॥ १४२६ ॥ ऐसा तो राजा सारंगधरू । सिंहांसनी उपवीष्ट गंभीरू ।
 सूरवरां नाहीं अवस्वरू । गगनी पांतु ठेले ॥ १४२७ ॥ तेथ
 मीळालीं कळापात्रें । सुडाविलीं नाना वाजात्रें । दाटली पालव छत्रें ।
 यादवांचीं ॥ १४२८ ॥ नाचती देवाचे बागडे । फेरी गीगतीं देव्हडे ।
 गाती देवाचे पवाडे । जे केले बाळपणीं ॥ १४२९ ॥ ऐसा तो
 त्रैलोक्याचा नाथु । वैसला असे सभेआंतु । आतां आईका पुढील
 ब्रत्तांतु । नरसीहुं म्हणें ॥ १४३०^३ ॥ छ छ ॥

१ पाठ-उत्सकां २ पाठ-परिधानें. ३-१३ ३५ क्रमांक पोथीत गळाल्यानें १३३६ पासून
 पोथीच्या ओव्यांचें क्रमांक तेच होतात. येथें दुसऱ्या प्रतीत बारावा प्रसंग संपतो.

उगवत रवीवीबें । घडीं प्रतेष्टीली वैदर्भें । न्हाणो आदरीलें पैं वल्लभे ।
मन्मथाचिए ॥ १४३१ ॥ वाजती मंगळतुरें । आलीं रूसीचीं अंतौरें ।
पतिव्रता मीळ्ळैनि न्हाणवारे । करीती रूक्मिणीसी ॥ १४३२ ॥ हळदी
उटिती नारीकुळें । उदकीं सूति रत्नें मूक्ताफळें । सुवर्णकळसीं वेलहाळें ।
न्हाणिलें देखा ॥ १४३३ ॥ दधीभाताचिया मूदा । वोवाळुनि सांडिती प्रमदा ।
धाया फेडिलो दृष्टीची वाधा । निंबलोण करूनी ॥ १४३४ ॥ फेडुनि पडद-
णीचा वाला । वेढिला क्षीरोदक सेला । कंठीं हारू घातला । रत्नजडीत
॥ १४३५ ॥ आंगीं बाणली कांचोळी । माथा मोतियांची जाळीं ।
भांग टीळा कपाळीं । पींपळवन ॥ १४३६ ॥ रवि का करीती
झळफळ । नएनी रेखाईते काजळ । ^१ नादिए भवरिया देताति
ढाळ । कर्णा झूळंबकेंसीं ॥ १४३७ ॥ तानवडें रत्नबधें । हांस-
ळियांची परि तयामध्यें । नासीकीं मूक्ताफळ निर्मळ सुधें ।
ढळमळित ॥ १४३८ ॥ हातीं ^२ तोळंबंदिया कैकट । माणीकीं
क्षेवणीले बाहेवट । कांकणें कळाविया ^३ माल्हाडीं तेजीठ । गोमटिया
रत्नबधा ॥ १४३९ ॥ गोमेद पद्मरागाचिया टीका । क्षेवणीत हीरे
माणिकां । ऐसीया आंगोळिकी मूद्रीका । नानापरिचिया ॥ १४४० ॥
पाई अंदु नेपुरे । रुणझुणीते मनोहरे । वांकी वीरोदिया बोलती
वीरारें । एकिमकीसीं ॥ १४४१ ॥ ऐसी श्रींगारीली साळंकृत ।
पाए लोहिवे कुंकुमे चर्चित । फुलांचें बासींग मिरवत । मुंढावळीसीं
॥ १४४२ ॥ आंगे गोरी सांवळी पातळ । राजस प्रकृति वेलहाळ ।
माजि सपुर जंत्री केवळ । वोतिली जैसी ॥ १४४३ ॥ करचरणीं
सकोमळ । अंतःकरणीं भावें नीर्मळ । वोलतां मधुर मंजुळ स्वरें
कोकीळ । हीणावताए ॥ १४४४ ॥ प्रसन्न वर्तुळ वगत्र । वेंभळ
दृष्टी सुनीळ नेत्र । पाई पद्मे पाहातां पवीत्र । सर्व लक्षणी ॥ १४४५ ॥
संपूर्ण सामूद्रीकें पुरतीं । सर्वांगीं आठाईती । नारीमाजि ते उत्तम-
जाती । पुष्पगंधा पैं ॥ १४४६ ॥ मोडीलीं पृथ्वीचीं रूपें । धात्रेनि
घडिली साक्षेपें । जन्मली सुंदर्याचेनि आटोपें । देवा योग्य होआवया
॥ १४४७ ॥ रूक्मिणीचें बरवेपण । काई वर्णीती कवीजन । आहो

वालभैलें ब्रम्ह आपण । गुणा जिएचीया ॥ १४४८ ॥ जो व्यापकु
 सचराचरीं । चौदा भूवनें जेयाचां उदरीं । न कळे संतसनकादीका
 तो सुंदरी । आणिला मंत्रवादे ॥ १४४९ ॥ जयाचा खेळु त्रिभुवनीं ।
 जेणें वीश्व लावीलें ध्यानीं । तो वैस्य केला म्हणौनी । वीश्वमोहनी
 बोलिजे ते ॥ १४५० ॥ जया नाही रूप रेखा । गुणा अतीतु पै
 देखा । तो मानवे जिएचिया गुणावीशेषा । अतीसएंसीं ॥ १४५१ ॥
 सकळ साधना दुआडु । जीवेश्वरासी सरपाडु^१ । एवढा भक्ति
 कैवाडु । केला जिया ॥ १४५२ ॥ भरले अवस्थेचां हाटीं । देउनि
 कळेवर गारगोटी । कैवल्य रत्नासाटीं । घेतलें जिया ॥ १४५३ ॥
 म्हणौनि अलौकीक रूपडें । वर्णीतां वाटताए सांकडें । जीएलागि
 परब्रम्ह अतिपाडें । जालें उतावेळ ॥ १४५४ ॥ आधीचि बरवी
 भीमकुमरी । वरि श्रुंगारली नाना अळकारीं । आतां चीत्रसाळे
 पुजावया गौगी । नीगती जाली ॥ १४५५ ॥ सखीया वेसिया
 म्हणती । रुक्मिणी तुं जालीसि सौभाग्यवंती । हे फळीं वो वसली
 नीरूती । गीरिजादेवी ॥ १४५६ ॥ आवो रुक्मिणी सुलजे । तुं भावें
 पुजि पां गीरिजें । भ्रताराची प्रीति लाहिजे । जन्मोजन्मीं ॥ १४५७ ॥
 तेव्हळीं संदेहरूप त्यांचेनि बोले । गौरीचें पुजन मांडलें । परि
 हृदई ध्यान लागलें । गोवींदाचें ॥ १४५८ ॥ ऐसीं एकांतस्थानीं ।
 वैसली होती रुक्मिणी । तव शिशुपाळाचिया वीळासीनी । आलिया
 तेथ ॥ १४५९ ॥ ताटामाजि हीरण्यकवळु । अळकार मूद्रिका
 परिमळु । चीर कांचोळी सोहजळु । हारू कंठीचा ॥ १४६० ॥
 तिया वीळासीनी स्वरूपा । रंभेहीपरीस साटोपा । आलीया मन्मथ-
 दीपा । रतीसुख लाहावया ॥ १४६१ ॥ कळाकौशल्य नृतिका ।
 उर्वसी ताग मेनिका । तैसीया तिया गणीका । आलीया तेथ
 ॥ १४६२ ॥ सर्व श्रींगारें मीरवलीया । चालती कामभारें दाट-
 लीया । तिया गमक वीळासीनी आलिया । मंडपामाजी ॥ १४६३ ॥
 तेथ ऋषीभार्या ब्राम्हणी । आणीकही अमर्याद सोवासिनी । वैस-
 लिया होतिया घनदाटौनी । मंडपाआंतु ॥ १४६४ ॥ गजंवे करित
 होतिया गोष्टी । तव तयांतें देखिलें दृष्टी । ठकाचिया होउनि
 मान्यनीष्टी । पाहातीचि ठेलिया ॥ १४६५ ॥ तेव्हळीं रुक्मिणीचीया
 धाया । वैसा म्हणितलें तिया । सकर्पूर वीडें देउनीयां । तिया
 पुसती जाली ॥ १४६६ ॥ आवो तुमतें देखौनियां समस्ती ।

जालीया चीत्रीस्थीती । तरि तुम्ही कवणी आम्हाप्रती । सांघा
 आपणयांतें ॥ १४६७ ॥ एरी बोलती हांसौनी । आई आम्हीं
 चैद्याचीया वीळासीनी । श्रींघार देयावया रूक्मिणी । पाठवीलें
 आम्हांसी ॥ १४६८ ॥ म्हणौनि ताट करुनि उघडें । ठेविलें तिण-
 पुढें । आणिकु नोवरेनि धाडिला कोडें । जो हीरण्यकवळु ॥ १४६९ ॥
 ते स्वामीणी आम्हासी । आम्हीं तिणचिया दासी । एथवरि आणा
 नोवरिएसी । पाहावया ॥ १४७० ॥ चीत्रसाळे भीमकूमरी । पुजीत
 होती गौरी । धाए गेली ते अवस्वरीं । हरिखू सांघावया
 ॥ १४७१ ॥ आवो रूक्मिणी तुवां । भावें केली गौरीची सेवा ।
 म्हणौनि लाधलीसि बरवा । वरू शिशुपाळु ऐसा ॥ १४७२ ॥ तुज-
 कारणें अळंकारू । पाठवीला असे सवीकारू । प्रीती धाडिला परिकरू ।
 हीरण्यकवळु ॥ १४७३ ॥ ऐसैं जवं म्हणों पुरें । तवं कंपु आला
 तिण सकुमारे । जैसा पै कपील धारे । विटाळे मातांगाचेनी ॥ १४७४ ॥
 नातरि वारेयाचेनि झडपें । जेवि कर्दळीपान कांपे । देखा तैसैं धाकें
 आरोपे । रूक्मिणीसी ॥ १४७५ ॥ कीं योगीया समाधीस्थीता ।
 संचरे उन्मनी अवस्था । तैसी ते भीमकाची दुईता । वीकळ गेली
 ॥ १४७६ ॥ धाय म्हणे रूक्मिणीतें । सांभाळि आपणयांतें ।
 आतांसिचि तुं संभ्रमातें । पावलीसि कैसी ॥ १४७७ ॥
 नाहो न देखतां दृष्टी । तुज जाली कामाची दाटी । आवो सकुमारे
 उठी । चाल मंडपाआंत ॥ १४७८ ॥ आवो शिशुपाळें
 वरिलीसी । तेणें थोरपणें केहीं न मासी । आताचि तुं ऐसी
 मजसीं । उदास पै ॥ १४७९ ॥ चैद्यनावांची मूर्छना । भांजुनि तें
 मृगनएना । मग तापलियां वचनां । बोलती जाली ॥ १४८० ॥ म्हणें
 सांडि सांडि वो हे बोलणें । कां करितासि वचने । करीन तुजवरि साजणें ।
 या जीवीताचें ॥ १४८१ ॥ वैरीया मीनलीसि देखा । वाणितासि चैद्या मशका ।
 मज जेयाचया नावांचा धोका । तेचि बोलतासि तुं ॥ १४८३ ॥ तुज तेया
 आहे अति प्रीती । म्हणौनि तेयातें असति वाणिती । माझीया जीवाची
 काई आहुति । घेओं पांतासी ॥ १४८३ ॥ ज्याचें नांव न साहे
 आळुमाळु । त्यचा काईसा हीरण्यकवळु । माझा जीउ कुसुंदाळु ।
 कांटाळतु असे ॥ १४८४ ॥ जन्हीं पवित्र द्विजगृहीचें अन्न । आणित्या
 रिगाले होए स्वान । तार त्यांचे उचीष्ट भोजन । आपण केवि कीजे
 ॥ १४८५ ॥ तैसा पै चैद्यु स्वानु । वरि त्याचाही बावनु । तरि तें सद्गीत
 अवग्रहण । आपण केवि कीजे ॥ १४८६ ॥ धाए म्हणे वो राजकुमरी ।

ऐसें बोलु नए तुं नोवरी । सोभाग दीधलें गौरी । त्या वीटाउं नए
 ॥ १४८७ ॥ आझुनि नाहीं पावलीसि अर्धांग । तवंचि उपाहास
 अनेग । हे दाविताति तरंग । थोरा प्रेमाचे ॥ १४८८ ॥ भावें
 आर्चीली उमा । म्हणौनि पावलीसि थोरा प्रेमा । लाधलीसि वरा सुगमा ।
 शीशुपाळा ऐसा ॥ १४८९ ॥ तवं रूक्मिणी म्हणें वो माझेनि हटें ।
 तुं उत्तरें बोलसि लागटें । या चैद्याचेनि नावें फुटे । कपाळ माझें
 ॥ १४९० ॥ जे माझी असैल कर्मरेषा । तें गीरिजे काई कळताए
 देखा । तुं वेळोवेळां नावें घेउनि कां । बोलतासि ऐसें ॥ १४९१ ॥
 उमा नेणेचि आपुलीया आर्जवा । कैसें काई होईल केधवां । त्या कव-
 णीची केली होती सेवा । जे पावली नीधान ऐसें ॥ १४९२ ॥
 पाहा पां गीरिजे आणि संखरा दोहीं । प्रीति आणि पढियावो नाहीं ।
 सुख भागितां कांहीं । देखिजे ना ॥ १४९३ ॥ उमे आणि संखरा ।
 सदा आईकीजे कळि आणि कचरा । मना उपजे भेदारा । जयाचें
 रूप देखौनी ॥ १४९४ ॥ तेया देवपणाची गोडी । एन्हीवीं ठेवीता
 तरि बहुती खोडी । खांदावरि पांचा सीरांची उत्तगडी । एका आंगा
 ॥ १४९५ ॥ खडांग कपाळ अवधारा । ललाटीं नेत्र मिरवे तीसरा ।
 गोंडांची माळ हरा । शोभताए ॥ १४९६ ॥ वीभूतीचें उधळण ।
 निळकंटु आंग वीलक्षण । वावांवगी पेहरण । दुटी गजचर्माची
 ॥ १४९७ ॥ कर्पूरगौर पांढरा । काखे वीभूतीचा भस्मरा । माथां जटांचा
 भारा । डबूरु हातीं ॥ १४९८ ॥ यज्ञोपवीत वासुगी । रूजाग्रस्त सदा
 आंगी धगी । तीए सीतळतेलागी । करी पांगु गंगेचा ॥ १४९९ ॥
 आंगीं अवत्रण रागाचें । तप अनुष्ठान सदाचें । तेथ वीषणभोग
 कैचे । उमादेविसि ॥ १५०० ॥ गौरी तरुणी सुंदरा । आणि वरू
 लाधली म्हातारा । एक ढोरू संसारा । भांडाग दर्भ संबळी
 ॥ १५०१ ॥ कव्हणी उद्यमू न जोडे । म्हणौनि भीक्षाटनी हींडे ।
 सदा दैन्य भोगीति कडाडे । उपवासाचे ॥ १५०२ ॥ पाहा वो
 गौरी सदैवां केवढी । ति कवणि तुष्टली बापुडी । जे जाली भर-
 डिया वरपडी । सोभागवंती कैसी ॥ १५०३ ॥ सदा दुग्वाडु
 गिरिजे । नेसावया पडप नाहीं दुजें । कहीं पडुडली नाहीं वोजें ।
 सेजे भ्रताराचिए ॥ १५०४ ॥ असुनि पुरूषाची सीराणी । तया
 अहेवपणाची काई मीग्वणी । या परिस हातरीतिया कामीनी । सूखें
 असती ॥ १५०५ ॥ दैत्यसीरांचें कवटें । तेणें कूमंडलें राहाटे ।
 ऐसीए सोभागे वरवंटे । तुंचि मानवमी ॥ १५०६ ॥ तिए कवणि

चुप्टली । कवणीचा ^१वौशा वौशली । जे ऐसीया वरातें लाधली ।
 जन्मोंजन्मीं ॥ १५०७ ॥ म्हणौनि मज त्या काई दयावें ।
 आपुलिया अर्जवा शरण जावें । गीरजेचे काई करावें । सोभाग
 ऐसें ॥ १५०८ ॥ रतीभर ^२आगळें । न लहाइजे कर्मावेगळें ।
 जन्हीं सेवीलीं देवदेउळें । तन्हीं न पवीजें ॥ १५०९ ॥ न धरती
 सखिया वेसीया । म्हणौनि बैसलिए गौरी पुजावया । तवं ^३शद्ध-
 शास्त्रें चधावया । आलीस तुं ॥ १५१० ॥ झणी करीमी वो
 पापियाची गोष्टी । जाळ उठताए माझां पोटीं । आपुलेनि हातें वरि
 नीवटीं । मान माझी ॥ १५११ ॥ तुज अहीक त्यासीं । आणि
 वैर चाळिसी मजसीं । तु धाए होउनि परि खोवसी । वर्म घाए
 ॥ १५१२ ॥ तवं बोलीलें धाया । हा वो उतराई जालीसि वाढवि-
 लिया । माझां बोलीं कांताया । एत अससी ॥ १५१३ ॥ तुझी मज
 थोरी होती आस । आटिलें आपुलें मांस । आतां कोणें बोलें
 उदास । जालीसि माए ॥ १५१४ ॥ आवो तुझेचि कोडकौतकु ।
 सांघों आलिणं हरिकु । तवं माझेया बोलाचा तवकु । वाटला तुज
 ॥ १५१५ ॥ तुझा मनी आहे अनारीसें । तें मी काई जाणें ऐसें ।
 तवं रूक्मिणी पा लासें । काई बोलती जाली ॥ १५१६ ॥ आओ
 माझां बोलीं सीनसो झणें । मी तुज रागैलीं एके गुणें । तें आतां
 सांघणें । लागैल माए ॥ १५१७ ॥ सांपें क्षुधा नवटे तेतुली ।
 मज सीरवेथा असे उदैली । तेणें बोलु न साहे तीळेलीं । थेंबू
 जैसा ॥ १५१८ ॥ माए उतराई वीउनी । परि तुवां वाढवीलें
 थोर सायास करुनी । आपुलीया आंगाची वानी । पाहिली नाहीं
 ॥ १५१९ ॥ तुज लेंकुरपणें खेदक्षीणा करीं सदा । तें न वीसक-
 रेचि कदा । आजि कां गेलीसि वीखादा । आवो माए ॥ १५२० ॥
 भीमकें जो वीचारिला वरू । त्याचा काई मी करित असे अव्हेरू ।
 परि सांघैन एकु वीचारू । तो आईक आतां ॥ १५२१ ॥ मज
 भ्रतारू होआचा नीका । म्हणौनि नवसीली असे आंबिका । तो
 नवस न करितां आवखा । करील एकाधी ॥ १५२२ ॥ संतोख-
 वीली नाहीं देवी । तवं बोलां बैसावें केवि । म्हणौनि रागैलीं
 आहावीं । तुजवरी ॥ १५२३ ॥ इतुली गोवी असे माए । तुज
 सांघितलें काए । आतां हें कार्ये सीधी जाए । तो प्रेत्नू वीचारीं
 ॥ १५२४ ॥ तुं माझी धाए होसी । म्हणौनि उरोधैलीं तुजसीं ।

जाएं अंबिकेचिया दर्शनासी । ऐसैं करीं ॥ १५२५ ॥ तेव्हळीं राया
 भीमका । मातु जाणवीली आईका । म्हणे कुमरी नवसीली असें अंबिका ।
 पाठवाजे दर्शनासि ॥ १५२६ ॥ पुजा न करिता देवीची । बौलां
 न बैसे आधींची । वेळ चुकैल लजाची । वेगु करा ॥ १५२७ ॥
 तेव्हळीं रावो सुरादीसीं बोले । म्हणे एथ क्षेत्री बहुत असति
 मीनले । तरि संजोगा वहिले । रथ गडत ॥ १५२८ ॥ संजुती
 करावीया आंगीं । सबळा या चातुरंगीं । कुमरी न्या वेगीं ।
 अंबिके दर्शनासी ॥ १५२९ ॥ जवं हे वरवी करी पुजा । तवं
 सावधाय्या असिजा । त्याचिपरि मागुती वोजा । आणावी देखा
 ॥ १५३० ॥ ऐसी केली सूचना । आतां अंबिकें जाईल मृगनएना ।
 गजंबु होत असे केसणा । वाजंत्राचा ॥ १५३१ ॥ श्रींघारीली
 होती ठाईची देखा । होईल दृष्टीची आशंखा । म्हणौनि मसीचें
 वोट मूखा । लावीएलें ॥ १५३२ ॥ आतां जननितें पूसावया ।
 मंदिरांतु आली भीमतनया । देखा झळवली माया । मोहोजाळें
 ॥ १५३३ ॥ पसरौनि बाह्या । झोंबीनली जननीचिया गळ्या ।
 म्हणे अंबिका पुजावया । जाति असे ॥ १५३४ ॥ तेव्हळीं सूधा-
 मती पुसे । माझिए सुकुमारे वो राजसे । तुझे मुख का दीसे ।
 कोमाईलें ॥ १५३५ ॥ दीस दोनि च्यारी । म्या तुज देखिलेचि
 नाहीं अवधारीं । कां वोभावलीसि कुमरी । सांघ मज ॥ १५३६ ॥
 केळावली नोवरी । झणी दृष्टी जाली असैल सुंदरी । उदास भाव
 शरिरीं । दीसताति कां ॥ १५३७ ॥ चीत दीसते चंचळ ।
 दुचीत वोलणें उतावेळ । कोमाईलें मूखकमळ । माए तुझे ॥ १५३८ ॥
 वीडेनिवीण नससी कंधवां । जाला अधगंचा वणवा^१ । काई अवघड
 तुझीया जीवा । तें सांघ मज ॥ १५३९ ॥ तेव्हळीं नस्वरेचि उभडु
 आला । आंसूई पुग लोटला । तेथ वोसानि वाहवला । सांगंसुतु
 ॥ १५४० ॥ तेव्हळीं गजवजैली माउली । तेहीं अस्वपार्ती^२ वोळली । उच-
 लौनि पोटेसीं धरिली । नेली मंदिराआंतु ॥ १५४१ ॥ उसंगिए घेउनि
 वैसे एकांतीं । पुसे माता सूधामती । मग रुक्मिणी जाली बोलती । राजसा
 उत्तरीं ॥ १५४२ ॥ म्हणे तुजें स्नेह सीतळ । तेचि मज उदगी जालें
 सबळ । मग करुनि नाना वील्हळ । वाढवीले तुवां ॥ १५४३ ॥ वीस-
 र्जनीयां संसाग । जन्मोजन्मीं यावें तुझियाचि उदरा । तुझिया माएपणा
 परिकरा । उत्तीर्ण नव्हीजे ॥ १५४४ ॥ तुझेनि अहीक परत्रार्थु ।
 आतां तुजसीं काईसा झांकार्थु । मियां वरिला गोपिनाथु । राजा यादवांचा

॥ १५४५ ॥ चैद्य नावांचा कांटाळा । तेणें ओसावली माझी कळा ।
 आतां अंबिकेचेनि मीसें गोपाळा । माळ घालून ॥ १५४६ ॥ तोचि
 या जीवाताचा गोसावी । तयासि अनुसरलिणं सर्वभावीं ॥ ते घडक माझां
 जीवीं । जें केवि पावैन ॥ १५४७ ॥ तुज माणपुढा चोरिजे । तरि
 हीतगुज कवणा सांघिजे । तवं हरिखु मानैनि बोले । सूधामतीया
 ॥ १५४८ ॥ म्हणे ऐसेचि होतें माझां मनीं । तुजवरि आण वाति असें
 रुक्मिणी । जे कन्यारत्न देउनी । देओ सोएरा कीजे ॥ १५४९ ॥
 पुण्य करावें अनेग । मग लाहिजे देवाचें अर्धाग । तुं पावलीसि वरू
 सौभाग्य । आपुलेनि अर्जवें ॥ १५५० ॥ पवीत्र जाला माझा कुंसवा ।
 जे तुं अनुसरलीसि देवा । जन्ममरणाचा सीणु आघवा । हरैल तुझेनि
 माण ॥ १५५१ ॥ कन्या होआवी तुजचि सारिखा । सूध उभणपक्षीं ।
 देवासीं होईल सोएरीकी । तुझेनि आम्हां ॥ १५५२ ॥ आतां जाण
 पां वहिली । जवं जनप्रकट नव्हे हे बोली । आंबिकेचेनि मीसें माळ
 घालीं । गोवींदासी ॥ १५५३ ॥ तेव्हळीं वोटी भरिली अक्षेतीं ।
 कुमोदमाळ घेउनि हातीं । मग हंसापदीं चामकती । जाली देखा ॥
 ॥ १५५४ ॥ कामीनी दाटोवां लंघौनि आली । रायांगणी उभी ठेली ।
 तवं हस्तीनी आणीली । श्रींघारुनियां ॥ १५५५ ॥ प्रधानाची कुमरी
 सखी । ती समवेत बैसली भीमकी । कनक परिणेंसीं परिचारकी । सर्वे
 चालती ॥ १५५६ ॥ वाजती भेरी दुंदभी । वाजांत्राचा ध्वनि दाटला नभीं ।
 अंबिकेचीया दर्शना वैदर्भी । नीगती जाली ॥ १५५७ ॥ वरि धरिलीया
 श्रीगीरी । सरिसीया अनेगी राजकुमरी । तयांची सांघतां कुसरी । बहूत
 असे ॥ ५५८ ॥ देसोदेसिचे राजकुमर । वैदर्भातें वोळगती आपार ।
 त्यांचिया कन्यां मनोहर । रुक्मिणी सर्वे ॥ १५५९ ॥ तिया सर्व
 भाषा प्रवीणा । नाना देस 'चर्यागुण वर्णना । ऐसीया वीद्याधरी सगुणा ।
 वीचीत्रां पारिचीया ॥ १५६० ॥ गुजरी^२ सकुमारा राजसा । कोक-
 णिचिया कुचतटीं आठईत्या सौरसा । ठाणे मांजळी सुभाषा । देवांगना
 ॥ १५६१ ॥ तेलंगदेसीचिया आरोटा^३ । द्रावड देसीचिया अरबटा ।
 कळाकुशळा कर्नाटा । रतीचातुरा ॥ १५६२ ॥ सींहमाजौठा अंध्र
 देसीचिया । स्वरे कोकीळ हीणाविती तिया । हरुष^४ देसीचिया ।
 गजमाल्हांती ॥ १५६३ ॥ स्नेहप्रीया सोबासनी । कामातुरा मध्य-
 देसिनी । कंदर्पचपळा मल्यवाळिनी । मननीष्टुरा ॥ १५६४ ॥

~~~~~

१ पाठ-चातुर्य २ पाठ-गुर्जरी पाठ - आरोटा ३ पाठ-अतिचतुरा ४ पाठ-हबुफ

उन्नतयोवना लंबोष्टा । सजळा अहीरीणी नीकृष्टा । कोल्हापुरिचीया गर्विष्टा ।
 मन्हाटिया सकोमळा ॥ १५६५ ॥ सकुमारा वेलहाळा सीवन देसीचीया ।
 सवीकारा वैजापुरिचीया । अतिनागरा माहुलीचीया^१ । माळवी कळहप्रीया
 ॥ १५६६ ॥ मंत्रसीळा वैस्यकर्णीका । गौड देसीचिया उपाहासका ।
 जाणती छपन्न भाषा^२ । यागांजनीचिया ॥ १५६७ ॥ कनौजदेसि-
 चिया नाचणी । कांतीचिया सुजाणी । धीटा चरवटा तेलंगिणी ।
 सुलजा झाडमंडळिचिया ॥ १५६८ ॥ ऐसीया भूपाळकुमरी वीचक्षेणी ।
 रुक्मिणीचीया मैत्रणी । सरिसीया चालती कुरंगिणी । चवकती डोळसा
 ॥ १५६९ ॥ आंगकांतीचिया टकमका । सिहाणी आगाळिका । रूपें
 कोवळिया सलक्षणीका । उरूकावरी ॥ १५७० ॥ गौरस्यामा सारंगा ।
 तारूप्यें जीकती अनंगा । कामशास्त्रीं सुभगा । दृढा मतीचिया
 ॥ १५७१ ॥ ऐसीं दीपडीं नानावीधें । जेवि मुक्ताफळें कुमारें अवीधें ।
 रुक्मिणी ते तयामध्यें । वेधशक्ती ॥ १५७२ ॥ देखौनि सुंदर्यांचा
 भावो । वैस्य जाला ब्रम्हण्यदेवो । म्हणौनि रूपाचा नवलावो । तीहीं-
 लोकीं ॥ १५७३ ॥ असो हे परिवारलीं लक्ष्मी । सर्वे चातुरंग
 चाले निकीया उर्मी । जैसे वोळलें दीसे व्योमीं । अभ्र देखा ॥ १५७४ ॥
 कीं केला सैन्यांचा पांजरा । मध्यें सुदली सुंदरी सारा ।
 मीनलियां आसुरां मार्जरां । भेण देखा ॥ १५७५ ॥
 बीदी दाटले दळभार । रथ राउत कुंजर । पुढां खोलताति मोगर ।
 पाएदळाचे ॥ १५७६ ॥ पाहावयाते नोवरी । धावती नगरीच्या
 नारी । एकी उभ्या धवळ गृहांवरी । राहिलीया असती ॥ १५७७ ॥
 एकी हाटोटिया चौबारां । एकी मढमंडपी वोवरां । एकी उपरियांचां
 जाळांधरां । आडौनि पाहाताती ॥ १५७८ ॥ सांडौनि स्तनीचेयां^३
 बाळकां । अवेव सेव न संभाळिती गणिका । एकी लंगौनि सेवासुश्रूबा ।
 भ्रताराचीया ॥ १५७९ ॥ आसेसु देती सकळा । म्हणती हे
 केळावली बाळा । माळ घालों कां गोपाळा । आमचेनि पुण्यें
 ॥ १५८० ॥ चालतां अंबिकापूर मार्गीं । जणु गोष्टी करी अन्नेगी ।
 ईतुलीयां रायामाजि कृष्णाजोगी । नोवरी हे ॥ १५८१ ॥ आली
 नगराबाहीरी । देखिली समस्तीं राजकुमरीं । म्हणती चाला चाला
 रे पाहों ते नोवरी । कैसी असे ॥ १५८२ ॥ एक गज रथीं

१ पाठ-माहुळीचिया २ मूळ पाठ-भाका

३ मूळ पाठ-स्थानीचिया.

वसोनी । एक दांडिया सूकासनीं । एक घोडीयां उपलानीं । चरणी^१
 बहूत एक ॥ १५८३ ॥ पाहावयाचिया लगबगा । सांवरुनि बांधती
 पागा । रूप पाहुनि दर्पणीं रूळता सोगा । खोवीताती ॥ १५८४ ॥
 एकीं फूलीं त्रुंबिलीया वीरगुंठी । एक मीरवले पैं मूगुटीं । एकां
 कस्तुरी लल्हाटीं । उटीं चंदनाचीया ॥ १५८५ ॥ एकीं त्रीपंड
 रेखीले । एक नाना श्रींघारीं मीरवलें । एक कासा घेउनि नीगाले ।
 उतावेळेची ॥ १५८६ ॥ जो जो जेणें हतिएरेसीं । तो तैसाचि
 निगे वेगेंसीं । तवं श्रीकृष्ण उधवदेवेसीं । काई बोलते जालें ॥ १५८७ ॥
 बाहिरि आली रुक्मिणी । आतां हे हरावी कैसेनी । सांघा वीचारुनि ।
 नीर्वाणी बुधि एकी ॥ १५८८ ॥ हा शिशूपाळ वैरी नीकट । आणि
 अपार दैत्यांचे थाट । नेतां जुंझ होईल अचाट । अपाडेंसीं ॥ १५८९ ॥
 हे बहुत आपुलें सैन्य थोडें । एथ मोटें असे कुवाडें । यादवां संकेतिचें
 सांकडें । मांडलें आजीं^१ ॥ १५९० ॥ तवं अर्जून म्हणे सारंगधरा ।
 आतां सनादबध होईजे दातारा । तुम्ही रुक्मिणीतें हरा । आलीया
 लागा मी जाणें ॥ १५९१ ॥ बळिभद्र म्हणे जी अनंता । नोवरी
 नेवों समस्तां देखतां । दैत्यरूधिरें वाहावीन सरिता । तरि साच
 मानिजे ॥ १५९२ ॥ मज सन्मुख उभा राहे । ऐसा वीरू कवणु
 आहे । धेंडा नाचवीन चैद्याचा जो न पाहे । मागुती वास ॥ १५९३ ॥
 दैत्यांची सीसाळें । बरवी कांडीन मूसळें । आसके सांपडले एकवेळें ।
 हळें वेंटाळीन देखा ॥ १५९४ ॥ सोहळा दावीन वन्हाडिचा ।
 मान वाढवीन समस्तांचा । बगळु वोतवीन वीडीयाचा । एकें लहुडी-
 घातें ॥ १५९५ ॥ दावीन हाताची गोडी । वाईन गदेचीं लुगडीं ।
 रूधिरें न्हाणीन वन्हाडी । गौरव देउनी ॥ १५९६ ॥ गोसावीया
 पडों नेदी सांकडी । वरात मीरवीन नीकीया नीर्वडी । दैत्यसीरांची
 वोवाळुनि कुरवंडी^२ । सांडीन देखा ॥ १५९७ ॥ या बोला मानवलें
 गोविंदु । बाहीं आळंगिला जेष्ट बंधु । मग तो करूणासींधु । काई
 बोलता जाला ॥ १५९८ ॥ म्हणे तुम्ही आमचें पांगुरण । यादव
 सनाथ तुमचेन । आतां उठवीजे पाळेगण । होईजे सनादबध ॥ १५९९ ॥
 तेव्हळीं वीसर्जनी सभे । गोसावी राहिले उभे । सभामंडपु दुसें
 तिए प्रतीभे । उगाणवीलीं देखा ॥ १६०० ॥ होईल जुंझाचा
 पवाडा । म्हणौनि राउती नीज गडां । वारूवांची भीडणें दोंदों
 पटाडां । वोढिले गाढे ॥ १६०१ ॥ सरी गर्दनी पाखरा । जोडि-

१ पाठ- पाई

२ मूळ पाठ-कुरंडी

लीया तियां तुखारां । कांतिया मोहाडां मदोन्मतां कुंजरां । घातले
गुढर ॥ १६०२ ॥ जीरेटोप राघावळी । दुपटी कील्मीखीया
कंगलजाळी । आंगरखीया वज्रकवचें सकळी । केलीया संजुती
॥ १६०३ ॥ नागबंध दृढावती कासे । नीज हातिएर आंगासरिसे ।
सुरिया कटारे परवंती ऐसे । यादव परिवारले ॥ १६०४ ॥ रथी
जुंपती घोडे । चक्ररक्षक पै देव्हडे । तुळवे कोंतेकार धनुवाडे ।
गाढे सरसावेल ॥ १६०५ ॥ झडकरी पालानले साहान । वाजती
टमकीया' नीसान । दळवयाची वोज देखौन । देवो मानवले
॥ १६०६ ॥ दारूकें आणिला रथु । झडकरी अरुढला चैतन्यनाथु ।
बंदीजन वर्णीताति हातु । उभारुनीयां ॥ १६०७ ॥ मेवडंवर धरिलें
वरी । राहीले सरिसां भारीं । आवे राउत सहातीएरी' । ऋग-
दृष्टी अवधारा ॥ १६०८ ॥ तवं एरीकडे आईका । रुक्मिणी
पावली अंबिका । उत्तरली हस्तिनीवरुनि देखा । प्रवेसळी महाद्वारा आंत
॥ १६०९ ॥ तें श्रीमंताची राणी । चाले वीपाचा हात धरुनी ।
देउळा प्रदक्षणा देउनी । रायांगणीं उभी ठेली ॥ १६१० ॥ पुढां
देखिलें वृंदावना । तया दीधली प्रदक्षणा । तुळसी वीडा
वाईला सुश्रणा । वडीलपणा मान देउनी ॥ १६११ ॥
पृथ्वीचा रूंधला पैसू । गगनी लागला कळसू । तेया महाप्रसादामाजि
प्रवेसू । केला भीमकुमरी ॥ १६१२ ॥ रुगझुणा वाजती अंदु ।
देउळी उमटताए पडिसादु । कनकपरिएळेंसी वधु । चालतां तेथ
॥ १६१३ ॥ ते सावेव स्वएंभा । दृष्टी देखिली अंबा । आतां पुजा
करील वैदर्भा । तें सांगैल नरसीहुं ॥ १६१४^३ ॥

प्रसंग ११

बैसौनि देवी सन्मुख समीप । उजळीले पैं रत्नदीप । उधळिले सपरि-
मळ गंध धुप । आर्चन वीवि करुनि ॥ १६१५ ॥ पंचरत्नाचा पाउड
वाईला । फूलीं माथा पुजिला । बोणें समपौंनि वोळगविला^४ । वीडा
सकपूर ॥ १६१६ ॥ पुजावीधान सारिले । मग साष्टांगीं नमन
केलें । करुणावचनीं स्तवीलें । कर जोडौनी ॥ १६१७ ॥ म्हणे
जए जए परिवार माते । भूगोळकामध्यस्थे । कर्मक्षीतीव्यापार ते ।

१ मूळ पाठ- टमक २ मूळ पाठ- सहातेरी ३- १४९६ व १५४९ हें आकडे
हस्तलिखितात दोनदा आल्यानें हस्तलिखितातली ओवीसंख्या दोहोनी कमी आहे.

४ पाठ-वाइला.

अंबे तुंचि एकी ॥ १६१८ ॥ हीमपर्वताचां ऐलि कंदरी । दक्षिणे
 समुद्रा स्वेत रामेस्वरीं । मध्यें क्रीडसी ब्रम्हकुमरी । तुं बाळलीळा
 ॥ १६१९ ॥ तुझा अधिकारू जरि जोडे । तरीचि ब्रम्हलोकीं वस्ति
 घडे । तुझे विपरीत पवाडें । चतुर्विध ॥ १६२० ॥ असकीये
 शृष्टी आंतोडु । छपन्नकोडी वरीष्टु । निरूढ दीव्यरूप तेजदटु ।
 मठू देवी तुझा ॥ १६२१ ॥ महाप्रळएसमई । तुं अससी आपुलाचि
 ठाई । मागुती शृष्टी उत्पति तई । सस्वरूप तुझें ॥ १६२२ ॥
 एवढी तुझी महिमा । आदिवंते सकळ धर्मा । नाना फळीं वीश्रामा ।
 मूळ तुंचि माए ॥ १६२३ ॥ तुं शक्ति तगी क्षुद्रा । परि सकळ
 साधनी तुझी मूद्रा । आतां मी पावैन यादवनरिंद्रा । ऐसा सकुन दे
 ॥ १६२४ ॥ तुं वो साकारै अंबिके । लोक ध्यानी लावीले असीके ।
 तरि कांही आपुलीए भाके । बोल मजसी ॥ १६२५ ॥ दैत्यसैन्यां
 मेघमंडळी । दीसा दाटलीया सकळी । हें विवळौनि^१ प्रतापभानु
 वनमाळी । दावी मज ॥ १६२६ ॥ मी पावैन राजा यादवांचा ।
 ऐसी काहीं दे कां वाचा । आजि दीवसु नीर्वाणीचा । म्हणौनि
 वीनवीतें माए ॥ १६२७ ॥ तुं कुळीचें कुळदैवत । आणि माझे
 न पुरवीसी मनोर्थ । तरि तुझें सामर्थ्य । काई करावें ॥ १६२८ ॥
 तुं वो क्षेचरे^२ अनादिसीधें । स्थुळदेहादि प्रसिधे । माझा श्रमु
 हरुनि श्रधे । पुरवी माए ॥ १६२९ ॥ जयजयाकार अस्तवनी ।
 बोले सदगदिता वचनीं । वीनतकंदर होउनि रुक्मिणी । ग्लांदि
 भावी ॥ १६३० ॥ विनवीतां जाला वाड वेळु । परि देवी न बोले
 आळमालु । मग नीभ्रसूनि सळ । सुती जाली ॥ १६३१ ॥ म्हणे
 अंबिके सांचे । मनोर्थ पुरवीसी लोकांचे । तरि माझीए वीषें तुझीए वांचे ।
 कां मौन्य पडिलें ॥ १६३२ ॥ कीं बरवी न करीचि पुजा । नव्ह-
 तीचि उपाहाराचिया वोजा । कीं न पवे यादवराजा । हें कळले तुज
 ॥ १६३३ ॥ कर्म वोळखौनि निरूतें । असत्य न बोलती देवतें ।
 कां वो धरिलें मौन्यातें । अंबे तुवां ॥ १६३४ ॥ कीं तुझें
 सामर्थ्य गेलें केहीं । कीं कर्मज्ञान तुज नाही । कां वों पडीलीसि
 संदेहीं । नेदीसी वाचा ॥ १६३५ ॥ मग म्हणे मृगनएना । अचेतनी
 कैची चेतना । झणी सीणसी रे मना । पाषाणा कैचा वाचा ॥ १६३६ ॥
 जें ठांकी लाउनि घडिलें । पाथरटीं का मवीलें । मग त्यासि नांव

ठेविलें । देवत्वाचें ॥ १६३७ ॥ जन्ही धातुची केली वोतीवें । तन्हीं
 तें जडें पार्थिवें । ये मनुस्यासी नीर्जीवें । काई वोळती ॥ १६३८ ॥
 जरि ये देवतें होती साचें । तरि जडपण कां न फीटे यांचें । जगा
 पडलें अज्ञानाचें । भ्रांतिपटळ ॥ १६३९ ॥ विश्व हें मुल्लें पाही ।
 लागलें याचिएचि वाहीं । जेया आत्मज्ञान नाहीं । ते पामर देखा
 ॥ १६४० ॥ जो संसाराचा तारकू । सकळ देवतां गोसावी एकु । तेया
 वीश्वव्यापका हा लोकू । विसरौनि गेला ॥ १६४१ ॥ मी अवळा
 मतीहीन । तयातें केवि पावैन । जालीये पराधीन परा चीन^१ न
 चुकेचि ॥ १६४२ ॥ संसयो पुरला देवीचा । वरि सरिसा मेळु
 चातुरंगाचा । आतां गोसावी या जीवीताचा । काई करिल तें नेणिजे
 ॥ १६४३ ॥ आतां सरो हा संबधु । विचारूं एकाधा प्रबंधु । एथ
 हृदयासि आणु गोवींदु । करूणार्सींधु तो ॥ १६४४ ॥ नावेक
 बसली ध्यानी । चीत आकपुनी स्मरणीं । तवं वाचा जाली आसरणी ।
 ते कर्णी उमटती बोल ॥ १६४५ ॥ म्हणे तुझी पुरैल अवस्था । कांहीं
 चींता न कीजे सर्वथा । आजि पावसी गोपीनाथा । नीभ्रांत जाण ॥ १६४६ ॥
 निर्माल होता देवतेचां मुगटीं । तो खचीनला नीहटीं । प्रसाद
 म्हणौनि गोरटी । वोटी भरिती जाली ॥ १६४७ ॥ झडकरी उठिली
 तेथानी । बाहिरी आली रूक्मिणी । सोभाग पावली म्हणौनि ।
 वाणें देती जाली ॥ १६४८ ॥ तेथ जगती माझारी । होतिया
 ऋषीभार्या सुंदरी । आणिकही सोवासनी नारी । अमर्याद ॥ १६४९ ॥
 परडिया भरी पंचखाजें । केहीं न माए अहेंवपणाचेनि भोजें ।
 गौरुडनि वाणें देताए वोजें । तें अईका पां ॥ १६५० ॥ लक्ष्मी
 तुष्टली जाणावी कैसी । नाना फळीं पुष्पीं वोळली जैसी । सोभागे
 हळदुलिसी । दे मुखें उटावया ॥ १६५१ ॥ नारिएळें पाणें
 पोफळें । गुळभेलीया कर्दळीफळें । माथां ठेवी तुळसीदळें । पादतळें
 वंदिताए ॥ १६५२ ॥ जंबीरें नींबुवें नारंगें । फणस गंभीरें मातु-
 लंगें । मोतीए माणिकें सूभगें । अनेगे वस्त्र लेणां ॥ १६५३ ॥
 वाण देउनि त्यांतें वंदी । तीया आसीर्वादु देती अल्हादीं । म्हणती
 भाओ गोवीदीं । आर्पो तुझा ॥ १६५४ ॥ तु ओ ऐसी सोभाग-
 वंती । आभचेनि पुण्यें वरू हो श्रीपती । एसा असेसू घेउनि झडती ।
 नीगती जाली ॥ १६५५ ॥ व्यग्रचीत बहुवस । चीती पुढिला
 कार्या उद्देश । जीवीं धरुनिया रुषीकेस । आली दारोठेयाबाहिरी

॥ १६५६ ॥ चालतां पाउलीं मंदमंद । मिरवली वेलहाळ विदगद ।
 हंसागती बीळासीत दावी भेद । छतीसा दृष्टीचे ॥ १६५७ ॥
 जगती वाहिरिला आंगणी । उभी ठाकली रुक्मिणी ।
 तवं गण पाहावया लागौनी । साउमेचि आले ॥ १६५८ ॥
 जेवि गोरि गाए पारधी । हरिणें होए जे नादलब्धी । तैसे भूल्ले राजे
 कामव्याधी । संचरलिया ॥ १६५९ ॥ नातरि देखोनियां दीपा ।
 पतंग घालीती झेंपा । तैसे पहातां रुक्मिणीचिया रूपा । तन्मए
 जाले ॥ १६६० ॥ चंचळदृष्टी पाहातां । थोर वाहार जाली नृपसुतां ।
 उगाणा होत असे जीविता । मुर्छीतां सांवरी कवण ॥ १६६१ ॥
 जे राए रणधीरें । त्यांचे नएनशरी हृदए वीदारें । मातला मन्मथु
 न धरे । थरारे आंग देखा ॥ १६६२ ॥ रुक्मिणीचां नेत्रबाणी ।
 क्षेत्री घाएवटले अंतःकरणी । नस्वरीत लोळती धरणी । रणी काम-
 पीसे ॥ १६६३ ॥ ते पाहे आडवीया दृष्टी । तरि उदानसमयाची
 गोष्टी । लावण्य देखौनि नीहटी । दाटि नुठी त्यांची ॥ १६६४ ॥
 हातिची गळिनली शखें । पतीत जाली वखें । अवस्थेचां घाई सर्वत्रें ।
 बेंबीळ गेली ॥ १६६५ ॥ निशस्त्रा रुक्मीणी एकलीया । उगाणा
 केला क्षेत्रीयां । आहो मूर्छागत जालेयां । त्या केवि सांवरे ॥ १६६६ ॥
 सत्वे सांडवले राय । त्यां लागले अवस्थेचें घाए । आहो मदनचि
 मदनु जीकिला काए । सांघों आतां ॥ १६६७ ॥ नएनसर्प डकीलें ।
 वीरहवीष धारैले । आपणेयांतें नस्वरीत पडले । जेहींचे तेहीं ॥ १६६८ ॥
 समस्तां पडलियां झांपडी । त्यां नाही मंत्रगारूडी । वीषयगांवारे
 बापुडी । भूलौनि गेली ॥ १६६९ ॥ असो हें बोलतां वाटताए शंका । किती
 सांघावी लापणीका । आहो ते पाहातचि ठेले टकमकां । भ्रांतीरूप ॥ १६७० ॥
 जैसीं चीत्रीचीं बाउलीं । तैसीं रूपलावण्यें मोहिलीं । पाहातां मनें
 भागलीं । वीराले शरीरभाव ॥ १६७१ ॥ तिया रुक्मिणी वेलहाळा ।
 तेथ देखिले समस्तां भूपाळां । न दिसेचि प्रभू सांवळा । त्यांमाजी
 ॥ १६७२ ॥ जवं सुदेवातें पुसो पाहें । तवं पाठिसीं सुरादी उभा
 आहे । मग खुणा पुसताहे । करपालवीया ॥ १६७३ ॥ श्रीकृष्ण
 दृष्ट होए । ऐसा उपाई प्रवर्तताए । म्हणे सुदेवा ह कोण कोण
 राए । सांघ मज ॥ १६७४ ॥ द्विजु म्हणे पै वैदर्भें । हे राए जे
 जे आहाति उभे । त्यांचीं समदानेंसहीत प्रतिभें । सांघैन नावें
 ॥ १६७५ ॥ पैल अरुढला गजस्कधीं । मीरवताए बहुतांमधीं । तो

दंतवक्र उत्तरार्धी । कारुक देसीचा ॥ १६७६ ॥ पैल परिएसीं
 रुक्मिणी । जो तेजिया स्वार उपलानी । झळफळीत स्वर्गपाणी ।
 तो जरासंदु ॥ १६७७ ॥ पैल रथीं बैसला पाहे वोजा । ज्यासि
 दीसती बहुती भूजा । तो श्रोणितापुरीचा राजा । वाणासूरु
 ॥ १६७८ ॥ पैल जयाचा झळफळीत मृगुदू । पाठिसीं सोभताए
 रणवदु । तो मच्छदेसीचा वैरादु । मैत्र भीमकाचा ॥ १६७९ ॥
 पैल जयावरि टका झळरी । बैसला दीसे राहांवरीं । तो परिएसीं
 वो सुंदरी । दमघोकु राजा ॥ १६८० ॥ आणिला वन्हाडियांचा
 मेळा । हा पीता होए सीसूपाळा । जेया फांकती मृगुटीचिया
 कीळा । दाहीं दीसां ॥ १६८१ ॥ पैल पाहे कासीचा राजा । जो
 अरूढला गजा । स्वेत कनकदंडें दोहीं भूजां । ढळती जयावरी ॥ १६८२ ॥
 पैल जो बैसला दीसे रथीं । फरस जयाचा हातीं । तो दृपदु परिएसै
 भूपती । पंचाळ देसीचा ॥ १६८३ ॥ पैल जयाचें आसनी तेजी
 हांसळा । नीमासूरा राजबीयाळा । कर्णी कुंडलें झळाळिताति मही-
 पाळा । चौंड देसीचिया ॥ १६८४ ॥ जैसी सूर्याची प्रभा । तैसी
 ज्याचे आंगिची सोभा । तो पैल मनुराजु आहे उभा । चरणचारी
 ॥ १६८५ ॥ पैल जयाचा गगनचुंबीत ध्वजु । रथपतका तेजपुंजु ।
 तो राजा कोंतिभोजु । रस्मिजाळीचा ॥ १६८६ ॥ पैल गगना उजू
 लक्ष । जयाचा घोडा सपक्ष । तो पै सैल्य अंतरीक्ष । पाहाते तुज
 ॥ १६८७ ॥ पैल ज्याचे ध्वजास्थंबीं ब्रीदें अन्नेकें । हीरां क्षेवणीली
 रथीची चाकें । हातीं त्रीसूळ नीकें । तो भौमासूरु ॥ १६८८ ॥
 पैल चंदनें डवरीला दीसे । सूरंग रूळताति कासें । छत्रछाएतळीं
 उभा असे । तो दंडपालु ॥ १६८९ ॥ पैल धरूनि गुढराची काठी ।
 उभा हस्तीचिए पाठी । मीरवताए उघडीया वीरगंठीं । तो बलबलु पै
 ॥ १६९० ॥ पैल सपाखरी राउत नीवाडें । हाती बदाफर उघडें
 खाडें । तो दैत्य कळीगु कांकडें । आंग जयाचें ॥ १६९१ ॥ पैल
 दांडियां सुकासनी बहुत जे । ते पर्येसी कौरवराजे । हे वन्हाडी वो
 तुझे । भीमकुमरी ॥ १६९२ ॥ पैल वो पाहे । जो राजभारेसी उभा पैल
 आहे । निळियां ढाला दीसती हे । यादवराये ॥ १६९३ ॥
 श्रीकृष्ण ऐसें आईकीजे नावं । द्वारका जयाचा गांव । त्रिभूवन हे
 तयाची माव । वीश्व ध्यानी लावीलें ॥ १६९४ ॥ जवळा पंडुचा
 नंदनु । बळिभद्र उघड उग्रसेनु । मिरवताए श्रीकृष्णु । छपन्नकोडी-
 सहीतु ॥ १६९५ ॥ पैल तो कृष्ण म्हणानी । दावी बाहे उभा-
 रूनी । तवं एरी माथा उचलानी । पाहाती जाली ॥ १६९६ ॥

ते खूण जाणौनि जगजेठी । थापटीली सारथीयाची पाठी । म्हणे
 वारूचां जाणवी रे चामाठी । रथु पैलीं वहीला ॥ १६९७ ॥
 चीतामनासरिसे । वारू उपमले कैसे । जेथ रुक्मिणी उभी असे ।
 तेथेंचि स्थिरावलें ॥ १६९८ ॥ जेवि देखौनि चुंबका । लोहो धांवे
 आईका । नातरि कवडियाचिया चंचुका । मीना उजु ॥ १६९९ ॥
 तैसा रथु पावे ततक्षेणी । देवें देखीली रुक्मिणी । दे दे हात
 म्हणौनि चक्रपाणी । बोलते जाले ॥ १७०० ॥ एरि टकमक पाहा-
 तचि ठेली । आपणेयांतें वीसरौनि गेली । सर्वांगें धांदरैलिं । कुंठली
 गति तिऐची ॥ १७०१ ॥ संचरलिया होतीया दाहा । त्या आठै
 लोटलिया पाहा । तेचि प्रकटले देहीं देखौनि हा । यादवरावो
 ॥ १७०२ ॥ तन्मए आतली देखा । नाहीं नीमीखोन्मीखा ।
 पाहातुचि ठेली श्रीमूखा । ध्यानरूप ॥ १७०३ ॥ तेव्हळीं
 अजानबाहो सरळा । देवें सामोरियाचि घातला अवलीळा ।
 हातीं धरौनि ते वाळा । वाईली रथावरी ॥ १७०४ ॥
 अक्षेवणी करौनि अष्टांगा । कंठीं माळ घातली श्रीरंगा । चरणा
 लागुनि सुभगा । बैसली अर्धांगी ॥ १७०५ ॥ पूर्णी वरूसले सुर-
 चर । वर्तले जयजयकार । वीमानी बैसौनि नाकर । वोहर पाहाते
 जाले ॥ १७०६ ॥ तो लाघवी रूषीकेसू । सकळां केला डोळवीसू ।
 तेयां रातिं की दिवसू । ऐसें चोजवेना ॥ १७०७ ॥ जयाची वैष्णवी
 माया । भूलवीलें जगा असीकेया । वरि अकळा लीळा देवाचीया ।
 तिया कवण जाणे ॥ १७०८ ॥ चंद्रावळीनीमित्यें । पुरचरें आवधी
 निद्रिस्तें । तेथ सा मास सूर्यातें । लोपिले पै ॥ १७०९ ॥ असो हें
 तिया रुक्मिणी सुलभा । लाघले प्रेमा दुर्लभा । ते सुख अनुवादेना
 डींभा । नरसींहासीं ॥ १७१० ॥ छ ॥ छ ॥

प्रसंग १२

रुक्मिणी हरिली रायांदेखतां । मौन्यें पडली समस्तां । सुदेवो कोणहां
 नेणतां । निगौनि गेला ॥ १७११ ॥ देवें मातु केली कैसी ।
 म्हणे घेउनि जातों रे रुक्मिणीसी । कवणु बळिया तो आम्हांसीं ।
 पडिखळो आतां ॥ १७१२ ॥ त्राहाटिला पांचजन्यू । देवदंत वाजवी
 अर्जुनु । रथु निगाला तेथौनु । लागे पसीम मार्गें ॥ १७१३ ॥

दोही संखाचेनि नादें । देखा दैत्यकुळें जाली सावधें । डोळें पुसौनि
 पाहाति तव गोवीदें । नेली नोवरी ॥ १७१४ ॥ तेथ जाला
 हाहाकारू । गजंबु प्रवर्तला थोरू । दैत्यां टाकीले मेलिकारू । दळंभारू करा-
 वया ॥ १७१५ ॥ म्हणती नोवरी नेली गा धावां । माहाशब्द प्रवर्तले सर्वा ।
 कोल्हाळु आईकोनि यादवां । हास्य आलें ॥ १७१६ ॥ भीमकाचा
 बंधु धाकुटा । सुरादी पराक्रमें लाठा । तथापुढां नावनिकेयां सुभटां ।
 क्षौणी एकी ॥ १७१७ ॥ ठाईचाचि होता परिवारला । देखा तेणें
 सवेंचि लागु केला । जातेयां यादवां झडपीता जाल्य । सिंहनादु
 देउनी ॥ १७१८ ॥ म्हणे अगे अगे तुडिताळा । परती परती रे
 गोपाळा । वोळखीलसि बावळा । म्हणौनि ऐसा ॥ १७१९ ॥
 भीमकें केला आदरू । त्याचा ऐसा जाला पुढारू । विश्वासघातु केला
 थोरू । पारूख आतां ॥ १७२० ॥ तुझी बुधि रे आपुरी ।
 अभिळाखिसी परनारी । गोवळु बोलिजे लोकाचारी । तो साचचि
 पै ॥ १७२१ ॥ बोलिला अति गर्वें । आतां न वाचसींल जीवें ।
 ये बापुडीं मारावया यादवें । घेउनि आलासी ॥ १७२२ ॥ देखा
 भरौनि कानाडी । अमीतां वाणीं झोडी । तव रथु सांडुनि पडली
 उडी । बळीभद्रदेवाची ॥ १७२३ ॥ तो राहिला भडखळीं ।
 आलिया वीरांतें पडिखळी । सिंहनादें अंतराळीं । उठिला निहा
 ॥ १७२४ ॥ परजीळें मुसळ तथा उजू । जैसी कल्पांतीची वीजु ।
 घोड्यासहित रथध्वजु । चुरुचि केला ॥ १७२५ ॥ मारिला बापुडा
 सारथी । एरें आंग मागेचि टाकीलें क्षीती । पळौनि गेला माहारथी ।
 म्हणौनि वांचला जीवें ॥ १७२६ ॥ तव आणिकीं वीगीं वेढिला ।
 ते बहूत तो एरुळा । संग्रामु कैसा जाला । जो कथिला व्यासकृषी ॥ १७२७ ॥
 दोनि ब्यारि रथ वोढी नागरें । हाणे मुसळाचेनि करें । ठीकरिया
 करी सीरें । नगाकुंजरांचीं ॥ १७२८ ॥ गर्जे गजु आडोळी ।
 पायांचे नाहीं लेखावळी । ऐसी करीताए खंदोळी । धुमाळी रणा-
 माजी ॥ १७२९ ॥ तो आंगें सहश्रफणी । गरळा टाकी वदनीदुनी ।
 ते बळिभद्राचां त्राणीं । कडन करीतीची ॥ १७३० ॥ मागिल
 वोसरले मागिलाचि पाई । पुढील लोळवीले घाई । सवेंचि परतौनि
 आला पाई । आपुलियां सैन्यामाजी ॥ १७३१ ॥ तो राजा सारंग-
 धरू । जात असे पै थीरथीरू । तव लाग पावला दळभारू ।
 दैत्यावीरांचा ॥ १७३२ ॥ मेघांचिया धाग अपाग । गणवती
 गगनीचीया तारा । परि तथा दळभारा । संक्षा कवण करी

११ १७३३ ॥ ना तरि नासलेयां कळेवरा जैसे कृमि^१ । कीं दानवांतें
 प्रसवली भूमी । तैसे चालिले तीव्रा उर्मी । दैत्यसैन्य ॥ १७३४ ॥
 अमीत दळ पातले वेगीं । जेवि दीसा झांकोळलीया मेधीं । तैसे
 चालतां चातुरंगी । पृथ्वी न दीसे ॥ १७३५ ॥ आतां जे जे
 धाविनले भूपती । त्यांच्या सैन्याची सांघो गणती । नातरि श्रंते
 म्हणती । यूक्ती बोलतु असे ॥ १७३६ ॥ बाणाचें बळ^२ क्षौणी
 पनास । जरासंदाचीया क्षौणी तेवीस । दमघोकाचिया कोडी तीस ।
 असी कासीश्वराचिया ॥ १७३७ ॥ दुर्योधनाचीया क्षौणी अकरा ।
 भौमासूराचीया कोडी तेरा । सैल्या दुर्मदा दंतवक्रा । नौ कोडी ॥ १७३८ ॥
 बलबला आणि कळिंगा । यांची दाहा प्रयोतें चातुरंगा । आणि कांहीं
 नाइवां नावनीकां^३ । मीति चाहीं ॥ १७३९ ॥ मुंगियां सांडिलीं
 बीळें । कीं वोळिवा त्यजिलीं वारुळें । तैसीं पांगटिलीं रानेमाळें ।
 दैत्यकूळें ॥ १७४० ॥ वाजती गजांचीया घांटी । घडिघडीलीया
 चक्रवाटी । रणकर्कसां तुरीं जेगटीं । आभौटीं^४ नीहा उठिला ॥ १७४१ ॥
 दुमदुमीली वसुंधरा । गजंबु जाला सुखरां । तयां दैत्यघाडीचा भेदारा ।
 आधीचि असें ॥ १७४२ ॥ हाकीत पाचारीत पावले । खर्गे नीसीत
 संदंसारले । घेमारि करित झडपिते जाले । यादवसैन्यांतें ॥ १७४३ ॥
 चातुरंगा नाहीं मीती । ठाओ नाहीं त्रीजगती । आंदोळली क्षीती ।
 वरूसतां बाणधारीं ॥ १७४४ ॥ एकमेकांसीं घालीति होडा । अरे
 कृष्णातें मीचि जीकैन फूडा । म्हणौनि बडिवार बोलौनि एरएरांपुढां ।
 रीघती^५ देखा ॥ १७४५ ॥ सीहांवरि धांवती जंबुकें । तैसीं याद-
 वांवरि दैत्यकटकें । कैसीं मारिजती कौतुकें । रोखें शिशुपाळाचेनि
 ॥ १७४६ ॥ सव्यें अपसव्यें सणसणां । भाली सुटतीं दारूणा ।
 पडौनि गेलें गगना । लोहोजाळ ॥ १७४७ ॥ यादव असती थोडे ।
 दैत्यां वेढीलें चहुंकडे । परि ते माहाकाळाचे सवंगडे । गाढे न लेखति तया
 ॥ १७४८ ॥ तयां म्हणती परती परती रे गोपाळा । तुज ठाओ नाहीं या
 पृथ्वीमंडळा । वांठिवां भोगित होतासि अचागळा । तरि पळतोसि कां
 ॥ १७४९ ॥ तुज जीणयांची चाड आहे । तरि त्यजी त्यजी
 भीमकी हे । झणी परतौनि पाहे । लाहें पळ वेगां ॥ १७५० ॥ निकट
 वर वाळले वैरी । देखौनि थोकले मूरारी । सिंहनादु केले यादव-
 वीरीं । सैन्य सरसावलें ॥ १७५१ ॥ जैसा सींधु सांडी मर्यादा । तो

१ पाठ— कीवीं. २. पाठ— दळ.

३ मूळ पाठ— नावनीगा. ४. पाठ— आंबूठीं ५. पाठ— नीगती

कव्हणा नावरे कदा । तैसें कोपलेयां गोवींदा । कोण साहों सके
 ॥ १७५२ ॥ जैसा प्रळएकाळिचा भैरवु । करि श्रुष्टिसंहारार्णउ । तैसा
 खवळला बंधउ । बळिभद्र वीरु ॥ १७५३ ॥ देखीला दैत्यांचा
 दळभारु । संवसारला मुसळ नांगरु । दृष्टी सुदला कुमरु । वसुमती
 रायाचा ॥ १७५४ ॥ लोटला वीरश्रीचेनि मदें । तो नोकील पै जरा-
 संदें । कैसीं उत्तरें बोलीला वीरुधें । क्रोधें वर्म सीउनी ॥ १७५५ ॥
 तुं बळिभद्रा होसी नावांचा जुंझारु । परि रणभूमीसि नाहीं धीरु ।
 भला ओहेसि पाएसारु । पळौनि आवघेयांमध्ये ॥ १७५६ ॥
 तें भले पळौनि गेलेती । समुद्रा शरण रीगालेती । लाज नाहीं जे^१
 पुडती । आलेति जुंझावया ॥ १७५७ ॥ तवं राम बोलिला आवेसौनी ।
 जरासुता तुं निलाजा सीरोमणी । सत्रा वेळ सोडिलासि वीटंबौनी ।
 काढुनी पांच पाट ॥ १७५८ ॥ दुलाकुडा रे^२ मां गला । तुज
 बांधता दोरें दोरु आटला । रणी मारितां भागला । मेघस्यामू ॥ १७५९ ॥
 आटिलिया तेवीस क्षौणी । जीवें राखिलासी शरणागत म्हणौनी ।
 तो उपकारु नाठवीनि मनी । वायां अधिक बोलसी ॥ १७६० ॥
 संखरें वरदान दीधलें तुज । ते आम्हीं राखिलें त्याचें गुज । आतां सांप-
 डलासि मज । कैसा मारिन देख ॥ १७६१ ॥ माथां दाटीन नांगरु ।
 तुझीया टांगीयांचा करीन चुरु । तो मी नव्हें सारंगधरु । जो सोडी
 वेळोवेळां ॥ १७६२ ॥ बोलत बोलताचि नांगरें वोढी रथु । वाव-
 रला मूसळाचा हातु । घोडे सारथीया केला नीपातु । जालें रथ चूर्ण
 ॥ १७६३ ॥ एरें मागिलें वाहीं घातलें कीलाण । म्हणौनि वांचला प्राण । आणिकें
 रथीं बैसौनि संधान । करितांजाला ॥ १७६४ ॥ वर^३ न स्वगेचि प्रौढी ।
 तोही रथ धावोनि धरिला मकरतोडीं । उचलौनि आकासमार्गे भवंडी ।
 उपटी मुइसीं ॥ १७६५ ॥ एरु साधकु नीका । जाउनि बैसे रथा
 आणिका । जवं वोढि काढी धनुका । तवं केली तचि परी ॥ १७६६ ॥
 बळिभद्रु भगला क्रोधा । भेवो उपजला जरासंदा । मग पळाला सांडुनि
 योधां । अपदा थोर जाली ॥ १७६७ ॥ आवेसु भगला रामां ।
 प्रवर्तला दारूणा संग्रामा । त्याचेया क्षेत्रधर्मा । उपमा नाहीं ॥ १७६८ ॥
 नागरु घाली देव्हडा । गदाघातें करी रगडां । रणामाजि नाचवी

१ पाठ- म्हणौनि. २. 'दुलाकुडा' व 'मांगला' हे शब्दप्रयोग गद्यराजस्तोत्र
 १५१ व १५० या श्लोकांत येतात. स्तोत्रांत 'दुलाकुडा' हा शब्द खोड्याला
 अनुलक्षून आहे.

३ पाठ- वीरा

धेंडा । एकांग वीरू तो ॥ १७६९ ॥ गजें गजु पै मारी । घोडा
 टाकी घोडेयावरी । माहारथीयां करी बोहरी । एकांग वीरू तो
 ॥ १७७० ॥ ऐसा पेटला माहामारी । तवं एरीकडे सैल्यु वरीषे
 शस्त्रधारी । यादवसैन्या करी भारी । धाटापीटी ॥ १७७१ ॥ तों
 पै उधवें देखिला । देखा तेणें सैल्यु पाचारिला । दोघां संग्राम जाला ।
 अती दारूणू ॥ १७७२ ॥ सात बाण गुणी लाविले । चौं च्यान्ही
 घोडें मारिले । एकें बाणें सारथियासि भेदीलें । दों विघडीलें रथासी
 ॥ १७७३ ॥ सैल्यु वीरथु जाला । जाउनि आणिके रथीं अरूढला ।
 खडतर संधानी वरूसला । मधु जैसा ॥ १७७४ ॥ ते उधवा नाहीं
 लेखावळीं । बाण वीध्वंसीलें न लगतांची पोळी । वीघडीला राडूळीं ।
 तोहीं रथु ॥ १७७५ ॥ अनुजावलाचि गर्वातें पावे । सर्वेंचि गदा
 प्रजौनि धांवे । ते उभारीली भुज उधवें । वींधुनि पाडिला भुई
 ॥ १७७६ ॥ रणामाजि तो एक हाता । सैल्य पळाला न धरतां ।
 जाउनि मीळाला मागुता । आपुलीया सैन्यासी ॥ १७७७ ॥ खवळला
 काळभैरऊं । तैसा संग्राम करी उधउ । दैत्यसैन्याचा आरउ । छेदी
 बाणकुठारीं ॥ १७७८ ॥ तवं एरीकडे अवधारा । पौंडीकु यादवां
 करिताए मारा । पार्थु पाचारी तथा वीरा । सामोरा लोटला रथु
 ॥ १७७९ ॥ गांजीवां हातु घातला । नंदिघोषेसीं उठावला । जैसा
 वडवानळ रूठला । प्रळएकाळीं ॥ १७८० ॥ म्हणे राहे साहे
 पौंडरिका । जरि तुं क्षेत्री होसी नीका । तरि ए मज सन्मुखा ।
 दावी मूख आपुलें ॥ १७८१ ॥ वीरू लोटला आवेसें कैसा । केतु
 सोमातें घासावया जैसा । एतांचि खिळीलें नंदिघोषा । पार्थाचीया
 ॥ १७८२ ॥ नेटले दोन्ही रथ । जुंगात वर्तलें तेथ । जुंझीं पुरवी-
 ताति मनोरथ । एकमेकांचे ॥ १७८३ ॥ आंदोळला भूगोळकु ।
 कोपला दैत्य पौंडरीकु । तेयातें अर्जुनुचि एकु । साहों सके ॥ १७८४ ॥
 बाणीं वींधती परस्परें । राखती आपुलाली शरीरें । परि भेदिताति
 जीव्हारें । आणिकां वीरांचीं ॥ १७८५ ॥ वीस्तारलें अर्जुनाचें
 बाणजाळ । लोपलें सूर्याचें मंडळ । लघुलाघव संधानी सकळ । खोंचले
 दैत्यनाथ ॥ १७८६ ॥ सव्यें अपसव्यें बाण । घेती वैरीयांचे प्राण ।
 धडें मुंडे लोळती बहुत रण । पडलें तथाचें ॥ १७८७ ॥ तेव्हळीं
 विचारीलें पौंडरीकें । म्हणे या अर्जुनाचें संधान नीकें । हा जीकों अभि-
 चारकें । एव्हवीं लक्षा नए ॥ १७८८ ॥ तेव्हळीं खीळीलें अर्जुनाचे
 बाण । आपण करी निर्वाण संधान । बहुत घापवलें साहाण । यादव
 दळींचें ॥ १७८९ ॥ गजबजीलें पै वैष्णव । देखौनि अवघड

दत्याची माव । स्वर्गी अपमानले देव । इंद्रादिक ॥ १७९० ॥ एश
 वेईल दैत्य आतां । म्हणौनि पार्था पडली थोर चींता । तेव्हळीं मंत्र होए
 अव्हाणीता । जेणें मोहिला सूळपाणी ॥ १७९१ ॥ तेया मंत्रा कैचें नीवारण ।
 जेणें बांधलें त्रिभुवन । सकळ मंत्रासि मोहन । तो अर्जून जपता जाला
 ॥ १७९२ ॥ फोडिले वज्रकवच वज्रांगी । बाण रूपला आंगीं । मोहोनी
 व्यापी वेगी । वीकळ गेला ॥ १७९३ ॥ वळ मोडलें दैत्याचें । धनुस
 पडलें हातिचें । उन्मीळन जालें नेत्रांचें । पडला रथावरी ॥ १७९४ ॥
 आणिका बाणा घातला हातु । जवं करावा सीरनीपातु । तवं सारथी
 बुधिवंतु । स्थ घेउनि पळाला ॥ १७९५ ॥ खडतर संधानी वरूषतु ।
 भरला दैत्यसैन्यांआंतु । पार्थ असे जुंझतु । रणामाजी ॥ १७९६ ॥
 तवं एरीकडें तो उर्मटु । भौमासुर यादवां करिताए आटु । तेयातें
 पाचारी सूभटु । उग्रसेनु ॥ १७९७ ॥ कैसा खवळला क्रोधें । देखा
 गर्जनला सीहंनादें । बाण सोडिला दृढें । जेवि आकाळ वीजू
 ॥ १७९८ ॥ बांधला बाणी सातें । मारिले घोडें सारथियातें । रथु
 वीघडिला कैसा जीवातें । घेउनि पळाला भौमू ॥ १७९९ ॥ न धरे
 वीरश्रीचा उलाळा । रूसला दैत्यांचेया दळा । बाणी फोडी कुंभस्थळां ।
 मदोन्मताचियां ॥ १८०० ॥ तवं बाणें बाणी यादवांतें त्रासीलें । तें
 सात्वीकीनें देखीलें । मग सहश्रबाहुतें हाकीलें । हाक फोडौनि
 ॥ १८०१ ॥ म्हणे बाणासुरा अवधारी । तुझीया भुजांची करीन
 कांडोरीं । आतां आपणयांतें सांवरीं । स्मरी कुळदेवता ॥ १८०२ ॥
 माझिए गदेचा लाडु । चाख चाख कैसा आहे गोडु । तवं बाणासुरू
 अणभडु' ॥ काई बोलिला तो ॥ १८०३ ॥ म्हणे आरे आरे
 जीभटा । तु यादवांतु होसी लाठा । परि झणी एसी माझीया वाटा ।
 सोडिलासि जाए ॥ १८०४ ॥ आरे सीहांचीया ग्रासा । जेवि
 दाढे न लगे ससा । तुज मारितां रे आपेसा । पात्र होईजे ॥ १८०५ ॥
 आलासि मूक्तीचीया चाडा । परि तुं धाकुटा मी वाडा । माझीया
 सरपाडा । जुंझारुचि नाहीं ॥ १८०६ ॥ तवं क्रोधें सात्वीकी
 म्हणे । तुवां देवां द्विजांवरि बांधले आंकणें । काई जीतासि रे
 जीणें । मोटेपणें लाजसि ना ॥ १८०७ ॥ तें ब्रीदें सोडवीन
 आतां । भेटवीन वैवस्वता । आपुली पाठि रे पळतां । दावीसी झणी
 ॥ १८०८ ॥ गजावरि सींहूं जैसा । सात्वीकी धावीनला तैसा । रथु
 उचलीला आकासा । मकरतोडी धरुनी ॥ १८०९ ॥ घोडे सारथी

उपटिले रागें । वाणें आंग टाकीलें मागें । जाउनि वैसे वगें । आणिके
 रथीं ॥ १८१० ॥ जंव धनुषा वोढी काढी । तवं तोही रथ उचलिला
 प्रौढी । वाणें लाहें घातली उडी । वैसेला आणिकें रथीं ॥ १८११ ॥
 बाणु भाताचा नीवडी । गुणी लाउनि जंव काढी वोढी । तवं धाउनि
 तोही रथु मोडी । वीरूराणा तो ॥ १८१२ ॥ म्हणे देख देख
 रें बाणा । आतां रूसला तुझीया प्राणा । जरि शरण जासी जगजी-
 वना । तरि राखैन तुज ॥ १८१३ ॥ धनुर्वीचे आगळा बाणासुरू ।
 परि खस्तावस्तु केला थोरू । सात्वीकी देखौनि अनावरू । पळाला
 तो ॥ १८१४ ॥ भरलेया रणसागरामाजी । सात्वीकी पोहताए
 दोहीं भूजीं । झेले पडताति जुंझीं । देव माथे तुकीताती ॥ १८१५ ॥
 रूसला वीरूरावो । घोड्या राउता दें एकुचि घावो । गर्जे गजू
 आडोळी सूटला भेओ । माहारथीयांसीं ॥ १८१६ ॥ तो एकलाचि
 वीरूसार्धुळ । दैत्यां गजां करी हलकालोळ । जेवि नाना सरिता
 वडवानळ । सोखन करी ॥ १८१७ ॥ तवं दुर्योधनें धरिली वाट ।
 अकरा क्षौणी दळेंसी अलोट । करीत असे धाटापीट । यादव
 सैन्यांसी ॥ १८१८ ॥ दळाधिपती कृतवर्मा । तेयासी प्रवर्तला
 संग्रामा । दोहीं वीरांचेया पराक्रमा । उपमा नाही ॥ १८१९ ॥
 निहटला भारेभारू । वरूषले शस्त्रांचा पूरू ॥ डहुळला रणसागरू ।
 गजरू सिंहनादाचा ॥ १८२० ॥ यादव हरळाचिया परी । बुडौनि
 गेले माझारी । भरीतें दाटलें तयांवरी । दैत्यसैन्याचें ॥ १८२१ ॥
 नातरि जळीं मच्छ वावरती । यादव तैसे गमती । रथ तारूवें
 फोडीती । ग्रासीती माहारथीयांतें ॥ १८२२ ॥ रणकर्कसें रणतुरें ।
 वाजिनलीं भयासुरें । आंदोळली भूतशृष्टि निकरें । जुंझती दैत्य
 ॥ १८२३ ॥ माहारथीयांसीं माहारथी । असीवारांसी असीवार भीडती ।
 गजांवरि गज लोटती । पाएदळेंसी पाएदळ ॥ १८२४ ॥ दैत्य-
 वीरू माहावळ । यौध्य मांडले माहा तुंबळ । वीस्तारलें शस्त्रजाळ ।
 यादववीहंगमावरी ॥ १८२५ ॥ बोलती एकमेक । आरे रें आपण-
 यांतें राख राख । पैजा घालौनि म्हणती चाख चाख । घाओ माझा
 ॥ १८२६ ॥ देती बाणाचा झोडु । फोडीती वज्रांगियाचा जोडु ।
 खांडेयांचा वाजवीती भडाडु । भेदीती वक्षेस्थळें ॥ १८२७ ॥ नेटें
 सोडीती बोटवडी । बाण आदळती मकरतोडिं । तेणें वासि-
 पौनि घोडीं । पळती रथ घेउनी ॥ १८२८ ॥ म्हणती गेला
 रे गेला । माझीया बाणासि भियाला । जुंझारू नव्हे नीट
 तरि कां आला । रणभूमीसी ॥ १८२९ ॥ एकाचीया तुटती

भुजा । एक कबंधे होताति भूमीपुंजा । एक प्राण देताति लाजा । डोळे
 ताणौनी ॥ १८३० ॥ एकाचे घोडे पडती । महारथिए विरथ होती ।
 तेव्हेळीं गदा प्रजुनि धांवती । करीती यौध्य ॥ १८३१ ॥ प्राण वेचिती
 स्वामिकार्या । मूक्ति ईछती धडफुडीया । यादवां हाणतां घाया । एताति
 दैत्य ॥ १८३२ ॥ पर्वतां पाख फुटलें । तैसे कुंजर दीसती पाखरैलें ।
 कीं लोहाचे वोतिले । ते भद्रजाती ॥ १८३३ ॥ कीं आकास नीरंतरें ।
 नाना कृष्णापक्षीचें मूर्त आंधारें । कीं मेघमंडळीं कुरुरें । रूपें धरिलीं
 ॥ १८३४ ॥ ते काळे आणि मदोन्मत । कैसे भीडती चौदंत । वरूनि
 कर्काटिया महावंत । फोकीति नेटें ॥ १८३५ ॥ एक एकाचिया पीळौनि
 सोंडा । कातिया फोडिती गालफडां । कुंभस्थळिचि मोहाडां । निहे कडां
 उठताती ॥ १८३६ ॥ खणखणा वाजती दांत । अज्ञीचीया तीडकिया
 पडती तेथ । आडभरीं पोटे फुटौनि नीगत । पेटाळें देखा ॥ १८३७ ॥
 एक पळती देउनि कींकळी । तेथ घोडयां राउतां होताए रवंदोळी । पाएदळा
 नाहीं लेखावळी । खुरंदळीं जात असे ॥ १८३८ ॥ ऐसे कुंजरां यौध्य
 दारूण । वरि जोध संग्रामीं दारूण । हाणती मुद्गलाचे घन । कुंभस्थळावरी
 ॥ १८३९ ॥ ऐसे ठाई ठाई दीगज । घेती पर्वतेंसीं वेंझ । कृष्णकार्यालागि
 जुंझ । आपाडें करिताती ॥ १८४० ॥ अमीवार भिडती देखा । कैसे
 रूसले एकमेकां । भाले त्रीसूळें खांडीं एका । हातीं कटारीया ॥
 ॥ १८४१ ॥ राउत हाणती नीघातें । उदरें फोडौनि निगती आतें ।
 राउत पडती परि स्वामीतें । न संडीती घोडे ॥ १८४२ ॥ एस-
 वंते यादवांची हातिएरें । तोडोती वैरीयांचीं सीरें । भूमीवरि उलंडती
 कळेवरें ॥ जेथिचीं तेथ ॥ १८४३ ॥ केसीं धरीती आवेसें ।
 सुरीयांवरि नीवटीती घसे । मिठिया न सुटती सरिसे । दोघै तळा
 एताती ॥ १८४४ ॥ एक सीरेंवीण राउत नसूध । तवंक एती
 कबंधें । रणी धांवती अंधें । खांडीं प्रजौनी ॥ १८४५ ॥ भीडती
 एकमेकांचिया आंगा । हातांची वीरडी पडती दोघां । हातिएरें न
 वागती तेथ गुडघां । वावरताती ॥ १८४६ ॥ गदा मूद्गल भेलकी ।
 आवेसें हाणति मस्तकीं । टालु फुटौनि मँदु कीं । निगताती ॥ १८४७ ॥
 कुटें होताति हाडें धडें । मोडती वारुवांची वासाडें । रणी पडती
 दांताडें । पसरौनि ॥ १८४८ ॥ कैसे हाणती नेटें । वरीचि राउतांचें
 सीर तुटें । परि दृढ आसन न लोटे । न पडे हातिएरु हातीचें
 ॥ १८४९ ॥ पोटे फाटती वारुवांची । पडती पेटाळीं आंतांचीं ।
 कीं वागुरा जाळें रणपारधीयांची । गमली तेथ ॥ १८५० ॥ अंत्रमाळा
 लोंबती भूई । एकां फांसे पडती पाई । तुटती काळजें फोपसें तेव्हेळी घाई ।

अडताती ॥ १८५१ ॥ कैसे राउत एताति तळा ! नव्हतां जुंझाचा
 निर्वाळा । एकमेकांवरि एताति वळा । होनी झोंटधनपीयां ॥ १८५२ ॥
 एकाचे तुटती ओढे । तो राउत सपलाणी पडे । सर्वेचि आणिकाचे
 खांडे । वाजे मस्तकावरी ॥ १८५३ ॥ वीर पडताति रणी । घोडे
 हीडती गीतां आसनीं । पाचारीताति हींसौनी । स्वाधी अंगुष्टा
 ॥ १८५४ ॥ क्षेत्रियां नाही जीवताची आस । आणिकाचेया घोडि-
 याची न पाहाति वास । तेयां जुंझावांचुनी एस । आणीक
 नाही ॥ १८५५ ॥ जुंझती पायांचे मोगर । धनवै तुळवे
 कोंतेकार । आपुलेनि पराक्रमें घोरांधर । भिडती स्वामिकार्या ॥
 १८५६ ॥ जुंझती दोही सैन्याचें । डोंगर जाले कबंधांचे । नर
 कुंजर तुखार नावांचे । पडले मदमूख ॥ १८५७ ॥ एकीं तेजीलें
 प्राणातें । एकें घाई कण्होंतें कुंथतें । एकें फुटलीं ताहाना चडफडीतें ।
 रणामाजी ॥ १८५८ ॥ घाई सुटलीया धारा । एकें आजुळी बोड-
 विती दोही करां । असूधें सोखिती एरएरां । रणपीसे तें
 ॥ १८५९ ॥ घाए वाजती देखा कैसे । भुडभुडा उदकाचिया ऐसे ।
 एक फुत्कार देती सर्प जैसे । एक सुसाताती ॥ १८६० ॥ एकां
 ददुरांचे सबद । एकां भेरीतुरांचे नाद । एक रेहंकती भुंकती
 चतुश्पद । ऐसे देखा ॥ १८६१ ॥ एके श्रोणीतें वमीती देखा ।
 एकां सुटलीया तळखा । एक पडलेची देती हाका । घ्या घ्या
 म्हणती ॥ १८६२ ॥ रणी रूधीरें मुराली । तेथिची तेथ थीलें
 जाली । परि झीज नाही पारूखली । होताए रणकंदळ ॥ १८६३ ॥
 नदी लोटलीया असुधें । वाहावलीं नराकुंजरादि कबंधें । मोडलीया रथांची
 ओसाणें तयामध्यें । जळचेंर सोभताती ॥ १८६४ ॥ तुटले करचरण
 सरळे । तेचि दीसती जैसीया धामनी वीरूळे । अश्वगजांची रौडे
 विसाळें । सुसरें जैसी ॥ १८६५ ॥ बदाफरें अनेकें । ओडणें रथांची
 चाकें । तिए सोभती कासवादीकें । वीरगंगेसी ॥ १८६६ ॥ मोडले
 गजांचे दांत । तेचि मासे तळपत । तुटलीं पुसें तें दीसत । जळु का
 जैसीया ॥ १८६७ ॥ तेथ खिखियाट करीतें । मडीयावरि बैसौनि
 भूतें । परस्परें असती संवादते । तें अवधारा पां ॥ १८६८ ॥ जखिणी
 क्षेत्रपाळ मूंजिए । स्नाना सारुनि जपती थडिए । मग भूक्ती मासांचिए ।
 वांटिती एकमेकां ॥ १८६९ ॥ म्हणती उपवास पडिले रे बहुत दी ।
 या रे सारु पारणा वीधी । एकां वांटणी नये ते सुधी । प्रबुधी काई
 बोलीले ॥ १८७० ॥ म्हणती हें जुंझ रे धाकुटें । आम्हां भोजन जालें
 चुटपुटें । मोटी करू रें पोटे । पुढिला जुंझीं ॥ १८७१ ॥ एथें नाही

रे नवलावो । जेव्हळी जुंझैल यादवराओ । मुदला धुग कगील क्षेओ ॥
 तेव्हळीं फीटैल रांकधनी ॥ १८७२ ॥ एसे अनुवादती भूतावळी ।
 यादवीं वीर पाडिले ते नाहीं त्यांचे लेखावळी । परि सत्वधीर ते माहा-
 बळी । कळीकाला न भिण्ती ॥ १८७३ ॥ वाणीं लोपला तरणी ।
 तेचि अभ्रछाया जुझारालागौनी । खांडीं तळपती रणी । तिया वीजु
 जैसीया १८७४ ॥ सींहनादे गर्जती अवधारा । तीखा भाली वरूषती
 धारा । असुधें धाली वसुंधरा । थोर उवारा वीरश्रीचा ॥ १८७५ ॥
 कोडि ससीसूर्य गगनीं । तैसीं चक्रे वावरती रणीं । कंठनाळें जाती
 छेदुनी अरूणीं । अरूपें दीसताती ॥ १८७६ ॥ काढिलीं श्रोणिताचां
 वोझां । कीं सुग्वर मानवले जुंझा । तेहीं वीरश्रीची केली पुजा ।
 लोहवां कमळीं ॥ १८७७ ॥ गळिनलीं वडाचीं वडारें^१ । तैसी
 भूमी सांतरैलीं सीरें । कीं वीरगुंडे डवगीलें सेंदुरें । तेवि रुधिरें
 घोळिलीं ॥ १८७८ ॥ कीं धनुर्वीद्या येसवंत । पुरले वीरांचें
 मनोरथ । म्हणौनि सीरांचिया लाखौली वात । गरूडी वीनायक
 ॥ १८७९ ॥ बहुत दैत्य पाडिले । आणीक अमित असती उरले ।
 यादव हावीं भरले । बोलती कैसे ॥ १८८० ॥ म्हणती घ्या घ्या
 आहाति थोडे । लावा रें वाण कुंन्हाडे । छेदा कंटकाचीं झाडें ।
 खोडें दैत्यहुंवाचीं ॥ १८८१ ॥ दैत्य बोलती वडीवारू ।
 म्हणती वापु रे वापु धग धीरू । कैसा कराल मारू । हे पांगले
 दीसताती ॥ १८८२ ॥ मातले अरवट गौळी । नव्हतिया काढिताति
 कळी । आजि द्या यांची वळी । क्षेत्रभरवांसी ॥ १८८३ ॥ उठवा यांचें
 धरणें । म्हणौनि जुंझ करीती नीर्वाणे । भाली गुदरलीया जालीं
 पांघुरणें । पीसारेयांचीं ॥ १८८४ ॥ धुळि धुसरें भरले । वरि
 अशुधें घोळिलें । जैसे ते^२ सव दीसती फुलले । तैसे यादव लोहवे
 ॥ १८८५ ॥ दैत्य आलोट गहन कैसे । अढळ पर्वतचि जैसे ।
 यादव सत्वधीर वज्राएसे । होडनि ठेले ॥ १८८६ ॥ क्षेत्र होताए घोरांधर ।
 न लोटती एगएर । दैत्य अपार असुर । भीयाली रुक्मिणी ॥ १८८७ ॥
 वदन केलें कारीसवाणें । तें देखिलें जगजीवनें । झळंबला कृपेचेनि गुणें ।
 संबोखन करिता होए ॥ १८८८ ॥ अस्वासून असे म्हणत । तुं
 काईसेया अससी भीत । यादव सदा एशवंत । आतां जीकतो हे
 ॥ १८८९ ॥ भीमकीचिया कणवा । अवघडें संकेतीं यादवां । आतां
 देओ देईल वीसावां । कृपालु तो ॥ १८९० ॥ हातवसील सांरगपाणी ।

तो संकेतु वतैल रणीं । तें आईका चीत देउनी । सांवणी नरसिंहांची
॥ १८९१ ॥^१ छ ॥ छ ॥

प्रसंग १३

यादव जुंझतां भागले । दैत्य अलोट देखिले । तेव्हळीं सैन्यासी कुंचे
भवंडीले । हाकारीले यादव ॥ १८९२ ॥ देओ कोपला दैत्यांवरी ।
ते कैसी वतैल जुंझारी । सुरवर पाहाती अंवरीं । विमानी बैसौनी
॥ १८९३ ॥ जै प्रळयो मांडे जुगांतीचा^२ । तै लोट होए सप्तसमुद्राचा ।
चंड वातें उलंडती पर्वत पृथ्वीचा । केरू फीटे ॥ १८९४ ॥ तपती
बागही आदीत्य । च्यान्ही मेघ वर्षती अद्भूत । तै जळमए पृथ्वी
होय ऐसें बोलत । माहाकृषी ॥ १८९५ ॥ सुरवरां वतैली चीता ।
एरां प्रळयो मांडला आतां । कोवलेया कृष्णानाथा । आवरीता कोणु
असे ॥ १८९६ ॥ समरंगणीं देखौनि पुरुषोत्तमा । दैत्य प्रवतले
संग्रामा । म्हणता आंतुडलासि आम्हां । मेघस्यामा कें जासील ॥ १८९७ ॥
अमीतीं अमीतचि बाण सोडिलें । जेवि मेघ सीळाधारी रीचवले ।
ते गोवर्धनें साहिले । मग काई केलें देखा ॥ १८९८ ॥ आतां
दैत्यांची आवधि पुरली । सारंग टणकारुनि लावीलीया तीखा भाली ।
तेणें वीश्वरूपें अंगीकरीली । तेजशक्ती ॥ १८९९ ॥ ते बाण तक्षकसंघ ।
वरि देवाचें संधान अमोघ । उभारुनि कोदंडाची सीघ । बळें सोडिले
बाण ॥ १९०० ॥ नाना ते सेखाचे अवतार । बाणाचेनि मीसें मूर्त
वीखार । गरूड वीसरला वैर । देवें अंगिकरीले म्हणौनी ॥ १९०१ ॥
तुटती अग्नीचिया जाळा । तैसीया भाली जीव्हेचीया लळलळा । डंका-
वया रीपुकुळा । फूत्कारेंसीं ॥ १९०२ ॥ बाणापासौनि बाण
लक्ष कोळी । त्यांचें संधान केले देसधडी । पडलीं बाणांची बीरडीं ।
सव्यें अपसव्यें देखा ॥ १९०३ ॥ बाणीं कोंदलें गगन । कुंठलें
वायोचें गमन । टळलें दीनमान भ्रमण । सूर्याचें पै ॥ १९०४ ॥
बाणीं धरिला पै रोख । डंडळला स्वर्गलोक । दुमदुमिला ब्रम्हगोळक ।
नादें पांचजन्याचेनी ॥ १९०५ ॥ कोपला दैत्यसूदनु । आतां साहौं

१-१७४२ व १८७८ हें आंकडें दोनदा आल्यानें हस्तलिखिताचा क्रमांक चारानी
कमी आहे. येथें दुसऱ्या प्रतीत पंधरावा प्रसंग संपतो. २ मूळ पाठ-जुगाचा

सके कवणु । आजिचा टळता कां दीनु । म्हणे सुक्राचार्या ॥ १९०६ ॥
 बाण सूटती देव्हडे । खोंचिती सारथी घोडे । ध्वजेसीं खीळीलें
 महारथी गाढे । धडे पडती कुंजरांचीं ॥ १९०७ ॥ देवाची
 हातसुटी फुडी । मूक्ती पावती दैत्यांचिया कोडी । जे बाण धारे देती
 वूडी । कापडी वीरगंगेचे ॥ १९०८ ॥ दैत्य करीती संधान । तेयांचे
 मागाचि परतती बाण । आंगी रूपती सणसणा । त्यांचेचि तेयां
 ॥ १९०९ ॥ म्हणती कृष्णा मावकरा । काई केलें आमचिया शरां ।
 आमचेनि हातिएरे माग । आम्हां करितासी ॥ १९१० ॥ विंधतां
 गरूडध्वजा । तुटती मांडिया भूजा । सीरें उसळताति गगना उजु
 रोंडें पुजा । होती धरणी ॥ १९११ ॥ बाण भाली तीखा । भेदितां
 आदिपुरूखा । दैत्यांचा देखौनि उपखा । बोलिला दंतवक्र ॥ १९१२ ॥
 हाकौनि आपुलीया वीरांतें म्हणें । काई जालें तुमचीए आंगवणे ।
 बडिवार बोलत होतेति केसगें । सेखीं मरता तुम्हींची ॥ १९१३ ॥
 देखा एकलेयाची हातसुटी । सैन्यां करीत असे धाटापीटी । मागां
 करीत होतेति रें गोष्टी । जुंझ दृष्टी न देखतां ॥ १९१४ ॥ हा रें
 संधान नेणा फुडें । तरि कां रीघता पुढच्यापुढें । मग त्यांतें मागां
 घालौनि गाढे । थांबिलें कृष्णनाथा ॥ १९१५ ॥ जुंझागंमजि तो
 चांगु । तें पाचारिला श्रोंगु । जैसा दीपका झेंपावे पतंगु । तैसा
 धाविनला ॥ १९१६ ॥ बोढि फाडुनि धनुषा । बाण लावीला पै तीखा ।
 धनुर्वीद्या स्मरौनि देखा । सोडिता जाला ॥ १९१७ ॥ कृष्णा साहे
 साहे मातें । तुव जुंझें जिकिलीं बहुतें । तरि आतां सांडौनि रुक्मिणीतें ।
 पळसी झणी ॥ १९१८ ॥ परस्त्रिया अभिळाखितां । कोण बांचला
 सांव निरूता । हां गा कोलिते खेळतां । काई पोळिजेना ॥ १९१९ ॥
 जीकौनि दैत्या सुभटां । बांधौनि एशाचिया मोटा । घेउनि चालिलासि
 रे दांगटा । द्वारकेउजु ॥ १९२० ॥ दैत्यादानवांचे वाडलें । तुवां डावां
 चरणी जें बांवलें । तें आतां सोडी वहिलें । कुंठलें जीवीत तुंझें ॥ १९२१ ॥
 ऐसी बोलौनि प्रतिभा । समरगणीं राहे उभा । बाण घातलें लक्ष्मी-
 वल्लभा । वरि देखा ॥ १९२२ ॥ त्याचें लक्षुनी संधान । देवें
 निवारीलें बाणें बाण । तो चमत्कार देखौनि । काई बोलता जाला
 ॥ १९२३ ॥ म्हणे कृष्णा क्षेत्री होसी नावांचा । जुंझतां मनोर्थ
 पुरवीसी वीरगंचा । आतां सूड घेईन दैत्यांचा । राख आपणेयांतें
 ॥ १९२४ ॥ तेव्हळीं वीचीत्रां कापखंडीं । बळें संधान पै सोडी ।
 तेहीं मध्येचि चीरौनि सांडी । श्रीकृष्णनाथु ॥ १९२५ ॥ पुडतीं
 खडतरीं संधानीं वींधी । तेही चीरीलें पै त्रीमुधी । मग देओ म्हणे

आतां पुरली आवधी । दंतवक्रा तुझी ॥ १९२६ ॥ ~~केधुळ सहिले~~
 पाहिले तुझे कौतुक । आतां सांभाळी बाण तक्षक । कैसे एताति
 पेशक । सवंगडे काळाचे ॥ १९२७ ॥ सर्वेचि श्रीकृष्णे संधान
 केले । घोडे सारथीयातें मारीलें । धनुष तोडौनि सांडलें । तथा वीराचें
 ॥ १९२८ ॥ दावावया मूर्त्तिपथु । देओ उदार श्रीएचा नाथु ।
 कैसा पुरवीत असे मनोर्थु । यौध्यमीसें ॥ १९२९ ॥ देओ म्हणे
 दंतवक्रा साहे । हा बाणु एतु आहे । एरू आणिक धनुष चढवी
 लाहें । तंव कंठनाळ छेदिलें ॥ १९३० ॥ वीरू पाडिला रणी ।
 कोपला सारंगपाणी । कैसे मारिताए वाणी । दैत्यसैन्य ॥ १९३१ ॥
 अश्वगजां महारथियां । रवंदोळि करिताए वैरीयां । तें जरासदें
 देखौनियां । काई बोलिलें आईका ॥ १९३२ ॥ म्हणे कृष्णा करितासि
 कुबुधी । तुं थोरू जालासि अपराधी । बहुतांचा होउनि दंदा । जय-
 वादी तुंचि सेखीं ॥ १९३३ ॥ केला वीरांचा सडवा । बहुत पाव-
 लासि गर्वा । आतां मज साहे माधवा । म्हणौनि वीधीता जाला
 ॥ १९३४ ॥ तथांचें संधान वृथा गेलें । सर्वेचि श्रीकृष्णे वीधीलें ।
 धनुष तोडुनि भेदिलें । वज्रकवच ॥ १९३५ ॥ घाएं जाला
 मूर्छागत । सारथी घेउनि पळाला रथ । म्हणौनि वांचला जीतु । सुतु
 जरेचा पै ॥ १९३६ ॥ रणीं मागध पळाला । सर्वेचि मणिराजें
 कृष्ण पाचारीला । तो अती गर्वें बोलिला । तें अवधारा ॥ १९३७ ॥
 म्हणे कृष्णा तुज मज । आतां नीर्वाणिचें जुंझ । अरबटा गौळियांसीं
 पैज । बहुत काईसी ॥ १९३८ ॥ सूर्याची कीळ जैसी । बाणाची
 झळफळ तैसी । लक्षुनि पुरुषोत्तमासीं । सोडिले बाण ॥ १९३९ ॥
 आकासीं कडाडे वीजु । तैसा बाणु आला श्रीकृष्णा उजु । तडाडुनि
 फोडिला ध्वजु । तेणें माहारथीएं ॥ १९४० ॥ सर्वेचि लागवेगें ।
 संधान करी रागें । ते देखौनि श्रीगंगें । काई केले ते अवधारा ॥ १९४१ ॥
 सोळा बाण सारंगीं लाविलें । गुण धणुषाचें तोडीलें । घोडे सारथी
 मारीलें । भंगीलें रथातें ॥ १९४२ ॥ देओ म्हणे दैत्यवीरा । जाए
 बैस आणिकीया रहंवरा । नातरि पळ पाठिमोरा । न मारी तुज ॥ १९४३ ॥
 एरू म्हणें झणीं ऐसे बोलसी । वायां गेल कां भोगिसी । सेखीं
 तुचि पळसी । सांडौनि रूक्मिणीतें ॥ १९४४ ॥ सारथीएं
 आणिला रहंवरू । वेगा बैसला दैत्य वीरू । क्रोधें संधानी खडतरू ।
 वरूषता जाला ॥ १९४५ ॥ तें देखौनि सारंगपाणीं । कोपें हाला
 वज्रबाणीं । वीरू पाडिला धरणीं । निमिश्यामाजी ॥ १९४६ ॥
 जएवादी जनार्दनु । त्राहाटिला पांचजन्यू । संग्राम करी दारुणु । दैत्य-

सैन्याचा ॥ १९४७ ॥ रणीं रूसला माहाकालु । भूतावळी होताए
 चन्हाळु । तवं पौडरीकु आणि महीपाळु । दोवै धावीनले ॥ १९४८ ॥
 ते देखा बुधीचे बावळे । कीं स्वर्गीचे उतावेळे । तेहीं श्रीकृष्णासीं
 भडगळें । मांडले देखा ॥ १९४९ ॥ दोवै देव्हडा संधानीं । वींधती
 तीखा बाणीं । तेयासि जोगावीतां चक्रपाणी । नावेकु वेळु लागला
 ॥ १९५० ॥ देव्हडे एकवेळें एती सर । घोडे सारथी केले जर्जर ।
 म्हणती कृष्णा वीधडौनि वोहर । आतां कै जासी ॥ १९५१ ॥
 सव्यें अपसव्यें संधान । देओ करिताए नीर्वाण । आड फीरें सूद्र-
 सेन । रक्षण गोसावीयांसीं ॥ १९५२ ॥ देखौनि दैत्यांचि उर्मी ।
 देवें एकु बाणीं भेदिला बर्मी । दुसरा चक्रे छेडुनी भूमां । लोळवीले
 दोवै ॥ १९५३ ॥ रणी पडिलीया दोन्हीं धुरा । आटु भवत असे
 मंडळीकां वीरां । विस्मयो पावताए सुगवरां । करीती पुष्पवृष्टी
 ॥ १९५४ ॥ देखा टाकावया मूक्तिंपथु । कैसा धावीनला वीदुगथु ।
 तेणें पाचारिला गोपिनाथु । सिंहेनादे थोरें ॥ १९५५ ॥
 तोही पडला तेचि वाहोर । वाहावला बाणधारे । तवं मुरु
 आणि कासेश्वरू सामोरे । आले पाचारित ॥ १९५६ ॥
 देखा चढाउनि मेढे । मागां पुढां वींधती देव्हडे । धनुर्विद्येचे गाढे ।
 ते माहावीर ॥ १९५७ ॥ तो कौसालमल्लु मूरारी । सव्यें अपसव्यें
 संधान करी । रूधिरे न्हाणिले वैरी । तेहीं काढिला पळु ॥ १९५८ ॥
 केला पांचजन्यांचा नादु । क्रोधें खवळला गोवींदु । दैत्यांचा करिताए
 छेदु । वैरीवनकुठारू तो ॥ १९५९ ॥ जेवि राखौनि केळीचें झाड ।
 बनकर उतरताए घड । तैसे राखौनि वीरांचे घड । सीरेचि उतरी-
 ताए ॥ १९६० ॥ नातरि सेतीं कुणबी जैसा । वगिलाचि खुडी
 कणीसा । सीरें छेदीताये तैसा । नरकुंजरांचीं ॥ १९६१ ॥ पाडिताए
 असीवार घोडे । खाववीले भूमीसीं खडे । महारथिए आडमोडे ।
 केले बाणघाई ॥ १९६२ ॥ जैसा वनी पेटे वैश्वानरू । स्थावर
 जंगमा करी संहारू । नातरि महाप्रळयीं कैचा धीरू । ब्रम्हांदिकां
 ॥ १९६३ ॥ तैसा दैत्या मोडु जाला । देवें निज हातिएरू मोक-
 लीला । शूद्रसेनें पवाडा केला । तो अवधारीजे ॥ १९६४ ॥ सव्यें
 अपसव्यें जेवी । गुसळीतां भवे रवी । तैसें फेरीं रिघौनि घेताए
 हवी । दैत्यसीरांची ॥ १९६५ ॥ पेटलें माहामारीं करी घरटी ।
 पळतेया वीरांचा आदळे कंठीं । हींसळौनि लागताति आवूठीं । सिरे
 देखा ॥ १९६६ ॥ आकासीं भवती घागी गीदें । तैसी भ्रमती
 सीरें नानावीधें । पीजारलीया बाबरझांटी असुधें । घोळली दीसताती

॥ १९६७ ॥ रौंढें^१ धावती सैरा । गीवसीती आपुलीया सीरा ।
गाढिया मुठी न सूटती अवधारा । न पडती हातिणें ॥ १९६८ ॥
एक त्रासले घाई । ते वीर पळताति पाई । झाडाखोडांतें देखौनि
म्हणती काई । कृष्णुचि हा ॥ १९६९ ॥ भुलले डोळां देखती
वीवन्ती । म्हणती आला रे आला रूषीकेसी । आगा पळतयातें कां
मारीसी । राखें कृष्णा ॥ १९७० ॥ पळतां पोटीं धाप नसंटे ।
ढीलीया कासा सूटले कासोटे । पडलें मुडांसे मोकळिए बटे । धांवताती
॥ १९७१ ॥ ताहाना फुटले पसरती तोंडें । गळे पडले हाकितां
पांगले घोडे । पाखरां दुपटी जालीं जडें । बीरडी उलवीताती ॥ १९७२ ॥
पळतां पडती मुर्कडी । हातीं घेताति धोंडी । डोळां आलीया भवंडी ।
वापुडी भुलली वाट ॥ १९७३ ॥ एकें दांती धरिती तण । म्हणती
गाई तुझीया राख प्राण । का मारीसी वायांवीण । जीवदान देई कृष्णा
॥ १९७४ ॥ एक पळती मोकळिया वाघा । एवी धरिलीयां झाडळी-
डाघा । एक म्हणती रें पळा गीरी लंघा । पैल आला कृष्णु
॥ १९७५ ॥ ऐसे कृष्णमएचि देखती । बरडी धरिलीया भूपती ।
भंगले दळ न मिळती । कोणही कोणहांसी ॥ १९७६ ॥ जेवि
आंवाळेयांचीं सुटे लोथ । ओहोटळी पडले न न्हात । तेवि पळाले
दैत्यनाथ । दाहीं दीसा ॥ १९७७ ॥ पहिलें यादवीं दीधला झोडु ।
दुसरें श्रीकृष्णे खाववीला मोडु । तीसरें सुद्रसेनें लाववीला पाडु ।
सीरांचा पै ॥ १९७८ ॥ ऐसैं दैत्यदळ भंगिलें । देवें चक्र आक-
र्षिले । सुरवर पुष्पीं वरूसले । जए आलें कृष्णनाथा ॥ १९७९ ॥
समस्त राए गेले भंगा । देखौनि हरूषली सूभगा । पुनरपि माळ
श्रीरंगा । कंठीं घालीती जाली ॥ १९८० ॥ सोडीली वीरूगंठी
केशकुरळां । झाडिलें श्रीचरणकमला । कर जोडौनि भीमवाळा । केलें
निरांजन ॥ १९८१ ॥^२ देवें त्राहाटिलें पांचजन्या शंखा । एकवटले
यादव देखा । समस्तीं वंदीलें आदिपुरुषा । जयजयकारशब्दीं ॥ १९८२ ॥
केली रणाची सोधनी । जीतु आपुले घायाळ रथीं वाउनी । रचलेनि

१ मूळ पाठ-रौंढें. २ याओवीनंतर दुसऱ्या प्रतींत खालील ओव्या आहेत - रावो.
म्हणे सुकाप्रती । देवें वधीले तयासि कसी गती । ते सांघावी मजप्रती । ऋषीराया ॥
सुक म्हणे दसावतार । त्याहुनि अधिकु श्रीकृष्ण परमेश्वर । तोडरी रूळती सुरवर ।
तो भवछेदकु मोक्षदाता ॥ म्हणौनि रुक्मीणीसैवरनीमीते । जूझतां पावले मृत्यातें ।
तयासि नेलें मूक्तीतें । श्रीकृष्णराएं ॥ अमृतदृष्टी अवलोकुनी । आपुलें सैन्य उठवी
श्रीचक्रपाणी । मग ते जयजयकार करुनी । वंदीती श्रीचरण ॥

भारें सारंगपाणी । निगते जाले ॥ १९८३ ॥ तवं एरीकडे आईका ।
 बोंबिए धावीनले देत हाका । सांघती राया भीमका । जी कृष्णें नेली
 नोवरी ॥ १९८४ ॥ मागां धावीनले धावनकारू^१ । तेयां मारीताचि
 उठला सारंगधरू । मोडला राजभारू । ^२गीरी लेंघीले ॥ १९८५ ॥
 थोर क्षेत्र जालें राया । धुग पडिलीया नावनीकीया । असुधें
 नदी लोटलिया । जाले मासांचे डोंगर ॥ १९८६ ॥ बहुतां वीरा
 जाला आटु । रणीं भूतावळी करीती खीखीयाटु । एकुही नाहीं सुभट्टु ।
 घाएंवीण ॥ १९८७ ॥ दंतवक्रा वीदरथा सांगडे । कळिगा पौंडरिका
 एवढे । रणी पडले गाढे । बलबलादिक ॥ १९८८ ॥ सैल्य पळाला
 वेगाडा । म्हणौनि जीवें वांचला वापुडा । भौमें मागधें धरिला कडा ।
 गीरीवराचा ॥ १९८९ ॥ मोडीला दमघोकू चातुरंगेसीं । कासेश्वरू
 पळाला मूरेंसीं । थोर वाडार जाली वाणासीं । कुंभकाची सूधि नाहीं
 ॥ १९९० ॥ घाई जर्जर भूपती । फोडलीया रायांचीया संजुती ।
 यादवीं केली श्वाती । रणामाजी ॥ १९९१ ॥ ऐसे सांघतां वार्तिकारां ।
 आवेशु भरला रुक्मियां वीरा । बाहें आफळौनि बडिवाग । वोलता
 जाला ॥ १९९२ ॥ क्रोधें डोळां झाळा सांडी । रथीं वैसल
 मोटिए प्रौढी । म्हणें मज पुढां वापुडीं । काइसीं यादवें ॥ १९९३ ॥
 भीमकु म्हणें रे कुमरा । जेणें जींकीले पृथ्वीच्या राजकुमरां । तो तुझीया
 बडिवारां । काई लेखीतु असे ॥ १९९४ ॥ कां वायां मूकसी
 प्राणा । कां करवीसी आपुली वीटवना । त्रिभुवन न पुरे जेयाचेयां
 त्राणा । तेथ काईसा तुं ॥ १९९५ ॥ नाईकेचि पीतेयाचीया वचना ।
 न मनीचि मंत्रियां प्रधानां । चींता पडली नगरजनां । आळोंचती
 एकमेकां ॥ १९९६ ॥ आहो हा पळैल खरा । मेळु आणैल कौडन्या-
 पुरा । आम्ही मूकुनु खांडांखापरां । म्हणती लोक ॥ १९९७ ॥
 विनवीती वैदर्भनाथा । जी आम्हां निरोपु काई देता । विघीन
 आले सुखें असतां । या नगरलोकांसी ॥ १९९८ ॥ ऐसैं बोलत
 बोलतां । तवं तो रणभूमी जाला पावता । वेगु दीधला
 रथा । क्षौणी दळेंसीं ॥ १९९९ ॥ भूमी भीजली रूधिरां । घोडे
 रूपती गुडघेवरी । रौडें देखौनि थरोवरी । वीरीं कांटाळें दीधले
 ॥ २००० ॥ म्हणती एसणा जाला संग्रामु । तेथ आमचा काईसा
 पराक्रमु । जीवभेडां पडला वीरामु । थरारिली काळजें २००१ ॥
 परासि नुपजेचि भेओ । जवं आंगी आदळला नाही घावो । तेणें

जात जात टाकीला गाओ । द्वारकेचा ॥ २००२ ॥ यादवसैन्यातें
झडपीतु । सिंहनादें वीरांतें हाकीतु । वीरश्री न संभाळीतु ।
आपणेयांतें ॥ २००३ ॥ वरूपे बाण शस्त्रधारी । चातुरंगा करीत
असे वोहरी । थोरें आवसें नांव सारी । विंधी यादवांतें ॥ २००४ ॥
सात सात बाण सोडी । ध्वजा पताका मोडी । घोडे आणि
सारथी पाडी । विरथ करी माहारथीयां ॥ २००५ ॥ भूमीसीं
खीळी रथा । नोकुनि हाकी माहावंतां । खोची गजां मदोन्मतां ।
न लेखी पाएदळा ॥ २००६ ॥ ऐसा झोडिला पासोवा । थोर खस्ता
केली यादवां । दृष्टी सूनि माधवा । पाचारीता होए ॥ २००७ ॥
म्हणे कृष्णा थीरू थीरू । नेतासि लोकांचें लेकरू । होसी दांगट
चोरू । नीति आचारू नाहीं तुज ॥ २००८ ॥ सदा^१ स्वेच्छावसें
वर्तसी । वनी गाळीणी हींडतां पाहासीं । साच गोवळु होसी ।
वीघडोसी ओहरांतें^२ ॥ २००९ ॥ जगामाजि तुं नीसंकु । न
मनीसी कोणहाचा धाकु । परस्त्रियांचा अभिळासु । करितां भलें
नव्हें ॥ २०१० ॥ गोधनें राखसीं पावळीं । सदा ताका लोणियांची
व्याळी । तुं अकुळिया गाळी । तुज न सोभे रूक्मिणी ॥ २०११ ॥
बोले धीटा उत्तरीं । वींधीले बाणीं खडतरीं । दोनि पडले धरणि-
एवरी । एकु रूपला सारथियासी ॥ २०१२ ॥ च्यारि चहूं घोडेयां
रूपले । मग कोपौनि श्रीकृष्णें म्हणितलें । तुवा बहुत रे आगळें
केलें । आमसीं रूक्मियां ॥ २०१३ ॥ सोहळा दावीतों आतांची ।
परि भीड राखतो भीमकाची । तुं आहासि रासि बळाची । परि
जाए उगा ॥ २०१४ ॥ तुवां नेणतां केला वीनोदु । परि आम्हासि
नाहीं वीषादु । देखैल बळिभद्रु तरि छेदु । करील तुझा २०१५ ॥
देवें बहुत टाळीलें । परि नाईके सीकवीलें । वारितां वारितांचि
संधान केलें । श्रीकृष्णा उजु ॥ २०१६ ॥ बाण धर्जी आदळला
देखा । तेव्हळीं कोपु आला आदिपुरुषा । करीं घेतले सारंगधनुषा ।
सोडिलीया भाली आठ ॥ २०१७ ॥ पाडिला ध्वजु सारथी । घोडे
लोळवीले क्षीती । रूक्मीयां केला वीरथी । तोडीलें धनुष ॥ २०१८ ॥
सर्वेचि सोडिले बाण सोळा । भाली वीस्तारीलीया प्रबळा । तोडीलीं
धनुसें हेळा । क्षौणि दळाची देखा ॥ २०१९ ॥ रथ भंगिले सम-
स्तांचे । मद गाळिलें कुजरांचे । दांड मोडले राउतांचे । केले

१- “गोपाळा तुज वोहरें विघडितां स्वेच्छावसें वर्ततां” ॥ गद्यराज १६८ ॥

२- वोहरातें.

नीशखी पै ॥ २०२० ॥ त्यांचीं धाकें थरारीली काळजें । वरि
 हातिपरें नाहींत साहाजें । काईसेनि करावीं जुंझें । क्षेत्रीं तेहीं
 ॥ २०२१ ॥ थरथरा असती कांपत । रणी उभे असती नीवांत ।
 जोडौनि दोन्हीं हात । भावीती ग्लांदि थोर ॥ २०२२ ॥
 गेले अहंकार वीरांचे । म्हणती आम्हीं कापडी कृष्णगंगेचे । नरोहरी
 उचारीती वाचे । प्राण आमचे राख कृष्णा ॥ २०२३ ॥ ऐसे
 रुक्मियांचें दळ । ग्लांदि' भावीती सकळ । ऐसे स्तविताति वहळ ।
 कारुण्यरूप ॥ २०२४ ॥ कैसा कृपालु तो देओ । नीशस्त्रां न घली
 घावो । तवं रुक्मियां न संभाळीत आओ । पळतां देखिला ॥ २०२५ ॥
 रथाखाली घालौनि उडी । देओ धाविनले लवडसवडी । लाता हानौनि
 पाडी । मूर्कडी तयाची ॥ २०२६ ॥ पडला पसरौनि मुखाळी ।
 देवें हात घातले केसावळी । रुक्मियांचीए वदनीं धुळी । घातली देखा
 ॥ २०२७ ॥ हां रे बोलत होतासि प्रौढी । तरि का पळासि नलगातां
 घडी । तुझी प्रतीष्टा रे एवढी । भुई लोळतासि कैसा ॥ २०२८ ॥
 आरे आम्हीं गाळी गोपाळ । आणि तुझे चोखट रे कुळ । तरि घांसीं
 का धुळ । खातासि पै ॥ २०२९ ॥ तुं क्षेत्री होसीं रे वंसजु ।
 मि अकुळी अरवट आरजु । आतां उठि रे उठि उजु । जुंझ मजसीं
 ॥ २४३० ॥ तुझी मोटी रे निष्टा^२ । बहुत वडवडिलासि रे चावटा ।
 सकंदीं उपडावी रे जीभटा^३ । जीभ तुझी ॥ २०३१ ॥ म्हणौनि
 ओजाविलिया लाता च्यारी । ओढौनि घातला रथावरी । मुंडासेनि
 मागिलां करीं । बांधला देखा ॥ २०३२ ॥ *टाटावीला पै ध्वजेसीं ।
 बोडिलें अर्धखाड एकि मीसी । देखा काढीले डोईएसी । पांच पाट
 ॥ २०३३ ॥ तुं भाउ होसी रे रुक्मिणीचा । म्हणौनि मेहुणा
 आमचा । तरि तुज मानु सूंकीचा^४ । दीधला पाहीजे ॥ २०३४ ॥
 आतां कैसा दीससी रे वरवा । भीमकाचा वसी कुळदीवा । भोगीत
 होतासि रे वांठिवां । राउतौचिया ॥ २०३५ ॥ जुंझत होतासि
 जेव्हां । अपशब्द बोलिलासि तेव्हां । हे चांडाळा तुझी जीव्हा ।
 उपडैन आतां ॥ २०३६ ॥ म्हणौनि श्रीकरें दाटिला घसा । जीव्हे
 घातला फांसा । एरां वाटला जैसा । प्राणाअंतु ॥ २०३७ ॥
 फीरती डोळ्यांचे वाट । ईद्रीई सांडिलें गोल्हांट । उदानें धरीली

१ पाठ-ग्लांदि. २ 'निष्टा तूझी निकी रे'-गद्यराज १७३.

३ जीभटा जीभ तूझी । उन्मळावी सकंदी...ग. रा. १७३.

४ टाटावीला ध्वजेसीं-ग. रा. १७२, ५ "सूंकीचा ओधु दील्हा-ग. रा. १७२.

वाट । वंकटवदारीची ॥ २०३८ ॥ रूक्मिणीं देखिलें पै ऐसं ।
 नेत्रासि आलीं आसं । हृदय उचमलें कैसं । बंधुस्नेहें ॥ २०३९ ॥
 तेव्हेळीं देवाचेया चरणावरी । निडळ ठेउनि राहे ते सुंदरी ।
 देखा सकोमळां उत्तरीं । बोलती होए ॥ २०४० ॥ जी जी हा
 माझा जेष्ठ बंधु । याचा न करावा वधु । ए वेळेचा उपसाहावा
 अपराधु । मजकारणें जी ॥ २०४१ ॥ भाउ मारवीला जुंझी ।
 म्हणौनि दैन्य होईल माझी । आणि दृष्टि घालवी जी । भीमकावरी
 ॥ २०४२ ॥ ऐसीं बोलीली अहीकीचीं वचनें । तेव्हेळीं वारिले
 संकर्षणें । म्हणे कृष्णा धरुनि मारणें । हे उचीत नव्हे ॥ २०४३ ॥
 तेव्हेळीं तो कृपावनु । दीधला बंधुसि मानु । रूक्मियांचा पाश
 छेदुनु । काई बोलता जाला ॥ २०४४ ॥ म्हणे सोडिलासि रे
 रूक्मियां । लाग बळिभद्राचिया पाया । झणी धरीसी आझुनियां ।
 अहंकार मनीं ॥ २०४५ ॥ एरू दीसे दैन्यवदन । थोर जाला
 अपमान । मग लाजेची बुधी घालुन । निगता जाला ॥ २०४६ ॥
 देवो यादवसेीं परिवारले । द्वारकेचेनि मार्गें लागले । भारू मलपतु
 चाले । निसानाचेनि घाई ॥ २०४७ ॥ तवं एरीकडे तो सैरा ।
 सोषु करी चैद्य नोवरा । तें श्रोते हो अवधारा । सांघैल नरसीहुं
 ॥ २०४८ ॥ छ ॥ छ ॥

प्रसंग १४

तेणें तेजिलें डाउकांकनातें । तोडुणि सांडीले बासींगातें । मनकट
 वेवती^२ दातें । थोरें आकोसं ॥ २०४९^३ ॥ ब्रजेसि देउनि बूडी ।
 आंगीचीए हळदीतें फेडी । काडी मोडौनि धडी । पाडिता जाला
 ॥ २०५०^४ ॥ अझू प्रजळला जठरीं । पोटीं घालुं रिगे सूरि । सेवकीं
 शस्त्रें केलीं दुरी । न सांवरी आपणेयातें ॥ २०५१ ॥ थोर सूटली
 चटपट । करी आहा कटकट । काळवंडुनि गेलें मूखवट । मसी-
 सारिखें ॥ २०५२ ॥ आंग टाकीलें धरणी । थोर दुख धरिलें अंतः-
 करणीं । तवं मोडले वीर पळौनी । आले पाळेगणासी ॥ २०५३ ॥
 खस्ता पावले दैत्यराजे । त्यातें देखौनि लाजे । केलें भूमी सएन

१ हस्तलिखितांत १९२७ हा क्रमांक दोनदा आल्यावर हस्तलिखितातील ओव्यांचा आकडा ५ नी कमी झाला, पण पुढें १९८३ ओवीनंतर १९८७ आकडा आल्यानें फरक दोनवर आला. २ पाठ-वेची ३ गद्यराज १७५ पहा.

साहाजें । मूख झांकौनी ॥ २०५४ ॥ सोखाकूळ देखुनि चैद्यु । संबोखू
 आला जरासंदू । म्हणे राया होई सावधु । दुख सांडीं ॥ २०५५ ॥
 उद्वेगु न करावा रे कांहीं । तुज वीचारू पुरतां नाहीं । आरे सुख-
 दुःख दोन्ही देही । समचि मानावे ॥ २०५६ ॥ आरे देवगण
 सर्वत्र । ग्रहगती पीडीलें विचीत्र । हे कारूणा रे अपवीत्र । तुं भाकूं नको
 ॥ २०५७ ॥ उणें मानीती निसोथें तीएं । तुं झणी घालीसी हीएं । आरे
 रडतां हांसती ईए । राजकुळें ॥ २०५८ ॥ आतांचे तवं देसा जाउ ।
 आपुलां ठाई वळीए होउं । मग पुरी या क्षामदी एउं । यादवांवरी
 ॥ २०५९ ॥ मियां बहुत वेळ हारवीलें । दळ नीसेख आटलें ।
 सेखीं कृष्णातें जंतीलें । तपोवळें ॥ २०६० ॥ चैद्यु म्हणे हे
 वोडवले सहज । तुं काई करीसी जुंझ । तें कृष्णें राखीली लाज ।
 त्या संखराची ॥ २०६१ ॥ कारे न जांकेवेचि आतां । लाज न
 वटेचि रे पळतां । एतुलीयां रायां केली खस्ता । एकलेनि कृष्णें
 ॥ २०६२ ॥ एकु एकु जैसा केतु राहु । ऐसे धावनेयां गेलति
 सहश्रवाहु । यादव थोडे तुम्हीं बहु । तरि कां जांकाचि ना
 ॥ २०६३ ॥ नसूधीया बोलांची गडगर्जना । परि तन न मोडे
 आंगवणा । गेले होतेति सींवलंघना । प्रदक्षणा करुनि आलेती
 ॥ २०६४ ॥ साच केला रे आहाणा । नाक लाउनि घांसीलें
 वाहाणा । होय क्षेत्रीयांचा राणा । नेली नोवरी ॥ २०६५ ॥ मीं
 जुंझों जात होतां प्रतापें । परि नोवरा म्हणौनि वारिलें वापें ।
 आतां कवणा रे नीरूपे । आपुलें वळ ॥ २०६६ ॥ बुधि हारपली
 रे माझी । सर्वदळीं मारितां कां मरितां जुंझीं । भलतें हांतें दों
 माजी । आतां रूसीजे कोणा ॥ २०६७ ॥ सर्पु गेलेया मागें ।
 फरकांडी पीटीजें पै रागें । तैसें जुंझाचें बोल वाउगें । आतां काई
 बोलों ॥ २०६८ ॥ जाले रे लोक जघन । केवि दाखउं आपुलें
 वदन । हातीं हातिएर मीरवण । काईसें आतां ॥ २०६९ ॥
 सांडावे मूगुट छत्रें । आतां भगवीं करावीं वस्त्रें । सेवावीं गीरीकपाटें
 वीचीत्रें । राजगृहें काईसीं ॥ २०७० ॥ जळो जळो हें जीवीत
 आतां । आणिकें नेली रे कांता । अपएस बैसले माथां । संबोखिता
 काई मज ॥ २०७१ ॥ काई जाले रे तुमचे प्रताप । कैसे मोडलेति
 आपेंआप ॥ असीकेयां रायांचां तोंडी देउनि थाप । नेली नोवरी
 ॥ २०७२ ॥ आतां कवणहा रूसों नए । काई कीजे ग्रहगती आपुलीए ।
 तुम्हीं मैत्र सुखसंवादीए । न याचि कामा ॥ २०७३ ॥ एरू

म्हणे बोलसी वाडचिवाड । यादवीं थोर केलों आडमूड' । तुज खीची
 चाड । आमची नाही ॥ २०७४ ॥ यादवीं थोर केली क्षाती । आंगीं
 फुटलीया संजुती । हे वाए घेतले आहाती । देखसि ना ॥ २०७५ ॥
 असंक्ष आटले दळभार । जाले मासाचे उटंगर । आरे झोडीतचि उठले
 आंडोर । गौळीयांचे ॥ २०७६ ॥ तुं न पडसीचि त्यांचीए कत्रळी ।
 म्हणौनि बोलतासि बळोवळी । आमची आली होती. पाळी । परि
 वांचलों जीवें ॥ २०७७ ॥ इउलाचि अझीचा फुणंगा^२ । परि पर्वत
 जाळी करी उलंगा । तैसें बळ सारंगा । काई सांघों ॥ २०७८ ॥
 क्षेत्रीयांमाजि तो चांगु । न कगी सैन्याचा पांगु । देखा एकलेनिचि
 केला भंगु । एतुलेयां रायांचा ॥ २०७९ ॥ आरे जुंझ जालें झोंट-
 धरणी । आम्हीं यादव त्रासीले बाणीं । परि अलोट वज्रपाणी ।
 रणी दंडळतीचिना ॥ २०८० ॥ ते एसवंत खांडेश्रीया । आम्हां जए
 नाहीं राया । आधेल जाली वीरा आमचेया । सेखीं मोडिलोंची
 ॥ २०८१ ॥ ते नोवरी रे घातक । भलें न पाहासीचि तीचे मूख ।
 जरि जातासि धावणेयां तरि देख । आधीं मारीते तुज ॥ २०८२ ॥
 आपण गंलीयां प्राणें । मग कोणें उमचावें उसनें । पुर्वीं वीतलीं
 कथा पुराणें । ते सांघैन आईक ॥ २०८३ ॥ सीता रावणें नेली ।
 क्रीतीएक दीस राखिली । रामासि अवस्था लागली । मग जाला
 पीसाचि तो ॥ २०८४ ॥ सुधि करुनि आला मारुती । मग रामें
 केली ख्याती । वधिला पै लंकापती । स्थापिला भीमिक्षेणू ॥ २०८५ ॥
 तेचि अस्त्री आणीली सेखीं । पुराणें जालीं ऐसां वीखीं । आणिकु
 प्रतापु केला रूषीं । तो काई सांघों ॥ २०८६ ॥ मदनें जाकलीला
 संखरू । ऋषीभार्यासी करी वीभचारू । अभिमानु केला थोरू ।
 तापसीं तेहीं ॥ २०८७ ॥ त्याचें श्रापुनि पाडिलें अनांग । मागौतें
 सरतें केलें लींग । पुजुं लागलें जग । जालें क्षेत्ररूप ॥ २०८८ ॥
 पाहा पांखिरू टीटवी । समुद्रेंसीं दंद उपार्जवी । अभीमानें आपुलीं
 आंडी आणवी । तयाकरवीं ॥ २०८९ ॥ आरे मुंगिएसिही सळ
 उपजे । तु झणी मरसी लाजे । हेचि हासतील राजे । सोख
 करीतां ॥ २०९० ॥ जरि तुज आहे बळाचा भर्वसा । तरि आताचे
 चाल जाउ देसा । भाट धाड रुषीकेसा । मागों एकांकिचें जुंझ
 ॥ २०९१ ॥ ऐसा उत्तरां परिकरां । समजावीला चैद्यु नोवरा ।
 मग पाळेंगण उठउनि अवधारा । राजे नीगते जाले ॥ २०९२ ॥

लाजा जाले दैन्यहत । कवणही कवणहांतें न पुसत । एक नोवरेयावर्गी
 रूसत । नीगती रागें ॥ २०९३ ॥ थोर लागला भेदारा । गेले
 आपुलालिया नगरा । देसीं पीटिला डागोरा । कृष्णाचेनि धाके ॥ २०९४ ॥
 म्हणती आबुलिया घाला रे भूएरी । निगो नेदावीया बाहीरी । जव
 हे आहाति वैरी । तव नाही आमची सत्ता ॥ २०९५ ॥ हे
 यादव सबळ । काहींचि न चले आमचे वळ । तेयांसि अस्त्रीया
 नेतां आडखीळ । कवण करील ॥ २०९६ ॥ आहो राखत राखता दाटो-
 दाटी । घालीतां जीवेसीं गांठी । नोवरी नेली दाटोदाटी । हातोहात
 ॥ २०९७ ॥ यादवां आड ठाकतां नाहीं कोणही । जैसा जाळीतां
 नीसंकु अज्ञी । तैसें यांसी मारितां मनीं । कांटाळा नुपजे ॥ २०९८ ॥
 ते द्वारका यांचें खागें । तेथ सांटवलीं रायांची सप्तांगें । राज्य
 करिताति दादुगे । जगा वागें पै ॥ २०९९ ॥ आहो एतुले राये
 जुंझतां । देहा धवळीया हाकीत हाकीतां । रणीं जींकौनि समस्तां ।
 गेले दाटगळेपणें ॥ २१०० ॥ आस सोडा रे अस्त्रीयांची । संकल्पु
 घाला तेयांसीची । जरि आहे जीविताची । आस तुम्हां ॥ २१०१ ॥
 श्रृष्टिमाजि जालें ऐसें । ठसा पडला चहुं दसें । आहो जुंझतांहीं
 प्रयासें । नावगति हे ॥ २१०२ ॥ आतां वैर सांडौनि सर्वभावें ।
 यांसीं मैत्रकपण करावें । पाहा पां अनुसरलीं पांडवें । त्यांची ताति
 न करी ॥ २१०३ ॥ हा कृष्णु वैरीयां वेलि प्रळयाजू । भक्तदमाचा
 जीवनु । देखा सारथी जाला आपणु । अर्जूनाचा ॥ २१०४ ॥
 ऐसे राये संवादती । तव रुक्मियां आला घालुनि बुंथी । ते
 वीटंबना देखोनि बोले भूपती । वैदर्भेश्वरू ॥ २१०५ ॥
 म्हणे कां मे न पडसीचि रणीं । हे कां करवीली वीटंबनी ।
 आलासि माथा झांकौनी । मर मर निलजा तुं ॥ २१०६ ॥ तें
 कन्या देतां केवढें । बोलिलासि उघडेनि तोंडें । आम्हांसि म्हणसी
 वेडे । सभेमाजी ॥ २१०७ ॥ वर्तलों तुझेनि बोले । तेणें सर्व
 कार्य नासलें । सेखीं वारीत वारितां केलें । धावणें तुवां ॥ २१०८ ॥
 बोलत होतासि बहुत पैज । कैसे जुंझीनलासि जुंझ । कोठें आंगीं
 घाए फुटले तुज । तें दाखवीं पां ॥ २१०९ ॥ नव्हेसि जुंझारू
 ना उदारू । बुधिवंत ना गंभैरू । का रे जन्मलासि भूमिभारू ।
 रुक्मियां तुं ॥ २११० ॥ काईसेया आलासि रे गर्भवासा ।
 आझुनि मूख दावितासि कैसा । लाज केली रे वंसा । पापियां
 तुवां ॥ २१११ ॥ ठाईचाचि अपमानला । वरि पीतेयाचां बोलीं
 खोंचला । जेवि काष्टीं अजू विझाला । तेवि वीराला मूखावरी

॥ २११२ ॥ गुडघेयामाजि घालुनि डोई । रेघा काढी भूई ।
 तेव्हेळीं मंत्रीं बोलिला काई । तें अवरधा पां ॥ २११३ ॥
 प्रधानु म्हणे राया भीमका । तुम्हीं रुक्मियांसि कोषतां कां । हा
 माहाप्रतापिया नावंनिका । आणिका वीरांसीं ॥ २११४ ॥ रणीं
 श्रीकृष्णें कासीलें । त्याचिया बळा त्रीभुवन नाहीं पुरलें । तेयांसीं
 जुंझता रुक्मिणें हारवीलें । हे उणिव नव्हे ॥ २११५ ॥
 श्रीकृष्ण म्हणो नए सोपा । देवें नासीलें याचीया पापां ।
 हे वीटंबना झणी माना पां । हा जाला पुण्यरूप ॥ २११६ ॥
 तुम्ही तरि जाणते वीवकें । सदा सामर्थ्ये आईका अन्यकें । तया
 देवातें जीवों शकें । ऐसा कोणु असे ॥ २११७ ॥ तवं रावो
 म्हणें वीरराजा । बहुतां भूपाळां जालिया लाजा । वीव्हो' नव्हेचि
 ओजा । सुलजा हरुनि नेली ॥ २११८ ॥ वर्तलों याचिया बूधी ।
 तवं नासुचि जाला त्रीसुधीं । आणि अपकीर्ति लोकांमधीं । जाली
 आमची ॥ २११९ ॥ ऐसा सभे अनुवादे भीमकु । तवं राज्यभुवनी
 प्रवतला सोकु । सुदओ करितसे संबोखु । वाऊगाची ॥ २१२० ॥ लटकीचि
 धरोपरि द्वीजतीलका । परि अंतर्गीं मानलें भीमका । आहा कटकट ते
 लौकीका । पुरती करावी लागे ॥ २१२१ ॥ तवं देखा एरीकडे । यादव
 चालती झडाडे । पावले सोरठाची गडे । उद्रे नव्हतां ॥ २१२२ ॥
 तेथ उंबारावद गांवीं । मूळमाहादेवीं । बळिभद्रें गोसावीं । वीनवीलें
 देखा ॥ २१२३ ॥ जी थोर सीणला दळभारु । तुं तरि कृपालु
 सर्वेश्वरु । पथ करावा मेलिकारु । हे असे रम्य भूमी ॥ २१२४ ॥ तें
 मानलें गोपाळा । तेथ पडला कटकाचा पाळा । मग देवें केला
 पडिताळा । घाएळा वीरांचा ॥ २१२५ ॥ असुधें माखलीं प्रावर्णे ।
 म्हणौनि यादवीं केलीं सूचीळ स्नानें । घेयावेया श्रीकृष्णांचें दर्शना ।
 एती समस्त ॥ २१२६ ॥ त्रैलोक्य देओ रूषीकेशी । म्हणौनि चरणा
 वाति तुळसी । जयजयकारीं वागविळासीं । स्तविती देवातें
 ॥ २१२७ ॥ भद्रीं बैसला घननीळु । घनदाट यादवांचा मेलु ।
 भक्तिउत्कंठीत सप्रेमळु । तो उधउ सचं दृष्टी ॥ २१२८ ॥
 अवलोकौनि कृपादृष्टी । समस्तां जाली आनंदाची वृष्टी । मग गौर-
 उनि जगजेठी । सीणु हरिताए ॥ २१२९ ॥ म्हणे बहुतां दीसां-
 माजी । रुक्मिणीचां संकेतकाजीं । अतिसर्यें आजिचां जुंझी ।
 सीणलेती देखा ॥ २१३० ॥ परावाणी बोलु उमटला । कैवल्य-

कुसुमें घोळला । तया दृष्टी नीवाला । आत्मा तयांचा ॥ २१३१ ॥
 कीं अचेतनें नीर्जीवें । अमृततुषारें होति साजिवें । तैसें स्वामिचेनि
 गौरवें । जालें तयां ॥ २१३२ ॥ म्हणती जी नीवालों तुझीया
 वाचा । श्रमु गेला आमचा । आम्हां धाकु नाही काळाचा ।
 देवाचेनि वळें ॥ २१३३ ॥ तुझीएः सन्नेधिवें तारूं । तेणें तरलों
 सैन्यसागरूं । एन्हवीं आमचा पुरुषार्थु कीरूं । काईसा देवा
 ॥ २१३४ ॥ तुझीयां नामाचें उच्चारण । तेणें होत असे वीघनी-
 वारण । आम्हां नीर्वाणीं रक्षण । तुंचि देवा ॥ २१३५ ॥ माहा
 अवघडे दुरंधरीं । आमतें तागिसी सर्वप्रकारीं । आम्हीं जीत असों
 संसारीं । तुझेनि पडपें ॥ २१३६ ॥ प्रस्तुति पावलों लोकमान्यता ।
 सेखीं कैवल्यपद भोगूनि अनंता । पाओ देंउनि काळाचां माथां ।
 देवतां वरिष्टपणें ॥ २१३७ ॥ ऐसें आपुलालिया मती । यादव
 करिताति स्तुती । सांवळें रूप अवलोकीती । बैसले आल्हादघन
 ॥ २१३८ ॥ मागुता विचारुनि प्रबंधु । पुडतीं वीनवीला गोवींदु ।
 काई बोलिला जेष्ट बंधु । तें अवधारा पां ॥ २१३९ ॥
 जी जी अवधारी गाय श्रीपती । हे ऐसी असे लोकनीती ।
 घेउनि पळाला म्हणती । वीव्हावो न करितां ॥ २१४० ॥
 हे कोडाकौतुकाची रूक्मिणी । तुम्हीं आणिली जी हरुनी । उद्वेगु
 भीमकाचां मनीं । जननी सोख करील ॥ २१४१ ॥ तरि आतां
 ऐसें कीजे । भीमकू येथचि बोलावीजे । वरवें महोछाएं लज्ञ
 लावीजे । आईकीजे वचन माझें ॥ २१४२ ॥ ऐसें विनवीलें बळी-
 भद्रदेवें । तें आईकीलें माधवें । तयावरी उधवें । पुरावा केला
 ॥ २१४३ ॥ मग धाडुनि अकूरु । आफावीला वैदर्भेश्वरु । तो
 अंतापुरेसीं सपरिवारु । एता जाला ॥ २१४४ ॥ बंधुवर्ग चौघेजन
 पुत्र । सोइरेधाइगे सगोत्र । सर्वे अणिलें सुभैत्र । वन्हाडिकेसी
 ॥ २१४५ ॥ हरीख मानुनि जीवीं । आईति आणिली आववी ।
 रूक्मियां राहिला गावीं । तो लाजा न एचि देखा ॥ २१४६ ॥
 देवें द्वारकें पाठवीला दारुकु । आणवीला ब्रजपैकु । तो नगसिहु
 करुनि विवेकु । सांगैल आतां ॥ २१४७ ॥ छ ॥ छ ॥

१- हस्तलिखितांत २०८५ क्रमांक दोनदा पडल्यानें त्यांत ओवीसंख्या तिनानी कमी
 येते. येथें दुसऱ्या प्रतींत १७ वा प्रसंग संपतो.

प्रसंग १५

नगरीचे लोक उदंड । येईल देवाचें वऱ्हाड । कळापात्रांचे
चीचीत्र गड । नानापरिचे ॥ २१४८ ॥ वैसौनि वारूवां वारकां ।
रथ गुढरीं गोपिका । दांडियां सुकासनी आईका । देवै येस्वदा
॥ २१४९ ॥ सपन^१ कोडीचीया भाजा । मीरवती पाल्लवछत्रीं
वोजा । अठग पगड यातीचिया फौजा । निगती देखा ॥ २१५० ॥
जेन्नाचा जेतुला परिग्रहो असीका । तेणेसीं नीगती द्वीजांचिया
साखा । नाना चर्या देसभापा । बंदीजनाचिया ॥ २१५१ ॥
ते लोकेवीण कैसी दीसे द्वारका । जैसी वैधव्य पै गणिका । ना
तरि मातेवीण बाळका । पोरटेपण ॥ २१५२ ॥ कीं तारुण्यदसा
मुराली । वृधाप्यता पावली । तें अधीष्टाने उछेदिलीं । इंद्रिएग्रामिचीं
॥ २१५३ ॥ कीं भोगेवीण सांडवलीं देवतें । मढ देउळें दीसती
उपहतें । नातरि उन्हाळिए रीतु खाखातें । गिरीकंदरें जैसीं
॥ २१५४ ॥ कीं शाश्वत पदा उलींगवाडी । सून्य धार्मिकांची पाडी ।
कीं तागकासूराचिए धाडी । वोस अमरावती ॥ २१५५ ॥ तैसी
दीसे ते पै द्वारका । रचमचेवीण आईका । देखा नगरी नसतां लोकां ।
सोभा केवि पावें ॥ २१५६ ॥ आतां असोत हे बोल वरळ । देवाचें
वऱ्हाड आले सकळ । देखा पाठवीलें मूळ । पंडुपुत्रांसी ॥ २१५७ ॥
धर्मासहीत सोहदरां । कोंती दृपदी सूभद्रा । आली भानामती बळि-
भद्रा । धाकृटी जें ॥ २१५८ ॥ ऋषी मुनी अपार । जाणवीती
एराएर । करुनि परम आदर । आणिली षडुदर्शनें ॥ २१५९ ॥
वाहाती पथ अनेक । एकवाटले तीन्ही लोक । तेथ समानवृती अधीक ।
नाहीं देवाचां ठाई ॥ २१६० ॥ असोक तरुचीया पालवीया ।
मंडपु पैसा आगळा सावीयां । करंवाळाचीया बलाळताटिया । चातुर्दक्ष
॥ २१६१ ॥ नोवरा श्रीमंत वेलहाळु । म्हणौनि तेथ आटला मळया-
चळु । बावणेयांचीआ डिंडिळी सुसीतळु । वोडवला ॥ २१६२ ॥
उंचिया कवळीत गगन । बांधलें पार्यातकाचें तोरण । कापूरकस्तुरीचां
कर्दमीं भूमिगण । सींतडिलें दाट ॥ २१६३ ॥ मंडपामाजि बौउलें ।
तें देखा कैसें घातलें । ईंद्रनीळांचा पारूपाजि भरिलें । मुक्ताफळीं
॥ २१६४ ॥ पाठी सींहांसनाची आकृती नीट । ते रत्नबधचि घन-

१- पाठ- छपन्न.

२ पाठ-तैसीं अधीष्टानें

वट । वरि अरळ घातलें दाट । सेंवतीयांचे ॥ २१६५ ॥ वाटो-
 गरियांचा गूफीउं । वरि चांदोवा सोभीउं । भवंते झळंबुके उमलीउं ।
 चांपेकळिकांचे ॥ २१६६ ॥ चहुंकोनी सरिसीया । उंचा मंगळरूपा
 सुहाविया^१ । उतरडी सूवर्णकळसांचिया । झळाळिताती ॥ २१६७ ॥
 नानापरीचि सूगंधता । माजवण होत असे वसंता । आड फडतरू
 वौलियाभंवता । सोनेकेतकीचा ॥ २१६८ ॥ तकटें जांबुनदाचीं
 क्षेवणीतें । तिणें बासींगें झळाळितें । झुळुंबुकें घोंस रूळते । मूक्ता-
 फळांचें ॥ २१६९ ॥ तियें भाळस्थळीं वोहरां । मूगुटीं पुष्पमाळा
 परिवरा । डाडकांकणें अवधारा । वांधलीं देखा ॥ २१७० ॥ हळदी
 उटिती गौळणी । वीनोदें म्हणती रूक्मिणी । आपुलीया भ्रताराचां
 चरणी । हळदी लावा ॥ २१७१ ॥ जेया चरणासाठीं । न
 पुगेति तपाचियां कोटी । देखा ते चरण उटी । भीमकुमरी
 ॥ २१७२ ॥ धवळी मंगळीं सौगसू । नागी देत्याति असेसु ।
 करितां पतीसीं विळासू । तुझे होतु वज्रचुडे ॥ २१७३ ॥
 सूख भोगी नीर्वंग । झणी वीटो तुजें सौभाग । नीत्य हो कां अर्धांग ।
 प्राणपतीचें ॥ २१७४ ॥ देखा ऐसीं परष्परें । हळदी उटिताति
 वौहरें । विनोद करितां हांसती अंतोरें । यादवांचीं ॥ २१७५ ॥
 मंगळतुंगांचा नादु । दुंदभी नीसाण भेरीचा पडिसादु । बग्वा
 मोहोळाओ आनंदु । जाला त्रैलोक्यासी ॥ २१७६ ॥ सुमुहुतीं
 सूर्यौगीं । ब्रम्हेनि निर्धारिलें निर्वेगीं^२ । लज्ज लाविलें व्यासगर्गीं ।
 उच्चारुनि म्हश्रीर ॥ २१७७ ॥ वौलां बैसलें वोहर । कैसें
 सोभताए मनोहर । देखा अर्धांगी मीरवली सुंदर । भीमकुमरी
 ॥ २१७८ ॥ जैसी वीजु थोके मेवीं । तैसीं दीसे देवाचां अर्धांगी ।
 मधसावळा श्रीकृष्ण संयोगीं । उपमा घडे ॥ २१७९ ॥ जेवि
 सींधुचीए मीळणीं । सगिता जाए हारपौनी । तैसी अर्धांगी
 रूक्मिणी । ऐक्य जाली ॥ २१८० ॥ तेया गुणगंभीरा आगाथा ।
 स्वएंमुक्तपणें वर्ततां सदा । तो आंवगीला मर्यादा । प्रमदाभक्तीकरुनीं
 ॥ २१८१ ॥ सींधु आसळगु क्षारणी । परि अनर्घागत्नाची खाणी ।
 तैसा गुप्त अनमीतदानी । माया मानवी रूपें ॥ २१८२ ॥ कैवल्य-
 तरूचेनि संगें । वीस्तारली प्रेमवेलीचीं अंगें । तैसी रूक्मिणी
 श्रीकृष्णसंयोगें । मिरवताए ॥ २१८३ ॥ ते चातकीतनु सुंदरा ।
 तो घनु वोळला आनंदधारा । तिणें तृषापीडनी अवधारा । आर्त-

१ पाठ—वरविया

२ पाठ—वेगीं

पूर्ण तो ॥ २१८४ ॥ कैसी वोहराची सोभा । तो मुर्त सारंगु ते
 दीपप्रभा । तो जीवंपती ते वल्लभा । निजानुभूतीची ॥ २१८५ ॥
 तो परब्रह्मवीग्रही मूर्तधारी । ते प्रतीवीव छाया सुंदरी । तो पूर्ण-
 कामु ते करी । ग्रस्त तया ॥ २१८६ ॥ नाना ते पद्मीनी तो
 पटपटु । घेयावया गुणआमोदु । स्नेह सार्वगी प्रीतीबंधु । केला
 तीया ॥ २१८७ ॥ कीं तो नवरस नटधारी । ते नृतीं ठाके
 रंगावरी । तो खेळे वीचीत्रांपरी । ते प्रवृत्ति स्त्रीगवे ॥ २१८८ ॥
 तो श्रींघारू ते पुतळी । तो हास्यरसु ते धुमाळी । तो करुणाळय ते
 जळीं । वोसंडताए ॥ २१८९ ॥ तो रौद्र तरि ते गरौती । तो
 वीरू तरि ते फुराणशक्ती । तो वीभद्य ते वीरक्ती । विरमता
 तेथ ॥ २१९० ॥ तो अद्भुत ते गहनता । तो भयानकु ते उदा-
 सीनता । तो शांत तरि ते असे सीतळता । संयोगीक तेथ
 ॥ २१९१ ॥ तो सेव्य तरि ते सेवक । तो भज्य तरि ते भजक ।
 तो पुज्य मानु तरी ते उपार्जक । नानावीध ॥ २१९२ ॥ कीं तो
 तपिया ते हटयोगीनी । असाध्य साधिला तप नोर्वाणी । तो अव-
 क्रिए त्या अपुलां गुणी । वैश्य केला ॥ २१९३ ॥ तो परब्रह्म वीहंगु ।
 तिए भवथील्लरीं क्रीडांगु । परि कैसा घडला संयोगु । पूर्वाधिकारें
 ॥ २१९४ ॥ तेया स्वतंत्रासि अधीनत्व । अन्यूतासि व्यवहारत्व ।
 निर्लोभिया कीं समत्व । कृपाळुपणें ॥ २१९५ ॥ निराश्रमासि अश्रम ।
 निकामा^१ काईसा कामु । अनेमासि^२ नेसू । प्रवृत्तिधर्माचा ॥ २१९६ ॥
 निसंगा काईसा संगु । निष्कर्मी या काईसा कर्मयोगु । अभोग तेया
 भोगु । हें अघटीत देखा ॥ २१९७ ॥ तो अवतरला मनुष्यरूपें ।
 म्हणौनि वेव्हारू पै आरोपें । परि करणकरतृतीं न लींये ।
 जेवि पद्मीनीपत्र ॥ २१९८ ॥ तो प्रवृत्ती निवृत्ती वेगळा । जैसा
 वटपत्रसाजायें सूकु निराळा । नातरी बकु हंसू दीसे धवळा ।
 नेणतेयासी ॥ २१९९ ॥ जैसा खेळे लाघवी । साचासारिखें दावी
 लपवी । तैसी तयाची मायादेवी । भुलवी जग ॥ २२०० ॥ जिए
 अज्ञानें मूर्खें । ते भाविति आपणयासारिखें । परि ज्ञानियां निरुतें
 वोळखें । त्या परम पुरुषातें ॥ २२०१ ॥ असो हें बोलतां
 सांकडें । जुतकर्म दोघे खेळती इडपाडें । एकें वोडवीले वोडे ।
 दुसरा जीके ॥ २२०२ ॥ कीं धर्निको धार्णिकेपणें । कवणु दाटला
 कवनाचेणि रीणें । हडवंगें बैसलीं धरणें । एकमेकांसी ॥ २२०३ ॥

आहो न करोतां उपार्जन सेवा । प्रेम न देववे देवा । म्हणौनि
 आपुला सुकृत संचीत ठेवा । होता जन्मोजन्मीचा ॥ २२०४ ॥
 तो जयाचा तयासि देतां । आभारू कवणाचा कवणा उभएता ।
 देओ कृपालु तरि जीवजातां । कां संश्रुति वेळोवेळां ॥ २२०५ ॥ म्हणौनि
 आपुलीया अधिकार जोडी । फेडी गीणाचीया कोडी । मग संसागाचो रेघ
 मोडी । जन्मदान हस्तके ॥ २२०६ ॥ उडौनि पुण्याचां पक्षीं । फळौनि फळाचा
 रसू चाखी । देओही पुरुषादिकरण वीसेखीं । पाहाताए देखा ॥ २२०७ ॥
 म्हणौनि पुर्वाधिकारसंस्कारें । देओ दाटत असे आभारें । त्यालागि
 धुंडिताए घरे । अधीकार्याचीं ॥ २२०८ ॥ असतु या अधीकारि
 गोष्टी । मागां वाएकोळाचि गेलिया श्रुष्टी । आतां ए जन्मसंकष्टीं ।
 पालवा गांठि पडली ॥ २२०९ ॥ हींडतां दाही दीसां । गीणीयां
 सांपडला बहुतां दीसां । म्हणौनि एकमेकां धर्मफांसा । बंधन केले
 ॥ २२१० ॥ न^१ विसंवति^२ कव्हणा कव्हणी । म्हणौनि अर्धांग
 संलझी । वौलां वैसली रुक्मिणी । श्रीकृष्णानिकट ॥ २२११ ॥^३
 जय जय मंगळचारीं । ऐसे दीस जाले च्यारी । आतां वखें उपग-

१ व २-पाठ-नव्हे संबंधीक

३ यापुढें दुसऱ्या प्रतीत खालील १२ ओव्या आहेत :— मांडवी वैसले
 तीर्हां लोक । ऋषीं मुनी देव अनेक । वऱ्हाडियांसहित भीमक । आणि
 यादव समस्त ॥ एथा क्रमें पारवडी । नित्य पंक्ती वैसती लक्षकोडी ।
 जेवीताति नाना रुची गोडी । सडुरस पक्वाने ॥ कर्पूरासहीत मीश्रीत । टीळे
 तांबोळे गंधाक्षत । दान दक्षणा देउनि सतृप्त । संतोपवीले ॥ दीनु गेलयां
 अस्ताचळीं । दीप लागती साएंकाळीं । देखा दीवटीयांचा वंवाळी । आकास
 लोपे ॥ कैसी विश्वकर्मयांची परी । राजवीदी श्रृंगारिलीया नानापरी । गूडिया
 तोंरणे मखरी । वीचीत्र सोभा ॥ तेथे वऱ्हाडिनी बाळा । मीळालिया सकळा ।
 माता देवकी वेल्हाळा । एसोदा रोहीणी ॥ दृपदी सुभद्रा कोंती । रुक्मी-
 णीची माता सुधामती । यादवांचीया भाजा असती । छपनकोडी ॥
 श्रृंगार करुनि नानापरी । वरि धरिलीया श्रीगीरी । वोहर वैसलें हस्तीवरी ।
 वाजती मंगळ तुरें ॥ तेथ राजवीदीमाझारी । वऱ्हाडिनी मीरवती सुंदरी ।
 चालती पायघडियां वरी । हंसागती ॥ पाई नेपुरे रूणझुणिती । पुढे अष्ट-
 नाएका नाचती । तेथ वोवाळनीयां पडती । नवरत्नाचीया ॥ सवे चानुरंग
 चहुं फेरीं । हातनळे सोडिताति वरी । फुलबाजीया चंद्रजोती अंबरीं । प्रकाशु
 न संटे ॥ तेथ नाना कौतुकें होती । सोंगें बहुरूपें खेळती । हास्य वीनोद
 करीत चालती । आले मंडपासी ॥

उपगी । वांढिती देखा ॥ २२१२ ॥ आपुलिया महिमानासारिखे ।
दान केले भीमके । वस्त्रीं अळंकारी असिके । पुजिले यांदव
॥ २२१३ ॥ नाना देसीचीं वीचीत्रे । देवें वेचीलीं वस्त्रे । भीम-
काचे मैत्र आणि सगोत्रे । गौरवीली असकीं ॥ २२१४ ॥ सुवर्णा-
चळु आटला दाना । माणिकां मूक्ताफळांची दक्षणा । तो उदारू श्रीमंतु
राणा । न पुरे रत्नाचळु ॥ २२१५ ॥ संतोसी केले बंदीजन
मागते । अभर केले द्विजवगतें । त्याग देऊनि कळावीदांतें । सनाथ
केले ॥ २२१६ ॥ पृथकाकारें संभापणु । वाढवीला ऋषीमुनीचा
मानु । माहा दानी आनंदधनु । वोळळा त्रैलोक्यावरी ॥ २२१७ ॥
सुरवर दानासि अयोग्य । तेयां दीधला आनंद भोग्य । दैत्य
त्रास फेडौनि योग्य । केले अभयपदीं ॥ २२१८ ॥
ऐसें वीचीत्र दान करूनी । जाली समस्तांसि पाठवणी । आतां
उपंगळिए घेउनी । घालीती उसंगिए ॥ २२१९ ॥ जननी जनकाचां
करपल्लकीं । आडवी धरूनि भीमकी । वीनतकंदर होउणि अहीकीं ।
वोलती देखा ॥ २२२० ॥ नेत्र भरूनि आंसुई । लागती वसुदेव
नंदाचा पाई । नमिली येस्वदा देवई । पृथकाकारें ॥ २२२१ ॥^१
ऐसा जाला वीव्हावो । जर्गीं वर्तला मोहोछावो । मग भीमकेसीं
यादवराओ । वोलते जाले ॥ २२२२ ॥ म्हणे देखावया द्वारका ।
तुम्ही चालावें भीमका । पाळे उठवा कटका । निगीजे आतां
॥ २२२३ ॥ देखा वरांत पै निगाली । नीशाणाचां घाई वाजतां
ढोलीं । मार्गीं चालतां दाटी जाली । दोन्हीं सैन्याची ॥ २२२४ ॥
नगर श्रुंधारावया । सभामंडप उभारावया । पुढा पाठवीला
सत्यधानियां^२ । लोकपाळेसीं ॥ २२२५ ॥ तव मागिलाकडौनि
स्थीरा गती । दळ चालतां न माए क्षीती । द्वारका देखिली
अवचीती । लोकी भीमकाचां ॥ २२२६ ॥ झळाळितीयां कळसां ।

१ यानंतर दुसऱ्या प्रतींत खालील ५ ओव्या आहेत. देखा भावककळ-
णेंसहीत । दासी पांच सत । तीया आंदणासी देत । रावो भीमकु ॥
आणिकही वस्तु भांडार । अश्व चौदंत कुंजर । देउनि म्हणे
नृपवर । राज्य अंगीकरावें ॥ मी तुमचा स्थापीला असैन । तुमचेनि
पडपें जीईन । यासी अन्यथा तरि मज आण । श्रीचरणाची ॥ मग
हांसौणि बोले रूसीकेसी । आईकें राया भीमा परिएसीं । धन्य धन्य ए
श्रुष्टीसी । तुंचि एकु ॥ तरि भावाचे भोक्ते आम्हीं । स्नेहो असो
देईजे तुम्ही । राज्य करावें सर्वही । सेखीं कैवल्यपद ॥ २ पाठ-सतधानयां.

कीर्णें फांकती दाहीं दीसां । देखौनि संतोषला कैसा । वैदर्भेश्वरू
 ॥ २२२७ ॥ आधीचि वरवी द्वारका । वरि श्रुंघारीली दिसे
 अधिका । गुढीया तोरणें पताका । विवीधा परिचीया ॥ २२२८ ॥
 नानापरीचीं परिकरें । देखा उभीलीं मखरें । हाटोटियां श्रींवास्विलीया
 नीरंतरें । तें वीचीत्र सोभा ॥ २२२९ ॥ ^१काचनीबधा भूमिका ।
 आकास प्रतिबींबलें मीसें उदका । ठक वाटताए लोकां । भीमका-
 चिया ॥ २२३० ॥ ऐसें दीप नाही त्रीभुवनी । शेषा न वर्णवे
 सहश्रवदनी । तिऐ द्वारकेमाजी चक्रपाणी । प्रवेसते जाले ॥ २२३१ ॥^२
 हस्तीवरि वैसलें वोहर । बीदी दाटले दळभार । पारूखले लोकांचे
 व्यापार । निर्भर पांत ठेले ॥ २२३२ ॥ हाट चौवारां लोकपाळ ।
 खेळती वसंत धुमाळ । अनेक उधळती परीमळ । सोडीती कनकधोटें
 ॥ २२३३ ॥ नानापरीचीं अमर्यादें । वरूषती जातिजुती कुमोदें^३ ।
 दोहीं सुरकणी^४ विनोदें । वीखुगीती आंजुळीवरी ॥ २२३४ ॥ कापुर
 कस्तुरीं चंदनें । जवादीचीं मळणें । वरूनि घालिती सीपणें । चीरकांडियां
 ॥ २२३५ ॥ परिमळ उधळिती नानाविध । वास एताति सूर्गंध ।
 दसांग धुपार्तिया विवीध । मंगळ आरतीया ॥ २२३६ ॥ आंजुळी
 भरूनि वाटोगरीं । वीखुरिताति वरिच्यावरी । तेया परिमळाचां सातरीं ।
 भूमि पैरावली ॥ २२३७ ॥ जाला परिमळाचा केरू । थोर होतसे
 घनघसरू । बीदी मीरवतां गजरू । वाजांत्रांचा ॥ २२३८ ॥
 लोक पाहती समस्त । नारी करिताति मनोरथ । म्हणती आराधावें
 ऐसें सूकृत । हें सुख लाहावया ॥ २२३९ ॥ ती देखौनि वोह-
 राची सोभा । वीरहव्याकुळा सुरवल्लभा । तेणें संतापें गळती गर्भा ।
 मीसें नक्षेत्रांचेनीं ॥ २२४० ॥ एकी नारी पावती रतीसूख ।
 दृढ आळंगीती कडीचें बाळक । थए पाउनि मूख । चुंवित्ताती ॥ २२४१ ॥
 एकींसि नधरे मनाचा आवेसू । नेत्रा एताए ढळमळीत आंसूं ।
 एकी भावीती त्रासू । जीवीताचा ॥ २२४२ ॥ तो कंदर्पाचा पुतळा ।
 अभिलासीती मदनवीव्हळा । आनंदु होताए सकळां । नगनारींसी
 ॥ २२४३ ॥ विदी मीरवतां वोहरां । कानी पडिलें नाईकीजें
 मंगळतुरां । दाटि जाली दळभारा । पाईदला चेंप होताए
 ॥ २२४४ ॥ नारीं करीती अक्षेवणें । धवळ मंगळरागाचें गाणें ।
 वोवाळणीयां पडताति रत्नें । मुक्ताफळे ॥ २२४५ ॥ चौदा योजनें

१ पाठ- पाचिवधा २ यापुढें सं. रु. मधील २४ अध्यायातील ४१-४९, व
 ५१-५९ ओव्या दुसऱ्या प्रतीत येतात. ३ पाठ-कुमुदें. ४ पाठ-सुरकानी

नगराची रूंदी । सैवा^१ पैसा आगळिया दीर्घा बिदी । पाहात
 चालतां संदीं । पैसु नाहीं ॥ २२४६ ॥ नेत्रीं भरलें नगरींचें तेज । वरि
 उधळताए परिमळगज । तेणें होताति नीर्वूज । लोक भीमकाचे ॥ २२४७ ॥
 जाले आनंदें संभ्रम । भूमी प्रतिभासेल दीसे व्योम । नेणवे
 पूर्व कीं पसीम । दीगमोहीत ॥ २२४८ ॥ चालतां एताति
 भवंडी । वरि काच^२ भूमिका निसरडी । पारकेयांचीया मूरकंडी^३ ।
 पडती तेथ ॥ २२४९ ॥ देखा हास्यपदादिकें । तेथ होताति माहा
 कौतुकें । ऐसें गज्यमंदिराजवलिके । एते जाले ॥ २२५० ॥
 तथा मंदिरांची^४ टीका । नवरत्नांची श्लापा^५ । जेवि उगवत वींव
 अर्का । तेवि वोप हीर्यांची ॥ २२५१ ॥ जैसीं वीमाने तेजामणें ।
 तैसीं यादवांची ग्रहें सोभती तिण । नवनवा खणांचीं दामोदरें ।
 सावेया दीप्तिमानें ॥ २२५२ ॥ ते राजगृहें परिकरें । राउळ
 प्रवेसती तथाभीतरें । लक्ष्मी तें धरुनि श्रीकरें । थीरें पदवी-
 ळासें ॥ २२५३ ॥ ज्याऱ्ही हात एकवट । जोडौनि करसंपुष्ट ।
 सर्गिसे ऋसीमुनी सांतिपाट । उच्चारीताती ॥ २२५४ ॥ आंजुळि
 धरुनि सगीसी । मुक्ताफळांचा चासीं । पेरितचि माजिघरासी ।
 आलें वोहर ॥ २२५५ ॥ तो वीश्वाचा जनकु । वीश्वरूप व्यापकु ।
 अनंतजीवप्रतीपाळकु । बहुत प्रजावींस्तारू ॥ २२५६ ॥ सने-
 धानाचें अवगीखण^६ । पुढां वोडवैल काळ कठिण । महर्ग्य होईल
 ज्ञानाशन । ऐसें देखताए ॥ २२५७ ॥ जोतीस ग्रह गणिताचें ।
 वापु देखणें कृपेचें । पीक होआवेया आनंदाचें । म्हणौनि पेरि-
 ताए बीज ॥ २२५८ ॥ बीज उनरीतां प्रथमी । म्हणती पीको
 वीश्वाचां धर्मी । मग उगवे मार्वे भूमीं । दैवयोगें ॥ २२५९ ॥
 तेवि जीवभूमीके । अधिकार उळा बोध पीके । म्हणौनि उभयांचीए
 चुळके । ज्ञानबीज ॥ २२६० ॥ ईश्वरीं माया सर्गिणी । प्रवृत्ति
 चाळक अहीर्निसीं । शक्तिरूप देवाचें करण तैसी । रुक्मिणी देखा
 ॥ २२६१ ॥ ऐसीं मूक्ताफळीं वोहरां । पेरितचि आलीं माजिघरा ।
 तेथ मधें घातलें गोमेदहीरां । आसनासी ॥ २२६२ ॥ पाचि परोज
 घननिटु । नवरत्नजडित पाटु । रूंद वीसाळ चौपटु । तो घातला
 मधीं ॥ २२६३ ॥ त्यावरी कृष्ण रुक्मिणी । दोघे निकट
 आसनीं । पटाभिशेषु करुनी । बैसलें वोहर ॥ २२६४ ॥ तेथ

१ पाठ—सैग. २ पाठ—पाचब्रध. ३ पाठ—मुर्कडी. ४ पाठ—नगराची.
 ५ पाठ—साळांका. ६ पाठ—अवर्षण.

अवक्षेणं वोजा । करीतः यादवांचिया भाजा । वेदमंत्र उचारितां
 द्विजा । मंदीर गर्जे ॥ २२६५ ॥ करुनि कुरवंडिया निबलोन ।
 देवकन्या वंदिती चरण । ॐहर पाहती निरांजन । करुनियां ॥ २२६६ ॥
 आतां नोवगीएसीं श्रीपती । वसुदेव देवकींतें नमिती । नंदा येस्व-
 देसि लोकोक्ती^१ । मानु दीधला ॥ २२६७ ॥ नमिलें वडिलां
 सकळां । हा ईंद्रलोकी नाही सोहळा । जनप्रवृत्तांचा मोळा । नटला
 सर्वेश्वरू ॥ २२६८ ॥ एसा प्रवृत्तिमार्ग संपादौनी । राज्यभुवनी
 नीक्षेपीली रुक्मिणी । भीमकें^२ दीधळिया आंदणीं । सतें^३ पांच
 ॥ २२६९ ॥ भीमकासि थोरू आदरू केला । तो आनंदे निर्भरू
 जाला । म्हणे जी सुफळ संसारू फळला । तुझेनि प्रसादे ॥ २२७० ॥
 ए कन्येचां आर्जवीं । देवा म्यां तुमची सोईरीक करावी । एहवीं
 हे चरण केवी । लाहीजते ॥ २२७१ ॥ आतां हेचि वीनवत असें
 देवातें । जें दुर न धरावें मातें । मी पावलां थोरा प्रेमातें । जगामाजी
 ॥ २२७२ ॥ देओ म्हणें वेदभनाथा । तुम्हां आम्हां ऐक्य आतां ।
 अधिकाअधिक ममता । देखाल पै ॥ २२७३ ॥ ऐसीं गौरवाचीं
 उत्तरे । भीमकाप्रति बोलिली सर्वेश्वरें । मग सभा करुणि नीरंतरे ।
 भद्रीं वैसते जाले ॥ २२७४ ॥ परमप्रीती परस्परें । बहुतेक दीस
 कमीलयानंतरें । भीमकु चालिळा सर्वभारें । नगरा आपुलीया ॥ २२७५ ॥
 गोसावीं बोळवीत सर्वे । समवेत यादव आघवे । देखा बलिभद्राचीए
 पद्वे । पासौनि राहिले ॥ २२७६ ॥ तेथ परस्परें वीडै जाले ।
 भीमकु नमन करुनि पुढारा चाले । गोसावी बहुडौनि आले । राउळा
 भीमकीचिया ॥ २२७७ ॥ जो देओ आत्मगमणु म्हादा । नाहीं
 सूखानुभूतीसि मर्यादा । तो कीं कालु गमे वीनोदा । धीमत मेचु
 ॥ २२७८ ॥ एसा तो मंगळमूर्ती । ज्याचिया राजसा लीळा अमीती ।
 सनकादीकां ननुवादती । श्रूती भांवावलीया ॥ २२७९ ॥ जन्हीं सेखा
 मागिजती सहश्र जीभा । तन्ही न वर्णवे त्याची दीज्ञभा^४ । ज्यांचें अपाद
 प्रद्वनाभा । चोजवेना ॥ २२८० ॥ हरुनि नेली रुक्मिणी । हे मातु फांकली
 त्रीभुवनीं । दैत्यादानवांचीं अंतोरें^५ चक्रपाणी । गीतीं गाताती ॥ २२८१ ॥
 पाताळीं नागकन्या सर्वत्र । गाती कृष्णचरीत्र । हे कथा पुण्यपवीत्र ।
 दोषनासनी ॥ २२८२ ॥ ब्रम्हा वीष्णु संकर । गाती रुक्मिणी
 हरण परीकर । तें आइकौनि मालहाति मुनेश्वर । मृत्यलोकीं

१ लोकोक्ती मानु दिल्ला- गद्यराज १८४. २ पाठ-धेनु. ३ पाठ-सहश्र.

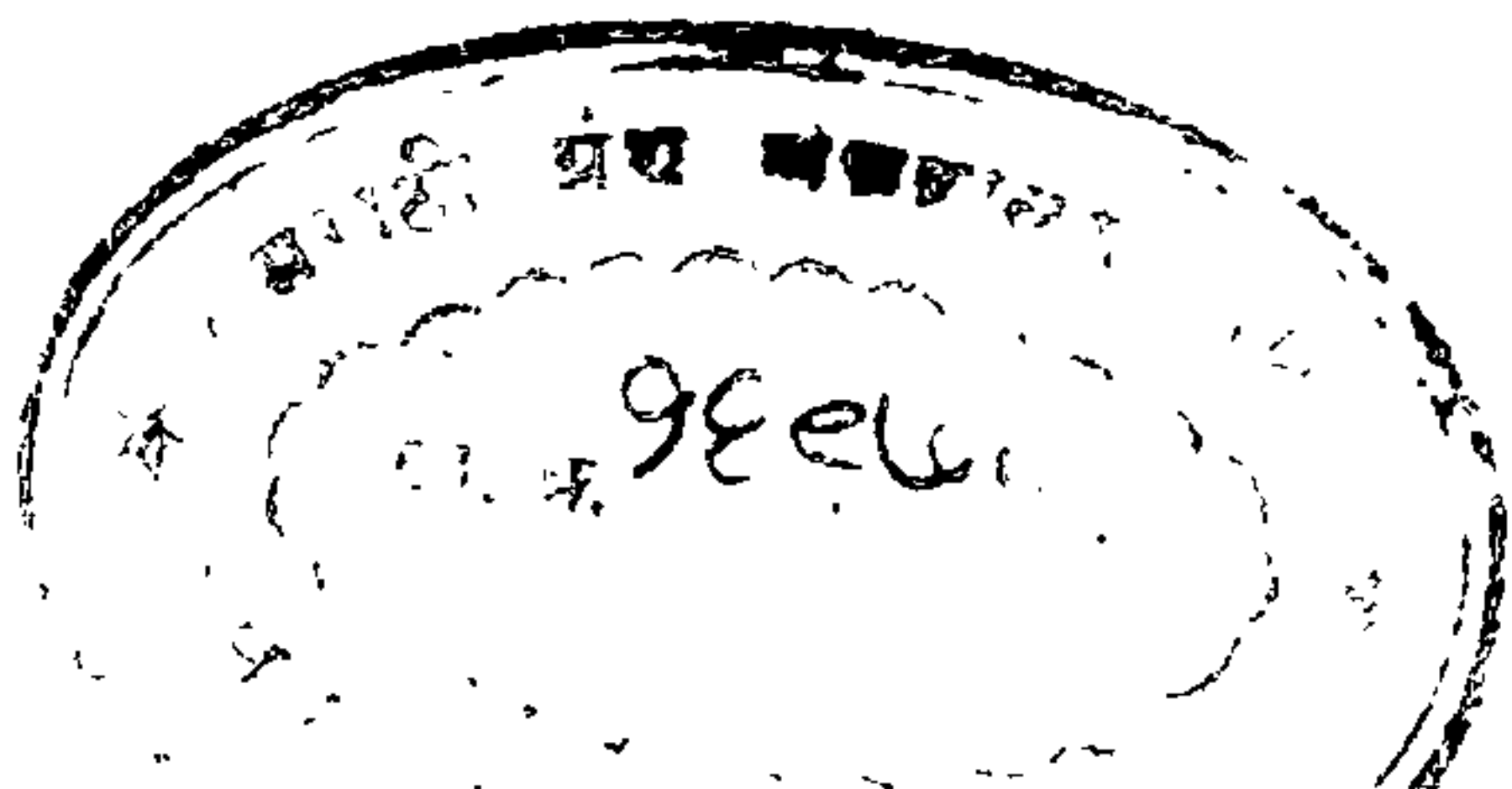
४ पाठ-दीग्नभा ५ अंतोरें वैरियांची रकुमिणिहरणी गातिः चक्रेश्वरातें-गद्यराज १८४.

॥ २२८३ ॥ जे पठन करीती सदा । तयां होए भुक्तिमूक्तिप्रदा ।
 श्रवणमात्रे भवबंधा । छेदु होए ॥ २२८४ ॥ ऐसीया जगदेश्वरा-
 चिया कथा । जे हृदई स्तुति करीती सदा । त्यांचिया निवारती
 वेथा । जन्ममरणाचीया ॥ २२८५ ॥ जए जए कृष्णा कृपानीधी ।
 जय जय अमोघा अनंतसीधी । जय साकाराकारसुन्य वीधी ।
 रहिता अव्यया ॥ २२८६ ॥ जय जय असुरदैत्यनीभंजना । जय
 जय संश्रुतीछेदना । जय नानामार्गवीसर्गा जीवोधरणा । अनाथनाथा
 ॥ २२८७ ॥ जय जय भवभएनीवारका । जय जय महाकाळ-
 नीयमका । जय यौक्तपुरधारका । शक्ती आधार भूता ॥ २२८८ ॥
 जय जय यादवनरिंद्रा । जय जय धर्मराज योगींद्रा । जय प्रताप-
 रुद्रा । रीपुमर्दना ॥ २२८९ ॥ जय जय वेधमूर्ती । जय जय
 नीर्गुणा गुणकीर्ती । जय जय चाळका प्रवृत्त नीवृती । विज्ञानरूपा
 ॥ २२९० ॥ जय जय प्रेमामृतसागरा । जय उत्पतीस्थीतीसंहारा ।
 जय सुरवरवंद्या परमेश्वरा । जगदगुरू ॥ २२९१ ॥ जय जय जगनीवासा ।
 जय मूर्ती भववीळासा । जय गुढ प्रमाणपुरूषा । सकळ शास्त्रां गोचरा ॥ २२९२ ॥
 जय जय परमहंसा नीर्मळा । जय सकळकळाकुशळा । जय आनंद
 घननीळा । पुतळा ब्रम्हचर्याचा ॥ २२९३ ॥ जय मंगळदर्शना
 दुर्लभा । जय श्रुष्टी विहरत सुलभा । जय रुक्मिणीपती वल्लभा
 प्रेमदानी ॥ २२९४ ॥ जय जय देवकीसुता । जय नंदगृही रंग-
 नाथा । जय कंसमर्दना अरीहंता । आहुकस्थापना ॥ २२९५ ॥ जय
 जय वीश्वरूपा । जय जय ज्ञानदीपा जय सकळ जीवांचिया
 माएबापा । आतां प्रणीपातु ॥ २२९६ ॥ नमो अनुसयानंदना ।
 नमो अनंतअवतार गहना । नमो आर्यदेसजनरंजना । प्रभू वाळ-
 लीळया ॥ २२९७ ॥ नमो चक्रपाणी विसर्गनामा । नमो इती
 मुनीवेखधर्मा । नमो द्वारावतीगोमतीसंगमा । पुनैतसागरा ॥ २२९८ ॥
 नमो माल्हनीनंदना । नमो त्यागात्याग तपोधना । नमो वैराग्य-
 भूषणा । एकांतरूपा ॥ २२९९ ॥ नमो दीगांबरमूर्ती । नमो ग्राह-
 योग्यशक्ती । नमो सुखदानी धर्मसंगती । सेव्यरूपा ॥ २३०० ॥
 नमो मौन्यदेवा आगाधा । नमो विवीधवेध सुबोधा । नमो धर्म
 सून्या निशब्दा । कल्याणरूपा ॥ २३०१ ॥ नमो भगवाना परम-
 पुरूषा । नमो निरालंबा निर्लेषा । नमो अपरापरसूखा । अनुर्वाच्या
 ॥ २३०२ ॥ नमो कीर्तिरूपा नीरूपमा । नमो निरूपका मोक्षधर्मा ।
 नमो जी आत्मयांरामां । अनमीतबंधु ॥ २३०३ ॥ नमो श्रीहरी
 जगाधारा । नमो भवतापहरा । नमो सुरवरदानी उदारा । कृष्णा

कृपानिधी ॥ २३०४ ॥ सहश्र नामाची भरोवरी । कृष्ण यां दों
 अक्षरांमाझारी । जें जीवा अवीचे करी । वेगळीक पै ॥ २३०५ ॥
 कृष्णनाम स्मरतां । पाविजे मुक्ति सायुज्यता । जें उपदेसिले परि-
 क्षीतां । व्यासदेवें ॥ २३०६ ॥ लंघुनि एक्यासी कोडी । तेथ
 पुराणाची धाव होए थोडी । तेथ जया नामाची आवडी । वेधपूर्वक
 ॥ २३०७ ॥ असो हे लापणीक प्रळाप । म्यां लीळा वर्णिलीया करुनि
 वीळाप । तिया आईकौनि होती मंगळरूप । श्रोतेजन ॥ २३०८ ॥
 जें गुणग्राहीक भावर्ये । अहंकाररहीत नीर्मळर्ये । तेयां माझे बोल
 आर्ये । मानतील पै ॥ २३०९ ॥ अधिक बोलणें प्रमई आरोपे ।
 उणें तें नेणिवेमाजि घापे । ऐसैंहीं जो आक्षेपे । तो गुणद्वेसीया
 ॥ २३१० ॥ माझी मातु लावण्यकेळी । प्रतिपाळावी श्रोतां सकळीं ।
 पैशुन्य ग्रीष्मीचां झळी । पीडिजेना ॥ २३११ ॥ सांडौनियां जीवधर्मा ।
 समस्तीं करावी क्षेमा । कर जोडौनिया तुम्हां । प्रणीपातु माझा
 ॥ २३१२ ॥ वरप्रसादें प्रौढी । पावलां कवीत्वसींधुची पैल थडी ।
 मग अनुभवीत ठेलां गोडी । कृष्णनामाची ॥ २३१३ ॥ भावसुमनी
 सेवतीं । पुजिला देओ लक्ष्मिपती । बोविया मंगळजती । म्हणौनियां
 ॥ २३१४ ॥ संसाराचिया वेदना । ज्याचेनि नीरूपणें जालीया नीवा-
 रणा । तेया चाल्हराजाचेया चरणा । प्रणीपातु ॥ २३१५ ॥ संकळीत
 जाला ग्रंथु । प्रीती पावो श्रीगोपिनाथु । नरसीहांचां भवपंथु । चूकवी
 देवा ॥ २३१६ ॥

येथाप्रत लीखीतें । मम दोष न लीपीते । वाचीता वीजय
 हो ॥ विरोधी नाम संवत्सर । आखाड मासे गुरुवार^१ ग्रामा
 नांव इसमाइल पुर । तीथ द्वादसी ॥ १ ॥ शक पंधरासतें येक्या-
 हातर । साहावी नीध लेखिका नांव नीरधार । गुरु णाम प्रीत
 कल्हीई सार । बोलिलें असे ॥ २ ॥ श्रीवर्धन हरी राजेसीसेनी
 यदं पुस्तक लीखीते.

१ गुरु नंतर खालील शब्द मागाहून घातलेत— पंध पंधरासैं रुद्र वेदु म्हणत ।
 विद्यापूरणी शके गणित । नववा अवतारु म्हणत । तोचि वारु जाणिजे ॥ २३१६ ॥

शब्दकोश

अकर्ता-काम न करणारा, आळशी ३८३

अकुळी-कुलीन नसलेला ५७७

अंक-मांडी १३१

अगड-खंदक आड ७७१

अगोचर-अदृष्ट १५

अंगुष्ट-आंगठा ७५४

अचागळ-अचांगळ, वाईट, खोटे १७४९
स १३८

अडवाल-बालक ५२६. (अडकणी
सारखा शब्द)

X अणभडु-आडदांड १८०३. अभंड
अथवा अनभंड याचे रूपांतर
असावे. पाठ-अणुभडु.

अतिपाडे, अतिसा अतिसे-अतिशय.
१४५४, ७४०, ९२२

अतीत-पलीकडचा १४५१

अतुर-आतुर, उतावळा १३९२

अतुर्वळ-बलाढ्य ८९

अत्र-आर्त, उत्कंठा, दुःख १२९१

अडक-अडक, अडथळा १४०७

अदट-अजिक्य पराक्रमी ३९२

अधर-ओठ ११४

अधिकरण-आधार, पाया ९५२

अधिकावा-अधिकपणा, वरचढपणा २८६

अध्यान-अध्ययन ६३७

अनआवडी-आवडीचा अभाव ४३२

अनघ-निष्पाप ३७६

अनघ-किंमतवान ७९९, २१८२

अनंग-अनरहित, मदन ४४, १२७

अनसारीखे-दुसऱ्यासारखे, दुसऱ्या कोणा
हीसारखे नाही असे ९३२.
मू. ३३७, १०३७

अनांग-मदनाचे अंग २०८८

अनारिसा-भिन्न, वेगळा ११३०, १५१६
(सं-अन्यादृश)

अनुकार-अनुकरण, अनुसरण १२१

अनुजावळ-जोडीतला धाकटा १७७६
(जावळ सं-यमल पासून)

जावली-ज्ञा १।१३८

अनुसरण-अंगिकार, मागून जाणे ६२४

अनुहात-अनाहत, योगशास्त्रातील एक
ध्वनी ५१६

अनुराग-प्रीति ५५०

अनुवाद-प्रतिकृति, नक्कल १२८६

अनुवादणे-बोलणे १४४.

अनेग, अनेक-अनेक १४८८, ४२०

अनेत्रु-डोळ्यास न दिसणारा, नेत्रहीन
११२८.

अंतौर, अंतौरी-स्त्री १४३२, ८७

अंत्र, आंत-आतडे १८५०, १८५१

अंत्रवण-आतला गाभा ५५९

अंडु-साखळी १२१, १४४१

अपसव्य-उजवा १९०३

अपाड, अपाद-असामान्य, असाधारण
१५८९, २२८९.

अपाव-अपाय १३६

अप्रवासी-प्रवासी. २०८

अवध-अबुद्ध, मूर्खपणाचे ६६१

अभयंकर-अभयाचा हात अथवा मुद्रा.
 ८२५ मू. ७६२
 अभर-पूर्णता, तृप्ति, तृप्त, ४१५, २२१६
 अभिचारक-जारणमारण १७८८. न
 ६००, शि ८४२
 अमरावती-इंद्राची स्वर्गातली राजधानी
 ८११
 अमूप-पुष्कळ १३४८
 अमृतफळ-मोदक, एक फळ १२६४
 अंबील-आंबट १३२९ (सं-अम्ल)
 अरवट-उद्धट जंगली ४६१, २०३०
 अरळ-फूल २१६५ (का)
 अरुप-भेसूर रूप १८७६
 अरुवार-मऊ, सुंदर ५१९
 X अर्धनी-अर्घ्य देताना ६३४ अर्घ्य
 दानी ?
 अलन-आळण, कालवण, १२८२ (स-
 आलयन)
 अलिउळ-भ्रमरकुळ २६०, ७३१. ज्ञा.
 ११।२४५
 अलोढ-अलोट, अनिर्वचनीय २४
 अवक्रिय-क्रियारहित २७, २१९३
 अवगणे-दिसणे, धारण करणे ३५६
 अवगणणे-उपेक्षा करणे ६२०
 अवगमणे-समजणे ८१८
 अवत्रीन-अवतीर्ण १७
 अवचट-अकस्मात्, सहज १८२
 अवचीती-अकस्मात् १८३
 अवधारणे-लक्षपूर्वक ऐकणे २१३९
 अवर-अलीकडचा, धाकटा ११
 अवलीला-लीलेनें, सहज १७०४
 अवस्थान-स्थान, वस्ति ५
 अवसरी-अडचण, काळजी ९४६,
 १०३७ ध. पू. २५।१

अवस्वर-वेळ ९८, ३१४
 अवस्वरी, अवसरी-अडचण, काळजी,
 घाई, १४७, १२२९. ध. पू.
 २५।१
 अविद्या-माया, अज्ञान १९
 अविधी-विधिहीन १११५
 X अवेटा-तत्पर (सं-'अवहित' पासून
 हा शब्द होऊ शकेल) १२७१
 अवेव-अवयव ८५२, १६१४
 अव्हाट-आडवाट १२८७
 अव्हाणणे-आव्हान करणे २४९, १७९१
 असक, असिक-सर्व, पूर्ण, ८०७, ७६
 असंक्ष-असंख्य ३२९, ८००
 असमसाह(हा)स-पुष्कळ, अमर्याद
 ७२७, १२२२
 असळगै-सलगी, सुलभता ७०
 असिवार-घोडेस्वार, खड्गधारी १९६२
 असी-ऐंशी १७३७ (सं-अशीति)
 असुध-रक्त १८६४, १९८६
 असेसु, आसेनु-आशीर्वाद २१७३, १५८०
 (सं-आशिस)
 असोस-लोभ आतुरता ८५६
 अस्तवन-स्तवन १०८१, १६३०
 ध. उ. ५८
 अस्तीती-स्थिती ५०८ स्मृ. २६१
 अस्तुति-स्तुति ३६५
 अस्त्री-स्त्री ९३४, २०८६ ध. उ. ५७
 अस्वपात-अश्रुपात १५४१
 अह्लाद-आल्हाद ८२२
 अहोक-ऐहिक, ऐहिक गोष्ट ११९६,
 १५१२, २०४३
 अहेवपण-सौभाग्य १५०५, १६५०
 अक्षानं-आख्यान २५२

- अक्षेवण-अरिष्ट टाळण्यासाठी मंगलदीपां आठी-यत्न, श्रम १२८७
 ओवाळण्याचा निधी १७०५, २२४५ आठै-अष्टांगात ४९३, १७०२
 आइत, आइती-तयारी ५५४, १२९४ आड-वाजू, विहीर ४८९
 आउठ-साडेतीन २२५ आडकणी-अडकणी, अर्धवट दाणा
 आउठावा-एका नांगराने नांगरता येईल १२७४, शि. ५९०
 एवढा जमिनीचा तुकडा, साडे- आडखिळ-अडथळा २०९६
 तीन भागापैकी शेवटचा अर्धा आडभरी-आडवे होऊन १८३७.
 भाग २२९ आडमूड, आडमोड-मोडतोड, मोडतोड
 आओ-आव, डील. ३३४, २०२५. केलेले १२९८, २०७४,
 आकळणे-समजणे, बांधणे ७६, १२२५ १९६२ शि. ४८६.
 आखर-गुरे उभे करण्याची जागा, अक्षर सं. २११२६२
 ७१०, ७६१ आडळ-अडथळा ४७८
 आगम-वेद, धर्मशास्त्र ६४९, १३२० आंडोळणे, आंदोळणे-आंदोलन पावणे.
 आगळा(ळे)-श्रेष्ठ, पुष्कळ ८०३, २१६१ आदळणे १७२९, १७४४.
 आगळे-वाईट वर्तन २०१३ आंडोर-मुलगा २०७६, शि. २५५.
 आंकणा-पराक्रमसूचक पादभूषण, विरुद गो. २०. (सं-अंडज)
 ८६, ३२१ आतणे-पावणे, होणे ३४९, ७८५
 आकाळ-अकालीची १७९८, न. २४८ आत्मजा-कन्या ८
 आंख-दांडा, आस ९५६ आथला, आथिला-युक्त, संपन्न १९०,
 आंग-सैन्याचे भाग २०७५. ही चार ८७४.
 असतात. आद-अर्ध, अर्धा ४०६
 आंगवण-पराक्रम, योग्यता २५१, आद्रक-आडक, प्रतिबंध ११००
 १९१३ न ४४७ आधेल-अर्धेल, निम्याचा नाश २०८१
 आंगवळेकार-अंगरक्षक १०१. न. १०६ आनाचे आन-अन्याचे अन्य, विपरीत
 आंगोळिका-करांगळी १४२३ ३९१, ५४३
 आघवी-सर्व. १४०. आंत-अंत्र पहा १८५०
 आट-नाश, त्रास १७९७, १९५४ आतुडणे-सांपडणे १८९७
 आटिव-पिळदार ८८५ न. ३२३ आंतोट-आंत १३९०, १६२१. (सं.
 आटोप-व्याप, खटाटोप १८७. १४४७ अंतर्वर्ती)
 आठाइती-अष्टांगांत परिपूर्ण १४४६, आपजणे-उत्पन्न होणे. ६५५, १३३८
 १५६१. मू. १६७२, शि. आपसया, आपैसी-आपोआप ९३९,
 ४२५ १३६१
 आफळणे-आदळणे १९९२ (सं. आस्फल)
 आफ्वावणे-बोलावणे ४७७, १४०३.

- आबूठ, आभौट-मेघ (सं. अभ्रट)
१४५, १७४१, १९६६ वलवान्
व्यापणारा असा अर्थही संभ-
वतो. (सं. आभूति)
- आबुली-अंबुली, स्त्री, २०९५,
शि. ८९०
- आमोद-सुवास ४३५, २१८७
- × आमोलेपण, आमौलेपण-शौर्य ३०२,
३२१, ३९२. शि. ९७८,
पहिल्या ओवीत अनमोलपण
असा अर्थ सयुक्तिक होईल.
- आयस्-लोखंड १६३
- आरज-आढचतेखोर ४६१, ५४५.
२०३० आर्य अथवा पूज्य
असाहि अर्थ आहे. (सं—
आराध्य)
- आरंधे-अनपत्यतेचे दुःख ९७२
- आरउ-आरव, वृक्ष १७७८
- × आरवणेकार-आरावण (सं. आहरण)
म्हणजे अहेर त्याला योग्य
असे. १२८३
- आरांका-मर्यादा ८२६ (सं.-आरक्ष्
अथवा आरेखा)
- आरुता, आरौता-अलीकडचा, जवळचा
२८०, ३२२, उ. ६३७.
- आरोगण-भोजन ५३२, १२६५.
- आरोचक-अरुची १२७७. ज्ञा. १२।१०६
- आरोंटा-आरोंथा, आर्त १५६२.
- आर्जिला-मिळवला १२०६
- आर्त-पीडित २६
- आर्ती-आर्तता १६
- आलोच-विचार, मनोगत ९१६, १३५४
- आलोचणे-विचार करणे, पाहाणे ९९४
१९९६
- आवखा-विकार, विकृती १५२२
- आवधी-मर्यादा, शेवट १८९८
- आवंतणे-आमंत्रण करणे १२१०
- आवांका-अभिमान, गणना, सामर्थ्य
९३७, शि. ९०६
- आश्राउनी-आश्रय करून ८९४
- आस-आशा २१०१
- आसंखा, आशंखा-आशंका, आक्षेप
६८२, १५३२
- आसरणी-अशरीरिणी, आकाशवाणी
१६४५
- आसंसणे-आशंसणे, इच्छिणे ३४१
- आसळग-सलग्न २१८२
(आसंलग्न)
- आसाहाण-असहाण, सहन न करणारा,
मत्सरी १०११, शि. ५१४,
मू १०२५
- आसे-अश्रू २०३९
- आहाचपणे-सहज १२६१
- आहाणा-आत्मघातकी २०६५
- × आहावी-आहोत १५२३
- आहाळणे, आहळजणे-पोळणे, हालणे
५९६, १०५०, शि. ७४६
- आहि, आहे-अग्नि, कांति. १२७०
(सं-अहि-सूर्य)
- आहुपी-लोभी, आशाळभूत ४८०
- आळणे-आटणे, आळा घालणे ९५८
- आळमाळ, आळुमाळ-थोडे, किंचित्
१२८, १६३१
- इउला- इवला, एवढासा. २०७८
(सं. अल्पीयस्)
- इटा-भाल्यासारखे शस्त्र ११४४
(सं. यष्टि)

- इडपाडे-ईष्येने. २२०२
 इडरी-धिरडे १२७०
 इंद्रगोप-मृगाचा किडा ५१३
 ईसाळ-ईष्या, स्पर्धा २९०, ३१३
 उगाणा-झाडा, हिशोब, वृद्धि १६६१,
 १६६६, १६००. शि. ५७४
 उचमणे-उचंबळणे २०३९
 उचवड-पुष्कळ, उंच १९९. शि. ९३३
 उछाव-उत्सव ९१
 उजरी-तेज, सहाय्य ९७७
 उजू-ऋजू, सरळ बाजूस, ४५०, १९२०
 उटणे-लावणे, माखणे १३९७, १४३३
 उटंगर-उंचवटा २०७६
 उण्हे-उन्हाने २०७
 उताडा-पक्व पदार्थ १२५७ (सं-उत्तट)
 उदान-पंच प्राणवायूपैकी एक, शेवटचा
 श्वास १६६४, २०३८
 उदास-निर्विकार, तटस्थ १३६१
 उधोळा-धूमाकूळ, उधळणे, ४८८
 सं-उद्भूती)
 उतरणे-उतारणे, विशिष्ट तऱ्हेने पेरणे.
 २२५९
 उनय-उन्नय, उत्कर्ष, मोठेपणा ४३०
 उपखणे-व्यर्थ होणे, नाश पावणे ८५१,
 ९३९, (सं-उप+क्षि)
 उपखा-उपेक्षा, श्रम, नाश ५३०,
 १९१२ उ. ३५०
 उपंगळा-छाती, २२१९. ली. ए. ६
 कडी-गो. ८ व ९
 उपमणे-उपमा हीणे, उडणे ९७८,
 १६९८
 उपंढर-पांढरे, फिके ९८४. मू. ५८३
 (सं-उत्+पंडुर)
 उपर-श्रेष्ठ ३११
- उपराउपरी-तावडतोब २२१२
 उपराळा-वरचा, श्रेष्ठ, आणखी. ४८१
 (सं-उपरि+आलुच)
 उपरी-माडी ८११, १५७८
 उपरू-मोठेपणा, जास्त १७८, १२०४
 उपलानी-खोगीर न भातलेला, (सं-
 उत्पर्याण) बिनीचा राउत
 १५८३, १६७७ शि. ५०२
 उपसाहणे-सहन करणे २०४१
 उपहत-निस्तेज, उध्वस्त २१५४
 उपाधिया १३९, उपाध्याय
 उपार्जणे-मिळवणे. २०८९, २१९२
 उपाहार-देणगी, नजराणा १६३३
 उपेणे-वस्ति, वास ७०५, ११२५
 उपौढणे, उपहुडणे-जागे होणे, उठणे
 १४१८.
 उफाळणे-वर येणे १०१२
 उबारा-उकाडा तेज २९४, १८७५
 उभडा-उमाळा १०४८, १५४०
 (सं. उद्+भूत)
 उमचणे-फेड करणे २०८३
 उमस, उमोस-विसावा, विश्रान्ति २८५,
 २२४ (सं-उद्+मिष्).
 उमानणे-मोजणे, मापणे ५७
 उमेठ-उंच, पुष्कळ, सुंदर, ७७, ८४७,
 न. ७४ (सं-उन्मस्तक)
 X उरूक-उरू, मांडी १५७०. हा शब्द
 उद्धवगीतेत उत्कर्ष अथवा
 बहर या अर्थी येतो. परंतु
 इथे निराळा अर्थ घेतला
 पाहिजे.
 उरोध-उपरोध, विरोध ३२८, १५२५
 न. ४०२

उलंग-अतिक्रमण, (सं-उत्+लंब्).
उलिंग (सेवा, नियोजित
कार्य) याचेही हे रूप होईल.
२०७८

उलंगवाडा-उल्लंघन, अखेर १०९०
उलिंगवाडी-चोरी, चोरांची वस्ती
२१५५ उ. १८२. वरील
प्रमाणेही अर्थ होईल.
उलवणें-कापणें, तोडणें १९७२
उल्लाळ-मोठा आवाज, उसळी १००७,
१८००, न. ७१८
उसंग-मांडी (उत्संग). १५४२, २२१९
ऊर्णा-लोकर ५१४, १२२१
ऊर्ध्वपंड-ऊर्ध्वपुंड, १४२४ उभा टिळा
उल्हाटणें-उलटणें, उलगडणें ८५
एकदट-एकदम, एकत्र ६५८, ७८३.
एकांग वीर-एकांडा वीर ११३४, १७७०
एतुलें-एवढे. १४०९
एरएरा-एकमेकांना २५०
एस-यश १८५५
स णा-असला एवढी. ७७४, २००१
(सं-ईदृश्)
एळ-वेलची १२७९
ऐल-अलीकडचा १६१९
ओजा-वोजा पहा १२६७
ओजावणें-जोरानें करणें २०३२
ओडण-ढाल १८६६
ओप-वोप पहा ७६२
ओसण-वोसण पहा १८६४
ओसावणें-वोसावणें पहा १५४६
ओढा-वोढा पहा १८५३
ओहर-वोहर पहा २००९
ओहोटळ-ओहोटी, विराम १९७७
(सं-अवघट्ट)

कंगलजाळी-कंगणजाळी, नक्षीदार
जाळीचे १६०३
कटक-सैन्य १०९६, ११०२
कडन-कदन, रण १७३०
कडियाळ-कडे, साखळी ३९
कन-कण, दाणा ९८५
कणवा-कळवळा ५७८. न १२
X कंदकुदाळु-मुळापासून कुदळीसारखे
उपटणारा ३९५
कंदर-गुहा १६१९
कंदर-कंधर, मस्तक, मान. ५७७'
१६३०
कपाट-गुहा, दार २०७०
कपिलधारी-कुत्रा घेतलेला १४७४
कबंध-धड १८४५, १८६४
कबरी-वेणी १२६
करणहेर-करणेर, मानपान, करणी ३७९
करंबाळ-करंबेळाचे झाड ५६०, २१६१
कर्कट-कळकट, कर्कश आवाज करणारे
१८३५
कर्दम-चिखल, कालवण ५५८
कर्पटाण-कर्पट घाण २३७. उ. ह
१७३३.
कऱ्हा, कऱ्हे-कलश १०२, ५६०. कऱ्हेर
न. ५०.
कवळ-घास १४६०, २०७७
कवाड-द्वार ६५, ७७६
कस-सामर्थ्य, जोर १४६०, २०७७
कळापात्र-कलावंत १४२८, २१४८
कळावी-मनगटात घालण्याचा दागिना,
१४३९ मू. २२३२.
कळासु-कौशल्य ८६३
काइसेनि-कशाने ६२७
काइसेयाची-कशाची ८१९

- काउरे-वेडे १११४,
 X कांकडे-खेकड्यासारखे, (सं-कर्कट)
 वेडेवाकडे. १६९१
 कांचोळी-पाठीवर बंद असलेली चोळी
 १४६०.
 काज-काम ६०२
 कांटाळणें-थरारणें, शहारे येणें १४८४
 ली. पू. १२६
 कांतणे-दुःखित होणे. १५१३
 काठिकार-चोपदार १२४
 कांडोर-खांडे, तुकडे १८०२
 कांडारीव-कोरीव, नक्षीदार ७७६
 न. ४२०, (सं.-१११७)
 काति-एक हत्यार. ११४३, १८३६
 कानाडी-कानापयंत १७२३. (सं-कर्ण+
 नाडी)
 कापखंड-अर्धचंद्राकृतो बाण ११४२,
 १९२५ ग. ४७, न. ४७६
 कापडी-यात्रेकरू, प्रवासी १९०८,
 २०२३
 काबाडी-मजूर ८२३.
 कामवणें-कमावणें, निर्माण करणें.
 १६३७. ज्ञा. १८। ३६२
 कामाठी-येरझारा, व्याप १२०२ (सं-
 कृ-कर्म)
 कारणिक-करणिक, कर्ता, कारभारी
 ३२९
 कारीसवाणें-केविलवाणें १८८ उ. १०९
 कालन-कालवण १२८२
 कासणें-बांधणें, काचणें, ३७, २११५
 कासा-काशा, दर्भ १५८६
 काळवख-काळोख ६४२ न. ४८४
 ज्ञा. १२।४९
 कीरु-खरोखर २१३४
 कीर्तिमुख-कीर्तीचे चिन्ह, राक्षसमुख
 ज्यावर कोरले आहे असे १४१९
 कीडाण-उडी ७००, १७६४
 X कील्मिखी-किल्मिष या शब्दाचा नेह
 मीचा अर्थ इथे जमत नाही.
 १६०३. संदर्भावरून युद्धसंभार
 विशेष असावा
 कीळ, कीळा-प्रभा ११५, ११४०
 कु-पृथ्वी १५०६
 कुंचा-मोरपीस १८९२
 कुंजर-हत्ती १९०७
 कुटी-निंदा, आळ ५६७, १२८७
 कुठार-कुन्हाड ४१२, १७७८
 कुडें-खोटे, वाईट ४००, ९४८
 X कुंभ-हा शब्द नक्की कुठल्या आक-
 ड्याचा दर्शक आहे ते कळत
 नाही. ७७५
 कुरठा-कुरुठा-आश्रयस्थान, खुरटा,
 शहाणा २४६, ८५८
 कुरंगिणी-हरिणी १५६९
 कुरवंडी-आरती ५०३, १५९७
 कुरुर-कुरर, टिटवी, कवडा १८३४
 उ. २६७
 कुरुळ-कुरुळे (केस) ४८६
 कुर्व-दाढीचे केस ८८३
 कुवाड-कोडे, कूट प्रश्न १७०, १५९०
 कुवासा-आश्रयस्थान, कैवारी ३९६,
 ७०१
 कुसरी-कौशल्य ७७६
 कुसवा-कूस, १५५१
 X कुसूदाळू-कुसू मोडलेला, व्यथित, १४८४
 कुळदिवा-कुलदेवतेपुढचा दिवा ६३७
 कूट-पीठ १६६
 कृछा-दुःख ४९८
 कृतांत, कृदांत-काळ ८५, २७४

कृष्णागर-चंदनाची जात ५५८
 केउता-केवढा, कसला, कोणता २३
 ६६१
 केणें-माल, जिन्नस ७०२
 केधूळ-केवढे १९२७ (सं-केतुल)
 केसणा-केवढा, कित्ती ९९८
 केळावणें-उपवर होणें, शोभिवंत दिणणें
 १२३१, १५३७
 कें-कोठे १०२७, १८९७
 केंही-कोठेही १४७९
 कैकट-आवाज करणारे १४३९
 कैवाड-मसलत, कैवार २४८, ७३४
 कोडी-कोटी- १६०, ८१२
 कोडबार-कोडमार १२०६
 कोडळ-कोडाले, कडे ५३४
 कोंतेकार-भालाइत १००१, १८५६
 न. ७४५
 कोदंड-घनुष्य ८९२, ११४२
 कोल-काठी, एक हत्यार ११४५
 कोळसणें-कोळसा होणें ६२७
 कौसाल-कौशल्य, हिकमत ५८५
 कौसालमल्ल-अतिशय कुशल, हिकमती
 १९५८
 खडत्र-खडतर १०४
 खडांग-षडांग १४९६
 खर्ग-खड्ग ३८, ११४३
 खर्व-दहा अब्ज १००४
 खळवीद-ब्रह्म 'खलु इदम्' असे उपनिष-
 त्वाक्य आहे. ६४५
 खस्ता-त्रास, उपद्रवाप २००७, २०६२
 (सं-कष्ट)
 खस्तावस्त-ओढाताणीने बेजार १८१४
 खाखाते-खा खा करीत उठलेली २१५४
 ज्ञा. ११३१

खागे-एकांतस्थळ, संकेतस्थळ २०९९
 मुक्कामाचे ठिकाण
 ज्ञा. ९।३४६ न. व. ली. पू.
 मध्येर्हा येतो
 खाड-दाढी २०३३
 खाड-तुकडा, तरवार ३२५, १६९१
 खांडाखापरा-तुकडेताकड्याना. गाड-
 कीमडकी सारखा शब्द १९९७
 ली. उ. १
 खांडेभडाडु-तरवारीचा जवर मार
 ७३४. मू. २५९२
 खावनी, खावणी-मनोगत, युक्ती ६१,
 ९३६, १३३८. शि. ६७५
 खिखियाट-खदखदा हसणें १८६८,
 १९८७
 खुडा-खुडणें १०९०
 खुतणें-गुंतणें, कुंठित होणें. १६, ८४६
 खूण-संकेत, इशारा ५०२
 खेचरी-आकाशात संचार करणारी
 २३१
 खेटा-गर्दी, फेरा. ४७८, ९९६
 खेदक्षीण-फार दुःखी १५२० मू. ३३३
 खेवण-कोंदण, जडाव ७७३.
 खोचणें-टोचणें. १७८६
 खोडी-वाईट गोष्ट ११६१ (सं-कूट)
 खोडी, खोंडी-हातपाय पाखडणें ५२२,
 ५३१, १३९९ (सं-खुडक)
 खोप-दरी, ढोली. २५९
 खोलणें-चालणें, १५७६
 गगनझंपु-आकाशात झेप घेणारा १२२६
 गंगावन-कृत्रिम केस १०२९.
 गजंब-गोंधळ, गडबड ५२३, १४६५
 गटें-गट्गट् आवाज करीत १२७८
 गड-गट, समूह २१४८

गडगर्जना-गर्वाची गर्जना २०६४

मू. १९४, २५७१

गणिका-वेश्या ६३७

गभस्ती-सूर्य ६९९

गमक-तान, तोरा ९९, १४६३.

गंभेरी, गंभीर-लिंबाच्या जातीचे एक झाड ७४४, १६५३.

गरुड-एक रत्न, पाच. ८०९, ९५९.
गो. २७९.

गरुडध्वज-कृष्ण. ५७४

गरोती, गरौती-गुरुत्व, श्रेष्ठता ३११,
२१९०.

गवांदी-मेळवण, अन्नछत्र. ८२९

गवाक्ष-खिडकी ५२३, ८१०.

गहुला-बोटव्यांचा प्रकार १२७३

गाजा-आरडाओरडा, गवगवा ६९८

गांजीव -गांडीव १७८०

गाढे-शूर १००१

गाढी-निविड, दाट १०५८

गालौरे-गाल ४८६

गांवार-गव्हार, अडाणी ११७१

गाहाळ-अव्यवस्थित ७८४

गिवसणें-शोधणे १२३५

गुज-गुपीत ५८७

गुढर-हत्तीची खोगीर, अंबारी, डेरा
७७४, ९९९, १०९५, १२३६
(का)

गुण-वात, दोरी ६३५, १८१२

गुणी-मांत्रिक ५४०

गुंडणें-गुडाळणें ५२०

गुडा-गोटा, दगड १८७८. (का)

गुफिउ-गुफीव ५२०, २१६६ शि. ६३०,
७७२

गुर्जर-गुजराथेतील. १४२० श्रीचक्र-
धरांचे व श्रीकृष्णाचे विशेषण

गेल-चेष्टा, क्रीडा १९४४

गोधूम-गहू १२६८

गोरि-एक गाण्याचा राग १६५९

मू. २३२० (या ओवीचे फार
साम्य आहे)

गोल्हाट-प्राणवायूचे एक स्थान २०३८

गोवी-गुंतागुंत, संकट १५२४

गोसावी-स्वामी, प्रभु, १२८६, १९५२,
कृष्णाचे विशेषण

गौल्य-गोड १३२९

गौळ-गवळी ७९७

गलांदि-गलानी. ६६२, २०२४.

घन-दाट, मोठी १०१०, २२३८

घनदाटौनी-दाटी करून १४६४

घननिट-गच्च लावलेले २२६३

घनवट-गच्च, दाट ८३४, २१६५

घरडहुळी-घरात घुंढाळणें, ढवळणें
६४८. ज्ञा ११। ५७६

घसर-रेटारेटी, चढाई १०१०, २२३८

घरटीकार-रखवालदार १३६९

घाघाव-आवाज १६५

घाट-बैठक, घडण, बेत १२९०

घातले-सांगितले ४८०

घारणें-घेरणें, व्यापणें ६४२, १६६८

घूमरी-समृद्धी, विपुलता ८५९

घुर्मी-झापड, धुंदी ६४१

घैमार-हाणमार ११०१, १७४३

घोण घालणें-गुढध्यात मान घालून
वसणें, खिन्न होऊन वसणें
११०८

घोरांधर-घनघोर युद्ध १८५६, १८८७

×घ्यारी-घेरी? (घेरी=वेढा उ. १०७)
१११९

चक्रवाट-रथाची चाकोरी १७४१

वावटळ-उ. ह. ८३१

चंचुक-चोंच-१६९९
 चढावा-वरचष्मा, हल्ला १४१ न. १२५,
 ज्ञा ११।३८३
 चतुरानन-ब्रह्मदेव ९६६
 X चंद्रावली-चांदणे १७०९
 चरबट-उद्धट, धूर्त १५६८
 चरणारवृंदे-चरणारविंदे, चरणकमल
 ६००
 च-हाळ-संतत धार, ओघाने लोटणारी
 ७१६, १०१३, १९४८.
 (सं-चर्)
 चर्या-रूप, रचना ७९३, १५६०
 चवकणें-दचकणें, भिणें १०८, १५६९
 चळया-चळथ, पंक्ती, रास, १०७२
 चांग, चांगोट-चांगले ३०, ७७४,
 १९१६
 चांचर-चंचल, कुरळे ८९६
 चांचरणे-झोकांडी घेगे. ३३३
 चाड-आवड, भीड, अगत्य ६४, १८०६
 चाडैल-चाड असलेला १२१०
 चातुरंग-चार अगानी युक्त, म्ह. सैन्य.
 १५५, ११३३
 चातुर्दक्ष-चतुर्दिक्षु, चोहीकडे २१६१
 ज्ञा. १३।४११
 चातुष्टी-चारी बाजूला १३८४
 चामकणें-चालणें. १३४०, १५५४
 चामाठी-चावुक १६९७
 चावटाई-चावटपणा ४६५
 चास-नांगराची अथवा तसली रेषा
 २२५५
 चाळका-चालका, चालणारी ९९
 चिंतामणी-चितिलेली वस्तु देणारे एक
 रत्न. ८१०
 चीर-वस्त्र १४६०

चुडा-कांकण, बांगडी २१७३
 चुळका-शिखर २२६०
 चेइरे-जागृत ६८९
 चेष्टा-चलन, हालचाल ६६४
 चोखट-शुद्ध, निर्मळ १२६२, १२७०
 चोज-नवल, आश्चर्य १३५६
 चोजवणें-कळून येणें ४५६, १००६
 चोळाखा-हाल, चोळामोळा २५४
 चौच्यारि-चारचे चार १७७३
 चौखंड-चार तुकडे ९५५
 चौथ-पायलीचे एक माप १२५८
 चौदंत-हत्ती १८३५
 चौपट-चौकोनी, विस्तृत ८०५, २२६३
 चौबारा-चव्हाटा ८३, १५७८
 छद्रित-सद्रीत, चांगल्या रीतीने १४८६
 जगती-मठ देवालय १६४९, १६५८
 जघन-पाठमोरे, नीच २०६९
 जंत्री-मूस, यंत्री ९५५, १४४३
 जंबीर-लिंबाची जात १६५३
 जंबूक-कोल्हा ६८७
 जवनिका-पडदा १०८५ (सं-यवनिका)
 जवादी-कस्तूरी मांजर, त्याची कस्तूरी
 ७४७, ८९६, २२३५
 जलसेन-जलशयन, जलशयन करणारा
 (शेष, विष्णु. इ.) ९७९
 शि. ११०, न. १५
 जाइलेपण-ज्येष्ठपण. कृतकृत्यता ३२२.
 न १९२ (सं-ज्यायस्)
 जाउपे-वत्स, लेकहं १२६४ व. ह २८२
 जाकलणें-ध्यापणें, ग्रासणें २०८७
 जांधोवा-जांधेपासून उत्पत्ति, पुत्रत्व.
 ३९७. शि ३७०, श्री. ८०।३२
 जाजावणें-कातावणें २०७
 जातक-भविष्य ४००

जानवसा--जानोसा, वधूवरपक्षास लग्नात उतरण्यास दिलेली जागा ११८३, १४१३	झळंबुका, झुळंबका--कर्णभूषण, गुच्छ १४३७, २१६६, शि. ४२४
जांबुनद ९५२, ९५७ सोने, जंबुनदीत उत्पन्न होते.	झांक-झडप ७३१
जालांधर-जाळीची खिडकी ५२३	झांकार्थ-गुप्त मनीषा १५४५
जिरेटोप-शिःस्त्राण १६०३	झांझरणे-जर्जर होणे १०१५
जिवाळा-जिव्हाळा, प्राण १०० (सं- जीव+आलय)	झाडळी-दाट झाडी १९७५
जीभट-वाचाळ १८०४	झाल-शिप्तर १२९७
जीवन-पाणी १०२, ५५९	झावळे-भ्रमिष्टपणाचे ६८०
जुआड-जोखड ९५८	झींज-झुंज १८६३
जुग-युग ९५५, १८९३	झोंटधरणी-केशाकेशीचे युद्ध १८५२, २०८०
जेंगट-तास वाजवणारे घड्याळ, एक वाद्य ६८७, १७४१	टका-ध्वज १००८, १६८०
जेठा, जेठी-ज्येष्ठ, बलवान् ९०, ११५४	टमकी-टिमकी १६०६
जेतुला-जितका, २१५१	टांग-तंगडी, १७६२. मस्तक असाही अर्थ गद्यराजस्तोत्रात येतो.
जोगावणे-काळजी घेणे, प्राप्त होणे १०१२, १९५० (सं. योग)	टाटावणे-करकचून बांधणे २०३३ ग. १७२.
जोध, जोधा-योद्धा, ३१२, १८३९	टेव-ढब, डौल ११५२, ज्ञा १।४
जोहर-अग्नी, संकट १०४८ जौहर- ज्ञा ११।६०, न. ३८० (सं- जतुगृह)	ठकणे-ठाकणे, भूल पडणे ४५५, ८४६
जोहारणे-वंदन करणे १४८, ९९१, (सं-जयहर)	ठकार-सौंदर्य ठमकारा १०१, ११६
झकावणे-फसवणे, भुलवणे, ४५३	ठाकी-टाकी, छिनी १६३७
झटें-आघात, धक्का ६४८	ठीकलग-रत्नजडित अलंकार १४१९
झडाड-जोर, झपाटा २१२२	ठेप लागणे-चेपाचेप, गर्दी होणे १०१३
झडी-झडप, त्वरा १०११	डरणे-डरकाळी फोडणे ४४९
झरवणी-झऱ्याचे पाणी ५६२	डहुळणे-ढवळून निघणे १८२०
झलर-झालर १००८, १०९६	डाउ-नवरदेवाच्या मनगटावर लग्नांत बांधण्याची सुपारी १३९६, २०४९, २१७०, गो.२२४
झळबणे-पछाडणे, व्याप्त होणे ९९७, १८८७	डांग-दांडा, काठी ४६१
	X डिडिळ-दिडी, छविना, २१६२
	डिंभ-लेकरू ९८२, १७१०
	डोळवीसु-डोळ्याना विषय १७०७
	ढळमळ-डळमळीत ५८०

ढाळ-तेज, पाणी, हलवणे ११६६,
१४३७, ९७
ढिवसा-धिवसा, धीर, श्रम ११६६
ढिम्म-मंद ४५८, काळा ढिम्म असा
हल्लीही शब्दप्रयोग रूढ आहे
ढेंढा-धेंडा पहा
तकटें-जाळी, ताटी २१६९
तन, तण-तृण ३५७, १९७४
तरणी-सूर्य ३५०, १०८९
तरांडे-गलबत ९५८
तराळ-गांवकामगार ११६७ (का.)
तलग-पिलू ७४०. ज्ञा. १।५६
तवका-आवेश, त्वेष ४४६, १५१५
तळखा-तीव्र दाह १८६२
तळखें-तळस्थ, तळाशी असलेले २८१
तळवटी-तळात, खाली, ८३५
तांडी-तांडा, ओळ ७४२
तातवेळे-त्यावेळीं ९७९, ९९२. उ. ३
१११७. (सं-तावत्वेला)
ताति-पीडा, तप २१०३
तानवडें-स्त्रियांचे कर्णभूषण १४३८
तिमणें-भिजणें १२९३
तीळ फुटणे-कांटा येणे, दाह (तिळपापड)
होणें ५५७
तीळवा-तिळाचा लाडू १२६७
तुक-योग्यता. वजन २१४, १०७१ (का)
तुकणें-डोलवणें ८१९
तुखार-उत्तम घोडा १७४, ६९२,
१६०२, १८५७ (सं-तोखा-
रिक, मानसोल्लास ३।४।६९)
तुडिताळ-तडातड बोलणारी ५३२,
१७१९ (तुडताळी-दूतिका,
कुंटीण-न व. शि.)
तुरंग-घोडा ६९१

तुरंबणें-धारण करणें, खोवणें १५८५
तुर्या-जागृति, सुषुप्ति व स्वप्न या
पलीकडली चवथी अवस्था
१४०४.
× तुळवे-तुळवे ही दक्षिणेकडील ब्राम्ह-
णांची विशिष्ट जात आहे.
परंतु येथे संदर्भविरून विशिष्ट
शस्त्रधारी असा अर्थ संभवतो
१००१, १३९०, १६०५,
१८५६
तेजदट-तेजयुक्त १६२१
तेजी-उत्तम घोडा. (मानसोल्लास).
ताजिक ही अफगाणिस्तनातील
अरबी जमात आहे. ६९३,
११७६, १६७७. न. २१२
तेजिठ-तेजयुक्त ८०५, ९६२, ११५४
न २११
तेतुला-तितका, तेवढा ७७४. (सं-तावत्)
तेव्हळी-ते वेळी ३५६
तैल्यपाक-तेलात तळलेला १२४६. मू.
२२६५
तोडरी सूदणें-जिकणें ३९२
तोळबंदी-तुळबंदी, वांकी, वाळा १४३९
तोळंवा-खांबाखालचे उथळे, खांब ८०८
(सं-तुला)
त्याग-विदागी, संभावना ४१५
त्राण-जोर, रक्षण २७१, ७०६, १७३०
त्राहाटणें-पसरणें, मोठ्याने वाजवणें
५१९, १७१३, १९४७
त्रिनयन-तीन नेत्राचा, शंकर ३५९
त्रिपंड-त्रिपुंड, तीन पट्ट्यांचा टिळा
१५८६
त्रिवळी-पोटाला पडणाऱ्या तीन वळ्या
८६५

त्रिविक्रम-तीन पावले टाकून पराक्रम
करणारा वामनावतारातील
विष्णु. ११

त्रिसुधी-त्रिशुद्धी, त्रिवार सत्य, खरोखर
१११५, १९२६

थटे-थडगे, कवर. २६५ मुलतानला
अरबांनी पहिली मशीद व
दर्गा बांधला

थडी-किनारा १८६९

थरोवरी-थरावर थर २०००. मू २६७९

थांग-खोली, नेमकी जागा ४६, १३९०

थिल्लर-डबके, तळे १८६३

थीर-स्थिर ३४६, १३६९

थोकणें-थांबणें २९७, २१७९

थोवा-थवा, समूह ११६६

दडकरी-धाडकन् ५३६ उ. ह १४१३.

दडे-समूह ७४१

दंटा-दांडा ९५७

दंडळणें, डंडळणें-गडबडणें २३४, १९०५

दंद-द्वंद्व, युद्ध २०८९

दंदी-वैरी, द्वेषी १९३३.

दमामा--मोठा नगारा, नौबत १०१७

(फा)

दरकुट-दरी ८५८

दर्दुर-बेडूक १८६१

दर्पण-आरसा १५८६

दशन-दांत ८८०

× दसवा द्वारी-दाहाव्या दारी, भर
माथ्यावर (ज्योतिषशास्त्रा-
वरून) १३७०

दसी-दशी, कापडाचा दौरा ७२०

दळवाडे-समूह ७९८

दळवै-सेनापती ७९५, १००२, १६०६

दाएपसाए-प्रसाददान १३१६

दाघ-दाह ९४४

दांगट-दांडगा १९२०, २००८

दाटंगळेपण-दांडगेपण, सामर्थ्य ३१९
२१००

दाटुगे-दांडगे २०९९ श्री. ६८-१७

दाटोदाटी-जबरदस्तीने २०९७

दाटोवा-दाटी १५५५

दांडी-पालखी १५८३

दांथर-दोन पदार्थांमधील थर, मोदक
वगैरे वाफेने शिजवतेवेळी
पानांचा मधे थर घालतात
तसला थर १२७२,
(सं-दृढ+स्तर)

दामोदर-महाल ५११, २२५२

दारोठा-उंबरठा, दरवाजा ७७४, ७७६

दाहा १७०२-दहा अवस्था (कामाच्या)

दाहावी-कामाची आत्यंतिक अवस्था
म्हणजे मृत्यू ६१८, ९४७

दिठी-दृष्टी, दृष्ट ५०३

दी-दिवस १८६९, न. ५६४

दीपडे-(सं. द्यु.) सतेज १५७२

× दीक्षभा-दिशाना व्यापणारी प्रभा
२२८९

दुआड-द्वाड, कठीण, वाईट ६४६,
१४५२, ज्ञा. ७।७७

दुइता-दुहिता, मुलगी ५२०, ८२४

दुटी-एक वस्त्र, १४९७, ली. ए. ५५

दुणा-द्विगुणित ५७५

दुपटे-चिलखत १६०३, १९७२, शि.
९४९

दुमान-वाईट परिस्थिती, वाईट वृत्तांत
११०८.

दुरई-दूर ५०१

दुरडी-टोपली १२९७

दुरंधर-दुर्धर १२०३, २१३६ उ. २३९

दुरवाड, दुर्वाड-सहन करण्यास कठीण,
दुःख १५०४ (सं. दुर्+वह)

दुर्घष्ट-दुर्घट, कठीण ७

दुलाकुडा-वाईट लाकडाचा. १७५९ (पृ.
९२ वरील टीप पहा)

दुस-वस्त्र, तंबू, आच्छादन ३२६,
१२२१

दुसंभाळ-सांभाळण्यास कठीण ९४५

दुस्मल, दुस्माल-मलीन, व्यथित ४९६,
१३४२ (दुस्मर न. ३९६)

दृती-सुगंध ५५८, ६९१

दृम-वृक्ष ४८, २१०४

दृटावा-दर्शन ५७८

देखणा-प हाणारा १८५

देखावासी-देखण्याजोगा आहेस. ९०५

देवै-देवकी २१४९

देऱ्हाडी, देहुडे-अधिक, वक्र ८८६,
१६०५

देसाउर-देशांतर ३४०

दैन्य-उणेपणा, कमीपणा २०४२

द्यां-दिवसानी ५७८

× द्विजकलह-दांतांवर दांत आपटणें.
४९४

धज-ध्वजा, डौल ७८२, २०१७

धडफुडी-पक्की, खरी १८३२

धडी-वस्त्राची किनार २०५०

(' फाडिता जाला ' हा पाठ
अधिक बरा)

धणी, धनी-तृप्ती ७६६, १३४१

धनमांतरी-धन्वंतरी ५२७

धनवै-धनुर्घर १३९०, १८५६ (सं-
धन्वी)

धनुक-धनुष्य ४०७

धनुवाड-धनुर्घर १००१, १६०५

धरणीधर-पर्वत ८४

धरोपरी-धरण्याचा, प्रतिपादनाचा प्रकार
२१२१

धर्णिक-धरणेकरी २२०३

धवधनी-पूर्णतृप्ती २८

धवलार-प्रासाद, हवेली ८११, १३५७,
(सं. धवलागार,

धवळे-गायनाचा प्रकार २१७३

धाटापिटी-मारहाण १७७१, १९१४

धाटी-पट्टा, पंचा १४२५ (वेसण,
न. ३०८)

धाणे-तृप्त होणें ५४९, १३२६

धांडोळणे-धुंडाळणे ४७९. ऋ. ४५

धात्रा-विधाता, ब्रम्हदेव १४४७

धांदरणे-भयभीत होणें, गडबडणे
१०४१, १७०१

धांधा-धंदा, व्यवहार ५६४

धाप-धापा १९७१

धामनी-एक माशाची जात १८६५

धाय मोकलणें-टाहो फोडणें १०५२

धारक-पराक्रमी, दरारा असणारे २७५

धारसा-धार, प्रवाह ११३५, न. २२३,
उ. ५५

धाया, धाए-दाई ५०३, ५३२

धावनकार-धावणारा, सेवक १९८५

धिवसा-धीर, श्रम ११६६

धुधुकार-फूत्कार २९४

धुमाळी-दंगल, धुळवड ४५५

धुरा-मर्यादारक्षक, सेनापती, सीम
८५८, १९८६

धुर्म-धूम्र, धूर २३९, २४२

धुसर-गुलाल इ. उधळावयाचे द्रव्य
१८८५

धुळीरा-धूळ १०१६, ११०३

- निरांजन-खरोखरी निरंजन असा शब्द
आहे. उजाड प्रदेश, ४४९
- निरांजन-ओवाळणे. १९८१
- निरामय-व्याधिरहित २१
- निरुता-खरोखर, निश्चयाने ६८५,
१९१९
- निरोत्रा-निरुत्तर ८९४
- निरोपम-निरुपम, अप्रतिम ३३५
- निर्गम-मार्ग, निकाल, शेवट ४८१, ९८८
- निर्गुंड-एक झाड ७४१
- ×निर्जासु-आशाहीन. (निर्गताशापासून
शब्द झाला असावा.) ६३१
- निर्धार-खात्री, निश्चय १५, १२०३
- निर्वळ-बलहीन ५७९. (निःहळ-कंप
पावणारा असा पाठ)
- निर्बुज-मंद, बुद्धी हरपलेले २३८,
२२४७.
- निर्भर-परिपूर्ण, गाढ १०८३, २२७०.
- निर्माल-निर्मल्य, देवाला वाहिलेली
फुले १६४७
- निर्वग-निर्व्यग, कलंकरहित २१७४
- निर्वाण-शेवट २४९, १५८८
- निर्वाळा-खात्री, १८५२
- निर्वेड-निरवेव, अवयवरहित १८
- निर्वेगी-वेगाने. २१७७ या शब्दाचा
खरा अर्थ शांतता असा आहे.
परंतु पाठावरून अर्थ उघड
आहे.
- निलाग-निःसंग ४२
- निवटणें-कापणें १५११, १८४४ (सं-
नि + वर्त)
- निवाड-सुरक्षित, शस्त्रसज्ज १६९१
(सं-निवात)
- निवाडा-निर्णय ६०१
- निवाडें-निश्चयानें, खरोखर ४६०
- निवांत-स्तब्ध २०२२
- निशाण-नगारा, रणभेरी १४५,
२०४७
- निशित-तीक्ष्ण, पाजळलेले १७४३
- ×निष्ठा-निष्ठेने, नक्की ५४१, ९९५
- निसळ-निर्भळ, निर्दोष, १२५८
- निसाळणें-तजेला आणणें ११४०
- निसेख-निःशेष ४९३
- ×निसोच-शोचनीय २०५८ निःशोच्य
अथवा निःस्वसित पासून शब्द
संभवतो.
- निस्तरा-मोक्ष, उपाय ३८०
- निस्वंग-निःसंग ६४३
- निहटी, नेहटी-जवळ १२५, ८३२
- निहटणें-दडपणें. १२८०. जा. ११।३०८
- निहा-न्याहा, ध्वनी १४५, १७२४
- निहारणें-न्याहाळणें, टक लावणें
१०६१. हळुहळु चालणें
न. ४५९
- निक्षेपणें-टाकणें, लावणें १२५४,
२२६९
- नीचळा-निश्चला ११५०
- नीजाळ-झोपाळू. ५३३
- नीमीखोन्मीख-निमिपोन्मिष, पापण्यांची
डोळ्यांची उघडझाप १७०३
न. १९८
- नीडे-जवळ ७२३
- नृत-नृत्य २१८८
- नेघणे-न घेणे ३११, १२०४
- नेणिव-अज्ञान ७१
- नेपुर-नूपूर, पैजण, पायातला दागिना
१२१

नेत्रवाटी-बुबुळ ५५६
 नोकणें-टोंचणें, जिकणें १७५५, २००६
 न्यून-कमी दर्जाचे ६०५
 न्हाणवारे-स्तान १४३२
 पगड-पंगत, पक्ष, धंदा ७९१, २१५०
 न. ८७५
 पंचक-पन्नग, सप ९६३
 पंचखाजें-ख अक्षराने सुरवात होणारे
 खाण्याचे पांच पदार्थ १२५७,
 १६५०
 पंचधारा-पांची बोट घालून धार सोडून
 १२५८ (तळहातावर पाणी
 सोडण्याची धार-न. ५४८.)
 पंचार्ति-तबकांत पांच दिवे ठेऊन
 ओवाळणें. ५०३
 पटकुळ-रेशमी वस्त्र १२९५
 (सं-पटुकूल)
 पटाड-खोगिराचा पट्टा १६०१
 (सं-पट्ट)
 पडदणी-पडदा, स्नान करताना आडवे
 घेण्याचे लहान वस्त्र १४३५.
 गो. ७५
 पडणी घालणें-पडणें, उडी मारणें
 ११५१
 पडप-वस्त्र, १०६३, २१३६
 पडळ-पटल, समुदाय १२२७
 पडवळकाठी-छत्रकाठी, तंबूची काठी
 (सं-पटालय) १०९५. शि.
 १०३३, उह. ८२८
 पडिखळणें-पारख करणें, ओळखणें,
 आदळणें (पडखळणें) १७१२,
 १७२४
 पडिताळा-पडताळा, प्रतीति २१२५
 पडिभर-भर, अधिकता १०९१

पडिमठ-प्रत्येक स्थान २६७, १२९८
 (सं-प्रतिमठ). गाण्यातला
 आरोह, अवरोह न ३९७
 शि. २५६, ६९६
 पढियंता-लाडका १२०१
 पढियावो-आवड, प्रेम १०२५, १४९३
 पन्नक-पन्नग, सर्प २१२
 पर-पलीकडचा (म्ह. परमेश्वर) ११
 परत्र-परलोक, परलोकात उपयोगी
 पडणारे ११२१, ११९६
 परवडी-आवड, समृद्धी ५१
 परवंट-विशिष्ट तऱ्हेने साडी नेसणें
 (स्मृ.). (परिवंट - पदर
 न १७२). १२९३
 परवंत-वरवंटा, शर १६०४ परवंट-
 उ. ह. १०८३
 परसुत-एका प्रहराचे नांव ६८८.
 (राम विराम, श्रुत व परश्रुत
 हे चार प्रहर).
 परा-वाणीच्या चार प्रकारापैकी एक
 ८८१
 पराचीन-नंतर होणारें, उलटें १६४२
 (सं-पराच्)
 परिणळ-परळ, जेवण्याचे पात्र १५५६,
 १६१३
 परिकर-सुंदर, मनोहर २८१, १३२९
 परिग्रह-परिवार ७९५, २१५१
 परिचारिका-सेविका १३०६
 परिच्छेद-भाग, प्रकरण ३९
 परिवारणें-रक्षण करणें, वेढणें १६१८,
 १७१८
 परिहार-खुलासा १२०१
 परी-प्रकार, तऱ्हा ७९६, १७६६
 परौता-पलीकडचा ६७९

पलाण-खोगीर १८५३
 पल्लक-पाळणा २२२०
 ×पल्लवगर्भा-उदरावरून पदर घेतलेली
 ११९.
 पवणे-प्राप्त होणे १५, १६४३
 पवाडा-पराक्रम, कीर्ति १६२०, ४०९
 पवाडेमल्ल-ज्याचे पवाडे गातात असा
 योद्धा १३८८
 पव्हे-पाणपोई ७१७, २२७६.
 (सं- प्रवाह)
 पसाओ-प्रसाद १३०१
 पस्यात पाहार-पश्यत् प्रहर, पहाटेला
 दिसू लागते तो शेवटचा प्रहर
 ६८७. सं-१४८१
 पहित-वरण १२७६
 पाउड-रिकीब, देवापुढची दक्षिणा,
 नजराणा ३८, १६१६
 पाएटाळी-पायचळ १२१६
 पाएभार-पायदळ १०१०
 पाएसारू-पळपुटा १७५६
 पाख-पंख, २७१, ९७८
 पाखर-चिलखत, झालर १३८९,
 १९७२
 पाखरणे-पसरून जाणे, सिद्ध होणे,
 ७२९, १८३३
 पाग-पागोटे, शेला १५८३
 पागार-तट, भित ७९० (सं-प्राकार).
 पांग-इच्छा, ताबेदारी, उणीव १४९९,
 २०७९
 पांगटणे-पांगणे १७४०
 पांजरा-पिंजरा १३२, १५७५
 न. १६०
 पाटण-नगर ६४९.
 पाटमुखी-प्रमुख ८७ (सं-पट्टमुखी)

× पाटसंवेरी-पट्टशात्मली. सावरीची
 जात असावी ७३४
 पाटांगण-पटांगण ८१४
 पाटा फुटणे-पडदा सरून ज्ञान होणे
 ६८०
 पाटांवर, पाटांळे-रेशमी वस्त्र ४९५,
 ११७७
 पाड-योग्यता, वरोवरी, प्रमाण, मान
 २३, ७१५, ४२३
 पाडळ-पाटली वृक्ष ७३०
 पाडा, पाडी-वाडी, पेठ २८८, २१५५
 पांड-जमीन मोजण्याचे मान, १/२. विघा
 २२९
 पांडिए-पंडे, पुरोहित ११७८
 पातडी-चोपडे (पंचांगाचे वर्गरे) ४७८
 पातेजणे-विश्वास ठेवणे १२०५
 ज्ञा. १७५१
 पाथरट-पाथरवट, दगड फोडणारा
 १६३७
 पांति-पाहातात १९१, १४२७ (सं.-
 पश्यन्ति)
 पांतिकर पंक्तीस वसणारा १३२३
 पांपर, पांपरा-लाथ ४४ (सं-पदप्रहार)
 पावळ-किनारा २०११
 पाय-पायदळ १७२९ १८५६ उ. ह-
 १४७६ (पायांचे मोगर)
 पायाळ-पात्र, निष्णात, पायाकडून
 जन्मलेला. अशा माणसाला
 गुप्तधन कोठे आहे ते कळते
 ६८०
 पार-ओटा, चौथरा २१६४
 पारणे-उपास सोडणे, मेजवानी, तृप्ति
 १३२७, १८७०

- पारके, परिके, पारिके-परके, शत्रूचे
११०२, १३५६, २२४९
- पारिपत-रक्षण ३६० (सं-परिपति-
रक्षक)
- पारुखणें-नष्ट होणें, थांबणें ९३८, २२३२
- पार्यातिक-पारिजात ७३४, २१६३
- पालखत-मांडी १३२ उ. ६६९
ली. पू. २२४
- पालव-पल्लव, पदर १०४, ५३७
- पालाणणें-खोगीर चढवून सज्ज करणें
९९८, १६०६, न. ७३६
- पाव-पाय १६५
- पावक-अग्नी ४४६
- पासोडा-चादर ५२०, ८१५
- पाहाणें-उजाडणें १४१६
- पाहनपट-पहाट ६८७ न. ६९१
- पाहुणरु-पाहुणेरु, पाहुणचार १२३६
शि. ७५
- पाळा-वेढा, समुदाय ८८४, २१२५
शि. ३८४
- पाळी-बांध, काठ, १३२०
- पाळेगण-समूह, सैन्य १५९९, २०९२
शि. २४७
- पिक-विडा खाल्यानंतर होणारा रंगीत
रस ११४, मू. १७४६
- पिंपळवन-पिंपळपान, कपाळावर, केसास
बांधावयाचा दागिना १४३६
- पिसी-पिशी, दाणा काढलेले कणीस
९८५
- पीढी-पीठिका, वंश, पीठस्थान ७३,
१०३५
- पीयूष-अमृत ५२८
- पुंजा-ढीग १९११
- पुढारणें-बोलणें, पुढे येणें ३७३
ज्ञा. १८१२९७
- पुनैत-पुनीत, पवित्र २८
- पुण्यस्लाका-पुण्यश्लाघा ७६३
- पुरणें-संपणें, पूर्ण होणें ९३८, १९२६
- पुरावा-पुरवणी, भर २१४३
- पुरुषादिकरण-पुरुषाधिकरण, मनुष्याकडून
स्वेच्छेने कामे होतात ती तन्हा
२२०७
- पुस-पुच्छ, शेपूट १८६७
- पुक्षराज-पुष्कराज ८१०
- पूर्वद्विमासे-पूर्वीच्या दोन महिन्यात
१३३०
- पेखणी-नर्तकी (सं-प्रेक्ष पासून) ९८
- पेटाळ-लहान पेटी १८३७
- पेंड-ढेकूळ १०१४
- पेशक-प्रेषक, जासूद, बाण २७१, १९२७
- पैकु-द्रव्य, संपत्ति २११, २१४७
- पैरावणें-पेरणें, पसरून टाकणें १२२८,
२२३७
- पैशून्य-दुष्टपणा, दुराचरण ४१७, ४२९
- पैस-विस्तृत जागा, मार्ग ७७९, २१६१
- पैसे-विस्ताराने ८९१ पैसार-ज्ञा ७।१५१
- पोखणें-पोसणे, लालनपालन करणें
१०५
- पोखरणी-पुष्करिणी ७०८
- पोळ-गाडीचा दांडा १७७५
- पौळी-भित, तट, आवार ४०७, ७७२
(सं-प्रतौली)
- प्रजी-पराजय करी ३०८, २८४
- प्रजौनि-परजून १८४५
- प्रणम्य-नमन करून १३
- प्रतती-परततात ५५९
- प्रतिभासणें-दिसणें, वाटणें २२४८
- प्रतिष्ठणें-स्थापन करणें १४३१

प्रबोधा-प्रबुद्ध, प्रगल्भ ११७
 प्रधानीव-प्रधानकी ८९३
 प्रपंच-भेदभाव, लबाडी, पक्षपात
 १०२६
 प्रमार्जन-परिमार्जन, स्वच्छ करणें
 १२६
 प्रयोत-प्रयुत, दशलक्ष १७३९
 प्रलंब-लंबकळणें ३२
 प्रलाप-बडबड ४८०
 प्रवत-पर्वत २३१
 प्रवृत्त-संसारिक २२६८
 फडतर-तुकडा, चिंधी १२८३, २१६८
 फणिवर-सर्पश्रेष्ठ, शेष १०७०
 फरकांडी-साप गेल्याची खूण २०६८
 फरारा-पताका १०९६, ११३९
 फळणें-पावणें, प्राप्त होणें ४९४
 फळोवळ-फळफळावळ ७२६
 फांदा-अडचण, घोटाळा ६७५
 फुंजणें-स्फुंदणें ५५७
 फुडी-खरी ५७३, १९०८
 फुणंगा-ठिणगी २०७८
 फुराण-स्फुरण १०३८
 फोकणें-काठीने हाकणें १८३५
 फोफस-फुप्पुस १८५१
 बगळ-बगल, काख १५९५
 बगाट-बखोटा ११३६
 बडिवार-मोठेपणा १६६, १९१३
 Xबदाफर-एक शस्त्र (फरीगदगा ?)
 १००१, १६९१, १८६६
 Xबदरीकुभाद्र-बोराचे पक्वान्न असावे
 १२६०
 बरड-भरड, रांग, माळ १९७६
 बरव-शोभा ८९६

बरवट, बरवंट-सुंदर ८४७, १२६२
 न. २७८
 बरळ-निरर्थक बडबड २१५७
 X बऱ्हाट, बाऱ्हाट-फार हट्टी (बहर+
 हट्ट ?) ४४९ गद्यराजात हा
 शब्द ' कदन ' या अर्थी येतो.
 (ग. १५१)
 बल्लाळताटी-कनात २१६१.
 बसंत, बसवंत-केशरी, पिवळे १२८४.
 बहळ-पुष्कळ. १०६५, २०२४
 (सं- बहुल)
 बहुडणें-निरोप देणें, पाठवणी करणें
 २२७७
 बहुडा-निरोप, पाठवणी ५२३
 बहुवस-पुष्कळ, पुष्कळ अंशी ९५३,
 १३१९
 बळियाडा-बलाढ्य ९६४.
 बळोवळी-नेटाने २०७७ शि. ७२७
 बागडे-खेळगडी १४२९
 बांदियां-बांदीत ८८५
 बांदोडी, बांदौडी-बांदिखाना ६६८,
 १२०७
 बाबरझाटी-अक्राळविक्राळ १९६७
 बावन-सोने, एका जातीचे चंदन १६३,
 २१६२ न. २४९. (सं-पावन)
 बावन-बांति, १४८६. (सं-वमन)
 बावना-बावन पुरुषाना १३. श्रीचक्र-
 पाणीनी बावन पुरुषाना विद्या
 दिली-ग. २३९. च. ९
 बाहाकणें-बहकणें, दरवळणें १२६४,
 १२७६
 बाहुटा-बखोटा ४१, १२५
 बाहुसे-दंड ८७४

वाहेवट-बाहुवट, दडावरचा दागिना
१४३९

वाळवैसा-वाळवयसा, बादल्यशा १२९
वाळानी-सज्जा, खिडकी ९६२
न ४१८, शि ३४०

×वाळारथी-वाळे खेळवणारा ३७७.
उ. ५. तसेच स्मृ. मधे हा
शब्द येतो. 'बलार्थी' अथवा
बल मिळवू इच्छिणारा असा
अर्थ समर्पक होईल.

विटो-एक शस्त्र ११४२

विठार-विऱ्हाड ४३५. का.

विदी-रस्ता ७३८; ८२९. (सं-वीथि)

विदोविदी-रस्तोरस्ती ११६७

वियाळ-सुंदर, वाटेल ते १६८४
न. ३७, शि. ५८७.

विरडे, विरडी-समूह. वळसा, गांठ
(आंगरखा इत्यादिची)
२३६, १८४६, १९७२

विरार-स्पर्धा ३३७, १४४१. न. ९५

वीक-सामर्थ्य, तेज १२४

बीजे-गमन ९९३, १११०

बीजौटि-बीजांत ६५८

बीरंजी-कंठात घालण्याचा दागिना
९७१

बुढ-बूड, तळ २८८. न ८३४

बुथी-बुरखा. २०४६, २१०५

बेबिळ-क्षीण, विव्हल ४९२, १६६५
(सं.-विव्हल)

बैसणाइत-राजा, अधिपती ४६४

बोझवार-मसाला १२५९, १२७६
(सं-बेसवार)

बोझा-अर्क, सर, १८७७. न. ६०३

×बोटवडी-बोटांची पकड असा एक
अर्थ संभवतो. अथवा शस्त्र-
विशेषही असू शकेल २३६,
१८२८

बोडणें-हजामत करणें २०३३

बोणें-प्रसाद, नैवेद्य १६१६ (का)

बोबाइणें-ओरडणें ५३२

बोहरी-नाश, अग्नी १७७०, २००४

बोळणें-शांत होणें, पुसले जाणें १०८७

बौल-बोहला १५२७, २१७८

ब्रम्हावो-स्तुतिपाठ १६४

ब्रीद-प्रतिज्ञा, कीर्ति, पराक्रमचिन्ह.
१५१, १००९

भग-व्रण, क्षत २०४

भट-योद्धा ११५०, १७१७

भडखळ-रणभूमी, महाद्वार, १७२४,
१९४९ (सं-भट्ट पासून)

भडाड-भडका, डोंब ७३४, १८२७

भद्र-सभागृह १६१, २२७४

भद्रजाती-एक विशिष्ट हत्ती. १८३३
न. २२१.

भरड-गोसावी १५०३

भरीतें-भर, लीट १८२१

भरोवरी-गर्दी, सामुग्री. ७५५

भलेतेयापरी-वाटेल त्या तऱ्हेने ६३२
(ज्ञा. १।८२)

भवणें-फिरवणें ४७८

भवरसाली-भुंग्याच्या रंगाचे असे काळे
१२८४

भवरी-भोवरी, भुंग्याच्या आकाराचा
स्त्रियांचा डोक्यात घाल-
ण्याचा दागिना १४३७.
ज्ञा. १३।८९८

भविनली-उत्पन्न झाली १३९६

भवै-भुवई ४४७, ८९०
 भस्मरा-ढीग १४९८
 भाक, भाख-वचन, उक्ती. ६३२,
 १६२५

भांजणें-उतरणें १४८०
 भाज, भाजा-भार्या, स्त्री. ६१३, २१५०
 भाट-भात १२७०

भानवस-भाणोस, स्वयंपाकघर ११६६
 भारवट-भारोट, खांबावरील उथळे व
 तुळईमधील भाग ८०८

भावर्य, भावरीय-भ्रमरासारखे मर्मज्ञ
 २३०९ न. ३८.

भासळणें-चकाकणें, मिसळून जाणें, १९,
 ३९३. गो. २६०. न. ९४
 शि. ७०६

भिररे-भूल, घेरी ३३७. भुररे
 ज्ञा. १३।७५४

भीतिभंग-खोलीचे दोन भाग पाडणारा
 पडदा. ८०८ न. ४२६
 ऋ. ४२३

भीडणें-खोगीर घालणें १०३२, १६०१
 भुसंडी, भृगुंडी-एक शस्त्र ११४३.
 भूजपत्र-भूर्जवृक्षाच्या सालीचे पत्र
 (कागदासारखा उपयोग होतो)
 ६०५

भेक-वेडूक १३४३
 भेड-भित्रा ११०७
 भेण, भेव-भीती ४६२, १५७५, २००१
 भेदारा-भय १४९४. २०९४
 भेलक-एक प्रकारचा वाण. ११४२
 १८४७.

भैरव-शंकर, एक राग. १३२०
 भोज-आनंद १३४०, १६५०

मकरंद-फुलातला मध ५५८
 मंजिष्ठ-मंजिष्ठेपासून होणारे म्हणजे
 तांबड्या रंगाचे १२२१

मडे-मढे १८६८
 मडौर-एक वाद्य. (सं-मृद् + डौर).
 १३९६ शि १०५३. हे अशुभ
 समजले जात होते असे दिसते.

मढ, मठ-आश्रम, घर १५७८, १६२१
 मदलसा-छताचा मध्यभाग, चांदणी
 ८०९ न. ४२२

मदवी-उंची रेशमी वस्त्र १२९३.
 ज्ञा. १८।६८७.

मध्यमा-वाणीचा तिसरा प्रकार ७३६
 मनणें-आवडणें, पटणें ५८५, ९३५
 मनस्त-मनस्थ, मनातली १२१४.

मने मानसें-मनापासून ३६, ७१७, १२०
 मन्मथ-मदन १९०

मयंक-चंद्र-२०५, १३०६
 मलपणें-डुलत चालणें २०४७
 मशक-चिलट, डांस १४८३

मसी-काजळ, काळी शार्ई ३१५, २०५२
 महावंत, माहावंत-माहूत ९९९, १८३५,
 २००६

महुरैली, मुहुरैली-मोहरली १२९, १९५
 महेश-शंकर १९०

महोच्छाव, मोहोच्छाव-महोत्सव २१४२,
 २१७६

मां-मग, नंतर, नको ११२०, १७५९
 मां गला-हा शब्द प्रयोग गद्यराजातून
 घेतलेला आहे. त्यावरील टीपा,
 धूळ खाऊ नकोस असा अर्थ
 देतात. १७५९

माज-मध्य, कंवर ८६३. न. ३२२

- माजरणें-माखणें ४८७
 माजवण-माज, मादक पदार्थ १२७,
 २१६८ मू. १८८६
 माजौठा-मध्यभाग, कंबर १५६३
 माड-मंदिर, प्रासाद, माडी ७७६,
 १०५२, १०९३. शि. ४४५
 (सं-मठ)
 मात-वार्ता-५५१, १३९४
 माताइत-मस्त ४१३
 मातांग-मातंग, मांग १२७४. न. ४६४
 मातुलंग-महाळुंग ७२७, १६५३
 माधव-वसंत १२२६
 माध्यानभरी-भर मध्यावर आलेली
 १३५२
 मानणे-अनुभवास येणें ११०८
 मानवणें-संतुष्ट होणें ८६, १६०६
 मांदी-समुदाय १२४, ११६७
 मांदुरी-चाबुकस्वार १०००
 मालखंड, मालेखंड-गुळाची ढेप १२८०
 मालगंठी-मल्लासारखी विशिष्ट गांठ
 मारून वस्त्र नेसणे १४२५.
 (सं-मल्लग्रंथी)
 मालती-बोटव्यांचा प्रकार १२७३
 मालहातणे-आश्रय करणें, युक्त असणें,
 मोहित होणें, वश करणें १५६३
 २२८३. ज्ञा. १४।१७८
 X मालहाडी-अलंकार विशेष १४३८
 (सं-मालापासून)
 माषान्न-उडदाचे पदार्थ १२४९, १२५०
 मासी-मावसी १४७९
 मिटमिटें-मिटक्या मारीत १२७८
 मिनणें-एकत्र होणें ४७८, ९९६
 मीत्य-मिती, गणना २८५
 मीन-मासा १६९९
 मुक्ताफळ-मोती ९१, २१६९
 मुखरणी, मुखरिणी-मुख्य १०५, १२४३.
 न. १०५
 मुखाळी-मुख ६१७, २०२७
 मुग्ध-मुग्ध १२९
 मुग्धा-तारुण्यात आलेली स्त्री ११७.
 न. ५९१
 मुदला-मुख्य १८७२. उ. ह. १६०५
 (सं. मूलदा)
 मुनै-शस्त्राचे टोक, अणी १२७४
 मुरकुंडी-दाटी, झुंज, शरीराची संकुचित
 स्थिती १०१४, २२४९,
 २०२६.
 मुरणें-विरून जाणें, नाहिसे होणें २१५३
 मुक्ष-मुख्य २५९, ८००.
 मूर्धन्-मस्तक १३१, ९३१
 मूळ-आमंत्रण, बोलावणें ४८४, ५५४
 मृगांकरस-सोमरस १३९७.
 मेघडंबर-छत्र, उंच छत्री, मेघासारखा
 विस्तार असलेली. १०२९,
 १२२१, १६०८
 मेचू-भक्ती, आवड, प्रीति, ८०३,
 ११८२, २२७८. न ८१३.
 (का.) एक रत्न शि. ५०८
 मेढा-खांब, कोट, धनुष्य, धनुष्याची
 कांबीट १६७, १२४६,
 १९५७
 मेढांगमती-मेढे जोशी ४८०
 मेदनी-मेदिनी, पृथ्वी १११३
 मेलिकार, मेल्लिकार-छावणी, वस्त्री
 १५६, १७१५
 मैत्रकपण-मैत्री २१०३
 मोकलणें-पाठवणें, मोकळे करणें ४४९,
 (सं-मुंच्)

- मोगर-मुख्य, (सं-मुखर) पायदळ, सैनिक. (सं-मुद्गर) १५७६. १८५६. सं-१३।१९
- मोटकी-थोडी, चांगली १३६९
- मोहटी-ओसरीचे छप्पर, छप्पराचा अग्रभाग ८०९
- मोहर-अग्रभाग ११५३
- मोहाड-चेहरा, मुख्य ११४०, १६०२, १८३६, (सं-मुख)
- मोळा-ठसा, प्रघात २२६८
- × मौन्यनीष्टी-निष्ठायुक्त मौन धरून १४६५
- म्हणिए-म्हणणें, काम १३०२. दृ. ४० गो. ३७
- म्हणिया-आज्ञाधारक १३००
- यज्ञोपवीत-जानवे १४९९
- याति-जाती २१५०
- यावा-उदय, प्राप्ति, आगमन १०८८
- येसणे-असे ५५७ (सं-ईदृश्)
- यौक्तपुर-सर्व अवयव व देवताधिष्ठान यांनी युक्त असे (शरीर). २२८८ मू. ८४८, शि १०७.
- रचमच-धडपड, उपदव्याप २१५६
- रजक-धोबी ४०६
- रणवट-रणांगणांतील मानदर्शक वस्त्र १६७९ (सं-रणपट्ट)
- रंध्र-छिद्र १२४६
- रवस-जोर १११२
- रवंदोळ रवंदळ-नाश, तुडवातुडव ११३७ १९३२, शि. १०३५
- रसना-जीभ, चव ४५, ८८१
- रस्मी-रश्मी, प्रकाशकिरण ७५
- रळी, राळी-थट्टा, फजिती ९४०, १३३२
- रहंवर, राहांवर-श्रेष्ठ रथ १२२४^२ १६८०, १९४३ (सं-रथवर)
- राउतै-राऊतपणा २०३५
- राउळ-मंदिर, राजवाडा, श्रेष्ठ पुरुष ९१, ५०१, १३०४ (सं- राजकुल)
- रांकडी-नीरस ८२२
- रांकधनी-पूर्णिमेची समाधानी, रेलचेल १८७२ शि. ५
- राघावळी-निळीने रंगवलेले वस्त्र, घोड्याच्या पाठीवर घालण्याची जाळीदार झूल ३९, १६०३.
- राजन्यमौळी-राजश्रेष्ठ ३५३.
- राजान्न-आंध्रप्रदेशातला तांदुळ, राजाला योग्य असे भात १२७४
- राडवळ, राडुळ-चिखल, थट्टा, क्रीडा १०२१, १७७५
- राणीव-राज्य, अधिकार ८०, ८५४
- रातोत्पल-तांबडे कमल ८५०
- रामपाहार-सूर्योदयापासून पहिला प्रहर ६३७
- रायण-रायांगण, कडू वृंदावन १२८४
- रिगणें-प्रवेश करणें, निघणें ८१७
- रिगु, रिगावा-प्रवेश ७५५
- रिहीस-अस्वल २५८, ७४७
- रुजा-रोग, पीडा ३८२
- रुंजी-गुंजारव ७३१.
- रुंठणें-मारणें, मारण्यास उद्युक्त होणें १७८०. ग. ४६
- रुंधणें-व्यापणें रोधणें १६१२
- रुळणें-लोंबणें, शोभणें ९६३, ९७३.
- रेवडी-फजिती ५२८

रेहक णें-हेल काढून वर्कश आवाज करणें	लोथ-पिशवी, मोट.	१९७७
१८६१	ज्ञा १० । २३९	
रोम-केस ८६८	लोहवे, लोहवी-तांबडे	१२२१, १८७७,
रोहक-रोख ४५०	१८८५	
रोहिणी-मृगजळ १०८७ ज्ञा. २।१२१	ल्हाणे-लाभणें ६९७, १३२३	
रोळु-परिपाठ, क्रम २९३	वगत्र-वक्त्र, तोंड १४४५ ली ३।२५	
रौंड-धड, कबंध १४०१, १८६५	वंकट-वक्र, वांकडे ८९०, २०३८	
मू. २२४२, शि. ९७१	वचणें-जाणें ६४८, ९४८. (सं-व्रज्)	
लवडसवडी-लगवगीने २०२६	वछल-वत्सल ६०८	
लवणें-कलणें ११२९	वटक-वडा १२६१	
लवलाहे-त्वरित ८२८	वडप-वर्षाव, अभ्र १२२६	
लहुकीया-लघुकीया, हळुच, हलकेच	वडार-वडाचे फळ १८७८. (पाठ-वडि-	
१२७२	याळ) हा शब्द पूर्वी कोकणात	
लहुडी-एक शस्त्र १००९, १५९५	प्रचारात होता	
लळलळा-लळलळीत रीतीने १९०२	वमणें-ओकणें १८६२	
लज्ञ-लग्न ४७७, १५२७	वरपडी-वश, योग्य, उडी ४३२, ८२२,	
लाखौली-लक्ष संख्या १८७९	१५०३	
लाग, लागी-वाधा, हल्ला, आधार,	वरुव-श्रेष्ठ १०३६ वरिव-ज्ञा. ६।१३२	
खटाटोप. ३१०, ४९६,	वरुती, वरौते-वर, १०६२, ३३८	
५३८, १५९१, ११७४	वर्णक-वर्णन, वर्णन करणारा १०,	
लागट-लागणारे १४९०	८०१. व. ह. १४	
लागवेगे-अतिशय लगवगीने १९४१	वर्त-मार्ग, बंधन ७८०	
लाठा-बलवान ४१२, १३९०	वसू-पोळ ४४९ (सं-वृष)	
लापणिक-चऱ्हाट १६७०	वंश-बांबू ८८६	
लास-तेज, प्रसाद १८८, १५१६	वसिष्ट-वसतिस्थान ८३४ वसैठा-	
(सं- लस्)	ज्ञा. १।३० (सं-वस्+स्थ)	
लाह-छंद, हव्यास ४५	वहणें-वाहणें १६९७	
लाहणें, लाहिजणें-लाभणें इच्छणें	वहिले-प्रथम, सत्वर १०३३, १३०८.	
२२३९, २२७१	वाइणें-वाहणें, वाजवणें. १७०४	
लाहे-त्वरेने १०६०, १९३०	वाउगे-व्यर्थ, निरर्थक १११०	
लुलुपणें-आर्जव करणें २१०, १३२२	वाएकोळ-वायफळ, निरर्थक २२०९	
लेखावळी-गणती, हिशोब १७२९,	वाग-वागणूक, वापर, सुलभता ३९,	
१७७५	२०९९	

वाघा-लगाम १९७५ उ. ह. १४२०.
 वाग, वागा शि. ५११, ५३०
 वाघारणे-वाकरणें, एकत्र करणें, बाजूला
 काढणें १२८०. सं-२५।४०,
 ली. पू. ३४६
 वाघे-वाचेला ५०७
 वाजना-प्रवाद, बोलणे ६१६
 वाटसारे, वाटाऊ-वाटसरू, प्रवाशी
 ७१०, ७१५, ७१८
 वाटोगर-बटमोगरा ५१९, २२३७
 वाड-पुष्कळ, बलिष्ठ ५००, १६३१
 वाडचि वाड-ऐसपैस २०७४
 वाण-व्रताच्या सांगतेचे साहित्य १६४८,
 १६५०
 वाणे-वाजवणे, वाहणे, अर्पणे १०२,
 १५४९
 वांठिव-प्रशंसा, पराक्रम २९१, ३०२,
 १७४९
 वानणें-स्तुति करणें १३४७
 वानी-उणें, तऱ्हा १५१९
 वारकणें-वेगाने जाणें १०५८, २१४९
 वारती-झोपाळ्याची वगैरे कडी ५१६
 (सं-वरत्रा)
 वारक, वारिक-वाहन, घोडा २१४९
 ध. उ. ५२।३
 वार्तिकार-जासूद १९९२.
 वालभ-लोभ, प्रेम ८४८
 वालभणें-लोभावणें ३१६, १४४८
 वाला-पंचा, झिरझिरीत वस्त्र १४३५
 (सं-वलकल)
 वालीप-ओढणी, तलम वस्त्र ११३,
 १२९३, ज्ञा ६।२५
 वास-वाट १३३, १८५५

वासाड-वासा, कणा, नाकाचे हाड
 १८४८
 वासिपणें-भय वाटणें २९४, ३१३.
 वाहार-पीडा ३६३, १९९०
 वाही-मार्ग १६४०, १७६४
 वाळणें-वाळीत टाकणें, वळणें ५८४,
 १७५१. ज्ञा. १८।१०७६,
 ग. १४६. सं. न. स्व २०।४१
 वर वाळले हा शब्द प्रयोग
 येतो वरवाळणें असा एक शब्द
 असण्याचीहि शक्यता आहे.
 विकार-बदल १२२१
 विगुतणें-विगुंतणें, मग्न होणें, जडणें
 ८४६
 विगोवा-मुक्तिमार्ग ३५. मुक्तिदायक
 मू. २५७७
 विचक्षण-शहाणा, ज्ञाता २८३, १५६९
 विघिन-विघ्न १९९८
 विजना-पंखा १०२
 विज्ञ, वेंज्ञ-मिठी ३८६, १८४०
 वितंड-विचित्र, विशाल ११४२
 विदग्ध-विदग्ध, चतुर १६५७
 विदृम-पोवले ८३, ७८९
 विद्याधर-एक देवयोनि ५८२
 विधान-स्थापना, विधि १३२०
 विनट-नटलेला, मित्र ३३६
 विनत-नम्र ५७७
 विनायक-गणपती ८३
 विदान-कौशल्य, कारस्थान ७९०. ८००
 विभूती-राख १४९६
 विरणें-दवून जाणें, दुःखी होणें २११२
 विराम-विश्रांती ६४०
 विरुळा, विरोळा-पाणसर्प १८६५

विरोदी, विरवदी-स्त्रियांचा पायांच्या
वोटातील चांदीचा दागिना
१४४१

विल्हळ-विहल, हाल, प्रयत्न १५४३
शि. ९१

विवर-विवरण, स्पष्टीकरण ६७८

विवशी-हडळ १०४०, १३९६

विवसा-इच्छा, आकांक्षा ६०

विवळणें-उगवणें, प्रकाशणें १३९४,
१६२६ ज्ञा. ४।१२६, ६।१३५

विषयगावार-विषयाने मूर्ख झालेली,
विषयलंपट १६६९

विसंकरणें-विसकरणें, विसकटणें १५२०
(पाठ-विसकरसीचि=
क्षोभसी)

विसाळ-स्पर्धा, द्वेष ८६८

विसाडा-सडा, सांडणें. ४५५

विहंग, विहंगम-पक्षी ७४०, १३२१
२१९४

विहाळी-क्रीडा, शिकार ८१७, १२१६
व्याहाली दृ. ७७

वीख-वीष ५२१, ९६३

वीखी-विषयी ५८, १२३५

वीनणें-वर्तणें २५३. ११००, २०८३

वीभळ-बीभत्स २१९०

वीसेख-विशेष ६८२

वीरगुंठी-वीराला साजेसी केसांची गांठ
८९७, १०६७

वृद्धाप्य, वृद्धाप्यता-वार्धक्य ३५६,
२१५३

वेख-वेष ३८०, ९६६

वेगाडा-वेगवान-६९२, १९८९

वेच-खर्च १७४

वेतालणें-आवळणें, गुंडाळणें १०२६,
१५९४

वेठ-वेष्टन १२६९

वेठणें-वेठीला लागणें, उमटणें, दिसणें
४७, ७६९, १२६७ १२८९

वेठी-सज्ज होणें, तुरा, भूषण ५५४

वेथा-व्यथा ५६३

वेपथ-घाम ४९८

वेभळ-साधीभोळी, बावळी १४४५

वेही-पर्यंत १९५

वेल्हाळ-सुंदर, प्रिय २१६२

वेसन-व्यसन ५

वेसिया-दासी, परिचारिका १४५६,
१५१० (सं-वशिन्)

वेव्हार-व्यापारी, व्यवहार ७८९

वेवतणें-मंडावणें, त्रास देणें २०४९

वेळणें-भातातले पाणी निखळून टाकणें
१२७४

वेळाडत-कैवारी ९९०

वैद-वैद्य ४४८

वैवस्वत-यम १८०८

वैश्वानर-अग्नि ४०५

वैसा-वयसा, दशा १२९ न. १३९

वैश्य, वैस्य-वश १४५०, १५७३, २१९३

वैस्यकर्णिका-वशीकरण करणाऱ्या १५६७

वोगर-अन्न, मूद १२७५, १५७७

वोगरणें-वाढणें ३४५

वोज-रीत, मार्ग १६०६ (सं-ओजस्)

वोजा-सहज, चांगल्या रीतीने, मार्ग,
रीत, ५८०, ९०९, १६३३,
१२९५

वोडण-ढाल ११४२

वोडवणें-ओढवणें, प्राप्त होणें १३६५

वोडंबरी-गारुडी विद्या १८९

वोडियाना-एक योगमुद्रा ४२
 वोढा-ओढणे, ओढण्याचे साधन ३८
 १२९३
 वोतला-ओतला ९६५
 वोथार, वोथर-भीती ६४२
 वोप-तेज, शोभा ११५, ८८०, २२५१
 वोपसळ-उजळा ७९३
 वोवरा-ओवरी, खोली ५०९; ५१८,
 १५७८. पाल, कापडाचे
 इस-गो १६६.
 वोवरे-ओवरे, माळा, ११६३. शि ६३६
 वोशा, वोवसा-व्रत, नेम १५०७
 वोसणणें-ओपेत वरळणें १३७५
 (सं-उत्+स्वप्)
 वोसावणें-ओसावणे, विकल होणें ३३९,
 १५३६, (मं-अवसद्)
 वोसान-पुरातून वाहून आलेली वस्तू.
 पूर ५५७, १५४० ज्ञा. ७।७१
 वोहटणें-ओहटी लागणें, संपणें ३९९
 वोहर, ओहर-वधूवर १७०६, १९५१
 वोहरणें-ओहरणें, उठून दिसणें ८६०
 (सं-आ+उत्+भृ)
 वोळगणें-सेवा करणें, आश्रय करणें
 ७८, ७९५.
 वोळगविणें-सेवेप्रीत्यर्थ अर्पण करणें
 १६१६
 वोळण-अनुकूल होणें २४७, १५४१.
 व्याळी-संध्याकाळचे भोजन, संध्याकाळ
 १२३१. १३१२, १३२८,
 २०११ गो. २२४. ली. ए-७
 (सं-विकाल).
 श्रय-श्रेयस्, कल्याण ४१६, १०९९
 श्रीगिरी-छत्र १५५८ ध. पू. ३४।१
 श्रुतावले-श्रुत झाले १३९३

श्रोणित-रक्त (सं-शोणित) १८६२
 १८७७
 श्लाषा-श्लाघा, गौरव, डौल २२५१
 श्लेष-आलिंगन, एक शब्दालंकार ८०६
 ८६१
 षट्पद-भुंगा ३३, २१८७
 संकलित-मिश्रित, एकत्रित केलेले,
 १२८६
 संकेत-योजना, व्यवस्था ११०१
 संखा, संका-शंका १३८५, ११०५
 संजुति-संयुति, तयारी (सैन्याची),
 मीलन १५२९, १९९१
 २०७५
 सडवा-सडून काढणे १९३४
 सता-साधू पुरुषाना ६७९
 सतिस-छत्तिस १०६
 संदे-छंदाने, इच्छेने ५४९
 संदी-कोपरा २२४६
 सत्रावी-चंद्राच्या सोळां कला जीवर
 अधिष्ठित असतात ती मूळ
 कला, जीवनकला १००, १३७१
 सद्यस्त-सांप्रतचे, लगेच १२८५
 सद्गीत-चांगल्या रीतीने १४८६
 सनादबध-सज्ज १५९९, १५९१
 ध. पू. ७२ उ. ह. ७३
 (सं-सन्नद्ध+बद्ध)
 सनादला-सज्ज झाला १००३
 संनिधान-सान्निध्य, शेजार २२५७
 सपीवळ-पिवळा रंग असलेले, किंचित्
 पिवळे १२७६, १२९६ न. ९३
 सप्तांग-राज्याची सात अंगे (स्वामी,
 अमात्य इ.) ३१५
 सन्यपात-सन्निपात, एक ज्वर ४४८
 सपुर-सूक्ष्म, संपन्न, भरपूर ११३, १४४३

- सफार-सपाट ८६४, १२६८
 सबद-शब्द १५५, १८६१
 समदान-संधान, योजना, अवधान
 ११५३, १६७५
 समळ-मलीन १४
 संपुष्ट-संपुट, ओंजळ, भाडे ९०, ९१७
 संप्रधार-निश्चय ४७६
 संवळ-मृदंगासारखे एक वाद्य १५०१
 संबोखन-उद्देशून बोलणे ६३३, २०७१
 सरते-श्रेष्ठ, वंद्य ३०४
 सरपाड, सरिपाड-योग्यता, बरोबरी
 १४५२, १९९
 सरवळे-बोटवे १२७३
 सराउ-सराव, संवय २७७
 सरिसी, सरिसां-बरोबर, समान १०१
 १२६, २१६७
 सरी-योग्यता, बरोबरी ८२५
 सलद-पेटी ११७७
 सलोल-आतुर, क्षुब्ध, भावनापूर्ण ५७१
 सवंदळ-रणगण २०६७. मू ६८५
 शि ७२७
 सवें-संवय १०२७. ज्ञा. ६।३८१
 सवैल-सोबती ७१६
 सव्य-डावा १९५८, १७८८
 संवसारणें-सरसावणें १७४३, १७५४
 सविकारे-नाना प्रकारची ११६, १४७३
 ससांक-शशांक, चंद्र १२०
 संसृति-संसार १७, ८५८
 ससु-श्वास, दम ४८५ उ. ह. १८४५
 सहस्रबाहु-हजार हात असलेला बाणा-
 सुर १८०१
 Xसहस्रसीर-सहस्रशीर्ष २१७७ याचा
 बरोबर संबंध कळत नाही.
 सळ-टोचणी, शल्य ९४०, १६३१
- संक्षा-संख्या ७७५
 संक्षेप-आवरून घेणे ४८०
 साउमे-समोर १५४, १६५८
 सांकडे-संकट १८१. १२०७
 सांगडे-सारखे, जोडीदार ९६४, १९८८
 शि. ८७०
 सांगडी-होडी ५२, ५७३
 सांघाती-सांगाती, जोडीदार ६९४, ७३६
 साच-सत्य ४६५, १०५९
 सांचल-चाहूल १०९८ ज्ञा. ५।७८
 साचोकार-खरोखर १११३, ज्ञा. ९।७७
 साजणें-सख्य २०७, ३७८ उ. २०७
 साजात्य-साधर्म्य २१९९
 साटा-साठा, माल ९६१
 साटी-भरजरी वस्त्रांनी ११७६ (सं-
 शाटी)
 सांडवणें-मुकणें, जर्जर होणें २८९
 सांतरणें-बहरणें, फैलावणें, पसरणें
 १८७८
 सातरी-आंथरुण २२३७
 सात-सांत, समग्र, संमत १००८
 साति-छत्र १००८ शि. २९४ (अंधार
 सांतियांचा)
 सांत-शांत ५२४
 सांदस-छंदिष्ट ६१
 साद्रउ-द्रव पावणारा ५७१
 सान-लहान ५२८
 सानभउ-स्वानुभव १२४८
 सांपे-सांप्रत, अलिकडचे ९१८, १५१८
 साबडे-भोळे ६५, १२७१
 साबळ-एक शस्त्र, भाला १००१, ११४३
 सामदी-तयारी २०५९
 सामराज्य-साम्राज्य २२
 सामवास-समावेश, सहवास ७७९

सारंग-कृष्णाचे धनुष्य, रान, प्रकाश, इ.
अनेक अर्थ ६३५, २१८५
X सारंगसुत-शार्ङ्ग धनुष्य धारण कर-
णारा राजपुत्र, मदन ज्याच
पुत्र आहे तो १५४०
सारणी-पाट, ओहोळ ५७०
सारा, सारी-सदृश, योग्य १५७५
सार्धुळ-शार्दुल, वाघ २९३, ११४१
सार्वरी-शर्वरी, रात्र, ६३५, २१८७
सावंत-सामंत, मांडलिक राजा ११११
सावया, साविया-सर्वथा, सहज, अकस्मात
२०१, २१६१ (सं-सव्य)
सास-सत्य १३२१
सांसणें-साचवणें ३८३
सातिन्नणें-बहरणें ८२, ९५, १९२
साहान-घोडदळ, परिवार ७९५, १००२,
१६०६, १७८९ न. ७३६
सिथणें-छेदणें ३७७, ८९२
सिरोविरी-शिरोवेन्ही, डोक्यापर्यंत ७२६
शि. ६३१
सिहाणा-शहाणा ४५१, १३७२
सिहाणीव-शहाणपणा ४९९, ५१०
सं. २।८७ मू. १६९
सिहाडा-सिहमुखी दगडी कठडा ७७६,
न. ८६९
सीक लावणें-शिक्षा करणें ४००
सीकरणी-शिघरण १२७९
सीग, सीघ-शीग, टोक १०१२, १९००
सींगणी-शिगाचे हत्यार ११४४
सीरसाट-शिरसाट, शिरच्छेद करणारा
८०४ उ. २१९, मू. २५९६
सीराणी-शिराणी, आवड, इच्छा २८०,
१५०५ (सं-शिरस्)
सीस, सीसाळ-डोके १११२. १५९४

सीव-सीव, शीमा १०४६
सुक-शुक ७४२
सुकामत-सुखासन १५६, ५०१
सुकीए-सुखी ६४९
सुगरण-चांगला स्वयंपाक करणारी
१२५१, १२५४
सुगरिवा-कौशल्याने (सूपशास्त्रातल्या)
१२६६
सुचा-सूचक १४००
सुचावणें-सूचना मिळणें १०२७
सुचीळ-सचैल वस्त्रासहित स्नान २१२६
सुडावणें-गजर करणें, वाजवणें ११७५,
१४२८, उ. ४४४
सुढाळ-तेजस्वी, सुंदर ४२१
सुटी-सुटका होणें १२०२
सुत-श्रुत, चार प्रहरापैकी एक ६८६
सुभाक्ष-सुभास, तेजस्वी ८१०
सुमृती-स्मृती १२८८
सुंब्रा-लोखंडी घण ११४४
सुरवाड-सुख १७०, ७४१
सुर्जना-सूर्याला, सूर्य किरणांना १२११
सुसासणें-सुस्कारे टाकणें १८६०
सुसुप्ती-सुषुप्ती, ज्ञानशून्य अवस्था
१४०४
सुहावा-आल्हाददायक ३९७, २१६७
सुक्षम-सूक्ष्म ५१८, ९५३
X सूंक- २०३४ हा शब्द सुख या अर्थी
आढळतो (शि. ४७). हा शब्द
गद्यराजातही येतो (ग. १२७).
तेथे हा अर्थ जमू शकेल. पण
गद्यराजाच्या कांहीं टीपांत
'मेहुण्याच्या मानाचे चिन्ह'
असा अर्थ ध्वनित केला आहे.

‘सूकिचा ओघु’ ऐवजी	संठा-शिला १०१४
‘सूकिचा मानु’ हा शब्दप्रयोग	सोगा-पदर १५८४
टीपांच्या धर्तीवर दिसतो.	सोगाळ, सोगा-डोळ्यात घालण्याचा
सूणें-प्रसवणें, ठेवणें १४३३, १६३१	सुरमा १२२, ३१५, ४८६
सूदणें-ठेवणें. मारणें, घालणें. ३६२,	सोगौर-एक पर्क्षा ७४७. न. ५३१
१७५४	सोनेसळा-फीतांवर, पिवळा ११७७.
सूधि-शुद्धी १९९०	१२९६, १४२५
सूनि-ठेऊन ४४, २००७	सोपान-पायरी ५१०
सूरकणी, सुरकानी-बाजू ८२८, २२३४	सोभिउ-शोभिवंत २१६६
सुरकोनी शि. ५५१, श्री.	सोमकांत-चंद्रकांत मणी १६, ९५८
५-३४.	सोर-डुकर ४३१ उ. ३८५
सूर्ज-सूर्य २९७	सोष-शोष, शोक २०४८
सूर्पमार्जन-श्री चक्रपाणीनी श्री गोविंद	सोवासनी-सवाशीण १२४३, १५६४
प्रभूना सुपाने मारले व ज्ञान	सोहजळ-सोहज्वल, उज्वल १४६०,
दिले १३. च १२	ऋ. ३८२
सूर्यकांत-एक मणी, सूर्यफूल ७८२	सौर-शूर वीर, शिपाई ३८६
सूळपाणी-शूलपाणी, शंकर १७९१	सौरस-प्रेमभाव, प्रेमभावयुक्त, यत्न,
सृती-श्रुती, मार्ग ३३७, ८४१	सुलभ प्रवेश, १५३, ७७९,
सेखसएन-शेषशयन, विष्णु ३६४	१५६१ उ. ह. १२७
सेखी-शेवटी २०६०, २०८६	सौक्ष-सौख्य, सौख्ययुक्त ३२९
सेंद-सेंद, एक फळ १२८३	स्नेह-तेल ६३५
सेल-टोक (सं-शैल) ९६३	स्नेहवस-स्नेहाने वश ५७, १२०१
सेव-शेव, एक फळ १२६६, डोक्यावरील	स्परिस-स्पर्श १३२४
पदर १५७९	स्यार-शहारा, थंडी १३९६ मू. २४२१
× सेलज-शैलज, डोंगरात होणारी	(स्यारी) भूतबाधा, गो. १६५
१२८०	स्वरणें-सरणें २३४
सेलंद्री-सैरंध्री, दासी १०३	स्वेद-घाम ४९५, १२९३
सेलना-टोचणी ११४३. ग. ११२	हट-हट्ट, मत्सर १२७८, १४९०
सेलंदे-शेळोंद्रे, काळे १२८४ (सं-शिला)	हडपी-क्विडा देणारा १०३ १४२० (का)
सेस-मळवट १४००	हडबडणें-गडबडणें, गोंधळून जाणें ११६८
सैघ-समूह, सर्व, पुष्कळ, एकदम, सहज	हडवंग-मत्सरयुक्त स्पर्धा २२०३
७९८, २२४६ (सं-संघ)	हडौता(ती)-खाली १६५, ३३२
सैभ-स्वयंभु ७९०, ८६१. न. ८७	३५८ ७६४, १४०२. गो.
सैरा-अपार २०४८	२७५ (प्रा-हेट्ट, गाथा ४।६।५)

हंवरडा हाणणें-हंवरडा फोडणे ६२
 हरळ-बारीक खाडा १८२१
 हरिजागर-एकादशीच्या रात्रीचे जागरण
 ६४०

हरित-हिरवे १२२१
 हरीख-हर्ष ५५३, १४७१
 हवाव-शोभा ७६०
 हवी-होमद्रव्य, बली १९६५
 हळ-हळ, नांगर १५९४
 हळवट-हळवा ४७३
 हळवार-हळुवार, मृदू ७३९
 हाक फोडणें-मोठ्यानें ओरडणें ५३६,
 १८०१

हाट, हाटोटी-बाजारपेठ ६५०, १२०२
 हातजोडिया, हातजोडी-हातानी जोडून,
 हात जोडून ७७५, १२७४
 हातरिता-विधवा १५०५ (सं-हस्त-
 रिक्ता)

हातवसणें-हात उगारणें, हस्तगत करणें
 १८९१. मू १८९१

हातसूटी-हाताची फेक, शस्त्रकौशल्य,
 औदार्य १९०८, १९१४ न
 ३५६

हाता चढणें-हाती येणें १३६०
 हातिएर-हत्यार १०००, १५८७
 (सं-हति किंवा हत्याकर)

हारी-पराजय २४८
 हारी-एकामागून एक, रांगेने ४९१,
 ७२७

हाला-हाणला १९४६, ग. ४६
 X हासयांचे-हाशी या झाडाचे. यापासून
 पिवळा रंग तयार होतो.
 १०१२

हांसळा-हांसळ देशातला १६८४
 हांसळीयांची-सऱ्यांची, हांसाचे चित्र
 काढलेल्या वस्तूंची १४३८

हिरण्य-सोने १४६०
 हिये, हिए-हृदय, धीर २०५८
 हिये घालणें-धीर सोडणें २०५८
 हिसणें-खेकाळणें १०१०, १८५४
 हृदे-हृदय ११४६

हुंवा-रडका १८८१
 हेळा-क्षणात, सत्वर, लीलेनें २०१९
 होइक्य-होणारे १२३७. होक्य ग. २४२
 होड-पैज १७४५
 क्षरणें-पाझरणें ६५४
 क्षाती-ख्याती, कीर्ती २३३, २०७५
 (क्षती-नुकसान)

क्षीरोदक-रेशमी वस्त्र १४२५
 क्षेचर-खेचर, अकाशगामी १८८,
 १६२९

क्षेत्री-क्षत्रिय २८४, १९२४
 क्षेव-खेव, अलिंगन १०२३, ११८७
 क्षेवणें, खेवणें-लावणें ७६९, १४३९
 क्षीणी-अक्षौहिणी ४०८, १७३८ ज्ञा.
 १११२३

परिशिष्ट : २

स्थळांची सूची व माहिती

अंध्र-आंध्र ३०५, १५६३. न. २६८
अरण्ये-ही चार असल्याचे ग्रंथकार
सांगतो. २५६-२६३

अहीर-गवळ्याचा प्रांत. मथुरेच्या आस-
पास व खानदेशातही त्यांचे
वास्तव्य होते. ३२१, १५६५

उज्जनी-हल्लीच्या मध्यप्रदेशातले प्रसिद्ध
शहर. २७९

उंबारावद-सौराष्ट्रातले एक गांव
२१२३.

कनौज-उत्तरभारतातले प्रसिद्ध शहर
१५६८

कर्नाट-कर्नाटक ३०१, १५६२ न. २६५

कांती-ग्वाल्हेरजवळील कांतिपुर अथवा
कोलवाल असावे २८२,
१५६८. न २३८

कामिकारण्य-काम्यकवन - इंद्रप्रस्थाच्या
पश्चिमेस सरस्वती तीरावर
२६१

कांबुज-कांबोज, इंद्रप्रस्थाच्या उत्तर व
पश्चिमेकडील देश, उत्तर
अफगाणिस्तान २७० न.
२१५

कारुक-कारुष, अयोध्या व मिथिला-
मधील प्रदेश, बिहार मधील
शहाबाद जिल्ह्याचा पूर्व भाग
(भा. पौ.) १६७६

कालिंदी-यमुना १२२

कावीरी-कावेरीचा प्रांत ३०१ न २६५

काश्मीर-हल्लीचे काश्मीर २७३.
न २१९.

कुरु-कुरूने बसवलेला प्रांत. हा सरस्वती
व दृषद्वती यांच्यामधे होता.
२७८

कोकण-हल्लीचे कोकण ३१२ न. २७६

कोल्हापूर-हल्लीचे कोल्हापूर १५६५

कोंडन्यपूर-भीमक राजाची राजधानी,
अमरावती जिल्ह्यात. ७४,
६११ न. ५३

कौश-विहारमधील कौशिकी नदी
काठचा प्रदेश २८४. न. २४०

खंडे-२२६ नंतर. ही नऊ आहेत. इला-
वृत भद्राश्व, हरिवर्ष, केतुमाल,
रम्यक, भरत, हिरण्यमय व
उत्तर कुरु. ग्रंथकार निराळीच
नावे देतो व काशिखंड दाहावे
खंड सांगतो.

खांडवन-यमुना तीरावरील एक वन,
अर्जुनाने जाळले. ७३५

खीरसागर-क्षीरसागर, सात समुद्रापैकी
एक. ३६५

खुरासान-खोरासान, इराणचा उत्तर
प्रांत २६५. न. २२७

गोवर्धन-गोकुळातला पर्वत. कृष्णाने
उचलून घेऊन गोकुळाचे रक्षण
केले १८९८

गौड-बंगालचा भाग १५६७

चंपकारण्य-विहारमधले चंपारण असावे.
सरयू व गंगा मधील प्रदेशात
चंपा अथवा मालिनी नगरी
होती. २५९

चंपावती-कुलाबा जिल्ह्यातील चील
अथवा रेवदंडा ३०३.
न. २६६

चैद्य-चेदि देश, दक्षिण बंदेलखंड व
उत्तर रेवा प्रदेश २९२,
४८३, न २५०

चौड-चौड, कारोमांडेल किनाऱ्यावरचा
देश २९९, १६८४ न. २६१

जंबुखंड-भरतखंडाला जंबुखंडही (जंबु-
द्वीपाचा भाग) म्हणतात. इथे
विशिष्ट प्रांत आहे. ३१८
न. २७८

जंबुद्वीप-सप्तद्वीपापैकी एक. यात
भारत, चीन, इ. येतात.
भारतातल्या चार उपद्वीपा-
पैकी एकाचे नांवही आहे. ७३

जमुना-यमुना ३६९

ज्योतिगिरी-कोल्हापूरजवळचा ज्योति-
वाचा डोंगर असावा ३१९.
न. २८१

ठाणे-हल्लीचे ठाणे, १५६१

झाडना-झाडवन. १५३, सं. ७।८९

झाडमंडळ-झाडवन अथवा नागपूरकडील
गोंडवन २८९, १५६८,
न. २४५

डाकराम-आंध्रमध्ये कोकोनाडा पासून
१५ मैलावरील सप्तगोदावरी
तीर्थ ३०३. द्राक्षराम-न. २६७

तापीतट-तापी तीरावरचा प्रांत ३२७

तेलंग-तेलंगण १५६२, १५६८

त्रिकुट-लंकेतला पर्वत २०६, ३०१

त्रिगर्त-जालंदर प्रांत २७२, न. २१७

त्रिगुळ-कर्नाटकाला भाग. त्रिगुल ब्राम्हण
मूळ कर्नाटकातले ३०१

दंडकारण्य-इक्ष्वाकुपुत्र दंडकाचा नर्मदा
व गोदावरीमधील प्रदेश.
शापाने त्याचे अरण्य झाले.
२५८

दरद-काश्मीरच्या उत्तर व पश्चिमे-
कडील भाग. त्यांतून सिंधुनद
वाहतो म्हणून सिंधूला 'दरदी
सिंधु' म्हणतात. या नांवाचे
तुर्कस्तानात शहरही आहे.
२७०

दाभोळ-रत्नागिरी जिल्ह्यातले बंदर
३०७, दंभोळी-न. २७१

द्रावड-द्रविडांचा देश २९८, १५६२
न २५९

द्रोणागिरी-मारुतीने उचलून आणलेला
पर्वत. ६९९

द्वारका-कृष्णाने वसविलेली नगरी
३९४, ३९६, न. ३१२

द्वीपे-२२१-२२४. ही सात आहेत-
पुष्कर, प्लक्ष, शालमली, शाक,
कुश, जंबु व क्रींच. या काव्यांत
'शाक' ऐवजी 'आम्ल'
येते. कंज्य म्हणजे क्रींच.

धुळि-देशविशेष १५३. घुळ झाडवन
न १४८

नद व नदी-आउट नद व नऊ नदी
कुठले ते कळत नाही २२५

निपाद-भिल्लांचा प्रदेश, माळवा सरहद्द,
खानदेश इ. भाग २८९

- शंकाळ-रोहिलखंड व अंतर्वेदीकडील
भाग २९६, १६८३ न. २५४
पांड्य-मदुरा, तिनेवेल्लीकडील प्रांत
२९९. न. २६१
- फिरंग-दर्यावर्दी युरोपियनांचा देश
(फक्त पोर्तुगीज नव्हे) २६५
- बदरिकारण्य-हिमालयापलीकडच्या
वाजूचे अरण्य २५६-२५७
- बहिर्गिरी-हिमालयाच्या रांगा, त्यांना
अंतर्गिरी व बहिर्गिरी अशी
नांवे आहेत. २७४. न. २२१
- भद्रनदी-कावेरीस (कर्णिका) मिळणाऱ्या
नदीचा प्रदेश. भद्राचमलम्
असू शकेल. ३०६ भद्रनदी
न. २६९
- मच्छ-विराटाचा मत्स्यप्रदेश. यमुनेच्या
पश्चिमेस जयपूर कडील भाग.
त्यांत विराट गांव आहे
१६७९. न. २६३
- मनकर्णिका-कावेरीचा प्रान्त असावा
३०६. न. २६९ मधें नुसते
कर्णिका.
- मलय-अष्टकुलाचलापैकी. म्हैसूरच्या
दक्षिणेस ७४९, २१६२
- मल्लिवाळ, मल्लवाळ-मलवार २९८,
१५६४, न. २५९
- महाराष्ट्र-मराठ भाषिक प्रांत ३२८
न. २८६
- महेंद्र-अष्ट कुलाचल पैकी एक पर्वत
२२५. हिमालय, पारियात्र,
ऋष्यवान्, विंध्य, सह्याद्री,
मलय, महेंद्राचल व शुक्तिमान्
- माउरवाड-मारवाड ३२४
- मांजली-ठाणें जिल्ह्यातल्या मांजली
अथवा माजुली यापैकी एक
गांव १५६१
- मानसरोवर-मानस सरोवर २६९
न. २१३
- माहुली-सातारा जिल्ह्यात गांव आहे.
१५६६
- माळव-माळवा प्रांत ३२५, १५६६
- मिथिला-विदेहाची राजधानी. हल्लीचे
जनकपूर २९५ न २५३
- मुंजाटवी-वृंदावनाजवळचे अरण्य ४०५
त्याला वणवा लागला अस-
ताना कृष्णाने सर्वांचे रक्षण
केले.
- मेखला-किष्किंधेच्या दक्षिणेकडचा देश
(वाल्मिकी रामायण) ३००
- मेरु-इलावृत्ताच्या मध्यभागीचा सुवर्ण-
पर्वत, पामीर भाग. इथे मेरु
परिसर. मेरुमंडळ. पहा. २८०
२८१
- मेरुमंडळ-बदरिकाश्रमाजवळचा सुमेरु
रुद्रहिमालय इत्यादि भाग
३२१ न. २८२
- रत्नगिरी-ज्योतिर्लिंग असलेला एक
पर्वत ३२०
- रस्मिजाळ-वंबळेवरचा प्रदेश असावा.
१६८६. न. २२९
- राजगृह-मगधाची प्राचीन राजधानी
गिरिव्रज हेही नांव होते.
हल्लीचे राजगिर २८५
- रामेश्वर-भारताच्या दक्षिण टोकाकडील
स्थान १६१९ न. २४२
- रूढदधि-कुरुक्षेत्रातले दधितीर्थ. २७२
न. २१६ वामन पुराण ३४।२२

वंग-पूर्व बंगाल भाग २८३
 वन्हाड-विदर्भ प्रदेश ७३
 वळीत-देशविशेष १७३
 वरुणावती-पांडवांची वारणावती. हल्लीचे
 बार्णवा. मिरतपासून १९
 मैलावर ३०८
 वाराणशी-काशी २५४, २९१ न. २४८
 वैजापूर-औरंगाबाद जिल्ह्यातले गाव
 १५६६
 वैदर्भ-७३ विदर्भ, वन्हाड.
 बोडियाना-दक्षिणेकडचा एक देश
 असावा. ३०५ न. २६८
 श्रुणितापूर, श्रोणितापूर-कुमाऊन
 विभागांत केदारगंगा (मंदा-
 किनी) तटीचे शोणितपूर
 २८१, १६७८. न. २३७
 श्रीशैल-कृष्णाकाठचे ज्योतिर्लिंग ३००
 न. २६१
 समसागर-सागरसंगम अथवा गंगासागर
 गंगेच्या मुखाजवळ २८२.
 न. २३८
 सिंधु-सिंधु नदीचा प्रांत ३१८
 सीवण-सेउण देश अथवा खानदेश
 २७०, १५६६. येथे सेउण
 नांवाचा राजा होता.

सोरठ-सौराष्ट्र ३२३
 स्वर्णगिरी-या नांवाचे अनेक पर्वत
 आहेत. उ. कुलाब्यात कनके-
 श्वर. सोनगीर, सोनघर,
 सोनपुरी इत्यादि अनेक गांवेही
 आहेत. ३१४
 स्वर्णपागार-सुवर्णाचा प्राकार असलेली
 नगरी ३१३. न. २७७ वरून
 स्वर्णगिरी व स्वर्णपागार एक
 दिसतात.
 हटक-मानसरोवराजवळचा प्रदेश २६९.
 न. २१४. मुक्तेश्वरकृत सभा-
 पर्वातही उल्लेख.
 हरुष-दक्षिणेकडचा एक देश. १५६३
 हांसळ-भारताच्या बाहेरचा एक देश
 १६८४. नांवावरून तेथे हंस
 असावेत असे वाटते. पण तेथे
 उत्तम घोडे होत. "तेजी
 बाहाळ देशीचे। हंसळ देशीचे
 पालाणिले" -अभिमन्यु
 विवाह ६८८ (हस्तलिखित)
 हापसाण-हवशांचा देश, अक्सिनिया
 २६५
 हिमवंत-हिमालय प्रदेश २७४. न. २२१

व्यक्तींची सूची व माहिती

- धृतरु-चंद्रवंशी वृष्णिवीर. कंसाने गोकु-
ळातून कृष्णाला आणण्यास
पाठवला ७९५, ९८१
- अतिबळ-समसागरचा राजा २८२
- अत्रि-ब्रम्हदेवपुत्र व अनुसुयेचा पति.
दत्ताचा पिता. २
- अनुसया-अत्रिपत्नी २
- अरब-अरवस्थानातले लोक २६५
- अर्जून-पांडवांपैकी एक ९८१
- अलर्क-एक राजषि. त्याने आंधळ्या
ब्राह्मणाला नेत्र दिले. ५
- आघासुर-कंसाचा राक्षस. ४०३ सर्प-
रूपाने आला असता कृष्णाने
देहप्रवेश करून वाढवून
मारला. ग. १३ व न. ३०७
- आवर्त-कंसपक्षीय असुर ४०१. वाव-
टळीच्या रूपात आला असता
कृष्णाने मारले. ग. ४ व
न. ३०७ (तृणावत)
- आहुक-एक यादव २२९५
- उग्रसेन-कंसाचा पिता ९८१, १६९५
- उचीता-रुक्मिणीसखी १३१७ न. ४४०
व ४६७. उचितचंद्रिका
- उच्चश्रवा-चवदा रानापैकी एक अश्व.
इंद्राचा अश्व झाला ९६४
- उद्धव-वसुदेवाचा पुतण्या व कृष्णभक्त.
९८१, १६९५
- ऊर्वशी-एक अप्सरा १४६२
- ऐरावत-इंद्राचा हत्ती २३०
- कमलारण्य-महानुभावीय कमलाकर
मुनी ३३
- कर्ण-कुंतीपुत्र व अंग देशाचा अधिपती
२८८, न. २४१
- कल्याणकीर्ती-काशेश्वराचा भाट. १४९
इ- न. मध्ये अनेक उल्लेख.
- कंस-उग्रसेनपुत्र व मथुरेचा राजा. ४०३
न. ३१०
- कलिग-महामारतातला एक राजा येथे
दैत्य म्हटले आहे १६९१,
१७३९, १९८८
- काग-कंसपक्षाचा असुर. कावळ्याच्या
रूपाने आला असता कृष्णाने
मारले. ४०२ न. ३०७
- कासिप-काश्यप, प्रजापतिपुत्र २२२
- कासेश्वर-काशीचा अधिपती १०४५
- काळकोप-बोडियानाचा राजा ३०५
न. २६८
- काळवाहान-कालयवन. गर्गमुनी पासून.
यवनीला झालेला पुत्र. यवना-
धिपतीकडे वाढला. कृष्णाने
मुचकुंदाकरवी त्याचे भस्म
केले ४०८
- कालिया-यमुन डोहातला सर्प ४०३
न. ३०८
- कीर्तिदेव-नेपाळचा राजा २७६. न. २२५
- कुंतिभोजे-रश्मिजाळीचा राजा १६८६
- कुबेर-यक्षप्रमुख व देवांचा धनाधिपती.
८०
- कुब्जिका-मथुरेतली कुब्जा दासी. कृष्णाने
सरळ केली ४०६
- कुंभक-हे एकाद्या वीराचे नांव असावे
१९९०

कृतवर्मा-कौरवांचा एक वीर ७९५,
१८१९

केशी-कंसाने अश्वरूपाने पाठवलेला
असुर. कृष्णाने मारले. ४०२

कोसळ-रूढदधीचा राजा २७२ न. २१६

कोंती-पांडवांची माता २१५८

कौमोदी, कौमोदकी-विष्णूची गदा
९७०

कौस्तुभ-चवदा रत्नांपैकी एक, विष्णूचा
मणी १३३९

खर-गाढवाच्या रूपाने आलेला कंसाचा
असुर. कृष्णाने मारला. ४०२

गंध-कोकणचा राजा ३१२. न. २७६

गुह्यक-हटक देशचा राजा २६९.
न. २१४

चंद्रचूड-एक असुर १३८८ शंखचूड ?

चंद्रसेन-वंगराजा २८३. न. २८०
रत्नकोशचा राजा.

चांगुणा-प्रस्तावना पहा.

चाणौर-चाणूर, कंसाचा मल्ल. कृष्णाने
मारला. ४०७

चित्ररथ-गंधर्वांचा स्वामी २०८

चित्रसेन-पांडवपक्षीय क्षत्रिय ११४९
(कर्णपर्व)

जनक-मिथिलेचा राजा, सीतेचा पिता
२९५

जनकतनया-महानुभावीय सीतांबा. ३३

जनमेजय-परिक्षिताचा पुत्र ५७०

जयंत-जंबुखंडाचा राजा ३१८

जरा-जरासंधाची शकले सांधणारी
राक्षसी-१९३६

जरासंद, जरासंध-बृहद्रथपुत्र, मगधाचा
राजा. भीमाने मारले २८५,
१०४६. न. २४२

जानकी-सीता ४२६ न. २७८

तरु-यमलार्जुन वृक्षरूपी असुर. मूळचे
कुबेरपुत्र. कृष्णाने उपटून
उद्धार केला. ४०२

तक्षक-एक नाग. १९०० परिक्षिताला
मारले.

तारकासुर-एक असुर. कार्तिकेयाने
मारला. २१५५

तारा-ऋहस्पतीची पत्नी १४६२. चंद्राने
तिला पळवले.

तावेडा-तापीतटीचा राजा ३२७

तेजानंद-उज्जनीचा राजा २७९
न. २३३-विदानविद

त्रिविक्रम-मलवारचा राजा २९८
न. २५९-विक्रमकेतु.

दंतपाळ, दडपाळ-पांडव राजा २९९,
१६८९. न. २६०.

दंतवक्र-कारुप देशाचा राजा. सहदेवाने
जिकले. १०४६, १९८८.
न. २२८ (नांव वक्रदंतही
आहे.)

दमधोक, दमधोप-चेदिदेशाचा राजा,
शिशुपालपिता. वसुदेवाची
भगिनी त्याला दिली होती.
२९२, १७३७

दक्ष-एक प्रजापति. शंकराचा द्वेष
केल्यामुळे वीरभद्राकडून यज्ञ-
विध्वंस व मृत्यु ४२५

दारुक-कृष्णाचा सारथी. ९४८

दुर्मद-एक धृतराष्ट्र पुत्र १०४६,
१७३८

दुर्योधन-कौरवप्रमुख २७८, १८१८
न. २३१

- द्रुपद-पांचालदेशाचा राजा व द्रौपदीचा
पिता २९६, १६८३ न. २५४
- देवकी-कृष्णाची आई २१४९
- देवदंत-देवदत्त, अर्जुनाचा शंख १७१३
- द्रौपदी-पांडवांची पत्नी २१५८
- धृतराष्ट्र-कौरवपिता २७८
- धेनुक-तालवनातला असुर, बलरामाने
मारला ४०२
- नदी, नंदी-असुराचे नांव असावे ४०४.
नंद धृतराष्ट्र पुत्राचे नांव
आहे.
- नंदिघोष-अर्जुनाच्या रथाचे नांव
१७८०, १७८२
- नरपुरंधर-भीमकाचा धाकटा वंधु ९३.
न. १३१, सं-२।९९
- नरसिंह-हिरण्यकशिपुला मारणारा
विष्णुचा अवतार ४२४
- नागार्जुन-महानुभावीय आचार्य ३१
- नादमूर्ति-काश्मीरचा राजा २७३
न. २१९
- निमासुर-एक असुर १६८४
- पंडु-पांडवपिता १६९५. न. २७२
- परशराम-जमदग्नीपुत्र, एक अवतार
२३३
- परिक्षित-अभिमन्युचा पुत्र ५७०.
न. ६८
- पांचजन्य-कृष्णाचा शंख ९७०, १७१३
- पुंडरीक वासुदेव-पौंड्रक वासुदेव, कारुष
देशाचा राजा. कृष्णाची
नकल करी व तशीच आयुधे
वापरी २८६, १७७९
- पुतना-कंसाने पाठवलेली राक्षसी
कृष्णाने मारली ४०१.
न. ३०६
- बक-कंसपक्षीय असुर. बकरूपाने आला
असता कृष्णाने मारले. ४०१
न. ३०७
- बलबल-इल्वलपुत्र बलशल १०४५,
१९८८
- बळिभद्र-बळराम १६९५, २१५८
- बळी-एक असुर, बाणासुराचा पिता
वामनावतारात त्रिपादभूमीदान
२८१
- बाणासुर-उषेचा पिता व अनिरुद्धाचा
सासरा. २८१, १६७८.
न. २३७
- बाहाळीक-बाल्हीकांचा राजा. विआस
व सतलज मधील प्रदेश.
अफगाणिस्तानातले वाल्ख हा
भागही असू शकेल. २७५.
न. २२५
- बाळहक-बलाहक, कृष्णाचा एक घोडा
९६४
- भगीरथ-इक्ष्वाकु वंशातला दिलीपपुत्र.
त्याने गंगा खाली आणली व
पूर्वजांचा उद्धार केला. २३०
- भानामती-भानुमती, दुर्योधनाची पत्नी
२१५८
- भावकळना-रुक्मिणीची सखी ५४४.
हिचा उल्लेख न. मधे प्रामुख्याने.
- भासवंत-द्रविडांचा राजा २९८.
न. २५९
- भास्कर-भास्करभट्ट, महानुभावीय
कवि ३२
- भीमक-रुक्मिणीचा पिता ७३, ८१.
न. मधे उल्लेख

- भोमासुर-प्राग्ज्योतिषाचा राजा, भस्मा-
सुर अथवा नरकासुर १६८८
१०४५
- मणिराज, मनुराज-सिंधु देशाचा राजा
३१८, १९३७ न. २८१
- मयंक-मनकर्णिकेचा राजा ३०६
- मयोरिका-रुक्मिणी सखी ५७६
- महीपती-नैऋत्येकडील राजा ३११
(महींद्र न. २७५).
- महेश-माउरवाडचा राजा ३२४
- मारुती-रामाचा वानर भक्त २०८५
- मालती-रुक्मिणी सखी ५७६
- मालहनी-श्रीचक्रपाणोमाता २२९९
- महाबळ-कंसाने गोकुळात पाठवलेला
भट, त्याला कृष्णाने पळवून
लावले ४००
- मुचकुंद-यौवनाश्व मांधातापुत्र, रामा-
पूर्वी ४१ व्या पिढीत. कृष्णाने
तो निद्रित असता कालय-
वनाचे भस्म करवले ४०८
- मुरु-एक असुर, कृष्णाने मारला १०४५
१९५६
- मुलतान-मुलतान भागातले लोक २८५
- मुष्टिक-कंसाचा मल्ल. बलरामाकडून
वध. ४०७
- मूळ महादेव-सौराष्ट्रातले देवस्थान
२१२३. श्री. ८५
- मेघपुष्प-कृष्णाचा एक घोडा ९६४
- मेनका-एक अप्सरा १४६२
- मैराळ-चौड देशाचा राजा २९९
- यशोदा-कृष्णाचे बालपणी वर्धन करणारी
२१४९
- रत्नचूड-मेखलेचा राजा ३००
- रत्नध्वज-आग्नेय दिशेचा एक राजा
२९७ न. २५६
- रत्नशेखर-चंपावतीचा राजा ३०३,
न. २६६
- रत्नायुध-महाराष्ट्राचा राजा ३२८.
न. २८६
- रंभा-एक अप्सरा १४६१
- राजतिलक-मानसरोवरीचा राजा २६९.
(गीतसकर न. २१३)
- राम-अयोध्येचा राजा. कृष्णापूर्वीचा
अवतार २०८४, २४९
- रामसिध-प्रस्तावना पहा ३२
- रावण-लंकेचा राजा ४२६, २०८४
- रुक्मी, रुक्मबाहू, रुक्मसुंदर, रुक्मसंनाह
व रुक्ममालू-भीमकाचे पुत्र ८९ न. ६५
मध्ये ३ व ४ रुक्मरथ व
रुक्मकेश.
- रुक्मिणी-भीमकाची कन्या.
- रेणु-प्रसेनजित, रेणुकेचा पिता ८, २५२
- रोहितक-अहिर देशाचा राजा ३२१
न. २८२. मुळत पर्वत अथवा
देशनाम. लोहितक देश
काश्मीरच्या उत्तरेस
- वज्र-इंद्राचे आयुध ९७० दधिचीच्या
अस्थिपासून विश्वकर्माने
केले.
- बज्रकेतु-ईशान्येकडील राजा २८०
न. २३६
- वंशधर-सौराठचा राजा ३२३
- वसुमती-वसुमान्, हर्यश्वपुत्र व ययाती-
च्या मुलीचा मुलगा. १७५४
- वासुकी-नागाधिपती, समुद्रमंथनात दोरी
केली. ३०५, १४९९, १०१६

विक्रमचंड-श्रीशैलेचा राजा ३०० (चडविक्रम न. २६१)	सत्यधानी-शतधनु अथवा शतघन्वा, एक यादव २२२५
विजय-स्वर्णगिरीचा राजा ३१४	सत्य, सैल्य-शाल्व राजा. कृष्णाने
विदर्प-आंध्र देशाचा राजा ३०५ (वीरदर्प-न. २६८)	मारला. ११३५, १७३८ भाऊ अनुशाल्व.
विदुरथ-वक्रदंताचा भाऊ. कृष्णाने मारला. १०४५, १९८८	सात्विकी-सात्यकी, एक वृष्णिवीर ९८१
विभीषण-रावणाचा भाऊ २०८५	सारंग-कृष्णाचे शार्ङ्गधनुष्य ९७०
विरहज्वल-अयोध्येचा राजा २९० (विरहधवल न. २४७)	सासाअर्जुन-सहस्रार्जुन, हैहय कुलीन कार्तवीर्य ८
वीरभद्र-शंकरानी दक्षसंहारार्थ जटेतून निर्माण केला ४२५	साळवे-शाल्व कुळातले. आता साळवी १०४६
वैक्रांत-ज्योतिगिरीचा राजा ३१९ (विक्रांत न. २८१)	सीता-रामपत्नी २०८४
वैराट-विराटचा राजा १०४६, १६७९	सुगंध-कोकणचा राजा ३१२ न. २७६
व्यास-महाभारतकार ऋषी ५७०, १७२७	सुग्रीव-कृष्णाचा घोडा ९६४
व्यूम-मयवंशी व्योमासुर ४०४ श्री. ३०	सुदेव-रुक्मीणीने कृष्णाकडे पाठवलेला ब्राम्हण ५७६
व्रजा-एक नदी. गद्यराजात वरदा. २०५० सं-वृंदा (२३।१८)	सुद्रसेन-सुदर्शन, कृष्णाचे चक्र २४९, १९५२
शिशुपाल-दमघोषाचा पुत्र. कृष्णाचे हातून मृत्यु २९३	सुधामती-रुक्मिणीची माता ८७, १५३५
शुक-व्यासपुत्र ६७. परिक्षिताने त्याकडून सात रात्रीत भागवत ऐकले ५७१ न. ९६ व सं-१।२६	सुबाहु-वाराणशीचा राजा २९१
शूरसेन-वसुदेव पिता ३५४ न. २९१	सुभद्रा-कृष्णाची बहिण २१५८
शेष-नागाधिपती २४	सुरवे-कुळविशंष, आताचे सुर्वे १०४६
श्रीमंत-स्वर्णपागारीचा राजा, हे विशेष- षण्ही होऊ शकेल. ३१३ न. २७७	सुरादि-भीमकाचा धाकटा बंधु ९३, १५२८, १६७३, १७१७
सकट-शकट, कंसपक्षीय असुर, कृष्णाने मारला ४०१	सुलोचना-रुक्मिणीसखी ५७५
संकरेश्वर-डाकरामीचा राजा ३०३	सुश्रमा-त्रिगर्ताचा राजा २७२ न. २५४ दशाणाचा राजा
	सैन्य-शैब्य, कृष्णाचा घोडा ९६४
	सोमवंश-४ था प्रसंग पहा. सतोष- मुनीने ही वंशावळ थोड्या फार फरकाने दिली आहे.
	सोम्य-मालव देशाच्या राजाचे नाव असावे, ३२५

परिशिष्ट : ४

संदर्भ ग्रंथ व संक्षेप

संक्षेप - संदर्भ ग्रंथाची माहिती

- उ - कवीश्वर भास्करभट्ट महानुभाव कृत उद्धवगीता, वि. भि. कोलते १९३५.
उ. ह. - श्री चोंभाकृत उषाहरण, वि. का. राजवाडे, भारत इतिहास संशोधक
मंडळ त्रैमासिक, १९११
ऋ - श्रीऋद्धिपूरवर्णन, य. खु. देशपांडे १९२९
का - कानडी.
ग - प्राचीन मराठी कविता खंड ४, हयग्रीवाचार्यकृत गद्यराज १९६६
गाथा - गाथासप्तशती, निर्णयसागर, १९३
च - श्री चक्रपाणीचरित्र, य. खु. देशपांडे १९३६, शारदाश्रम माला पुष्प ८
ट्ट - श्री सर्वज्ञ चक्रधर निरूपित दृष्टांतपाठ, ह. ना. नेने व नी. वा. भवाळकर
१९३७
ध - आद्य मराठी कवयित्री, वा. ना. देशपांडे २ री आवृत्ती १९५६
(पू-पूर्वार्ध उ-उत्तरार्ध)
न - नरेंद्र कविकृत रुक्मिणीस्वयंवर, वि. भि. कोलते २ री आवृत्ती १९४९
फा - फारशी.
भा. पी - श्रीमद्भागवत कळसरूपी शेवटचा भाग, व भारतीय पौराणिक कोश
१९२९
- भारतवर्षीय प्राचीन चरित्र कोश, सिद्धेश्वरशास्त्री चित्राव १९३२
- महाराष्ट्र राज्य ग्रामसूची, न. गं. आपटे १९६७
- महाराष्ट्र शब्दकोश, य. रा. दाते.
मू - मुनि केशिराजविरचित मूर्तिप्रकाश, डॉ. वि. भि. कोलते १९६२
ली. उ. - लीळाचरित्र उत्तरार्ध, ह. ना. नेने.
ली. ए. - महाराष्ट्रीय आद्य चरित्रकार महिन्द्रभट्ट विरचित लीळाचरित्र भाग १,
एकांक, आवृत्ती ३ री १९५४
ली. पू. - भाग २ पूर्वार्ध, खंड १, १९३६
,, भाग ३ पूर्वार्ध खंड २, १९३७
,, भाग ४ ,, खंड ३, १९३७

- व. ह - दामोदरपंडित विरचित वछाहरण, वि. भि. कोलते १९५३
शि - कवीश्वर भास्कर भट्ट बोरीकर विरचित शिशुपालवध, वि. भि. कोलते
श्री - श्रीकृष्णचरित्र, गोपिराज महानुभाव १९५९
- श्रीमन्महाभारत उपोद्धात, टी. आर, कृष्णाचार्य, कुंभकोणम्, १९१४
स - वरळोवासकृत सह्याद्रिवर्णन, ——डॉ. वि. कोलते १९६४
स्मृ - स्मृतिस्थळ, वा. ना. देशपांडे १९३९
सं - श्री संतोषमुनि कृष्णदास विरचित रुक्मिणीसैवर, ना. ग. जोशी १९६४.
(सं) - संस्कृत.
- संकेतकोश, श्री. शा. हणमंते, सोलापूर १९५८
ज्ञा - श्री ज्ञानेश्वरी, आवृत्ती २ री, सरकारी प्रत, १९६०.

परिशिष्ट ५

प्रस्तावनेत ज्या नवीन पोथीचा उल्लेख केला आहे ती पोथी डॉ. वि. भि. कोलते यांजकडून श्री. कृष्णदास महानुभाव यांना मिळाली. तिची माहिती त्यांनी कळवली ती अशी :-

“ ही पोथी सकळी लिपीत असून ६" X ४" आकाराची आहे. अक्षर वळणदार व सुवाच्य आहे. आरंभीच्या श्रीपरेशायनमः नंतर “ स्मर्तव्यं मनोलीलायं ” इत्यादी संस्कृत मजकुरानंतर ग्रंथास प्रारंभ होतो व “ नरसिंहाचा भवपंथुः चुकवी देवा ” ॥ १६ ॥ ही शेवटी ओवी येते. याशिवाय पोथीत दुसरी काव्ये आहेत. शेवटची पाने फाटली असल्याने समाप्तिकाल कळत नाही. एकंदरीत पोथी निदान दोनशे अडीचशे वर्षापूर्वीची वाटते. तिचे छापण्यास घेतलेल्या प्रतीशी फारच साम्य आढळते. दोन्ही पोथ्यांची अध्यायसंख्या, ओवीसंख्या, प्रत्येक अध्यायाचा आरंभ शेवट, ओव्यांचे क्रमांक सारखे असून संहितेतही अगदी किरकोळ व तुरळकच फरक दिसतात. अनेक शंकास्पद स्थळे तपासल्यावर १४३७ ओवीत “ रवि का करिती झळफळ ” या ठिकाणी “ रविकार करिती झळफळ ” एवढा विशेष फरक या पोथीत आढळला, यावरून वापरलेली प्रत बरोबर आहे हे दिसून येईल. ”

शुद्धिपत्र

पृष्ठ	ओवी क्रमांक	मूळ मजकूर	दुरुस्त मजकूर
२	१९।१	ब्रम्हविद्येचेनि	ब्रम्हविद्येचेनि
२	१९।३	सन्नेधासरिसे	सन्नेधीसरिसे
„	२९।१	परामात्मा	परमात्मा
„	३६।३	ब्रम्हरसें	ब्रम्हरसें
३	५१।२	दह	देह
„	५७।२	उमानावया	उमानावया
„	५८।२	सुइज	सुइजे
५	८३।४	विट्टमांचें	विट्टमांचें
„	८७।३	अंतौरी	अंतौरी

पृष्ठ	ओवी क्रमांक	मूळ मजकूर	दुरुस्त मजकूर
६	१०६।४	काचिभूमिक	काचिभूमिके
"	११४।४	मिरवातये	मिरवताये
"	११६।२	ठाकारें	ठकारें
"	११९।१	अवत्रली	अवत्रली
७	१३३।१	उपवर	उपवर
८	१४५।२	तिसाणांचिया	निसाणांचिया
१०	१९१।२	आला	आली
"	१९३।३	भावीत	भावीत
१२	२२८	२८८	२२८
१३	२५३।३	भारतखड	भारथखंड
१४	२६२।२	मुलवीला	भुलवीला
१५	२७८।२	घृतराष्ट्र	धृतराष्ट्र
"	२७९।३	धर्येसींधु	धैर्येसींधु
"	२८६।१	वासुदवो	वासुदेवो
"	२८६।४	रायांबरी	रायांवरी
१६	२९९।१	दंसीचा	देसीचा
"	३००।२	श्रीमैलेचा	श्रीशैलेचा
"	३१२।४	वसतासी	वसंतासी
१७	३३३	३३२	३३३
२०	३७७।३	कर्माधीकारू	कर्माधीकारू ^३
"	३७६।३	दैत्यसंघै	दैत्यसंघै
२१	३९५।१	बैरीयां	वैरीयां
"	४०६।३	आदपा	आद पा
२२	४१९।१	वरुषती	वरुषती
२२	४२३।१	मुखं	मुखुं
"	४२४।३	नरसंहरूपे	नरसिंहरूपें
"	४३२।२	दुर्गधीवरी	दुर्गधीवरी
२३	टीप १	सुगंधीची	सुगंधीची
२५	४७४।१	श्रीकृष्णाचि	श्रीकृष्णाचि
"	४८६	वीखूरीलीं । कुरूळें	वीखूरीलीं कुरूळें ।
२७	५१४।२	वीणिला	वीणिला
२८	५३६।३	फोडाली	फोडीली

पृष्ठ	ओवी क्रमांक	मूळ मजकूर	दुरुस्त मजकूर
२८	५४०।३	गुडघा	गुडघा
"	५४१।२	उघाडीतीचि	उघडीतीचि
२९	५६०।४	बोलेया	बोलेया
३०	५६९।१	जाल	जाला
"	५७५।३	आम्ह	आम्हा
३१	५९८।२	चिंतासागरू	चिंतासागरू
"	६०३।४	सांधै	सांधै
३३	६४३।१	म्हणोनि	म्हणौनि
"	६४५।१	रुक्मिणा	रुक्मिणी
३६	६९४।२	सारिसे	सरिसे
"	टीप २	मकुनगांठी	सकुनगांठी
३७	६९८।१	जालता	जाता
३८	७३७।१	बनीची	बनीची
३९	७४३	७३४	७४३
"	७४५।२	वटपृक्षां	वटवृक्षां
"	७४८।१	कींरीतु	कीं रीतु
४०	७७०।१	नगरीच ^१ प्रमाण	नगरीचे प्रमाण ^१
४१	७७५।३	कुंभ	कुंभ
४३	८१६	चुरी	चुरी ।
"	८२१।१	मक्ती	मुक्ती
"	८२३।२	पावीजे	पावीजे
"	८२५।२	सुखरी	सुरवरी
"	७३३।३	आवधी	आवधी
४४	८३६।१	श्रुष्टी	श्रुष्टी
४५	८५९।१	वध	वेध
"	८६३।३	वर्तुळाकार	वर्तुळाकार
४६	८७९।१	दंवाचां	देवाचां
"	८९१।४	मेघवर्ण	मेघवर्ण
४७	८।९९।१	पुष्टिविभामु	पुष्टिविभागु
"	९०१।१	स्थाममूर्ति	स्याममूर्ति
"	९०९।१	श्रीकृष्णाराओ	श्रीकृष्णाराओ
४८	९१५।१	उठिल	उठिले

पृष्ठ	ओवी क्रमांक	मूळ मजकूर	दुरुस्त मजकूर
४९	९४४।३	जगंनाथ	जगन्नाथा
५०	९६७।१	वीनवी	वीनवी
"	९७१।१	कठी	कंठी
५	९७४।२	मकर मूखा	मकरमूखा
"	९७८।१	पाखा	पाख
"	९८४।३	चंद्रेवीण	चंद्रेवीण
५२	टीप ३ री ओळ	रणपीसे जे	रणपीसे जे ।
५३	१०१०।४	राउतीची	राउतांची
"	१०१४।२	तेणे हे	तेणे
५४	१०२७।३	लागती	लागली
५५	१०४५।१	कासेश्वरू	कासेश्वरू
"	१०४७।१	चीता	चींता
"	१०५१।२	एउति	एउनि
५६	१०७०।२	सूखरा	सूरवरा
५६	१०७१।४	तुकेंही	तुकेंही
५८	१११२।३	मळजती	मळीजती
६०	११४९।३	मंत्री	मंत्री ।
६१	११७९।४	वाद्यांत्रेसी	वाद्यांत्रेसी
६२	११८१।१	सीघ्रत ॥	सीघ्रता
"	११८८।२	बोसंडला	बोसंडला
६३	१२०५।२	पा तेजूं	पातेजूं
६६	१२५८	११५८	१२५८
"	१२६९।१	क्षोरोदकाची	क्षीरोदकाची
"	१२७४।१	आड कणियां	आडकणियां
६७	१२८३।१	बोलें	बेलें
६९	१३२१।२	वीहिगमाची	वीहिगमाची
"	१३२१	१२२१	१३२१
७०	१३४६।४	अम्हीं	आम्हीं
७१	१३५२।२	भाष्यान	माष्यान
"	१३६७।१	खेडी	रेवडी
७२	१३७२।३	तुझेया	तुझेया
"	१३८८।१	जीकला	जींकला

पृष्ठ	ओवी क्रमांक	मूळ मजकूर	दुरुस्त मजकूर
"	१३८९।१	जोधस	जोध
"	१३८९।२	होतिएरीं	सहातिएरीं
७३	१३९१।३	पाठिरखा	पाठिराखा
"	१३९२।४	पा तेजों	पातेजों
७५	१४४३।३	केबळ	केवळ
"	१४४४।३	बोलतां	बोलतां
७७	१४७४।३	कपील धारे	कपीलधारे
८१	१५५८	५५८	१५५८
"	१५६४।१	सोबासनी	सोवासनी
८२	१५७०।२	आगाळिका	आगळिका
"	१५७१।२	जीकती	जींकती
८३	१५८७।१	हतिएरेंसी	हातिएरेंसी
८४	१६०२।३	कांतिया	कातिया
८५	१६३७।२	का मविले	कामविले
८६	१६४२	पराधीन	पराधीन ।
"	१६४३।१	पराचीन	पराचीन न
"	१६४३।१	देवीचा	देवीचा
"	१६४५।२	आकर्षुनी	आकर्षुनी
"	६५५।३	एसा	ऐसा
८७	१६६७।३	जीकिला	जींकिला
"	१६७४।३	ह	हे
८८	१६७७।३	स्वर्गपाणी	रवर्गपाणी
"	१६९१।३	कळीगु	कळींगु
९२	१७५५।२	नोकील	नोकीले
९६	१८४३।३	भूमिवरि	भूमिवरि
९७	१८६३।१	रुधीरें	रुधीरें
९८	१८७३।१	एसे	ऐसे
"	१८७४।२	जुझारा	जुझारा
९९	१८९६।१	वर्तली	वर्तली
१००	१९१०।२	कलें	केलें
"	१९११।३	पुजा	पुंजा
"	१९१८।२	जुझें	जुंझें

पृष्ठ	ओवी क्रमांक	मूळ मजकूर	दुरुस्त मजकूर
१००	१९२२।१	ऐसी	ऐसे
१०१	१९३२।३	जरासदें	जरासदें
१०३	१९७१।३	मुडासे	मुंडासे
„	टीप, २ री ओळ	कसी	कैसी
१०४	१९९२।१	वर्तिकांरां	वार्तिकांरां
१०४	१९९३।२	बैसल	बैसले
१०५	२००४।३	आवसें	आवेसें
„	२०२०।२	कुजरांचे	कुंजरांचे
१०६	२०३०	२४३०	२०३०
„	२०३५।२	वसी	वंसी
१०७	२०४२।३	घालवी	घालावी
११०	२०९४।३	डागोरा	डांगोरा
„	२१०२।३	जुझतांहीं	जुंझतांहीं
१११	२११४।२	कोषतां	कोःतां
„	२१२०।२	प्रवर्तला	प्रवर्तला
„	२१२२।१	तवं	तवं
„	२१२८।४	सवं	सवं
११४	२१६६।२	चांदोवा	चांदोवा
११९	२२५६।३	अनंत	अनंत
१२०	२२६५।१	अवक्षेणें	अक्षेवणें
„	२२८०।३	प्रघ्ननाभा	पघ्ननाभा
„	२२८०	२२८९	२२८०
१२९	शब्दकोश	कीडाण	कीहाण
१३५	„	दीझभा	दीझभा
„	„	२२८९	२२८०

अस्पष्ट अक्षरे उठलेले शब्द

ओवी क्रमांक	शब्द	ओवी क्रमांक	शब्द
६।३	संकराचार्या	७४३।४	पाटसंवेरी
९।२	कोंभ	७७०।३	असे
१७।३	निवारति	८०१।१	देखा
२८।१	मेदनी	८५९।३	पीकलिया
७७।२	नगराचीया	९२०।४	देवाचा
९६।३	रत्नखचित	९७२।३	अमयदि
१२५।१	सभेनेहटी	१०५२।४	घाए
१४८।१	जोहारीनि	१०९९।१	म्हणौनि
१४९।२	ऐसें	११२३।१	करीती
१५६।३	सुकासनी	११२६।३	वीरोधेहीं
१७०।२	तोडिसी	११३४।३	अर्जूनवीरु
२११।२	सोईरीकेचा	१२३२।२	जोडला
२३७।१	संघष्टीनी	१२५०।२	श्राधीं
२४८।१	करी	१२६१।४	पंचखाजयाचें
२७८।१	दुर्योधनु	१२७२।४	सीधमाना
२८०।३	सीराणी	१२७९।२	मीश्रीत
२८७।२	वीष्णुचि	१३०४।३	दास्य
३२८।२	उरोधु	१३२१।४	पंचामृताचेनीं
३९९।१	सामर्थ्ये	१३२३।४	पांतिकर
४८४।२	पाठवीली	१३३३।४	आरोगण
५०२।२	राज्यभुवना	१३३७।१	जयाते
५५२।३	क्षेमवार्ता	१३७१।१	अमृत
५५९।१	जीवनें	१३८४।२	श्रेष्ठी
५६२।१	अरवणी	१४४०।१	क्षेवणीत
५८०।२	बोलताचि	१४५४।१	म्हणौनि
६०८।३	तुझेनि	१५३५।३	मुख
६२६।१	साजुकें	१५३६।३	वोसावलीसि
७०४।१	चालतां	१५६२।१	तेलंगदेसीचिया
७२६।२	सीरोवीरी	१६१३।१	अंडु

ओवी क्रमांक	शब्द	ओवी क्रमांक	शब्द
१७३९।३	नाइकां	२१९६।१	निराश्रमामि
१७६६।४	तेचि	२१७९।२	दीसे
१८४१।१	अमीवार	२१९८।३	लीपे
१९१६।३	पतगु	२२२९।३	श्रींघारिलीया
१९४९।३	श्रीकृष्णासी	२२४१।३	आवेमू
२०४३।१	ऐसीं	२२६९।१	ऐसा
२१३६।३	मंमारीं	२२८९।१	सहश्र
२१७०।२	परिकरा		

REFBK-0016970